T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ÇANAKKALE SAVAŞLARININ YERİ VE ÖNEMİ

GÜLŞEN CENGİZ

Tez Danışmanı

PROF. DR. İLKER ALP

Edirne 2018

T.C.

TRAKYA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

.....Tarih..... ANABİLİM DALI

.....Yüksek Lisans.....PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

.....Göksen Cengiz..... tarafından hazırlanan .....Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşlarının Yeri ve Önemi..... Konulu **Yüksek Lisans** tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 9.-10. maddeleri uyarınca .....05.04.2018 Perşembe..... günü saat .....13.30..... 'da yapılmış olup, yüksek lisans tezinin *.....kabul edilmesine..... **OYBİRLİĞİ/~~OYÇOKLUĞU~~** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. İlker ALP	Başarılı	
Doç. Dr. Nurten ÇETİN	Başarılı	
Dr. Öğ. Üy. Turhan Doğruöz	Başarılı	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

Referans No	10188224
Yazar Adı / Soyadı	GÜLŞEN CENGİZ
T.C.Kimlik No	26686442064
Telefon	5468115350
E-Posta	nisann_2004@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ÇANAKKALE SAVAŞLARININ YERİ VE ÖNEMİ
Tezin Tercümesi	PLACE AND İMPORTANCE OF ÇANAKKALE WARS THE FİRST WORLD WAR
Konu	Tarih = History
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Bilim Dalı	
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2018
Sayfa	247
Tez Danışmanları	PROF. DR. İLKER ALP
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	

30.04.2018

İmza:.....

Tezin Adı: Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşlarının Yeri Ve Önemi

Hazırlayan: Gülşen CENGİZ

ÖZET

Avrupa'da yaşanan Sanayi Devrimi ile filizlenip büyüyen sömürgecilik yarışı, hammadde ve bunun doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan pazar arayışı Avrupa Devletleri'ni, rekabet ortamına, bloklaşmaya ve savaş ortamına sürüklemiştir.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'na ilk önce İtilaf Devletleri'nin yanında girmek istemişse de amaç zaten Osmanlı'yı paylaşmak olduğu için bu istek itilaf devletlerince kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti de 2 Ağustos 1914 tarihinde İttifak devletlerinin yanında savaşa katılmıştır. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi'nin açılmasıyla zor durumda olan Rusya'ya yardım götürmek, Osmanlı Devleti'nin başkenti ve Boğazların kilit noktası durumunda olan İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Devleti'ne son vermeyi amaç edinmiştir. Böylece, savaşın kısa sürede sona erdirilmesi de sağlanmış olacaktı.

İngiltere, Çanakkale Cephesi'nde sadece deniz kuvvetlerini kullanarak Boğaz'dan geçebileceğini ve bu şekilde de Osmanlı'yı dize getireceğini düşünmüş ve hareket etmiştir. Fakat durum onun beklentilerinin tersine işlemiş, 18 Mart 1915 günü Boğaz'ı geçmeye çalışırken Birleşik Müttefik Filo ağır yenilgiye maruz kalmıştır. Daha sonra pes etmeyerek Gelibolu'ya karadan çıkarma yaparak donanmanın geçişi engelleyen bataryaları etkisiz hale getirmek amacıyla kara savaşlarını başlatmıştır. Fakat durum burada da değişmemiş kahraman Türk ordusu ve başarılı komutanların mücadelesi karşısında elinden bir şey gelmemiştir.

Özetle, 18 Mart 1915 ve 9 Ocak 1916 tarihleri arasında cereyan eden Çanakkale Savaşı, Türk askerinin inanç, azim, cesaret ve vatan sevgisinin ölümsüz bir destanıdır. Çanakkale, Türk'ün gerektiğinde vatanı uğruna severek ölüme koşmasının ve Türk kahramanlığının destanlaşmış örneği olarak tarih sayfalarında yerini almıştır.

Çanakkale Savaşı yakın dönem dünya tarihini etkileyen en önemli olaylardan birisidir. Pek çok ulusun geleceği bu savaş sonrasında şekillenmiştir. Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri de bu savaşla birlikte atılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale Boğazı, Osmanlı İmparatorluğu, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Savaşları.

Name of Thesis: Place and İmportance of Çanakkale Wars the First World War
Prepared by: Gülşen CENGİZ

ABSTRACT

Cabnism rice wich was sprouting by the ındustrial revolution in Europe, raw material and this natural result that dawn; antrain the Europe countries to compatitive enviranment, formation of block and battle environment.

Ottoman Empire wanted to enter First World War with The Ottoman State this request wasn't accepted therefore, Ottoman Empire enter the war beside The Central Powers in 2 August 1914 England, aiming to put on en the Ottoman Empire by the taking İstanbul which is the key paint of the throats and capital of Ottoman Emire, get help for Russia who was in time of need by the opening of the Çanakkale side. İn this way the war World be finish in a short time.

England had thought that, it can fetch string the Ottoman Empire by the using only naval forces to pass the Boshorus and it (England) acted by this way. But the status acted opposite of the England expectation. United Allien Fleet, had been exposed to throshing when it was working to pass Boshorus in 18 Marc 1915, After that, not to given up it started Land worsby making up landing detachment to the Gallipolli to aiming deactivate battaries which obstructive the Fleet. But, the status not be changed in here too, notting in hand aganist to brave Turkish army and successful commenders.

In summary, Çanakkale War which take place in 18 Marc 1915 and 9 January 1916, was immortal epic of Turkish soldiers faith, perseverance, cowrage, love of country.

Çanakkale took the place in history pages with the example of Turkish bravement and going to die by the love of country when was needed.

Çanakkale War is the most important event that in spire near term World history. The future of many nations sharped after this way. The foundations of the Turkish republic basic with this war.

Key Words: Çanakkale Neck, Ottoman Empire, The First World War, The Dardanelles Wars.

ÖNSÖZ

Sanayi Devrimi ve sömürgecilik faaliyetleri sonucu olarak artan üretim ve ticaret hacmi Avrupa'da yalnızca ekonomik ve kültürel dönüşümlere yol açmakla kalmamış aynı zamanda farklı dönem ve hızlarda sanayileşen Avrupa Devletleri arasındaki rekabet ve gerginliğin de artmasına sebep olmuştur. Ortak hedef ve çıkarların belirlediği anlaşmalar bir süre sonra siyasal ittifak ve ekonomik bloklaşmaları da beraberinde getirmiştir. XIX. yüzyıl sonlarına gelindiğinde ise yazılı antlaşmalar da netlik kazanan bu ittifak gruplarının bir bloğunu İngiltere, Fransa ve Rusya oluştururken diğer bloğunu da Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya oluşturmuştur.

Bu bloklaşmanın dışında kalan devletler için öncelikli hedef tarafsızlıklarını korumak olsa da, olası bir dünya savaşına kadar her biri birliktelik görüşmelerini devam ettirmektedir. Öte yandan, Birinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde meydana gelmiş olan Balkan Savaşları bu devletlerin de saflaşmasına yol açmıştır. Yunanistan, Romanya ve Sırbistan itilaf devletleri yanında yer almayı seçerken Bulgaristan tarafsız kalmayı tercih etmiştir.

XIX. yüzyıl sonlarına doğru sömürgecilik yarışı, Fransız İhtilali sonucu hız kazanan ve çok uluslu devletleri doğrudan tehdit eden milliyetçilik akımı, Almanya-Fransa ve Rusya-Avusturya arasında siyasi çekişmeler yaşanmıştır. Bu gergin siyasi atmosfere son noktayı ise 28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp Milliyetçisi tarafından öldürülmesi koymuştur. Macaristan'ın Sırbistan'a savaş ilan etmesini, Almanya'nın Rusya'ya savaş ilan etmesi izlemiş, Müttefikleri Rusya'nın yanında yer almak zorunda kalan İngiltere ve Fransa'da kısa süre içerisinde Almanya'ya savaş ilan ederek duruma dâhil olmuşlardır. Kısacası veliahdın öldürülmesi olayı, her an patlamaya hazır olan ve daha önceden plan taslağı hazırlanmış bulunan Birinci Dünya Savaşı'nın görülen bahanesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı içerisinde yeri ve önemi çok büyük olan Çanakkale Savaşları, Birinci Dünya Savaşı'nın başında, hiç beklenmeyen bir zaman ve yerde meydana gelen, önceden tahmini imkânsız kayıplara neden olan, bir yandan başarısı

kanıtlanmış amiral ve generalleri hüsrana uğratırken öte yandan da hiç beklenmeyen taraftan ulusal bir kahramanın birden bire tarih sahnesine çıkmasına fırsat veren deniz ve kara savaşlarıdır. Mustafa Kemal bu savaş esnasında parlayarak bir yıldız gibi tarih sahnesine çıkmıştır. Çanakkale Savaşları sonunda zamanın en modern silahları ile donatılmış birleşik müttefik filo ve kara birlikleri, Türk askeri karşısında ağır bir yenilgi alarak Gelibolu yarımadasını terk etmek zorunda kalmıştır.

"Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Savaşlarının Yeri ve Önemi" başlığını taşıyan çalışma Giriş bölümünü takiben dört bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde Çanakkale şehri, Çanakkale Boğazı'nın coğrafi konumu ve Gelibolu Yarımadası'nın coğrafyası ve önemi hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Birinci bölümde, genel anlamda Birinci Dünya Savaşı'nı hazırlayan sebepler ve savaşta Osmanlı Devleti'nin savaştığı cepheler hakkında açıklamalar yapılırken ikinci bölümde, Çanakkale Cephesi'nin açılışı konusundan başlanılarak Türk tarihinin dönüm noktalarından birisini teşkil eden 18 Mart 1915 Deniz zaferi anlatılmıştır. Üçüncü bölümde, Çanakkale'nin tarihin sayfalarına adını altın harflerle yazılmasında çok büyük bir etken rolü olan kara savaşları anlatılmış ve son olarak da dördüncü bölümde; Çanakkale Savaşlarının sonuçları, Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesi ve Çanakkale Savaşlarının önemine değinilmiştir.

Çalışmanın yüksek lisans tezi olarak hazırlanması aşamasında yardımlarını esirgemeyen tez danışman hocam Prof. Dr. İlker ALP'e teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca eğitim ve öğretim hayatım boyunca her an maddi ve manevi olarak yanımda olan ve tez çalışmam boyunca beni içtenlikle destekleyen annem Necibe BULAYIR, babam Nait BULAYIR ve eşim Barış CENGİZ'e teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

Özet i

Abstract ii

Önsöz iii

İçindekiler v

Kısaltmalar ix

Tablolar x

GİRİŞ

1. Çanakkale Şehri. 1

2. Çanakkale Boğazı'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi 3

3. Gelibolu Yarımadası'nın Coğrafyası ve Önemi 10

BİRİNCİ BÖLÜM

A. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOL

1. Birinci Dünya Savaşı'nı Hazırlayan Sebepler 16

1.1. Sömürgecilik ve Milliyetçilik Akımının Etkisi 16

1.2.Şark Meselesi 18

1.3. Savaş Öncesi Taraflar: Bloklaşma 21

1.4. Balkan Savaşlarının Etkisi 23

2. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Devleti'nin İzlediği Dış Politika 25

3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi 33

4. Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Devletlerin Asker ve Nüfus Durumu 38

B. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

1. Kafkas Cephesi 39

2. Irak Cephesi 41

3. Kanal Cephesi 42

4. Suriye-Filistin Cephesi 43

5. Hicaz-Yemen Cephesi 43

6. Galiçya ve Makedonya Cephesi 44

İKİNCİ BÖLÜM

1. **ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI**

1.1.Çanakkale Cephesi'nin Açılma Nedenleri 45

1.2.Müttefiklerin Savaş Hazırlıkları 51

1.3.Osmanlı Devleti'nin Savaş Tedbirleri ve Hazırlıkları 53

2. **ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI**

2.1.18 Mart Öncesi Genel Durum 59

2.2.Boğaz'ın Yoklanması (3 Kasım 1914) 61

2.3.Şubat Ayı Taarruzları 62

2.4.Mart Ayı Taarruzları 66

2.5.18 Mart 1915'te Boğaz Tahkimatı ve Düşmanın Boğaz'ı Geçme Hazırlıkları 72

2.6.18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı 72

2.7.Deniz Savaşlarında Verilen Kayıplar 80

2.8.18 Mart 1915 Deniz Zaferi'nin Yankıları 83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI

3.1. İtilaf Devletleri'nin Taarruz Planları 89

3.2. Osmanlı Ordusu'nun Savunma Planı 92

3.3. Şaşırtma Çıkarmaları 93

3.3.1. Beşige Çıkarması 93

3.3.2. Saroz Körfezi Çıkarması 93

3.4. Kumkale Savaşları 94

3.5. Arıburnu Çıkarması 95
3.6.Seddülbahir Çıkarmaları 97
3.7.Seddülbahir Bölgesi Bahar Savaşları 104
3.7.1. Kirte Savaşları 104
3.7.2. I. Kerevizdere Savaşı (21-22 Haziran 1915) 115
3.7.3. Zığındere Savaşı (28 Haziran- 3 Temmuz 1915) 115
3.7.4. II. Kerevizdere Savaşı (12-13 Temmuz 1915) 117
3.8.Anafartalar Bölgesi 118
3.8.1. Birinci Anafartalar Muharebeleri (9 Ağustos 1915) 119
a. Türk Tarafının Taarruz Planı 119
b. İngilizlerin Taarruz Planı 119
c. Taarruzun Uygulanması 120
3.8.2. Conkbayırı Muharebeleri 121
3.9.Kireçtepe Muharebeleri (15 Ağustos 1915) 122
3.10.İkinci Anafartalar Muharebeleri (21-22 Ağustos 1915) 124
a. İngilizlerin Taarruz Planı 124
b. Türk Tarafının Hazırlıkları ve Taarruzun Uygulanması 125
3.11. Kayacıkağılı (Bombatepe) Muharebesi 126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİBOLU YARIMADASI'NIN TAHLİYE EDİLMESİ VE ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ÖNEMİ

4.1.Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi 128
4.2.Çanakkale Savaşlarında Zayiat 130
4.3.Çanakkale Savaşlarının Sonuçları 134
4.4.Çanakkale Savaşlarının Avrupa Devletleri ve Rusya Açısından Önemi 143
4.4.1. İngiltere, Fransa ve İtalya Açısından Önemi 143
4.4.2. Balkan Devletleri Açısından Önemi 147
4.4.3. Çanakkale Savaşlarının Rusya Üzerindeki Etkileri 149

4.4.4. Anzaklar Açısından Önemi 151
4.5.Çanakkale Savaşlarının Türk Tarihi Açısından Önemi 152
SONUÇ 156
KAYNAKÇA 159
EKLER..... 172

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.g.t. : Adı geçen tez

Bkz. : Bakınız

BOA. : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

DH. EUM. VRK. : Dahiliye Emniyet-i Umumiye Kalemi Evrakı

DH. KMS. : Dâhiliye Kalem-i Mahsus Evrakı

EUM. 3. Şb. : Dahiliye Emniyet-i Umumiye 3. Şube

EUM. KLU : Dahiliye Emniyet-i Umumiye Kalem-i Umumi

HR. SYS. : Hariciye Siyasi Kalemi

İ. TAL : Başbakanlık Osmanlı Arşivi İrade-i Taltifat

nm. : Deniz Mili (Nautical Mile)

s. : Sayfa

SDAO : Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye

Vb. : ve benzerleri

1) TABLOLAR

Tablo:1 Çanakkale Boğazı'nın Metrik Değerleri 5

Tablo:2 Çanakkale Harekât Alanı ve Önemli Yerler Arasındaki Uzaklık Değerleri 7

Tablo:3 Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın Personel ve Taşıt Durumu 57

Tablo:4 Çanakkale Boğazı'ndaki Tabyalar 73

Tablo:5 Deniz Savaşlarında İnsan Kayıpları 81

Tablo:6 Çanakkale Cephesine Sevk Edilecek Müttefik Birlikleri 92

Tablo:7 Birinci Kirte Muharebesinin Sonuna Kadar Seddülbahir'deki Türk Zayiatı 105

Tablo:8 19 Mayıs Gece Taarruzuna Katılan Tümenler ve Zayiatları 113

Tablo:9 Zığındere Muharebeleri'nde Güney Grubu 117

Tablo:10 Türk Birliklerinin Çanakkale Savaşları'nda Cepheler Göre Kayıpları 132

Tablo:11 Müttefiklerin Çanakkale Muharebelerinde Kayıpları 132

Tablo:12 Çanakkale Savaşı Türk Kayıpları 133

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA ÇANAKKALE SAVAŞLARININ YERİ VE ÖNEMİ

GİRİŞ

1. Çanakkale Şehri

Çanakkale'nin bugünkü yerleşim yerinin temelleri Fatih Sultan Mehmet zamanında atılmıştır. Ancak bu şehrin çevresinde yapılan kazılar bölgede tarih öncesine kadar uzanan yerleşim yerlerinin olduğunu ortaya çıkarmıştır[1]. Yapılan bu arkeolojik çalışmalar sonucunda şehrin tarihi M.Ö. XX. yüzyıla kadar uzanır. Eski zamanlarda "Troya" adıyla bilinen şehir, M.Ö. XIII. yüzyıl başlarına doğru Akalılar tarafından ele geçirilmiş olup, Eski Çağ'ın ilk devrinde boğazın Asya kıyılarının Troya hükümdarlarına ait olduğu ve yine Trak'ların bu kıyılara yerleşmiş oldukları bilinmektedir. Troya şehrinin ortadan kalkmasıyla, bu şehrin yerini yeniçağ başlarında kurulan Çanakkale şehri almıştır[2].

Osmanlılar, yeni yerler fethetmek amacı ile Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa yönetiminde 1356 yılında Çardak'tan Rumeli'ye geçerek burada bulunan Çimpe Kalesini ele geçirmişler ve buraya bir muhafız birliği yerleştirmişlerdir. Süleyman Paşa fetihleri genişletmek için hazırlıklar yapmaktayken, bu dönemde yaşanan bir deprem sonucunda surları yıkılan Gelibolu zapt edilmiştir. Boğazın en önemli mevkiini zapt eden Halil Ece Bey ile Gazi Fazıl Bey bu önemli fetih haberini Biga'da bulunan Süleyman Paşa'ya iletmiş ve Süleyman Paşa da beraberindeki birçok Türk göçmeniyle birlikte buraya gelerek, Avrupa toprağına ayak basmıştır[3]. Nitekim Çanakkale şehri böylelikle Osmanlı hâkimiyetine girmiştir.

Fatih Sultan Mehmet tarafından boğazın en dar yerinde, karşılıklı bir şekilde iki kale yaptırılmıştır. Burada amaç boğazın güvenliğini sağlamak olmuştur. Bu kalelerden Trakya sahilinde olanına Kilitbahir, Anadolu sahilinde olanına ise Çanak-

---

[1] Metin Tuncel, "Çanakkale", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 197.
[2] Şihabeddin Tekindağ, "Çanakkale", *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1945, s. 341-343.
[3] Şihabeddin Tekindağ, *a.g.m.*,, s. 342-343.

kalesi veya Fatih Sultan Mehmet'in oğlu Şehzade Mustafa tarafından inşa ettirildiği için Sultaniye Kalesi adı verilmiştir. 1463 yılında inşa edilen ve Kal'a-i Sultaniye adı verilen bu kalede, başlangıçta muhafız askerlerinden başka ahali bulunmazken, zamanla kalenin etrafında, zabıtan ailelerine ait evler ve bir takım dükkânlar yapılarak, Kal'a-i Sultaniye bir şehir haline getirilmiştir[4].

Çanakkale şehri, daha sonraki dönemde Anadolu Eyaleti içindeki Biga sancağı dâhilinde yer almış ve sancağın merkezi XIX. yüzyıl boyunca çoğu kez Biga olmuştur[5].Cezayir Beylerbeyliği'nin 1533 yılında kurulmasının ardından Biga sancağı da merkezi Gelibolu olan Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine dâhil olmuştur[6].

Osmanlı Devleti sınırları içinde kalan topraklarda 1836'ya kadar idari bölünmede herhangi bir değişikliğe gidilmemiştir. Anadolu Eyaleti isim olarak varlığını korumuş olmasına rağmen içerisine aldığı sancaklardan bazıları zaman zaman farklı yöneticilere verilerek el değiştirmiştir[7]. Tanzimat'la birlikte sancak yönetimi mütesellimlerden alınarak muhassıllara verilmiştir[8]. İdari teşkilatta yapılan bu değişiklik pek uzun sürmemiş, 1840-41 dönemine ait hazine gelirlerinde büyük azalma meydana geldiğinde 1842 yılında muhassıllık uygulaması kaldırılmış ve vilayetler tekrar mutasarrıflara, sancaklar kaymakamlara ve kazalar da kaza müdürlerine bırakılmıştır[9].

1848-1867 yılları arasında Kal'a-i Sultâniye, Hüdavendigar Eyaleti dâhilindeki Biga livasına bağlı bir kaza merkezi durumunda idi. Bu dönemde Bozcaada ve Gökçeada "Liva-i Bozcaada" adı altında Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletine,[10] Gelibolu livası ise Edirne Eyaletine bağlı idi[11].

---

[4]Şemseddin Sami, *Kamusû'l-A'lam, Tarih ve Coğrafya Lugati*, Cilt 5, İstanbul 1314, s. 3685.
[5]Metin Tuncel,*a.g.m.*, s. 197-198.
[6] Mahmut H. Şakiroğlu**,** "Cezayir-i Bahr-i Sefid"*, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türk Diyanet Vakfı Yayınları**,** İstanbul 1993, s. 500-501; Mustafa Nuri Paşa*Netayici'l-Vuku'at,* Cilt 1-2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992, s. 140.
[7]Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 210
[8] Musa Çadırcı," Tanzimat Döneminde Osmanlı Ülke Yönetimi (1839-1876)"*, IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985, s. 1155.
[9]Musa Çadırcı,*Tanzimat Döneminde ...*,s. 210.
[10]SDAO, 1266, s. 69; SDAO, 1273, s. 90-91.
[11]SDAO, 1266, s. 63.

Biga Sancağı 1868 yılından itibaren daha önce uzun süre idaresinde bulunduğu Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetine tekrar dâhil edilmiş, bu durum 1877 yılına kadar devam etmiştir. Aynı zamanda Cezayir-i Bahr-i Sefid vilayetinin merkezi de Kal'a-i Sultâniye olmuştu. 1877-1880 yılları arasındaki üç senelik kısa bir dönemde Çanakkale, İstanbul Şehremaneti idaresi içinde yer almıştır. 1881-1887 yılları arasında ise Çanakkale, Karasi vilayetine dâhil edilmiştir[12].

1888 yılından itibaren Biga Sancağı adı altındaki Çanakkale, müstakil bir sancak yapılarak doğrudan merkeze bağlanmıştır. Sancak dâhilinde ise "Biga, Lapseki, Ezine ve Ayvacık kazalarıyla, Erenköy, Güvercinlik, Çan, Bergos, Çardak, Bayramiç, Kumkale" nahiyeleri bulunuyordu. 1888-1910 yılları arasında Çanakkale'nin idari yapısında herhangi bir değişiklik olmayıp, müstakil sancak dâhilinde 6 kaza ve 7 nahiye bulunuyordu[13].

2. Çanakkale Boğazı'nın Jeopolitik ve Stratejik Önemi

Eski adı Hellespont ve daha sonra Dardanell olan Çanakkale Boğazı tarihte, doğu ile batı arasındaki askeri, ekonomik ve siyasi pek çok faaliyete sahne olmuştur. Yunanlılar, Makedonyalılar, Romalılar, Lidyalılar, Persler ve Bizans İmparatorluğu tarih boyunca boğaza hâkim olmuş milletlerdir. XIV. yüzyıl başlarında Anadolu Türk Beyliklerinden Karesi, Saruhan ve Aydınoğulları bu deniz yolu ile Anadolu'dan Trakya'ya geçerek mücadele etmişlerdir. Osmanlı Devleti, Orhan Bey zamanında Gelibolu Yarımadası'nın hâkimiyetini ele geçirmiştir. Bu sayede Çanakkale Boğazı da 1356 yılından itibaren Türklerin kesin olarak kontrol ve hâkimiyet sahası içerisine girmiştir.

1453'te İstanbul'un fethi sırasında Ceneviz filosunun Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine gelmesi üzerine 1463'te Kilitbahir ve Kale-i Sultaniye kaleleri yapılarak, boğazın güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu tarihten itibaren Türkler Akdeniz'e hâkim oldukları sürece boğazlar tam bir güvence içinde olmuştur. Bu

[12]Şerif Korkmaz, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı", *Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi,Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, Sayı: 3, Mart 2005, s. 112.

[13]SDAO, 1306, s, 702-724. 1894'ten itibaren Biga sancağının merkezi Kala-i Sultaniye sancağı olmuştur. SDAO, 1311,s, 868-871. Diğer müstakil sancaklar ise Kudüs, Bingazi, Zor, İzmit, Çatalca, Serfiçe ve Cebel-i Lübnan idi.

egemenlik elden gidince takriben XVII. yüzyıl ortalarından itibaren hemen her fırsatta yabancı devlet donanmaları boğaz önünde belirmeye başlamıştır. Hatta 1658'de Venedik donanmasının taarruzu üzerine Seddülbahir ve Kumkale kaleleri yapılmıştır. Boğazlar, devletlerarasında 1936 tarihli Montrö Antlaşması'na kadar süren bir mücadele konusu olmuştur[14].

Çanakkale Boğazı, coğrafi özellikleri açısından bakıldığında her ne kadar komşusu olan İstanbul Boğazı'na benzemekte olsa da bazı noktalarda kendine has özelliklere sahiptir. Çanakkale Boğazı da İstanbul Boğazı gibi kuzeydoğu ve güneybatı yönünde uzanan iki esas parça ve bu parçaları birbirine bağlayan orta kısımda ki kuzey-güney doğrultulu bir parçadan meydana gelmektedir. Çanakkale Boğazı boy ve en bakımından İstanbul Boğazı'nın iki katıdır[15].

Asya-Avrupa kıtaları ve Marmara-Ege denizleri arasında uzanmakta olan Çanakkale Boğazı'nın uzunluğu 62 km en dar yeri ortada 1,3 km, en derin yeri Çanakkale Kenti karşısında 100 metre ve ortalama derinliği de 50-60 metre olan önemli bir boğazdır. Yabancı dilde Dardaneller Boğazı ve Osmanlı kaynaklarında Akdeniz ya da Hisar Boğazı olarak isimlendirilen boğaz, Çanakkale Deniz Muharebelerinin alanını oluşturmuştur. Boğazın en önemli özelliği, stratejik ve ekonomik öneminin yanında Karadeniz ve Akdeniz devletlerinin kısa yoldan ilişkiye geçmesine olanak vermesidir. Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'nda da boğazlara sahip olmak demek, Akdeniz ve Karadeniz'de harekâtı başarıyla devam ettirebilmek anlamına gelmiştir. Bu yüzden Müttefik Harekâtının öncelikli amacı Boğaz'ın deniz yoluyla geçilmesini zorlamak olmuştur[16].

Çanakkale Boğazı'nda deniz gelgiti bulunmamasına rağmen su yüzeyinde Marmara'dan Ege istikametine doğru saatte 34 mili bulan bir akıntı vardır. Boğaz; bir hayli uzun olması, yer yer daralıp genişlemesi ve sürekli kıvrımların bulunması nedeniyle kolay geçilecek bir konumda değildir[17]. Boğazın en geniş yeri Erenköy Koyu ile Tengerdere ağzı arası çizgisidir. Eski Hisarlık Burnu'ndan sonra Boğaz

---

[14] Zerrin Günal, Mithat Atabay, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,* 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2004, s. 29.
[15] Metin Tuncel, "Çanakkale Boğazı", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993, s. 199.
[16] Orhan Bayrak, *Çanakkale Savaşları*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2007, s. 15.
[17] İbrahim Artuç, *1915 Çanakkale Savaşı*, Kastaş Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul 2016, s. 54.

batıya doğru bir kıvrım oluşturur ve bu şekilde de Morto Limanı'nı meydana getirir. Karanlık Liman ve Morto Limanı'ndan sonra Boğaz daralmakta, Kumkale ve Seddülbahir çizgisinde son bularak Ege Denizi'ne açılmaktadır. Bunun yanı sıra Kumkale ve Seddülbahir bölgesine Boğaz'ın girişi de denilmektedir. Boğazın derinliği ise 50 metre ile 100 metre arasında değişiklik göstermektedir.

Boğaz'da, Ege'den Marmara'ya doğru alt akıntı, Marmara'dan Ege'ye doğru üst akıntı vardır. Bu durumun nedeni, tuzluluk oranlarının farklı olmasıdır. Boğaz'ın dar olması ve ters akıntının olması ve de çevresindeki girintili çıkıntılı yükseltiler, Boğaz'ın ve Çanakkale Bölgesi'nin savunmasını kolaylaştırmaktadır[18].

Savaşın başladığı sırada Çanakkale Boğazı'nın tahkimatı (donanımı) ve silahları eksikti ve cephane bakımından da oldukça zayıf bir haldeydi. Tabyalar genellikle toprak ve kâgir bir yapıya sahipken, topların çoğu da eski sistem ve kısa menzil özelliğine sahiptir. Boğaza giriş tabyalarında 15-35 santimetre çapında sadece 20 top vardı. Bu toplardan da iş görenlerin sayısı ancak dört taneydi. Bunların da menzilleri en çok 14.800 metre, diğer topların ise ancak 7.500 metre civarındaydı[19].

Uzunluklar	**Genişlikler**
Kumkale-Kepez arası: 17,5 Km.	Kumkale-Seddülbahir arası: 4.000 m.
Kepez-Çanakkale arası: 6,25 Km.	Erenköy-Kereviz Dere: 7.500 m.
Çanakkale Nara arası: 5 Km.	Karanlık Liman en geniş
Nara-Gelibolu arası: 35 Km.	Kepez-Soğanlı Dere: 2.500 m.
Kumkale-Gelibolu arası: 63,7 Km.	Nara-Bigalı Dere: 2.750 m.
	Çardak-Gelibolu: 3.750 m.

Tablo: 1 Çanakkale Boğazı'nın Metrik Değerleri[20]

[18] Yavuz Gölbaşı, *Tarihe Sığmayan Savaş- 1 Çanakkale Deniz Savaşları*, Birinci Basım, Okuryazar Yayınevi, İstanbul 2012, s. 59.

[19] Fikret Günesen, *Çanakkale Savaşları*, Birinci Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul Mart 1986, s. 25.

[20] Selahattin Çetiner, *Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme*, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1999, s. 8.

Çanakkale Boğazı yaklaşık 60 kilometre uzunluğuna sahiptir ve kuzey doğuya doğru uzanmaktadır. Girişi 4 kilometre genişliğindedir. Batısında Seddülbahir, doğusunda Kumkale bulunmaktadır. Sonraki 6.4 kilometre boyunca Boğaz kuzeydoğu yönünde ilerler ve genişliği 7.2 kilometreye kadar çıkmaktadır. Daha sonra yine daralarak genişliği 1.5 kilometrenin altına düşmektedir. Narrows olarak bilinen bu noktada boğaz ansızın dönerek kuzeye yönelir ve iki yanında da yüksek tepeler ve dik kayalıklar bulunmaktadır. Narrows 6.4 kilometre ilerleme kaydedip Nara Burnu'na ulaşır ve 4.8. kilometreye kadar genişler. Daha sonra yine birden kuzeydoğuya yönelir ve Gelibolu'ya ulaşarak Marmara Denizi'ne açılır[21].

Çanakkale Boğazı'nın batısı Gelibolu tepelerinin hâkimiyeti altındadır. Doğu kesiminde ise Asya kıyısının yumuşak tepeleri bir orduyu saklayabilecek kadar büyük bir örtüye sahiptir. Yarımada'nın ortasındaki yüksek tepeler hâkim araziyi oluşturmaktadır[22]. Çanakkale Boğazı'nın poyraz ve lodos rüzgârları istikametinde boyu 35 mil ortalama genişliği 2 mil ve Çanakkale - Kilitbahir arasındaki en dar yeri de 7/10 mildir. (1300metre) En geniş yeri, Erenköy Koyu ile karşı kıyı arası olmak üzere, dört mildir. Anadolu yakasının alçak ve sularının sığ olmasına rağmen, Rumeli yakası sarp ve suları derindir. Boğaz ağzının genişliği ise 2 mil kadardır[23].

Çanakkale ve İstanbul boğazları benzer şekilde, Karadeniz Havzası'ndan Akdeniz'e ulaşan tek çıkış kapısıdır[24]. Çanakkale harekât alanı, Marmara ve Boğazlar havzası diye adlandırılan coğrafi çevrenin bir parçasıdır ve genel olarak 25-23 boylam ve 39-41 enlemleri arasında yer alan Çanakkale Boğazı ile doğusundaki Biga ve batısındaki Gelibolu yarımadalarıyla, kıyıya yakın olan Midilli adası, Limni Adası, Bozcaada ve Gökçeada'yı içinde barındırır. Harekât alanı ve önemli yerlerin harekât alanına olan mesafeleri İskenderiye-Limni arasındaki Mondros Limanı 1203 km, Mondros Limanı-Seddülbahir 91 km, Mondros Limanı-Arıburnu 130 km, Gökçeada-Seddülbahir 28km, Gökçeada-Arıburnu 33 km, Gökçeada-Anafarta Koyu

[21] Vıctor Rudenno, *Gelibolu Denizden Saldırı*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Ankara 2009, s. 29.
[22] İsmail Utkular, *Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri*, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Pulhan Matbaası, İstanbul 1953, s. 6.
[23] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı*, Cilt VIII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976, s. 13.
[24] Mete Tuncoku, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Dizi: XVI, Sayı: 91, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Anakara 2002, s. 6.

35 km, Marsilya-Bozcaada 3333km ve İngiltere-Çanakkale Boğazı 6482 kilometredir[25].

Çanakkale harekât alanı, kuzeyinde İbrice Burnu, Korudağ, Süryan dağları, Şarköy ve Marmara Denizi, doğuda Kocabaş çayı, Kızılelma dağı, Gürgen dağı, Kazdağı, güneyde Edremit Körfezi, batıda ise Ege Denizi ve Saros Köfrezi ile çevrelenmiştir.

Yer	**Mil**	**Kilometre**
İskenderiye-Limni arasındaki Mondros Limanı	650	1203
Mondros Limanı-Seddülbahir	60	91
Mondros Limanı-Arburnu	70	130
Gökçeada-Seddülbahir	15	28
Gökçeada-Arıburnu	18	33
Gökçeada-Anafarta Koyu	19	35
Marsilya-Bozcaada	1800	3333
İngiltere-Çanakkale Boğazı	3500	6482

Tablo: 2 Çanakkale Harekât Alanı ve Önemli Yerler Arasındaki Uzaklık Değerleri[26]

Kıyıya yakın olan adaların yüzölçümlerine değinecek olursak; Bozcaada 30 kilometre kare, Gökçeada 285 kilometre kare, Limni Adası 470 kilometre kare ve Midilli Adası 1750 kilometre karedir[27].

[25] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V, I. Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 13.
[26] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 13.
[27] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 13-14.

Akdeniz ve Ege Denizi'ni Marmara'ya bağlayan, özellikle de İstanbul'a intikal edebilecek tek suyolu Çanakkale'dir. Uzunluğu takriben 70 km, genişliği ise 1.400 m ile 8 km'ye kadar değişmektedir. En dar yeri ise Çanakkale il merkezi ile Kilitbahir arasındaki mesafedir[28].

Dünyanın en eski suyollarından biri olan Türk Boğazları, tarihin her döneminde Dünya'nın gidişatına etki eden önemli bir rol üstlenmiştir. Türk Boğazlarının rolü hem Karadeniz ülkeleri için, hem de tehdidi Karadeniz'de gören ülkeler için farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Buradaki temel düşünce ülkelerin bu boğazları nasıl kontrol altında tutacağı olmuştur. Özellikle XVIII. yüzyıl sonralarından itibaren İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı açık denizlere çıkış yolu olduğu gibi, bu ülkeye dışarıdan gelecek bir tehdidi engelleyen bir koruma kalkanı oluşturarak, çift taraflı bir koruma kalkanı olma özelliği göstermiştir. Türk Boğazları; İstanbul Boğazı, Marmara Denizi ve Çanakkale Boğazını içeren Karadeniz'i Akdeniz'e ve sıcak denizlere bağlayan yaklaşık 170 nm uzunluğunda dünyanın en uzun ve en eski boğaz yoludur. Bu suyolunun giriş ve çıkış kapısı iki yönlü kuzeyde ve güneyde gözükmekle birlikte fiiliyatta ana kapısı Çanakkale Boğazıdır[29].

Çanakkale, stratejik konumu itibariyle çok önemli bir şehirdir. XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri karşısında zayıflamasıyla beraber şehrin önemi daha da artmıştır. Siyasi ve askeri açıdan Osmanlı Devleti'nin bu şehri koruması Boğazlar ve İstanbul'un güvenliği açısından son derecede önemliydi[30].

XVIII. yüzyılda İsveç Konsolosluğu'nun bulunması Çanakkale'nin önemini ortaya koymaktadır. Çanakkale Boğazı ve çevresi stratejik konumu bakımından önemli bir yer olduğu için XIX. yüzyılın son çeyreğinde İngiltere, Fransa,

---

[28] Yaşar Ergincan, *Kurtlar Sofrasında Çanakkale*, Isparta Belediyesi Kültür Armağanı, Mart 2007, s. 12-13.

[29] Salih Murad Hatip, *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2013, s. 10.

[30] Murat Duman, *Çanakkale ve Gelibolu Destanı*, Gelecek Yayınları, İstanbul, s. 38.

Yunanistan ve Rusya birer konsolosluk açmıştır. Daha sonra bunlara 1872 yılında Almanya Konsolosluğu da eklenmiştir[31].

Çanakkale Boğazı, önemine uygun olarak dünyanın en önemli trafik yollarından biridir. Öteden beri dünya tarihinin ve dünya politikasının odak noktası olmuştur. Akdeniz'den Karadeniz havzasına doğru tek doğal geçiş olarak Çanakkale ve onun uzantısı olan İstanbul Boğazı, daha önceden de dünyanın en önemli deniz trafik yollarından birisini oluşturmuştur. Çanakkale ve İstanbul Boğazları vasıtasıyla Rusya'nın kalabalık nüfusunun ihtiyaçları giderilmekteydi. Bu trafik ağının can damarı olan Çanakkale ve İstanbul boğazlarının Türk inisiyatifi altında kapatılarak kesilmesi, Rus ekonomisinin yerle bir olması anlamına gelmekteydi[32].

Çanakkale Boğazı Karadeniz'i Akdeniz'e bağladığı gibi Asya'yı da Avrupa'ya bağlar. Bu yüzden de ekonomik ve stratejik önemi büyük bir geçittir. Karadeniz'de kıyısı olan devletler ve bu devletlerle ticaret yapmak isteyen ülkeler Çanakkale Boğazı'nı kullanmak mecburiyetindedirler[33]. Birinci Dünya Harbi'nin genel askeri durumu içerisinde Çanakkale Boğazı, anlaşma devletleri için stratejik açıdan önemli bir odak noktasıydı. Çünkü bu Boğaz'ın ele geçirilmesiyle Osmanlı Başkentini tehdit edecekler, Osmanlı İmparatorluğu'nun harpten çekilmesini sağlayacaklar, Almanların Ortadoğu'ya ilerlemesine engel olacaklar ve insan kaynakları bakımından zengin fakat silah ve malzeme bakımından zayıf olan müttefikleri Çarlık Rusya'sına deniz yoluyla yardım götüreceklerdi[34].

Avrupa ile Asya ülkeleri arasındaki ekonomik, ticari, siyasi ve askeri ilişkilerde Boğazlar her daim önemli geçiş noktaları olarak görülmüştür. Nitekim Boğazların önemi konusunda Napolyon; *"İstanbul bir anahtardır, İstanbul'a egemen olan dünyaya hükmedecektir. Eğer Rusya Çanakkale Boğazı'nı ele geçirecek olursa*

---

[31] Murat Duman, *Cumhuriyetimizin Önsözü Çanakkale Savaşlar-Hatıralar ve Kahramanlar*, 4. Baskı, Ares Kitap, İstanbul 2006, s. 41.
[32] Carl Mühlman, *Çanakkale Savaşı Bir Alman Subayının Anıları*, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 37.
[33] Hasan Mert, "Çanakkale Savaşları'nın Askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları", *Türkler*, Cilt XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 368.
[34] Fahri Çeliker, "18 Mart Zaferi", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 11, Cilt IV, Mart 1988, s. 438.

Tulon, Napoli ve Korfu kapılarına dayanmış olacaktır." sözüyle Fransa'nın Boğazlar üzerindeki ilgisini vurgulamaktadır[35].

Jeopolitik ve stratejik öneme sahip Çanakkale ve İstanbul Boğazları üzerindeki hâkimiyet mücadelesi önemli bir geçmişe sahiptir. Bu iki Boğaz'a hâkim olmak, bütün Güney Rusya'nın iktisadî hayatının o devlete bağlı olmasının yanında, Karadeniz ve Akdeniz'e kıyısı olan devletlerin ticari, askeri, askeri faaliyetlerini, özelde deniz kuvvetlerini genelde ise bu devletlerin deniz ulaşımını da kontrol altına almak demekti. Boğazlar üzerindeki hâkimiyet, dolaylı olarak çevre devletlerin ticari faaliyetleri üzerinde etkili bir unsur olmuştur[36].

Boğazlar bir yandan Akdeniz ve Karadeniz arasında diğer yandan da Avrupa ile Asya arasında stratejik öneme sahip bir köprü görevi görmesinin yanında Almanya'nın "Doğu Politikası", Rusya'nın tarihi emelleri ve İngiltere'nin Hindistan yolunun güvenliği için uyguladığı politikalarının gerçekleşmesinde önemli bir yere sahiptir[37].

3. Gelibolu Yarımadası'nın Coğrafyası ve Önemi

İstanbul'un batısında bulunan Trakya topraklarının güney yönüne doğru ilerlemesi ile ortaya çıkan Gelibolu Yarımadası, Ege Denizi'nin Saroz Körfezi ile Çanakkale Boğazı arasında kilometrelerce uzanmaktadır. Çanakkale kara savaşlarının anıları ile bilinmektedir. Savaş alanlarını, anıtlarını ve şehitliklerini, itilaf devletlerinin anıtlarını ve mezarlıklarını içine alan otuz üç bin hektarlık bir arazi yapısına sahiptir.1973 yılında milli park haline getirilmiştir[38].

Yarımadayı oluşturan kara parçasının çıkıt yeri Bolayır mıntıkasında 4,5 kilometre uzunluğunda bir vadi çizgisiyle aniden daralmakta ve Büyük Kemikliye doğru uzanan bir hat, Güney Akbaş'a doğru giderek 20 kilometre kadar genişleyerek uzanmaktadır. Yarımada buradan oldukça sivri güneydeki Helles Burnu'na (Seddülbahir) doğru uzanmakta ve bu burundaki sivrilikler ise, birbirine doğru basılmış ve benzer olmayan

---

[35] Naif Bayındır, *Bir Zafer Öyküsü Çanakkale*, 15. Baskı, Martı Yayınları, İstanbul, s. 123.
[36] Turhan Olcaytu, "18 Mart Çanakkale Zaferi'nin Tarihteki ve Ulusal Yaşantımızdaki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 619.
[37] Şükrü Erkal, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekâtı (Boğaz'ın Zorlanması)", *ÇanakkaleMuharebeleri 75. Yıl Armağanı*, Ankara 1990, s. 37.
[38] Orhan Bayrak, *a.g.e.*, s. 16.

diş uçlardan oluşmaktadır. Bu güney kısmı da, Kabatepe ile Maidos (Eceabat) arasında vadiye benzer bir daralma ile 7 kilometrelik bir uzunlukla kesilmektedir. Her iki daralma bölgeleri de, Ege denizi kıyılarını Çanakkale Boğazı kıyılarına en kısa yoldan bağlayan yollar olmasından dolayı askeri açıdan büyük bir önem arz etmektedir. Kuzeyi Uç Tabya, Merkez ve Yıldız Tabyalar tarafından kapatılmıştır. Bunlar Gelibolu'da tek kara tahkimatlarıdır. Ancak, kovuk ve boşluklarla dolu eski yapılardır. Bu gibi yapılara topçulukta "Fare Kapanı" denilir ve bir bataryanın içerisine sığması asla mümkün değildir.

Gelibolu Yarımadası'nın Güney kısmında 1915'te meydana gelen Çanakkale Savaşları önemlidir. Çünkü burada uygun arazi koşulları bulunmaktadır. Ayrıca sıkıca engellerle kapatılmış olan Çanakkale Boğazı ile Çanakkale çevresine çok çabuk bir şekilde ulaşım sağlayabilme imkânı vardır[39].

Gelibolu Yarımadası, uzunluğu 90 km iken en geniş yeri ise 20 kilometreyi bulmaktadır. Alçıtepe, Ege Denizi'ne ve boğaz sularına hâkim noktada olması bakımından stratejik önemini artırırken, Kocaçimen Tepe yarım adanın en yüksek yeridir ve yüksekliği 300 kilometre kadardır. Bu tepe hem Çanakkale boğazına hem de Ege kıyılarına hâkim olmasıyla stratejik bir öneme haizdir. Yarımadanın en dar kısmı ise Saroz Körfezi ile boğazın Marmara Denizi'ne açılan kısmıdır.

Gelibolu Yarımadası'nın Boğaziçi kıyıları meyilli ve sert bir yapı özelliğine sahiptir. Bu coğrafi yapı özelliğiyle Osmanlı kuvvetlerine her ne kadar önemli bir avantaj sağlamışsa düşman kuvvetlerine de bir o kadar engel teşkil etmiştir. Arazi hem yükseltiye hem de kıvrımlı bir yapıya sahiptir. Bu sayede de arazinin savunulması son derecede kolaydır. Oysa bu bölge bir çıkartma harekâtı açısından son derece zor ve riskli olduğundan dolayı stratejik manzaraları da söz konusudur. Üstelik Boğaz bölgesinde Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılıp 2. Abdülhamit tarafından yenilenip takviye edilen tabyalar ve kaleler de düşman için işgali zorlaştıran etkenler arasındadır[40].

---

[39] Hans Kannengiesser, *Çanakkale'de Türklerle Beraber Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 55-56.
[40] Yaşar Ergincan, *a.g.e.*,s. 13.

Saroz Körfezi'nde 4,8 kilometrelik bir genişlikten, güneyde Anafartalar'da 20 kilometrelik bir genişliğe ulaşan ve bu şekliyle bir üçgene benzetilen Gelibolu Yarımadası dağlık bir yapıya sahiptir. Sanders'in deyimiyle Gelibolu arazisi *"yamaçlar derin boğazlar ve keskin yarlar ile bölünmüş sarp dağlardan ibarettir."*[41]

Gelibolu Yarımadası'nda Anafarta Limanı'ndan Arıburnu'na kadar uzanan kıyı çıkarmaya elverişli olmakla beraber, Küçük Anafarta ve Kocaçimen tepenin egemenliği altındadır. Arıburnu'nun doğusundaki arazi dik ve engebelidir. Arıburnu'nun güneyinde bulunan küçük buruna, Küçük Anafarta ve Güney Arıburnu denilmektedir. İki burun arasında küçük ve çıkarmaya elverişli bir koy da bulunmaktadır. Bunun yanı sıra Kumdere ağzı da çıkarmaya elverişli bir yapı görünümündedir ve Seddülbahir bölgesinin anahtar noktası olan Alçıtepe'ye en yakın olan yerdir. Kumdere'den sonra kıyı dikleşmekte olduğundan çıkarmaya elverişli değildir. Ancak Teke Burnu ve Mehmetçik Burnu arasında Ertuğrul Koyu bulunmakta ve bu iki koy da çıkarmaya elverişli kabul edilmektedir[42].

Gelibolu Yarımadası'nın güney kesiminde çıkarma için uygun kıyılar bulunmaktadır. Çıkarma harekâtı için Anafartalar ovasının önündeki kıyılar Kabatepe, Kumkale ve Seddülbahir çevresi elverişli yerlere sahiptir. Birbirlerine yakın oluşları ile de birden fazla çıkarma kesimi kullanmak ve kıyılarda daha erken kuvvetlenerek harekâtı yürütmek de mümkündür. Bu bakımdan da bu bölgelere egemen olmak boğaza egemen olmak gibi bir şeydir. Bunun dışında deniz yönünden ele alındığında arazinin en belirgin yerleri yarlardır. Bunlar deniz seviyesinden dikleşerek altmış veya yetmiş metre yüksekliğe kadar çıkmaktadır. Bu yarların yüzeyleri tüf ve kil ile kaplıdır. Yarlar son derece düzensiz ve birçoğu aşılmaz yükseklikte olmasının yanında yan tarafları sık ve bodur çalılıklarla örtülmüş olup, bunlar savunma için iyi birer sığınma yerleri oluşturmasının yanı sıra doğal birer engel görevini üstlenmişlerdir[43].

Çanakkale kara muharebelerinin büyük bir bölümü Gelibolu Yarımadası'nda gerçekleşmiştir. Çanakkale kara muharebelerinde, Gelibolu Yarımadası'nın topografyası oldukça etkili olmuştur. Arazi yapısının bilinmesi Osmanlı askerine

---

[41] İbrahim Artuç, *a.g.e.*, s. 110.
[42] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 16.
[43] Erol Mütercimler, *Bu Vatan Böyle Kurtuldu: Onlar Bizim İçin Öldüler*, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2005, s. 70-71.

avantaj sağlarken, İtilaf devleti askerleri için durum tam tersi bir şekilde ceryan etmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NA GİDEN YOL

XIX. yüzyılda, başta İngiltere ve Fransa olmak üzere Avrupa'da sanayi inkılâbını gerçekleştiren ülkeler, Asya, Afrika ve Amerika kıtalarında çok sayıda sömürge sahibi olmaya başladılar. İngiltere ile Fransa milyonlarca kilometre kare toprağı sömürge olarak ele geçirmişti. Sanayi ülkelerinin büyük miktarda hammaddeye ihtiyacı vardı. Sanayi de sürekli ve düzenli bir hammadde kaynağı olmadan çalışmazdı. Bunun sömürgelerden sağlanması, hammaddenin ucuza gelmesine neden oluyordu. Üstelik sömürgelerdeki insan unsuru da alabildiğine bir köle düzeni içinde çalıştırılıyordu. Fransa ve İngiltere'nin kendi aralarında kurdukları bir denge içinde yürüttükleri sömürgecilik, Almanya'nın devreye girmesiyle farklı bir boyut kazanmıştır[44].

Almanya, milli birliğini sağlamasının ardından Sanayi İnkılabını daha önceden büyük ölçüde tamamlamış bir ülke olarak hızla sömürge yarışına katılma gereğini hissetti. Bu noktada büyük devletler, sömürgelerin paylaşımı konusunda rekabet içine girmişlerdir. Bu rekabet ortamı da, Birinci Dünya Savaşı'na giden yolu açmıştır[45].

Birinci Dünya Savaşı öncesi Avrupa'da siyasi atmosfer ağırlaşmış ve karşılıklı ilişkiler oldukça gerginleşmişti. Büyük devletlerin özellikle sömürge yarışına girmeleri XIX. yüzyılda filizlenip XX. yüzyılda daha da dallanıp budaklanması devletleri iki bloğa ayırmıştı. Bu karşılıklı iki bloğa ayrılma işinde Rusya ayrı bir yol izlemekteydi. Çok öncelerden beri sıcak denizlere inmeyi kendisine amaç edinen Rusya, Avrupa'da oluşturulan siyasi haritaya ters düşmekteydi. Bu durumda Avrupa devletlerini korkutmaktaydı. Çünkü Rusya sınırsız insan kaynağına sahipti. Bu durumu kendi menfaatlerine kullanmak isteyen İngiltere ve Fransa devletleri işin

[44] Vahdettin Engin,Muzaffer Albayrak, *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*, Birinci Baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2016, s. 15.
[45] Vahdettin Engin,Muzaffer Albayrak, *a.g.e.*, s. 16.

ucunda boğazlardan ödün verme olsa bile Rusya'yı kendi taraflarına çekmeye çalışmışlardır[46].

28 Haziran 1914'te Saraybosna'da Avusturya-Macaristan veliahdının bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi üzerine Avusturya-Macaristan İmparatorluğu Sırbistan'a savaş ilan etti[47]. Bunun üzerine Rusya'da genel seferberlik ilan edildi. 1 Ağustos 1914'te ise Almanya müttefiki olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile yaptığı anlaşma gereği Rusya'ya savaş ilan etti. 3 Ağustos'ta Fransa'ya karşı savaşa girdi. 5 Ağustos'ta İngiltere, Fransa ile yaptığı anlaşma gereği, Almanya'ya savaş ilan etti. Böylece Birinci Dünya Savaşı Avrupa'da iki büyük bloklaşmaya neden oldu. Bir tarafta İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu İtilaf Devletleri, diğer tarafta Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ve İtalya'nın bulunduğu İttifak Devletleri bulunmaktaydı[48]. Savaş ilanının ardından İtalya tarafsızlığını ilan ettiyse de bir yıl sonra yine İtilaf devletlerine katıldı. Rusya Boğazları ele geçirip sıcak denizlere inmeyi hedeflerken, İngiltere Süveyş Kanalı ve Hint yolunun güvenliği için Filistin'i ele geçirmeyi tasarlıyor; Fransa ise Lübnan, Suriye ve Kilikya'nın kontrolünü düşlüyor, Almanlar doğuya yayılma politikası güdüyor, İtalyanlar ise Antalya'ya sahip olmayı istiyorlardı[49].

Birinci Dünya Savaşı'nın diğer savaşlardan ayıran dört farkı vardır.

- Tahmin edilenden daha fazla bir zaman zarfını kapsamıştır. Savaşın uzaması savaşın, stratejik bir yıpranma savaşına dönüşmesine sebep olmuştur.
- Coğrafi bakımdan çok geniş bir alana yayılmıştır.
- Katılan insan sayısının çokluğu bakımından diğer savaşlardan ayrılır.

---

[46] Rauf Atakan, "Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyet ve Lojistik", *Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990, s. 141.

[47] Süleyman Kocabaş, *Türkiye'nin Canı Boğazlar*, Birinci Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul 1994, s. 117.

[48] Bülent Daver, "I. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunda Siyasal Hayat ve Siyasal Partiler", *Çanakkale Savaşları ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993, s. 110-111.

[49] Naif Bayındır, *a.g.e.*, s. 24-25.

- Zamanla topyekûn bir savaş haline dönüşmüştür[50].

Anlaşma devletlerinin Çanakkale Boğazı'na taarruzundaki amaçları en genel hatlarıyla şu şekilde sıralanabilir:

- Rusya'ya boğazlar yoluyla yardım götürmek.
- İstanbul'u işgal ederek Osmanlı İmparatorluğu'nun tasfiyesini sağlamak.
- Marne muharebesinden sonra Batı cephesinde duraksayan, siper savaşına dönüşen harbi yeni bir cephe açarak hareketlendirmek.
- Rusya'nın Karadeniz limanlarında yığılan buğday stoklarını Fransa'nın Akdeniz limanlarına naklederek Batı cephesindeki askerlerin beslenmesini sağlamak[51].

1. Birinci Dünya Savaşı'nı Hazırlayan Sebepler

1.1.Sömürgecilik ve Milliyetçilik Akımının Savaşa Etkisi

Sömürgecilik teriminin kullanımı çok eski zamanlara dayanmaktadır. Yeniçağlarda, Avrupa'da meydana gelen "büyük ticaret inkılabı" keşifler, yolların değişmesi vb. şeyler sömürgeciliğin hızla gelişmesine olanak sağlamıştır. Avrupalı devletler uzak yerlerdeki varlıklarını bildikleri ancak ulaşamadıkları zenginlikleri aramak ve bunlara sahip olmak için harekete geçmişlerdir. Bu şekilde 16. yüzyıl ortalarından itibaren büyük bir değişiklikle, dünya politik ve siyasi hayatında yeni bir güç merkezi "Atlantik bölgesi" ortaya çıkmaya başladı.

Deniz aşırı ülkelerle ilişkilerin Avrupa'ya akıttığı zenginlik burada bulunan Batı Avrupa devletlerini yeni pazar alanları, yeni yollar ve gemi ulaşımı tekniğinde ilerlemeler kaydetmek için harekete geçirdi. Bu vesile ile 16. ve 17. yüzyıllarda İspanya, Portekiz, Hollanda, Fransa ve İngiltere dünyanın çeşitli bölgelerinde büyük oranlarda sömürge alanları elde ettiler[52].

---

[50] Bayram Kodaman, "Harp Büyük Devletler Çanakkale Muharebeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*", Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 550.
[51] Fahri Çeliker, "Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 687.
[52] Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih 1789-2001*, 7. Basım, Der Yayınları, İstanbul 2008, s. 323.

Sömürgecilik anlayışının genişlemesi ve gelişmesi sömürgeci devletlerin de birbirine düşmesine sebep olmuştur. 18. yüzyılda İspanya ve Portekiz güçten düşüp, sömürgelerde zayıflarken onların yerine İngiltere büyük bir sömürge imparatorluğu kurmayı başarmıştır. 18. yüzyılın ikinci yarısında başlayan "Birinci Sanayi İnkılabı" ve ardından 19. yüzyılda ki sanayileşme hareketi ile buhar makinesinin deniz taşıtlarında kullanılması ekonomik ilişkileri güçlendirdi. 19. yüzyılın ikinci yarısında Fransa, Belçika, Hollanda, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri hızlı bir sanayileşme evresi geçirdiler. Bu devletlere daha sonra Japonya ve Rusya da katılmıştır. Bu gelişmelerle birlikte sanayide çalışan nüfus atmıştır. Bunun doğal sonucu olarak da hem besin ürünü hem de sanayi hammaddesi olan tarım ürünlerine olan ihtiyacın eksikliği hissedilmiştir. Bunun yanı sıra sanayileşmiş ülkeler ürettikleri mallarını sürecek pazarların genişletilmesi gerçeğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu şekilde de sömürgeci devletlerin, üretim için hammadde kaynakları, pazarlar ve sermaye yatırımı amacıyla yeni yerler almak istemeleri sömürgeciliğin gelişmesinde ve genişlemesinde başlıca ana faktörler arasına girmiştir[53].

Kısaca denilebilir ki, Sömürgeciliğin asıl güçlenmesi 18. yüzyıl sonlarında başlayan ve özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında hız kazanan endüstri devrimi sayesinde gerçekleşmiştir. Elle üretim ya da diğer bir deyişle insan gücünü saf dışı bırakarak makine ile üretim dönemini açan bu devrim ile Avrupa ve tüm dünya çapında bazı yeni olgu kavramları ortaya çıkmıştır. Bu yeni olguda sömürgeciliğin hız kazanmasıdır. Sömürgecilik 1870 ve 1914 yılları arasında adeta zirve yapmıştır. Bu durumda devletleri dünya savaşı sahnesine sürüklemiştir[54].

Birinci Dünya Savaşı'nın nedenlerini oluşturan temel faktörler arasında Fransız ihtilali ve ihtilalin meydana getirdiği gelişmeleri de sayabiliriz. Fransız ihtilalinin ortaya çıkardığı yeni fikirler, sosyal ve siyasal gelişmeler devletleri olduğu kadar, milletleri de derinden etkilemiş ve bunların davranışlarına yön vermiştir. Bununla birlikte devletlerarası ilişkiler yeni bir çerçevede şekillenmeye başlamıştır. İtalyan Milli Birliği'nin kuruluşu ve Alman İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı, Avrupa güçler

[53] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 324.
[54] A. Haluk Ülman, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 1972, s. 23.

dengesini değiştirmiş, Balkanlardaki milliyetçilik hareketleri hız kazanmıştır. Birinci Dünya Savaşı da ilk kıvılcımını bu bölgeden almıştır. Almanların 1871 sonrası dış politikası da Birinci Dünya Savaşı'nın çıkmasında önemli bir etken olmuştur. Bismark'ın Alman İmparatorluğu'nu korumak adına uyguladığı barış kombinezonları, sonuçları nedeniyle Avrupa'yı bloklaşmaya ve silahlanmaya sürüklemiştir. Sanayileşmenin 19. yüzyıl içinde kazandığı hız bunun sonucu olarak gelişen ve genişleyen sömürgecilik, diplomatik ilişkiler ağını Avrupa'nın dışına taşımış, Afrika ve Uzakdoğu'ya yayılan Avrupa Devletleri arasındaki çatışma alanları da böylece artmıştır[55].

1.2. Şark Meselesi

Şark meselesi, Hıristiyan batı dünyasının, Müslüman Türk milletini hedeflediği ve kendi bünyesinde özümsemek veya yok etmeyi esas alan batının topyekûn ve uygulamalı olarak ortaya çıkarmış olduğu fikrin genel adıdır[56]. Diğer bir deyişle Batılı devletlerin ve Avrupa diplomasisinin Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında paylaşması ve ortadan kaldırma çabalarının ortaklaşa bir şekilde ortaya çıkarmış olduğu bir meseledir. Şark meselesi, siyasi bir kavram olarak, ilk kez 1815 Viyana Kongresi'nde kullanılmıştır. Bu çerçevede, ilgili coğrafyaya ait her iç ve dış gelişme şark meselesi etrafında ele alınmıştır. Bu da, dış güçlerin Osmanlı içişlerine fiilen müdahalesini ifade etmiştir[57].

1815 yılındaki Viyana Kongresi ile Avrupa'ya yeniden siyasi bir düzen ve şekil vermek amaç edinilmiştir. Kongreye İngiltere, Avusturya-Macaristan, Rusya, Prusya ve Fransa başta olmak üzere hemen hemen bütün Avrupa devletleri temsilci göndermiştir. Osmanlı Devleti Avusturya Başbakanı Metternich tarafından kongreye davet edilmesine rağmen katılmayı kabul etmemiştir. Kongrede alınan kararlarla kurulan yeni Avrupa statüsü, yapılan bazı değişikliklerle birlikte Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam etmiştir. Burada Rusya temsilcileri, Osmanlı'da yaşayan Hıristiyan halkın durumunun da değerlendirilmesini ve göz önünde bulundurulmasını

[55] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınevi, s. 99-100.
[56] Arslan Topçubaşı, *Batı ve Şark*, Birinci Basım, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000, s. 246.
[57] Sergey Goryanof, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu, İshan Keskin, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006, s. 10-11.

istemiştir. Konuyu da "Şark Meselesi" olarak isimlendirmişlerdir. Bu şekilde "Şark Meselesi" kavramı ilk defa Ruslar tarafından kullanılmış olmuştur. Bu isimlendirme, 19. yüzyıldan itibaren Batılı diplomatlarca, Osmanlı Devleti'nin bütün iç ve dış meselelerine müdahale etmeyi ve Türk topraklarını paylaşmayı ifade etmek üzere politik bir deyim olarak oldukça geniş bir çerçevede kullanılmaya başlanmıştır. Avrupa tarihçileri de önceki zamanlardaki Türk ve Avrupa ilişkilerini bu kavram ile ifade etmeye başlamışlardır. Bu tabir, zaman ve mekâna bağlı olarak değişik görünümlerde ortaya çıkmış ve farklı şekillerde açıklanmıştır[58].

Diğer bir ifade ile Şark Meselesi, Batılı Hıristiyan devletlerin temel eksene koyup yerleştirdikleri devlet siyasetinin genel adıdır. Batılı devletlerce bu esasın değişmesi veya kesintiye uğraması söz konusu bile değildir. Şark meselesinin hududu ise, Türk milleti tarih sahnesinden silininceye veya özümsenip yok edilinceye kadar devam edecektir[59].

Şark meselesi tabiri kongreden sonra diplomatlar arasında çok kullanılmaya ve bu tabire çeşitli mana ve anlamlar yüklenmeye başlamıştır. Genel olarak, 19. yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması, 19. yüzyılın ikinci yarısında Türklerin Avrupa'daki topraklarının paylaşılması ve 20. yüzyılda da Osmanlı Devleti'nin bütün topraklarının paylaşılması anlamlarına gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin iç ve dış siyasetinde buhranlı her olay Avrupalı devletlerce "Şark Meselesi" olarak adlandırılmıştır[60].

Tarihçiler, Türk Avrupa ilişkilerinin başlangıcı olarak türlü olaylar kabul ettikleri için Şark Meselesinin başlangıcı da tarihçilerin görüş ve eğilimlerine göre tespit edilmiştir. Nitekim bu başlangıcı, Türklerin Avrupa'da yayılmaya başladığı tarihe kadar indirgeyenler de mevcuttur. Fakat Şark Meselesine, İslam'ın doğuşunu, Haçlı Seferlerinin başlamasını ve Türklerin Avrupa'ya ayak basmalarını menşei olarak kabul edenler de çoğunluktadır.

---

[58] İlker Alp, *Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Politikası*, 1. Baskı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne 2008, s. 14-15.
[59] Arslan Topçubaşı, *a.g.e.*, s. 53.
[60] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, 3. Baskı, Cilt V, Ankara 1970, s. 203.

Araştırmacılar Şark Meselesi tabirini genelde birbirine yakın ifadelerle dile getirmişlerdir. Bununla birlikte tarihçiler zaman zaman farklı yorum ve tariflerde de bulunmuşlardır. Örneğin Fransız tarihçi Edouard de Driault, "Ehli İslâm ile gayrimüslimlerin kavgasıdır" derken Ali Kemal, "Şark Meselesi mes'ele-i diniyedir" ifadesini kullanarak İslamiyet ile Hıristiyanlık arasında bir mücadelenin olduğu sonucuna varmıştır. Ahmed Saib ise son asırlarda Rusya'nın devamlı saldırılarının etkisi altında kalarak "Şark Meselesi'nin Osmanlı-Rus mücadelesi" olduğunu dile getirmiştir. Ancak Şark Meselesini, "hilâl-salip" veya Müslüman-Hıristiyan kavgası ya da sadece Osmanlı-Rus savaşı olarak nitelemek mümkün değildir. Çünkü esas itibariyle "Şark Meselesinin temelinde, Batı devletlerinin Türk devletleriyle veya Hıristiyan âleminin Türklerle ilişkileri ve mücadeleleri yer almaktadır. Avrupalıların Atilla Hunları ile temaslarından bu yana var olan bu süreç, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti dönemlerinde daha belirgin bir şekilde görülmektedir. Zaten Fransız tarihçi Albert Sorel, *"Türkler Avrupa'ya ayak bastığı günden beri Şark Meselesi zuhur etti"* diyerek konunun Avrupalılar açısından bir "Türk Meselesi" olduğunu ve aslında Türklerle Avrupalıların münasebetlerinden ortaya çıktığını açıkça belirtmektedir. Diğer taraftan İngiliz araştırmacısı Matthew Smith Anderson, *"Doğu Sorunu, bir zamanların büyük devleti Osmanlı İmparatorluğu'nun XVIII. yüzyılda çökmeye başlamasından ve bu çöküşün büyük Avrupa devletleri arasında yarattığı rekabet ve Avrupalı devletlerin emelleri yüzünden ortaya çıkmıştı"* sözleriyle bu meselenin Avrupa devletlerinin yayılmacı emellerinden kaynaklandığını kabul etmektedir.

Bu durumda; Avrupalı büyük güçlerin Osmanlı İmparatorluğu'na siyasi ve iktisadi açıdan hâkim olmak, ülkeyi parçalayarak çeşitli milletlerin bağımsızlıklarını sağlamak, Türkleri Avrupa, Kuzey Afrika, Kafkaslar ve Orta Doğu'dan atmak ve sonuçta Anadolu'yu parçalamak için yürüttükleri faaliyetlerin bütününe "Şark Meselesi" adı verilmektedir[61].

[61] İlker Alp, *a.g.e.,* s. 16-18.

1.3. Savaş Öncesi Taraflar: Bloklaşma

İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini tamamlayıp tarih sahnesine çıkmaları Avrupa'da devletlerarası dengenin derin yaralar almasına sebep olmuştur. Her iki devlet de birliklerini kazanabilmek için Avusturya'ya karşı mücadele vermişlerdi. Fransa ise Almanya karşısında büyük bir yenilgi almıştı. Diğer bir yandan siyasi oluşumlarını tamamlayan iki devlet durumlarını ve üstünlüklerini devam ettirmek amacı ile kendilerine destek aramaya başlamışlardı. Yenilen taraflarda kaybettiklerini geri almak için bir öç alma siyaseti uygulamaya yönelmişlerdi. Bu ortamda, çok geçmeden Avrupa'da devletlerin bloklara ayrılmasına sebep olmuştur[62].

1870 yılından sonra yeni başlayan dönemin özelliği, Avrupa devletleri arasında oluşan bloklaşma hareketleridir. Bu bloklaşma hareketlerine ilk kıvılcımı verip başlatan kişi Bismarck olmuştur. Bismarck'ın amacı, Avrupa devletlerini kendi tarafına çekerek Fransa'yı yalnızlığa itmekti. Bu şekilde Almanya'ya karşı bir intikam savaşı açılması önlenmiş olacaktı[63].

XIX. yüzyıl başlarından itibaren Avrupa, iki önemli gelişmeye sahne oldu. Birincisi, mutlakıyetin yıkılmaya başlaması, ikincisi ise, milliyetçilik ve bağımsızlık hareketlerinin yaşanmasıydı. Bu iki önemli gelişme ve değişim sonucunda, Avrupa'nın siyasi haritasında yeni değişiklikler ortaya çıktı. Belçika, Yunanistan, Macaristan, Sırbistan, Romanya, Karadağ, Bulgaristan, İtalya ve Almanya gibi yeni milli devletler oluştu. Özellikle İtalya ve Almanya'nın milli devlet kimliği ile Avrupa güçler dengesine katılması, Birinci Dünya Savaşı öncesini hazırlayan ana tabloda son derecede etkili oldu.

Bütün bu gelişmeler, XVIII. yüzyılda Avrupa'da birbiri ardına yaşanan iki yönlü bir hareketin sonucuydu. Bu hareketin biri fikir alanında 1789 Fransız İhtilâli ile kendini gösteren sosyal bir patlama diğeri ise İngiltere'de başlayan ve ekonomik alanda Avrupa'nın çehresini tamamen değiştirecek olan Sanayi İnkılâbı idi. Fransız

---

[62] Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi*, 1. Kitap, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991, s. 23.
[63] A. Haluk Ülman, *a.g.e.*, s. 143.

ihtilalinin ortaya çıkardığı yeni fikirler, anlayışlar, siyasal ve sosyal kurumlar devletleri olduğu kadar milletlerin davranışlarına da yön ve şekil vermiştir[64].

Öte yandan, 1774 yılında Amerika'nın Bağımsızlık Savaşı, 1776 yılında Bağımsızlık Bildirisi'nin ilan edilmesi ve 1783 yılında bağımsızlığının kazanılması Fransız ihtilalinin sebepleri arasına girmiştir. Fransa, Amerikan Bağımsızlık Savaşı'ndan fikir yönünde etkilenirken bu sırada İngiltere'ye karşı savaşması, bu devletin ekonomik yönden bunalıma düşmesine neden oldu. Fransız İhtilâli sonucunda feodalite rejimi yıkıldı. Lâiklik, hürriyet, eşitlik, özgürlük, milli egemenlik, millet idaresi gibi fikirler İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nin ilânı ile kendisine uygulama alanı bulmuş oldu.

Fransız İhtilali sonucu milli duyguların alevlenmesi ve büyük devletlerin hegemonyası Avrupa'da gergin bir siyasi atmosfer ortamı oluşturdu. Özellikle 1870 ve 1871 yıllarında İtalya ve Almanya'nın milli birliklerini tamamlayıp ortada belirmeleri Avrupa siyasi haritası için önemliydi. Ardından Almanya, Avusturya ve İtalya arasında üçlü ittifak bloğunun kurulması üzerine 1893 yılında Fransa ve Rusya arasında da buna benzer bir bağlaşma bloğunu kurulmuştur. Fransa ve Rusya arasında yapılan bu antlaşma 1902 yılına kadar devam etmiştir. 1905 yılında Japonya'nın Mançurya'da Rusları yenmesi üzerine iki devlet arasındaki yakınlık ve ilişki daha da güçlenmiştir. Rusların Japonya'ya yenilmesi Avrupa siyasi dengesini Almanya lehine çevirdiğinden, o ana kadar Almanya'nın varlığını dikkate alıp önemsemeyen İngiltere'nin de Fransa ve Rusya yanında olmasına yol açmıştır. Ortaya çıkan yeni düzen ve gruplar Avrupa dengesini alt üst emiştir ve 1. Dünya Savaşı'na giden yolun ilk başlangıcı olmuştur[65].

Almanya, Avusturya-Macaristan ve İtalya İttifak devletleri bir tarafta, İngiltere, Fransa ve Rusya diğer tarafta İtilaf devletleri bloğunu oluşturmuştu. Nitekim İtalya bir süre sonra İttifak bloğundan ayrılarak itilaf bloğuna dâhil olmuştur. Osmanlı Devleti ise az çok sonucu tahmin etmiş ve her ne kadar İtilaf devletlerinin yanında savaşa girmek istemişse de bu kabul edilmemiştir. Zaten İtilaf devletlerinin niyeti

[64] Bilgehan Pamuk, Ersin Gülsoy, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Editör Tufan Gündüz, 1. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 599.
[65]Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 198.

Osmanlı Devleti'ni parçalayıp dünya siyasi haritasından silmek olduğu için kabul edilmesi de beklenilen bir durum değildi. Bu tablo karşısında Osmanlı Devleti de karşı safa yaklaşmaya mecbur kalmıştır[66].

XIX. yüzyıl ortalarından itibaren Avrupa Devletleri, Uzakdoğu ile ilgilenmeye başladılar. Çin ve Japonya batıya kapılarını açtı. Bu durum, Çin'in üzerinde çok etkili olmazken, Japonya hızlı bir gelişme sürecine girdi. Avrupa devletleri sadece sömürge amacıyla Japonya'yı dışa açmak istemişti. Halbûki bunun tam tersi bir tablo ortaya çıktı. Japonya, kısa süre içerisinde Avrupa'ya rakip oldu ve Uzakdoğu'nun güçlü bir ülkesi haline geldi. XX. yüzyıl başladığında Japonya, Rusya ile savaşa girerek, bu devleti ağır bir yenilgiye uğrattı[67].

1.4. Balkan Savaşları'nın Savaşa Etkisi

1878 tarihli Berlin Antlaşmasında umduğunu bulamayan Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra Balkanlar'da etkin bir politika takip edip uygulamaya başlamıştı. Bosna-Hersek'in Avusturya-Macaristan tarafından 1908 yılındaki ilhakı ise Sırbistan'ı aynı yönde bir politika izlemeye itmişti. 1912 yılında bu iki devletin çıkarlarının çatışmaması için Rusya, Bulgaristan ve Sırbistan arasında arabuluculuk yapmaya başladı[68].

Osmanlı ve İtalya arasında yaşanmış olan Trablusgarp Savaşı'nın uluslararası politikaya en önemli etkisi Balkan devletlerini kendi aralarında Osmanlı Devleti'ne karşı birleşmeye itmesi olmuştu. Balkan devletlerinin kendisine karşı birleştiğini gören devlet, Trablusgarp konusunda gerilemek zorunda kalmış ve 1912 yılının ekim ayında İtalya ile Quchy (Uşi) anlaşmasını imzalamıştır. Bu anlaşma ile Trablusgarp'ı İtalya'ya bırakırken 12 adayı da geçici olarak İtalyan işgali altında bırakmıştır[69].

Osmanlı ve İtalya arasında savaşın başlaması, Arnavutluk ayaklanmasının bastırılmasında Osmanlı'nın zorlanması, Balkan devletlerinin anlaşmalarına zemin

---

[66] Abdullah Uçar, *Haçlı Gururunun Yere Serildiği Yer Çanakkale*, Özgü Cilt Evi, Konya 2006, s. 70.
[67] Turhan Seçer, *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Bütün Yönleriyle Anılar ve Yorumlar*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2005, s. 63.
[68] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Cilt I, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1970, s. 26-27.
[69] A. Halûk Ülman, *a.g.e.,* s. 280.

hazırlamıştır. Bu devletler Osmanlı Devleti'ni Avrupa'dan atarak Balkanlardaki Osmanlı elinde olan yerleri kendi aralarında paylaşmak istiyorlardı[70]. İlk olarak Sırp-Bulgar daha sonra ise Bulgar ve Yunanlılar arasında gizli anlaşmalar imzalanmıştır. Karadağ da bu ülkelere dâhil olmuş ve sonuç olarak Balkanlar'da güçlü bir ittifak ortamı ortaya çıkmıştır. 8 Ekim 1912 tarihinde ilk olarak Karadağ, Türkiye'ye saldırmıştır. 17 Ekim günü ise Osmanlı ile Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan üçlüsü arasında savaşa başlamıştır.

İki hafta gibi kısa bir süre içerisinde tamamlanan I. Balkan Savaşı sonucunda 30 Mayıs 1913 tarihli Londra Antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmaya göre Osmanlı Devleti Bulgaristan'a Kavala, Dedeağaç ve Edirne ile birlikte tüm Trakya'yı, Yunanistan'a Selanik, Güney Makedonya ve Girit'i, Sırbistan'a Orta ve Kuzey Makedonya'yı bırakmıştır. Ayrıca Arnavutluk'un bağımsızlığını tanımış ve Midye-Enez sınır hattına çekilmiştir. Bu hattın batısında kalan topraklar Balkanlılara bırakılıyordu. Ege adalarının durumu ve Arnavutluk'un sınırının tespiti büyük devletlere bırakılmıştır[71].

Bu savaş, dört müttefik Balkan ülkesinin peş peşe her yönden Batı ve Doğu Rumeli ordularımıza 17 Ekim 1912 tarihinde saldırıya geçmeleriyle başladı. Türk Batı ordusu 26 Ekim günü Kumanova'da Sırplara yenildi. 8 Kasım günü ise Selanik Yunanlılar tarafından işgal edildi. Bunu 26 Mart 1913'te Edirne'nin Bulgarların eline geçmesi izledi. İşkodra Karadağlılara, Yanya şehri ise Yunanlılara teslim oldu.

II. Balkan Savaşı, Bulgarların 29-30 Haziran 1913 günü Yunanistan ve Sırbistan'a taarruzuyla başladı. Bu sırada Romanya'da karışıklık ortamından istifade ederek Bulgarlardan toprak koparmak amacıyla 10 Temmuz'da Sofya bölgesine saldırdı. Bu gerçekleştirilen saldırıda Bulgar ordusu ağır kayıplar verdi. Osmanlı Başkomutanlığı da bu fırsatı değerlendirmek için 13 Temmuz 1913'te Çatalca ve Bolayır mevzilerindeki sol kanat ordusu ile güneyden ilerlemiştir. 10. Kolordunun Kurmay Başkanı Yarbay Enver öndeki süvari birliklerinin başında Edirne'ye adım

[70] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları…,* s. 30.
[71] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları…,* s. 31.

atan ilk kişi olmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki Enver Paşa Edirne Fatihi olarak bilinmektedir. Balkan savaşları sonucunda Osmanlı ile Bulgaristan arasında 29 Eylül 1913'te İstanbul antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Meriç nehri iki ülke arasında sınır kabul edilmiştir. 14 Kasım 1913'te Atina'da imzalanan antlaşma ile de Yanya, Selanik ve Girit'in Yunanlılara ait olduğu anlaşılmıştır[72].

Sonuç olarak yirminci yüzyılın ilk çeyreğinde yapılan savaşlar hemen hemen birbiriyle iç içe yaşanmış, biri diğerinin nedeni olmuştur. Bu yüzden de Balkan Savaşları'nın Osmanlı Devleti'nin dağılması üzerine çok büyük bir etkisi olduğu bir gerçektir. Osmanlı Devleti uğradığı yenilgi üzerine Avrupa kıtasındaki geniş ve verimli topraklarını kaybetmiştir. Gözle görünür kayıplarının yanı sıra askeri onurunu da bu savaşlarda oldukça sarsılmıştır. Balkan Savaşları sonucunda Osmanlı Devleti'nin artık yıkımın eşiğinde olduğu Avrupalı devletlerce görülmüştür. Özellikle İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından Osmanlı Devleti bundan sonra her plana dâhil edilmiş ve parçalanmaya çalışılmıştır[73].

2. Birinci Dünya Savaşı'na Kadar Osmanlı Devleti'nin İzlediği Dış Politika

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri büyük savaşlarla hafızalarda yer etmiştir. Osmanlı Devleti, Trablusgarp ve Balkan Savaşları'nda büyük toprak parçaları kaybetmekle kalmamış, batılı devletler tarafından daha önce "Hasta adam"[74] ilan edilerek toprakları gizli anlaşmalarla paylaşılmıştır. Enver Paşa ve arkadaşları Birinci Dünya Savaşı'na girerken Osmanlı Devleti'nin sarsılan itibarını geri kazandırmaya ve saygın bir devlet haline getirmeye çalışmışlardır. Osmanlı devlet yöneticileri savaşın kesin suretle İttifak Devletleri'nin zaferiyle sonuçlanacağına ve Osmanlı Devleti'nin Makedonya, Batı Trakya, Doğu Anadolu, Mısır ve Kıbrıs'ta birtakım kazanımlar sağlayacağına inanıyorlardı[75].

---

[72] Selahattin Çetiner, *a.g.e.,* s. 23-24.
[73] A. Halûk Ülman, *a.g.e.,* s. 291.
[74] Osmanlı Devleti 19. yüzyıl başlarından itibaren Rusya tarafından "Hasta Adam" diye nitelendirilmiştir. Bu tabiri ilk kullanan devlet de Rusya olmuştur. Raif Karadağ, *Şark Meselesi*, Nidâ Yayınevi, İstanbul 1971, s. 129.
[75]Reha Yılmaz, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Uşak 2008, s. 137-138.

Osmanlı'nın son dönemine damgasını vuran İttihatçılar, devlet yönetiminde etkin olmaya başladıkları andan itibaren, Kafkasya ve Orta Asya'daki Türkleri Rusya'nın hâkimiyetinden kurtararak bağımsızlığına kavuşturma amacında idiler. Enver Paşa, yalnızca "Turancılığı" değil, aynı zamanda İslam Birliği ideali çerçevesinde Dünya Müslümanlarıyla yakınlaşma ve onlarla iyi ilişkiler kurmayı da politika olarak benimsemişti. Bu nedenle Enver Paşa hayatı boyunca Kafkasya'da sadece Azerbaycan ve Dağıstan Türkleri için değil, bütün Kafkas Müslümanları için de kurtuluş ümitleri beslemiş ve bu uğurda çalışmıştır[76].

Osmanlı İmparatorluğu 18. yüzyıldan itibaren toprak kaybetmeye başladı. 19. yüzyıl itibariyle Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikası izlemeye başladı. Bunun birinci nedeni Metternich'in Avrupa statüko'sunu sürdürmek isteğidir. İkincisi de, Avusturya 19. yüzyılın son yirmi beş yılına kadar kendi içindeki ve İtalya'daki liberal ve milliyetçi hareketlerle uğraşmakta ve bir yandan da Prusya'nın Almanya'da üstünlük kurmasına engel olmaya çalışmaktadır. Bu bakımdan, Osmanlı toprakları üzerinde genişlemeye ayıracak gücü ve dikkati yoktur[77].

19. yüzyılın ilk yarısında Rusya ve Fransa Osmanlı toprakları üzerinde genişlemek istemektedir. Rusya gözlerini Boğazlar ve İstanbul'a dikmiştir. Fransa ise, 1830 yılında Cezayir'i işgal ettikten sonra, Mısır ile başta Suriye ve Lübnan bölgeleri olmak üzere Ortadoğu'ya yerleşmek amacına sahipti.

Rusya'nın gözlerini Boğazlar ve İstanbul'a dikmesi, bu devletin güçlendikten ve Karadeniz'in kuzey kıyılarına yerleştikten sonra izlemeye başladığı "Akdeniz'e açılma" politikasının doğal bir sonucudur. Özellikle 19. yüzyılda, Rus yöneticileri, ülkelerini diğer Avrupa ülkeleriyle yarışabilecek duruma getirmek için sıcak denizlere inmeyi istemekteydiler. Bu amaç için, Türk boğazlarını ve İstanbul'u ele geçirmekten başka çareleri yoktu. Fransa ise, sömürgelerini 18. yüzyılda İngiltere'ye kaptırdıktan sonra, gücünün kendine yakın olan bölgelerde, sömürge edinmeye yeteceğini anlamıştır. Bu nedenle kendisine, Kuzey Afrika ile Ortadoğu'yu yayılma

[76] Reha Yılmaz, *a.g.m.*, s. 138.
[77] A. Haluk Ülman, *a.g.e.*, s. 10.

alanı olarak seçmiştir. Ayrıca Fransa'nın Ortadoğu, özellikle Suriye ve Lübnan bölgesiyle temeli eskilere dayanan bir ilişki ağı mevcuttu[78].

İngiltere, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu üzerinden Hindistan'a giden yol üzerinde bulunan Osmanlı Devleti ile 19. yüzyılın başlarına kadar fazla ilgili değildi. Çünkü Osmanlı Devleti güçlü olduğu sürece, buraya hiçbir devleti yaklaştırmamıştır. Ancak 1798 yılında, Napolyon İngiltere'yi en can alıcı yerinden vurmak için Mısır'a çıkınca, İngiliz yöneticileri Osmanlı Devleti'nin artık yeterince güçlü olmadığını, Hint yolunun güvenliğini kendi başına sağlayamayacağını anlamışlardır. İngiltere bundan sonra Rusya'nın Boğazlar ve İstanbul'a ve Fransa'nın Ortadoğu'ya yerleşmelerini önlemek için Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünü koruma politikasını izlemeye başlamıştır[79].

İngiltere, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilme konusundaki bütün ümitlerini kaybettiğinde, 1878 Berlin Kongresi'nden sonra Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma politikasını terk etmiştir. Berlin anlaşması Osmanlı Devleti'nin dağılma nedenlerinin en önemli parçalarından birisini oluşturmaktaydı. Bu anlaşmayla birlikte Osmanlı ve İngiltere ilişkilerinde yeni bir dönem başladı[80]. Bu zamana kadar İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nu dağılmaktan korumak için çeşitli yollar denemiştir. Birincisi, yabancı bir devlet Osmanlı topraklarını ele geçirmek istediği ya da buna benzer bir tehditte bulunduğu zaman Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer almış ve onu desteklemiştir. Bu destek, ya Mehmet Ali Paşa isyanında olduğu gibi diplomatik ya da Kırım savaşında görüldüğü gibi hem diplomatik hem de askeri olmuştur. İkincisi, Rusya'nın ve Fransa'nın Ortodoks ve Katoliklerin durumunu bahane ederek Osmanlı'nın içişlerine karışmalarını önlemek için, Babıâli nezdinde ıslahata yönelik girişimlere zorlamıştır. Bunun sonucunda, Osmanlı yöneticileri 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ve 1856 tarihli Islahat Fermanı'nı ilan etmişlerdir. Üçüncüsü ise, Osmanlı askeri gücünü çoğaltmak amacıyla ordunun yeniden ve çağdaş gereklere uygun bir biçimde düzenlenmesini teşvik etmiştir. Nitekim İngiltere bu konuda fazla başarılı olamamıştır. Osmanlı ordusunu yeniden

---

[78] A. Haluk Ülman, *a.g.e.,* s. 111.
[79] A. Haluk Ülman, *a.g.e.,* s. 112.
[80] Burhan Sayılır, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2007, s. 17.

ıslah edilip düzenleme görevi İngilizlere değil, 1835 yılında İstanbul'a gelen Prusyalı Helmuth von Moltke'ye verilmiştir[81].

19. yüzyılda Osmanlı Devleti içinde bulunduğu şartlardan dolayı hep savunma antlaşmaları yapmıştır. Fakat İttihat ve Terakki'nin iktidara el koymasından sonra aktif bir politika izlemeye başlayan devlet, Almanya ile ilişkilerini taze tutmaya çalışırken aynı zamanda 1911'de İngiltere ile de ittifak girişiminde bulundu. Fakat İngiltere, Osmanlı Devleti'nin sorumluluklarını yüklenmeyi ve Rusya'yı karşısına almayı kendi çıkarlarına aykırı bulduğu için ittifak isteğine olumlu bir yanıt vermedi zaten vermesi de beklenemezdi. Fransa ile de aynı şekilde ittifak girişimi yapıldı fakat aynı nedenlerden dolayı kabul edilmedi[82]. Hâtta, Mayıs 1914'de Rus Çarı Kırım'daki yazlığına geldiği sırada Talat Paşa kendisini ziyaret ederek ittifak önerisinde bulundu. Çar iyi niyet göstermekle beraber Alman askeri personellerinin Osmanlı Devleti'nde bulunmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirdi. Böylelikle bu girişimde sonuçsuz kaldı. Osmanlı Devleti Yunanistan ve Bulgaristan ile de anlaşmak istemişse de başarılı olunamamıştır[83].

Osmanlı Devleti'ni büyük devletler özellikle Balkan Savaşı bozgunundan sonra askeri bir güç olarak görmüyor ve sorumluluğunu üstlenmek istemiyorlardı. Hatta Almanya bile savaş çıkana kadar Osmanlı Devleti ile bir ittifak yapmaya yanaşmadı. İngiliz politikası Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın yanına çekmeye çalışıyordu. İngiltere için Almanya, Rusya'dan daha büyük bir tehlike teşkil etmekteydi. 1913'ten sonra bir savaş çıkacağı anlaşılmıştı. Almanya'nın karşısında Rusya'nın insan kaynaklarından yararlanmak ve Almanya'yı iki ateş arasına almak isteyen İngiltere, Rusya'yı Almanya'ya karşı tutabilmek için, Rusya'nın Boğazlar ve Anadolu üzerindeki ihtiraslarını kışkırtıyordu[84].

İngiltere, Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya sunarak kendi tarafında kalmasını sağlıyor ve olası bir Rus-Alman yakınlaşmasını engelliyordu. Osmanlı Devleti de bu

---

[81] A. Haluk Ülman, *a.g.e.*, s. 113.
[82] Kubilay Mehmet Gül, *Dünya Savaşları 1914-1918 I. Dünya Savaşı*, Kafe Kültür Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 65.
[83]Cemal Akbay, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Cilt 1, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991, s. 36-38.
[84] Cemal Akbay, *a.g.e.*, s. 36-38.

nedenle Almanya'nın tarafına yaklaşmaya mecbur kalıyordu. Eğer İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti ile ittifak yapmayı kabul ederlerse, Rusya'yı karşılarına alırlar ve Rus Alman yakınlaşması gerçekleşebilirdi. Görülüyor ki Almanya ile bir savaş çıkarsa, Rusya'yı savaşa çekmek için Osmanlı Devleti üzerindeki Rus istekleri sağlanmalıydı. Savaş içindeki antlaşmalarla da zaten bu sağlanacaktır[85].

Diğer yandan, 1907'de Reval'de Anglo-Rus yakınlaşması Türkleri kamçıladı. 1913'ten sonra ise, İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti'ni kurtarmak ve tüm Türkleri birleştirmek için Rusya'yı Alman yardımıyla yenmek istiyordu. 1914'te ülke yönetimi elinde bulunduran Enver Paşa, olası bir savaşta Almanya'nın Rusya'yı çok kısa bir sürede yeneceğine, Rusya'da evrim çıkacağına inanıyordu. Böylece, Osmanlı Devleti hem bir süre Rus tehdidinden kurtulmuş olacak hem de Kafkasya'da toprak elde etmiş olacaktı. İttihat ve Terakki'nin savaşa girilmesi konusunda acele etmesinin bir nedeni de buydu. Eğer savaşa girilmede gecikilirse, nimetlerinden de yararlanılmayacağını düşünen Enver Paşa savaştan galip çıkarak, Balkan Savaşı'nın kayıplarının giderileceği, Ege'de üstünlük kurularak Yunan "Megali İdea" sının engelleneceği inancına sahipti. Kaldı ki Rusya'nın Boğazlara yapacağı bir saldırı İngiltere ve Fransa'yı ilgilendirmiyordu[86].

İttihat ve Terakki'nin Almanya'nın yanında yer almasını hazırlayan bir başka neden de "Kapitülasyonlar" ve "Duyun-ı Umumiye" idi. Dolayısıyla Osmanlı Devleti özellikle Fransa ve İngiltere'nin ekonomik boyunduruğu altında ezilmekteydi. Eğer savaşa itilaf devletlerinin yanında girilirse savaş sonrası hiçbir şey kazanılamazdı. Oysa Almanya ile birlikte olunursa, Almanya kapitülasyonlardan kurtulacak, Rusya'da yaşayan Türkler de kurtulacaktı. Rusya, Suriye, Musul ve Irak'taki Arapların kinleri de buna eklenmişti. Ermeni sorunu da pusudaydı[87].

Osmanlı yöneticileri ve halkı yeni bir savaşa hazır olmamasına rağmen ittifak teklifi de yine Osmanlı'dan gelmiştir. 2 Ağustos 1914 tarihinde iki devlet arasında bir ittifak anlaşması imzalanmıştır. Bu ittifak o kadar gizli tutuldu ki, sadece olaya

---

[85] Cemal Akbay, *a.g.e.*, s. 36-38.
[86] Fahir Armaoğlu, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1995)* Cilt 1-2, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, Ankara 1992, s. 102-103.
[87] Fahir Armaoğlu, *a.g.e.*, s. 102-103.

vakıf olan Enver Paşa, Sadrazam Sait Halim Paşa, Dâhiliye vekili Talat Paşa ve Meclis Başkanı Halil Bey'in bilgisi olmuştur. İttifak imzalandıktan sonra meclisin bundan haberi olmuştur. İttifak metni ise şu şekildedir:

1. İki devlet, Avusturya ile Sırbistan arasında çıkan bir anlaşmazlıkta tam bir tarafsızlık gösterecekti.
2. Rusya'nın aldığı tedbirler sonunda, Avusturya ile Rusya savaşa başlamış ve Almanya Avusturya'nın yardımına gitmek zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa katılacaktı.
3. Osmanlı Devleti tehdit altında kalırsa, Almanya Osmanlı Devleti'ni silahla savunacaktı.
4. İttifak 1918 yılı sonuna kadar sürecek ve taraflardan biri iptal etmezse beş yıl için yeniden yürürlükte olacaktır[88].

Bu anlaşmaya imza atanlar Osmanlı Devleti'nin savaşa girme nedenlerini şu şekilde sıralanmıştır:

1. İtilaf grubundaki devletlerin 19. yüzyıldan beri Osmanlılara karşı izlediği politikalar,
2. Son savaşlarda kaybedilen Osmanlı topraklarının geri alınması,
3. Türk- Alman dostluğu,
4. Almanya'nın savaştan galip geleceği düşüncesi ve
5. Turan İmparatorluğu kurma düşüncesi[89].

İtilaf devletleri de Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalmasını istemiştir. Osmanlı Devleti savaşa girerse İngiltere'nin uzak doğuya giden yolu güvenliği tehdit altında olacak ve yeni cepheler açılmayacaktı. İtilaf Devletleri, bunu gerçekleştirmek için yardıma hazır olduklarını ve hatta kapitülasyonlardan bile ödün verebileceklerini

[88] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları…,* s. 48-49.
[89] Stanford, J. Shaw, *The Ottoman Empire in Word War I*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006, s. 59-75.

ifade etmişlerdir. Fakat buna itibar edilmedi ve ilk tepkide zaten Almanya'dan gelmiştir[90].

Osmanlı hükümeti, Almanya ile ittifak anlaşmasını imzaladığı gün genel seferberlik ilan edilmişti. Bu alınan karardan iki gün sonra Osmanlı Devleti tarafsızlığını ilan etmiştir. Almanya, Osmanlıyı bu tarafsızlıktan ayırmak ve Almanya safında savaşa katılması konusunda ısrarcı bir tavır sergilemiştir. Almanya'nın bundan beklediği yararları şöyle sıralayabiliriz:

a) Kafkas cephesine Rus kuvvetlerinin önemli bir kısmını çekerek Almanya ve Avusturya'nın doğu ordularının yükünü hafifletmek,
b) Süveyş kanalını kapatmak veya hiç olmazsa orada büyük miktarda İngiliz gücünü meşgul etmek,
c) Osmanlı hilafetinin manevi gücünü kullanarak İngiliz, Fransız sömürge Müslümanlarını ayaklandırmak ve Rusya'da Müslümanları harekete geçirmek[91].

Onuru zedelenmiş, maddi ve manevi olarak her anlamda son günlerini yaşayan Osmanlı Devleti, Rumeli'yi elden çıkarmış ve Doğuda kontrolü oldukça zayıflamıştı. Başlayan savaştan eğer büyük devletler yenilerek çıkarlarsa Osmanlı Devleti yeniden ayaklanabilecekti. Bu düşünceleri çok pasif bulanlar ve savaşı Osmanlı'nın eski gücüne kavuşmak için fırsat görenlerde vardır. Almanya'nın savaşı kısa sürede kazanacağına kesin gözüyle bakan bu kişilere göre, Rusların yenilgisi ile Kafkaslar, Türk hâkimiyeti altına girecekti. Kara kuvvetleri çok az olan (170 bin) İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne çok zarar veremeyeceği, hatta Mısır'ı bile koruyamayacağı düşünülmüştür[92].

İttihat ve Terakki hükümeti, iktidara geldiği günden beri sürekli bir şekilde kapitülasyonları kaldırmaya çalışmıştır. 8 Eylül 1914'te tek taraflı olarak 1 Ekim 1914'ten itibaren geçerli olmak üzere kapitülasyonları kaldırma kararını almış ve

---

[90] Standford, J. Shaw, *a.g.e.*, s. 59-75.
[91] Cezmi Eraslan, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, Cilt 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 343.
[92] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 640.

bunu 9 Eylül'de ilan etmiştir. Bu karara bütün sömürgeci devletler tarafından şiddetle karşı çıkılmıştır. En fazla itirazın Almanya ve Avusturya'dan gelmesi, Almanya'nın savaşı kazanması halinde Osmanlı topraklarının bu defa da Almanya'nın saldırı ve isteklerine sahne olacağını göstermektedir[93].

Diğer yandan, Almanya ve Avusturya yöneticileri Osmanlı Devleti'nin bir an önce savaşa girmesi için baskı yapmışlardır. İtilaf devletleri ise kesin bir güvence vermeyip, imparatorluktaki Alman subayların çıkarılmasında ısrarcı bir tutum sergilemişlerdir. Müttefikler bu arada ilk başarısızlıklara uğramaya başlamışlardır. Almanya, Marne Savaşı'nda Fransa'ya yenilmiştir[94].

Son gelişmelerden dolayı artan Alman baskısına karşı, Osmanlı hükümeti mali durumunun bozukluğunu bahane etmiştir. 11 Ekim 1914'te gerekli yardımı yapacağını vaat eden Almanya'ya karşılık olarak Osmanlı hükümeti İstanbul'daki Alman askeri heyetinin başı olan Liman Von Sanders'e ordu komutanlığı görevine getirirken Yavuz Sultan Selim ve Midilli (Goeben ve Breslav) gemilerinin komutanı olan Alman Amirali Wilhelm Souchon'a da donanma komutanlığı görevi verilmiştir. Ayrıca tayfalara da fes ve Osmanlı deniz üniforması giydirilerek Osmanlı deniz kuvvetlerine içerisine alındılar[95]. Donanma eğitimi için birkaç gemi ile Karadeniz'e çıkma izni verilen Amiral, bütün donanmanın Karadeniz'e çıkarılması için de talepte bulunmuştur. Fakat savaşa girmeye yol açacak bir saldırıda bulunabilir endişesi ile izin verilmemiştir. Osmanlı Genelkurmay karargâhındaki Türk subayların bir bölümü, en erken bir yıl sonra harbe girilebileceğini savunurlarken, Osmanlı ordusundaki Alman subaylarda savaşa vakit geçirilmeden girilmesi fikrine taraftar toplamak için propaganda yapmışlardır. Ayrıca, Rusya'nın Avusturya'yı yenmesinden evvel savaşa girilmezse İstanbul'un tehlikeye gireceği, Almanya'nın tek başına Osmanlı'yı koruyamayacağı fikri yayılmak istenmiştir. Ancak, Almanların Marne Savaşı'nı kaybetmeleri, Osmanlı Genelkurmayını endişelendirmiştir. Eksikliklerinin tamamlanması için bir yıl daha beklenmesini tavsiye eden askerler arasında Mustafa Kemal, Sofya'da bulunan Fethi Bey'e savaşı kazanmanın

[93] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 640.
[94] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s. 344.
[95] Ahmet Altıntaş, *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları, Çanakkale 1997, s.13.

imkânsızlığını belirtmiştir. Bununla birlikte hükümete de en azından savaşa girme konusunda bir yıl beklenmesi gerektiği yolunda önerilerde bulunmuştur[96].

Bu esnada, Türkiye'nin maddi yönden desteklenmesi ve askeri isteklerinin karşılanması savaşa girme şartına bağlanınca, 11 Ekim'de Enver, Talat ve Cemal Paşaların anlaşması söz konusu olmuştur. 3 Kasım'da Rusya, 5 Kasım'da Fransa ve İngiltere savaş ilan etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin savaş ilanı ise 11 Kasım 1914'de yapılmıştır[97].

3. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na Girmesi

Avrupa'da devam eden savaş, Almanya'nın beklediği gibi gitmiyor ve Almanlar doğudan yardım almaları gerektiğini düşünüyorlardı. Bunun için Osmanlı Devleti, Rusları ve İngilizleri oyalamak için Karadeniz'deki Odessa ve Akdeniz'deki Süveyş Kanalına daha önce satın aldıkları bildirilen Alman gemileri ile saldırmış ve bu sahilleri bombalamıştır. Bu işte Enver Paşa'nın parmağı olduğu düşünülmüş ama o dönemin Bahriye Nazırı Cemal Paşa bu işin kendilerinin bilgileri dışında gerçekleştiğini ifade etmiştir[98]. İngiltere ve Rusya ise bu dönemde Osmanlı Devleti'ni tarafsız tutabilmek için kapitülasyonlardan bile ödün verebileceklerini bildirmişlerdi[99].

Osmanlı Devleti, yalnızlıktan kurtulmak için Almanya'ya daha çok yaklaşmaya çalışmıştır. Nitekim iktidarda bulunan İttihat ve Terakki Hükümeti'nin etkili üyeleri olan Harbiye Nazırı Enver Paşa ile Dâhiliye Nazırı Talât Paşa Alman taraftarları olup, bu tarafta savaşa katılmak istiyorlardı. Diğer yandan Balkan Savaşı'nın ağır sonuçlarının etkisi altında olan Osmanlı Devleti, bu savaştan sonra İtilaf Devletleri arasında bağın daha da güçlenmesinden ve kendisi hakkındaki düşüncelerinden endişeye düşmüştü. Özellikle Rusya'nın, İngiltere ve Fransa ile müttefik olması, Osmanlı Devlet adamlarında boğazlar yönünde endişeyi artırmıştır.

---

[96] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s. 344-345.
[97] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s. 345.
[98] Emir Şekip Arslan, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve 1. Dünya Savaşı Anıları*, 2. Baskı, Çatı Kitapları, İstanbul 2010, s. 417.
[99] Ahmet Altıntaş, *a.g.e.*, s. 14.

Almanya ise, İtilaf Devletleri tarafından etrafında kurulmuş olan çemberin dağıtılabilmesi için, Osmanlı Devleti ile bir anlaşma yapmak için masaya oturmak istiyordu. Bunların sonucu olarak ve Avusturya'nın da önerisiyle Osmanlı Devleti ve Almanya arasında bir ittifak yapılması için 27 Temmuz 1914'te İstanbul'da görüşmelere başlandı. 2 Ağustos 1914'te Sadrazam Sait Halim Paşa ile Almanya'nın İstanbul Büyükelçisi Baron von Wangenheim arasında, Osmanlı-Alman Anlaşması imzalandı. Buna göre:

1) Osmanlı Devleti ve Almanya; Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Sırbistan arasındaki anlaşmazlıkta, tam tarafsızlıklarını koruyacaklardı.
2) Eğer Rusya, Avusturya'ya savaş açarsa ve Almanya'da buna katılmak zorunda kalırsa, Osmanlı Devleti de savaşa girecekti.
3) Almanya; Osmanlı Devleti'ni, bir tehdit altına düştüğünde gerektiği takdirde silahla koruyacaktı.
4) Savaş olursa; Almanya, askeri heyetini Türkiye'nin emrine verecekti.
5) Anlaşma, 31 Aralık 1918'e kadar yürürlükte kalacak, taraflardan biri geçersizliğini ilan etmezse, beş yıl daha yürürlükte kalacaktı.

Bu duruma göre, Alman-Rus savaşı başlamış olduğundan, Osmanlı Devleti'nin de savaşa hemen girmesi gerekiyordu. Fakat Babıâli, buna hemen yanaşmadı. Bununla birlikte ittifak anlaşmasını imzaladığı gün genel seferberlik kararı aldı ve Mebusan Meclisi'ni dağıttı ve iki gün sonra da tarafsızlığını ilan etti.

Savaşa hemen girip girmeme konusunda hükümet üyeleri arasında bir görüş birliği yoktu. Neticede, ordunun eksikleri olduğu, bunların tamamlanması gerektiği ve henüz seferberlik hazırlıklarının bitmediği yolunda bahaneler ileri sürerek savaşa hemen girmemiştir. Diğer taraftan Alman Genelkurmayı, Avrupa cephelerinde zor duruda kalan ordularını rahatlatmak için Osmanlı Devleti'nin bir an evvel savaşa girmesini istiyordu. Bu konuda hem Alman hükümeti hem de Osmanlı Harbiye Nezareti ile Genelkurmay'da görevli Alman subayları, siyasi ve diplomasi baskı yapıyorlar ve bazı tertiplere giriyorlardı:

1) Osmanlı ordusundan istifade etmek düşüncesi: Avrupa'nın sayıca en kalabalık ordularından birisi olan Osmanlı ordusunun yeni ve modern silahlarla teçhiz edilmesi ve Alman subaylarının sevk ve idaresine bırakılması halinde bu ordudan fazlasıyla istifade edilebilirdi.
2) Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi halinde, bu devletin toprakları üzerinde birden fazla cephe açılacak; İngilizler, Fransızlar ve Ruslar bu cephelere Alman cephelerinden kuvvet kaydırmak durumunda kalacaklardı. Bu şekilde de Avrupa cephelerinde zor durumda olan Almanya'yı rahatlatacaktı.
3) Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde Almanya, bu ülkenin topraklarının her kesiminden ve her türlü imkânlarından yararlanabilecekti.
4) Osmanlı Padişahı, aynı zamanda dünyadaki bütün Müslümanların halifesiydi. Eğer Osmanlı Devleti bu savaşa girişini dini bir amaca dayandırırsa, yani cihat ilan ederse, diğer Müslüman ülkeler ve milletler halifenin devletine sahip çıkacaklardı. İngiltere ve Fransa gibi idaresi altında milyonlarca müslümanı barındıran ülkelere karşı, sömürgelerde ayaklanmalar ve karışıklıklar çıkacaktı[100].

Tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nin bu kararsız tutumu, kendisiyle bir ittifak yapmaya yanaşmamış olan Üçlü İtilaf Devletleri tarafından şiddetle desteklenmiştir. Bu duruma özellikle Rusya önem vermiştir. Çünkü Osmanlı Devleti'nin tarafsız kalması, Rusya'ya müttefiklerinin boğazlar yoluyla yardım yapabilmesini sağlayacaktı. Bu nedenle İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti'ne savaş boyunca tarafsız kalması için bazı öneri ve tekliflerde dahi bulunmuşlardır.

Osmanlı Devleti de bu isteklerin karşılığında, kapitülasyonların kaldırılması, Ege Adaları'nın kendisine geri verilmesini ve Mısır sorununun çözümlenmesi gibi isteklerde bulunmuştur. Fakat özellikte İngiltere bu istekleri kabul etmeye yanaşmamıştır. Bu durumda Osmanlı'nın Almanya'ya daha da fazla yakınlaşmasına sebebiyet vermiştir.

[100] Mustafa Karaca, *Çanakkale*, Birinci Baskı, Nokta Kitap, s. 40.

Bu sıralarda, Akdeniz'de bulunan iki Alman harp gemilerinden olan Goeben zırhlısı ve Breslav Kruvazörü'nün 10 Ağustos 1914'te Çanakkale Boğazı'nı geçerek Marmara Denizi'ne girdikleri bildirildi[101]. Osmanlı Devleti tarafsız olduğu için, devletlerarası hukuka göre, bu gemilere savaşın sonuna kadar el konulması gerekiyordu. Osmanlı Devleti'nin savaşın hemen öncesinde İngiliz tezgâhlarında parasını ödeyerek satın aldığı "Reşadiye" ve "Sultan Osman" adları verilen iki büyük savaş gemisine, İngiltere, savaş başlayınca, 1 Ağustos 1914'te el koymuştu. Biraz da buna karşılık olarak Osmanlı Hükümeti, hem iki gemi elde etmek, hem de Almanya'ya doğru kamuoyunu yaklaştırmak için, bu iki Alman gemisini satın almaya karar verdi. Bunun üzerine, sözde daha önce Almanya'dan satın alınmış olan bu gemilere 16 Ağustos 1914 günü Türk bayrağı çekildi, tayfalarına fes giydirildi ve Goeben'e "Yavuz"[102], Breslav'a da "Midilli"[103] adı verildi. Bu şekilde gemiler komutanları Souchon ve mürettebatıyla Türk donanmasına katılmış oldu. Bu şekilde diplomatik yalnızlıktan kurtulmak isteyen Osmanlı Devleti, daha önce imzaladığı Osmanlı-Alman anlaşması ve bu olayla, bir büyük Avrupa devletiyle ilişkilerini geliştirmiş oldu. Bu da, Osmanlı'yı savaşa sürükleyen önemli bir etkeni meydana getirdi[104].

---

[101] BOA, DH. EUM, 7 Şb. 2/31; BOA, HR. SYS. 2095/1.

[102] Yavuz: 1904-1905 yıllarında İngiliz Amirallik dairesinde gerçekleştirilen toplantıda alınan karar neticesinde 1907 yılında yeni tipte 3 tane ağır kruvazör inşa edilmiştir. 17250 ton ağırlığında ve 26.5 kn hız kapasitesine sahip Invincible sınıfı olarak bilinen gemiler bu yeni sınıfın ilk gözle görünür örnekleriydi. Bu gemiler "muharebe kruvazörü" niteliği ile sınıflandırılmaktadır. Ayrıca bu gemiler dünyanın önde gelen uluslarının donanmalarında yer almaktadır. Alman tersanelerinde de 1909-1914 yılları aralığında birkaç tane "muharebe kruvazörü" inşa edilmiştir. Alman bahriyesi gemi inşa mühendislerinin, SMS Blücher ile ortaya çıkardıkları yeni tip bir model daha sonra SMS Von der Tann ile bir adım daha öteye gitmiştir. 1908 yılında plan taslağı bitirilen Moltke- Goeben sınıfı ise, kendisinden 3500 ton büyük oldukları, Von der Tann'da beğenilmiş olan ağır batarya ve borda silahları açısından daha da ileri bir aşamanın örneklerini teşkil etmekteydi. Von der Tann ve Moltke Goeben sınıfı arasında belirgin görünüm farklılıkları bulunmaktadır. Moltke Goeben daha sonradan Yavuz adını alacak ve uzun yıllar bu isim etrafında yaşayacaktır. 28 Mart 1911 tarihinde denize indirilen gemiye Prusya generali August von Goeben'in anısına hitaben Goeben adı verilmiştir. Ahmet Güleryüz, *Yavuz ve Midilli*, Birinci Baskı, Denizler Kitabevi, İstanbul 2007, s. 1.

[103] Midilli: Breslau gemisi Magdeburg sınıfı üyesi bir gemidir. 20. yüzyıl başlarında Alman donanmasındaki genel yenileşme çabalarının sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu sınıf Magdeburg, Breslau, Strasburg ve Stralsund gibi hafif kruvazörler genel görünüm ve teknik özellikleri yönünden birbirleriyle aynı gibi görünmelerine rağmen yine de aralarında bazı önemli farklılıklar yok değildir. Breslau daha sonraki adıyla Midilli'nin önemli görünüm farklılıklarından birisi, Alman donanması kruvazörlerinin mahmuzlu burunları yerine düz ve öne eğimli bir buruna sahip olmasıdır. Ahmet Güleryüz, *a.g.e.*, s. 1.

[104] Fahrettin Altay Paşa, *Çanakkale Hatırları*, 1. Baskı, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul 2002, s. 11.

Osmanlı Devleti'ni Almanya'nın safında Rusya'ya karşı harbe sokan Enver, Talat ve Cemal Paşa üçlüsünden Cemal Paşa hatıralarında şu satırlara yer verilmiştir: *"Dünya'da hiç kimsenin inkâr edemeyeceği hakikatlerdendir ki, Rusya, Osmanlı İmparatorluğunun can düşmanıdır. İstanbul'u almak başlıca emelidir. Bu emelinden Rusya'yı vazgeçirmek imkânsızdır. Çarlık, Berlin Anlaşması neticesinde İstanbul'a sahip olamayacağını anlayınca, gözünü Hindistan'a dikti. İngiliz siyasetinin incelikleri sayesinde kendisine o yolun kapanmış olduğunu görünce, Uzak Şark'a döndü. Port Arthur'a kadar uzattığı eli Japonlar tarafından kırılınca geri çekildi. Şimdi artık emellerinin ezelî kâbesine dönmekten başka kurtuluş çaresi görmüyor ve bütün hırsı ile iki buçuk asırlık avına, zavallı Türkiye'ye son hücumunu yapmaya hazırlanıyordu."*[105] Bunun için Osmanlı Devleti de Rusya, İngiltere ve Fransa'ya yem olmamak için Almanya safında harbe girmiştir[106].

Almanya, yukarıda bahsetmiş olduğumuz gelişmelerden sonra savaşa bir an evvel girmesi konusunda Osmanlı Devleti'ni sıkıştırmaya başlamıştır. Amacı, Rus ordusunun bir kısmını Osmanlı Devleti üzerine çekmekti. Fakat Osmanlı Devleti'nin Almaya ile karadan bağlantısı yoktu. Bu sebeple İstanbul Hükümeti, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'nın durumu belli olmadıkça savaşa girmek istemiyordu. Bunun üzerine Almanya ve Avusturya'nın yardımıyla Osmanlı Devleti ve Bulgaristan arasında 19 Ağustos 1914'te Sofya'da bir dostluk anlaşması imzalandı. Bu anlaşmaya göre: İki devlet birbirlerinin sınırlarını tanıyacak; iki taraftan birisi Balkan Devletleri'nin biri veya birkaçı tarafından saldırıya uğrarsa, diğeri ona yardım edecek; ordularının ortaklaşa hareketleri için iki devlet bir askeri sözleşme yapacak; ortaklaşa bir savaşa girmek için Romanya'nın tarafsızlığı sağlanacak ve bu anlaşma Avrupa'da sürmekte olan savaşın sonuna kadar yürürlükte kalacaktı.

Başta Enver ve Talât Paşalar olmak üzere bazı hükümet üyeleri bir an önce Almanya'nın yanında savaşa katılmak istiyorlardı. İstanbul'daki Alman Askeri Heyeti de, bu amacın gerçekleşmesi için çalışmalarına aralıksız devam ediyordu. Sonuçta, 27 Ekim 1914'te, Amiral Souchon komutasındaki Türk Donanması

---

[105] Cemal Paşa, *Hatıralar*, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul 1977, s. 147.
[106] Süleyman Kocabaş, *a.g.e.*, s. 119.

Karadeniz'de açıldı ve 28-29 Ekim 1914'te Rusya'nın Odesa ve Sivastopal gibi limanlarını topa tuttu. Bu şekilde de Osmanlı Devleti fiilen savaşı başlatmış oldu.

Bu olay üzerine, Rusya 2 Kasım'da, İngiltere ve Fransa da 5 Kasım'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Osmanlı Devleti de bunlara karşı 12 Kasım 1914'te resmen savaş açtı[107]. 14 Kasım 1914'te Fatih Camisinde okunan Cihâd-ı Ekber ilanı ile birlikte Osmanlı Devleti savaşa katılmış oldu. Fetva Emini Ali Haydar Bey'in okuduğu fetvada, Padişah V. Mehmet Reşat Müslümanların halifesi sıfatıyla tüm Müslümanları düşmana karşı savaşa çağırmıştır. Fetvanın altında Şeyhülislam Ürgüplü Hayri Efendi'nin de onayı vardır. Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesiyle, taraflar arasındaki çarpışmalar Doğu Avrupa'da, Galiçya'dan Kafkaslara, Çanakkale'den Basra'ya ve Sina'ya kadar geniş bir alanda açılan cephelerle, dünyanın önemli bir bölümüne yayılmıştır[108].

4. Birinci Dünya Savaşı'na Katılan Devletlerin Asker ve Nüfus Durumları

Birinci Dünya Savaşı'na Türkiye'nin katılması Çarlık Rusya'ya müttefikler tarafından her anlamda yardımın gönderilmesine engel teşkil etmiştir. Bu sebepten dolayı da savaşın gidişatı müttefiklerin hesaplarına uymamış ve savaş iki yıl daha uzamıştır. Savaşın iki yıl daha uzaması Rusya'nın yıkılmasına yol açmıştır. Özellikle de Birinci Dünya Savaşı içerisinde çok önemli bir yer ve konuma sahip olan Çanakkale Savaşları, Türkiye'nin paylaşılmasını önlemiştir. Savaşa katılan ülkelerin nüfus ve asker sayıları ise aşağıda verilen gibidir[109].

İttifak Devletleri'nin Sömürgeleri dâhil 1915'deki Nüfusları: Almanya 79.000.000, Avusturya- Macaristan 55.000.000, Türkiye 29.000.000, Bulgaristan 5.300.000, toplam sayı ise 168.300.000 idi. İtilaf Devletleri Nüfusuna gelince İngiltere 461.000.000, Rusya 181.000.000, ABD 111.000.000, Fransa 84.000.000, Japonya 78.000.000, İtalya 38.000.000, Belçika 16.000.000, Portekiz 15.000.000, Romanya 8.000.000, Sırbistan 5.000.000, Yunanistan 5.000.000, Karadağ 435.000, toplam sayı ise 1.002.435.000 idi.

---

[107] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 567-570.
[108] Yavuz Gölbaşı, *a.g.e.,* s. 60; Ahmet Altıntaş, *a.g.e.,* s. 15.
[109] Ramazan Eren,*Çanakkale Savaşlarının Mana ve Ehemmiyetinin Muhtasar Bir Değerlendirilmesi*, Çanakkale 1995, s. 15-16.

İttifak Devletleri'nin silah altına alınan asker sayısına bakacak olursak Almaya 11.000.000, Avusturya-Macaristan 7.800.000, Türkiye 2.900.000, Bulgaristan 1.200.000, toplamda ise 22.900.000 idi. İtilaf Devletlerinin silah altına alınan asker miktarı ele alındığında Rusya 12.000.000, İngiltere 8.900.000, Fransa 8.400.000, İtalya 5.600.000, ABD 4.750.000, Japonya 800.000, Sırbistan 750.000, Romanya 750.000, Belçika 300.000, Yunanistan 250.000, Portekiz 100.000, Karadağ 50.000, toplam mevcut ise 42.700.000'i bulmaktaydı.

İtilaf ve İttifak devletlerinden toplam 65 milyon altı yüz bin asker savaşa katılmıştır. İtilaf devletlerinin savaşta toplam kaybı 22 milyonu geçmektedir. Buna karşın ittifak devletlerinin kaybı ise 15 milyon civarına yakındır. Her iki gruptan da sivil halktan ölenlerin sayısı 10 milyonu geçmektedir. İki tarafın genel toplamı ise 38 milyon 481 zayiat ve 9 milyon 323 bin 300 ölüyü bulmaktadır. Bu sayıya sivil halkın kayıpları dâhil değildir. Birinci Dünya savaşı içerisinde Çanakkale Savaşları sadece savaşın bir parçası değil, aynı zamanda başlı başına yaşanmış çok büyük bir olay ve kahramanlıkların tarihe yazıldığı bir mücadele azminin tarihi bir örneğidir[110].

B. BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA OSMANLI DEVLETİ'NİN SAVAŞTIĞI CEPHELER

Birinci Dünya Savaşı'na katılan Osmanlı Devleti, kendi ülkesinin altı ayrı cephesinde (Kafkas, Irak, Suriye, Mısır, Hicaz ve Çanakkale) hemen hemen aynı zamanda mücadele etmiştir. Bunlar haricinde Osmanlı, sınırları dışında da Avusturya'nın Galiçya cephesinde ve Balkanların Makedonya cephesinde olmak üzere iki ayrı cephede üç Türk Kolordusu ile Almanların yararına savaşlar yapmıştır[111].

1. Kafkas Cephesi

Kafkas Cephesi, Birinci Dünya Savaşı'nın içerisinde açılmış olan ilk cephe olma özelliğine sahiptir. Bu cephede Osmanlı ve Rus mücadeleleri yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nin Kafkas Cephesi'ni açma nedenleri şu şekilde sıralanabilir:

---

[110]Ramazan Eren, *a.g.e.*, s. 16.
[111] Turhan Olcaytu, *a.g.m.*, s. 615-616.

- 93. Harbi'nden beri Rusların elinde olan Kars, Ardahan, Artvin ve Batum'u geri alma isteği.
- Rusların kontrolü altında olan Kafkas Müslümanlarının kendi topraklarını kurtarmalarına yardımcı olma isteği.
- Hazar Denizi'nden başlayarak Orta Asya'da yaşayan ve Türk dillerini konuşan milletler üzerinde Turancılık politikasını uygulamak.
- Rusları bu cephede sıkıştırıp zor durumda kalmalarını sağlayarak Almanların Doğu Cephesi'nde rahat nefes almalarının yolunu açmak[112].

Kafkasya'daki Rus ordusunun durumu şu şekildeydi: Sahil Grubu Batum'da, 1. Kolordu Sarıkamış Oltu'da, Erivan Grubu Erivan dolaylarında, Türkistan Kolordusu ve Sibirya Kazak Süvari Tugay Tiflis'te ihtiyatta bulunmaktaydılar. Bunlar dışında birde İran'da bir kolorduları mevcuttu. Kafkasya Genel Valisi Waranzof Dachkof aynı zamanda ordu komutanlığı yapmaktaydı[113].

Bu cephede savaş, 1 Kasım 1914'te Rus saldırıları ile başlamıştır. Bu cephede III. Ordu bulunmaktaydı. 21 Kasım'da sınırı geçerek Erzurum yönünde ilerleyen Rus kuvvetleri bölgedeki Osmanlı güçleri Rus ordusunu durdurmayı başarmış ve karşı saldırıya geçmiştir[114]. Rus kuvvetlerinin çok fazla olmaması Başkomutan vekili olarak bölgede bulunan Enver Paşa'ya Kafkasları zapt etme umudu vermiştir. Bu amaç doğrultusunda Boğazlar ve Trakya bölgelerinde bulunması gereken kuvvet güçlerinin bir kısmı bu cepheye getirilmiştir. Toplamda 90.000 kişilik ordu Enver Paşa'nın emri ile taarruza başlamıştır. 27 Aralık günü bu ordu taarruzu Rus güçleri tarafından durdurulmuştur. Kış şartlarına hiçbir şekilde hazırlığı olmayan askerin 60.000'den daha fazlası soğuktan donarak hayatını kaybetmiştir. Bu şartlarda bile olsa 29 Aralık tarihinde Sarıkamış kuşatılmıştır. Ancak asker sayısının azlığından dolayı kuşatma tam anlamıyla gerçekleştirilememiştir. Bu durumda da Enver Paşa 2 Ocak 1915'te cepheyi terk etmiştir. Rus ordusu Ardahan ve Oltu'yu işgal ederek

[112] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s. 414.
[113] Fahri Belen, *20nci Yüzyılda Osmanlı*…, s. 217.
[114] Halil İbrahim İnal, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul 2008, s. 487.

Trabzon önlerine doğru harekete koyulmuştur. Daha sonra Van, Muş ve Bitlis işgal edilmiştir[115].

1916 yılında tekrar saldırıya geçen Ruslar denizden Doğu Karadeniz'e çıkardıkları bir ordu ile Erzurum, Erzincan ve Trabzon'u işgal etmişlerdir. Öte yandan Mustafa Kemal Paşa komutasındaki 16. Kolordu birlikleri 6 Ağustos günü Rusların 4. Kolordusunu yenilgiye uğratarak Muş ve Bitlis'i geri almayı başarmıştır. 1917'nin Mart ayında Rusya'da Bolşevik ihtilalinin çıkması üzerine Rusya savaştan çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Bu cephede Rusların yerini ise Ermeniler almıştır. Kazım Karabekir Paşa komutasındaki Kafkas orduları tarafından Erzincan ve Erzurum kurtarılmıştır. 3 Mart 1918 yılında Rusya, Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı Devleti arasında Brest-Litovsk Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya göre Osmanlı Devleti, doğuda Rus işgali altındaki yerleri kurtarmıştır[116].

2. Irak Cephesi

Irak, Arabistan yarımadası ve Doğu Akdeniz ülkelerini Ortadoğu ve Uzakdoğu'ya bağlayan yollar üzerinde bulunur. 1534 yılında Osmanlı topraklarına katılan Irak, Birinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına kadar Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı'nın ilan edilmesiyle İngilizler, 7 Kasım 1914'de Basra Körfezi'nden karaya asker çıkararak cephenin açılmasına sebep olmuştur[117].

Irak cephesi, İngilizlerin petrol sahalarını ele geçirmek amacıyla, 15 Ekim 1914'te Bahreyn'i ve 23 Kasım 1914'te Basra'yı işgali üzerine açılmış olan ve İngilizlerin daha savaş başlamadan burada asker toplamaya başlamış olduğu bir cephedir. İngilizlerin buraya olan hücumlarının amacı, Hindistan ile deniz yolu bağlantısını kurmaktı. İngilizler Basra Körfezi'nden hareketle müttefikleri olan Rusya ile de birleşme sağlamış olacaklardı. Aynı zamanda bölgedeki Alman tehlikesi ve varlığını da ortadan kaldırmış olacaklardı. Bu açıdan İngiltere, Mısır ve Hindistan

[115] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, , s. 347-348.
[116] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s. 348.
[117] Necati Fahri Taş, *Nureddin Paşa ve Tarihi Gerçekler*, Nehir Yayınları, İstanbul 1997, s. 35.

arasında bulunan ve önemli petrol yataklarına sahip olan bölgeye sahip olmak istemekteydi.

Osmanlı Devleti'nin Başkomutan vekili Enver Paşa 23-24 Nisan 1915 tarihinde Albay Nureddin Bey'i[118] Irak ve Havalisi Genel Komutanlığı'na tayin etti. 19 Mayıs 1915 tarihinde Bağdat'a gelen Albay Nureddin Bey, aynı gün Irak ve Havalisi Umûm Komutanlığı görevine başladı[119].

İngiltere, 1914 yılı Kasım ayının ilk günlerinde Hindistan'dan getirdiği birlikleri Basra'ya çıkarmıştır. Buradan da Irak bölgesinin içlerine doğru hareket etmiş ve Bağdat yakınlarına kadar gelmeyi başarmıştır. Burada bulunan Türk birlikleri, 22-24 Kasım 1915'te, Ktesifon'da İngilizleri yenerek geri döndürmüştür. 26 Nisan 1916'da Kütü'l- Amare'deki İngiliz kuvvetlerini kuşatan Türk birlikleri, komutanları Towshend başta olmak üzere 18.000 İngiliz askerini esir almış ve bu şekilde de Irak'ta düşmanın ilerleyişi durdurulmuştur. Bunun üzerine İngilizler Basra'dan takviye kuvvetler karaya çıkarmıştır. Bu kez başarılı olmuşlar ve 11 Mart 1917'de Bağdat'a girerek kuzeye doğru ilerlemeye başlamışlardır[120].

3. Kanal Cephesi

İngiltere, savaşın başlamasıyla birlikte Mısır'daki konumunu daha da güçlendirmek amacıyla harekete geçti. Osmanlı Devleti ise İngilizlerin Mısır'a yerleşmesini bir türlü kabullenememişti. Her geçen gün Mısır'ı geri almanın yollarını düşünür olmuştu. Sonunda Almanya'nın da isteğiyle Osmanlı Devleti, İngiltere'yi can damarından vurmak için harekete geçti. Mısır ve Süveyş kanalını geri alma görevi için Bahriye Nazırı Cemal Paşa, 13 Kasım 1914'te Suriye ve Filistin'de olan Dördüncü Ordu Komutanlığı'na getirildi. Buraya 100.000'i Mısır'da olmak üzere yaklaşık 150.000 kişilik kuvvetle gelen Cemal Paşa, yaklaşık 300 kilometrelik Sina Çölü kısmını bir haftada geçerek 2-3 Şubat 1915'te Kanal'a gelmiştir. Her türlü malzemeyi yanında getirme mecburiyetinde olan askerler aynı gece taarruz etmiştir.

---

[118] Nureddin Paşa, bilhassa Birinci Dünya Savaşı esnâsında İngilizlerin Basra Körfezi'nden karaya asker çıkararak Irak topraklarını istilâ etmeye başlaması üzerine açılan Irak Cephesi Umûm Komutanlığı sırasında yaptığı hizmetler ile tanınmıştır. Nureddin Paşa hakkında daha geniş bilgi için bakınız: Necati Fahri Taş, *Nureddin Paşa ve Tarihi Gerçekler*, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.
[119] Necati Fahri Taş, *a.g.e.,* s. 38.
[120] Rıfat Uçarol, *a.g.e.,* s. 588.

Taarruz sonucunda askerlerden sadece 600'ü Kanal'ı geçebilmiştir. 3 Şubat gecesi orduya geri çekilme emri verilmiştir. Çanakkale Cephesi'ndeki çarpışmaların şiddetini artırması üzerine, 4. Ordu'nun bir kısım birliklerini buradan alınarak taarruz daha ileri bir tarihe bırakılmıştır[121].

Çöl şartlarından dolayı cephedeki harekâtın iyi tertiplenip hazırlanması gerekmekteydi. Bu cephede daha önce yapılan çarpışmalar bunun gerekli olduğunu doğrulamıştı. Kana'la ikinci defa 16 Temmuz 1916 tarihinde saldırı yapılmıştır. Pek çok Alman askerinin de katılımıyla gerçekleştirilen bu saldırı da asker açlık, susuzluk ve cephane eksikliğinden dolayı geri çekilmek zorunda kalmıştır. Daha sonra 4-5 Ağustos tarihlerinde Romani ve Katya bölgelerinde İngilizlerle tekrardan karşı karşıya gelinmiş olsa da durum değişmemiştir[122]. Bundan sonra bu cephedeki savaşlar önemini kaybetmiştir[123].

4. Suriye-Filistin Cephesi

İngilizlerin Kanal Cephesi'ndeki karşı taarruzu sonucunda geri çekilmek durumunda kalan Osmanlı güçlerinin savaşı 1917'nin Mart ve Nisan aylarında Gazze bölgesinde sürdürmesi sonucunda açılmış olan bir cephedir. 7. Ordu komutanı olarak Mustafa Kemal'in de yer aldığı savaşlar, Osmanlı güçlerinin başarılı savunması ile karşı karşıya kalmıştır. Fakat Liman von Sanders komutasındaki Osmanlı güçleri Arapların ihaneti ile karşılaşınca 19 Eylül 1918'de Mablus'ta İngiliz güçlerine yenilmiştir. Bu yenilgi sonucunda Osmanlı güçleri kuzeye doğuya doğru çekilmek mecburiyetinde kalmıştır. Böylece de Suriye ve Filistin tam anlamıyla İngiltere işgali altına girmiştir[124].

5. Hicaz-Yemen Cephesi

Birinci Dünya Savaşı boyunca Osmanlı Devleti, Dört Tümenlik bir kuvvetle Arabistan'daki kutsal yerleri korumaya çaba göstermiştir. Ancak 1916 yılında İngilizlerin kışkırtıcı hareketlerinden etkilenen Araplar, Osmanlı Devleti'ne karşı

---

[121] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 181-182.
[122] Cezmi Eraslan, *a.g.m.*, s. 348.
[123] Geniş bilgi için bkz. Cemal Paşa, *Anılarım 1913-1922*, Parola Yayınları, İstanbul 2010.
[124] Yılmaz Gülcan, Erkan Şenşekerci, *Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi*, Cilt I: Kurtuluş Dönemi (1918-1923), I. Baskı, Alfa Kitabevi, İstanbul 2001, s. 61.

ayaklanmaya başladılar. Osmanlı Devleti, Suriye ve Filistin cephelerinde mücadele ederken Şerif Hüseyin ayaklanma çıkardı. Bu cephede Fahrettin Paşa, üstün bir kahramanlık örneği vermiş ancak gereken ikmal desteği gelmeyince 13 Ocak 1919'da Medine'yi teslim ederek esir düşmüştür[125].

6. Galiçya ve Makedonya Cephesi

Macaristan'ın kuzey doğusuna düşen Galiçya'da Birinci Dünya Savaşı yıllarında, Osmanlı Türk ordusunun XV. Kolordu'su, Alman, Macar ve Avusturya kuvvetleriyle Ruslara karşı savaşmıştır. 1914 yılında savaş başlayınca Rus kuvvetleri Galiçya'yı işgal etmişti. 1915 yılında ise, Almanlarca takviye edilen müttefik güçler Rusları mağlup ederek Galiçya'yı tekrar geri almışlardı.

1916 yılının temmuz ayında yaklaşık 30.000 askerle başlayan intikal yine aynı yılın eylül ayında tamamlanmıştı. Kolordu'nun komutanı ilk başlarda Yakup Şevki Paşa olmasına rağmen Kasım 1916'de görevi Cevat Paşa'ya devredecektir. 1917 yılı temmuz ayında Ruslar, Galiçya'da tekrar taarruza geçtiler. Başlangıçta hızlı bir şekilde ilerleyen Rus birlikleri bir süre sonra duraklayarak geri çekilmişlerdir[126].

Türk kuvvetleri, müttefik güçlere yardım etmek amacıyla Osmanlı Devleti sınırları dışında bulunan Galiçya ve Makedonya'da da mücadele etmişlerdir. Galiçya cephesinde Alman-Avusturya kuvvetlerine destek veren Türk kuvvetleri Romanya kuvvetlerini yenmiştir. Makedonya'da da aynı mücadeleye katılan Türkler Bulgar kuvvetlerine yardımcı olmuşlardır. Galiçya bölgesinin çeşitli yerlerinde bugün "Türk Şehitlikleri" bulunmaktadır[127].

---

[125] Kadir Ekim, *"Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi Kut'ül-Amare Muharebesi (29 Nisan 1916-16 Şubat 1917)",* (Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2015, s. 11.
[126] Nuri Yazıcı, *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011, s. 112.
[127] Nuri Yazıcı, *a.g.e.,* s. 113.

İKİNCİ BÖLÜM

1. ÇANAKKALE CEPHESİ'NİN AÇILMASI

1.1. Çanakkale Cephe'sinin Açılma Nedenleri

Çanakkale Savaşları Türk ve Dünya tarihinin dönüm noktalarından birisini oluşturmaktadır. Birinci Dünya Savaşı içerisinde bu cephenin açılması hem İtilaf hem de İttifak devletleri açısından oldukça önemlidir. 1914 senesi Kasım ayından sonra Fransa'da askeri harekâtın düğümlendiğini düşünen İngiltere, düşmanın güçlü cephesi ile savaşarak zaman kaybetmektense zayıf olan yerlerinde yeni cepheler açarak duruma son noktayı koyma amacına sahipti. Bu tanıma en uygun yerin de Çanakkale Boğazı ve dolayısıyla İstanbul olduğu düşünülmektedir[128].

Çanakkale Boğazı'na saldırı ve orada bir cephe açılması fikrinin bir Rus isteği ile ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. 1914 yılı sonlarında Doğu cephesinde, Erzurum Köprüköy ve Azap saldırılarının Osmanlı lehine geliştiği bir sırada, Rus Çarı II. Nikola, 2 Ocak 1915'te İngiltere'ye müracaat ederek, Doğu Anadolu'da savaştığı Türklerin herhangi bir zayıf yerinde yeni bir cephe açıp açamayacaklarını ve kendilerine askeri malzeme konusunda yardımcı olup olamayacaklarını sordu. Çar bu istekte bulunurken asla Çanakkale Boğazı'nda bir cephe açılacağını düşünmemişti. Ancak Çar'ın isteğinin İngiltere'de değerlendirildiği günlerde, Çanakkale Boğazı'na saldırı düşüncesi İngilizlerde özellikle de Churchill'de netleşmişti.

İngilizlerce Boğaz'a yapılacak saldırının tartışılan yanı yapılacak seferin yalnız savaş gemileri ile mi, yoksa aynı zamanda kara kuvvetleri tarafından desteklenmesi suretiyle mi yapılması gerektiği idi. Churchill, bir yandan İngiltere Başbakanına savaşın söz konusu olmasından bu yana Gelibolu'ya saldırılmasını istemekte olduğunu, Çanakkale Boğazı'nın sadece savaş gemileri ile zorlanacağını, bu suretle de Rusya'nın isteklerinin de yerine getirilmiş olacağını bildirdi[129].

---

[128] Ahmet Altıntaş, *a.g.e.,* s. 16.
[129] Cemalettin Taşkıran, "18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 73, Cilt XXV, Mart 2009, s. 346.

Çanakkale Cephesi'nin, Birinci Dünya Savaşı'ndaki diğer Türk cepheleri (Kafkas, Sina-Filistin, Irak cepheleri ile Hicaz Asir-Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı gibi) arasında, doğrudan doğruya boğazları ilgilendirmesi açısından çok önemli bir yere sahiptir.

İngiltere'nin Çanakkale Cephesi'ni açmasındaki hedefi düşmana karşı üstünlüğü ele geçirmek ve Rusya'nın büyük insan gücünden fayda sağlamaktı. Bunun için de Rusya'nın silah, cephane ve mali yönden desteklenmesi gerekiyordu. Boğazlar açılmadıkça Rusya'ya gerekli olan yardımın sağlanması ve çok büyük askeri güce sahip olan Almanya'ya karşı Rusya ile işbirliği yapılmasının imkânı yoktu. Bu cephede başarılı olunursa Almanya'nın en önemli müttefiklerinden birisi savaş dışı kalacak, Mısır tehlikesi ortadan kalkacak ve kararsız durumdaki Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi Balkan Devletleri'nin üçlü antlaşmaya katılması sağlanmış olacaktı. Bunun yanı sıra Rusya'nın elindeki hububat Avrupa pazarlarına ulaşınca, batılı ülkelerin yiyecek sorunu çözülmüş olacaktı. Rusya'nın ekonomisi düzelecek, Karadeniz limanlarında biriken 120 adet ticaret gemisi kurtarılacak bu sayede de üçlü anlaşma devletleri bunlardan yararlanma yoluna gidebilecekti. Rusya'nın o sırada tüm cephanesi tüketmiş durumdaydı. Tüm bunlar sonucunda da Çanakkale Boğazı açılmadıkça Rusya'nın taarruza geçmesinin de imkânı yoktu[130].

Churchill öteden beri bir tutku haline getirdiği Çanakkale Boğazı'nı denizden zorlayarak geçme fikri konusunda kendi kabinesini ve müttefik Fransızları ikna etti. Ona göre sadece donanmayla bu iş bitirilebilirdi. İngiliz ve Fransız askeri ve sivil otoritelerinin bu harekâtın sakıncalarını belirtmelerine, Boğaz'ın Gelibolu yarımadasına asker çıkarmadan geçilemeyeceğini söylemelerine rağmen Churchill ısrarla düşüncelerini herkese kabul ettirmeyi başardı. Churchill'in ısrarları ve mücadelesi sonucu İngiltere Savaş Komitesi'nin 28 Ocak 1915'teki toplantısında, yalnız donanmayla asıl hedefi İstanbul olan bir taarruz yapılması kararlaştırılmıştı[131]. Karadan bir çıkarma yapılmadan Çanakkale Boğazı'nı geçip İstanbul'a ulaşma düşüncesi ilginç ve bir o kadar da imkânsızdı. Boğazı zorlama harekâtının çok riskli

[130] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 74-75.
[131] Figen Atabey, "İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi", *Çanakkale Muharebelerinin İdaresi*, Editörler: Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 42.

olduğu hesaba katılmamış, taarruz tarihi 19 Şubat 1915 olarak belirlenmişti. Deniz taarruzu için görevlendirilen Carden'in emrine Queen Elizabeth ve İrressitible gibi yeni ve güçlü savaş gemilerinin de dâhil edildiği toplam 4 hafif kruvazör, 16 muhrip, 7 denizaltı, 21 mayın arama-tarama gemisi, 1 uçak gemisi verilmişti. Tüm bu filonun üzerindeki top sayısı 187 civarındaydı[132].

Dönemin İngiltere Bahriye Bakanı Winston S. Churchill, Ocak 1915'te Çanakkale Boğazı'na yapılacak olan taarruzun sağlayacağı olası faydaları şu şekilde sıralamaktaydı. Eğer Çanakkale Boğazı geçilebilirse, stratejik, diplomatik ve ekonomik faydalar sağlanabilecek, Asya Türkiye'sinde faaliyet gösteren kuvvetlerle bağlantısı kesilip Kafkas Cephesinde Türklere karşı savaşan Rusların yükü hafifletilmiş olacak, zor durumda kalan Osmanlı Devleti barış isteyecek ve Boğazları deniz trafiğine açacaktı. Böylece İngiltere ve Fransa kolay bir şekilde Rus ordusunu cephane bakımından destekleyebilecek, yükü hafifleyen Ruslar ellerinde bulunan hububatlarını kolayca ihraç edebilecekti. Dış ticaretini dengeleyen Ruslar para birimi Ruble değerini koruyacak bu durum Balkan Devletleri üzerinde olumlu bir etki yaratacaktı. Churchill'in bahsettiği Rusya'ya askeri yardım yapılması fikri 18 Mart'ta yapılan deniz taarruzunun en önemli nedenini oluşturmaktaydı. Rusya'nın silah ve cephane durumu savaşın ilk günlerinden itibaren daha da kötüleşmeye başlamıştı.

İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya yardım yapmaları için kullanacakları kara ve deniz yolları savaş nedeniyle kapanmıştı. Bu durumda stratejik, askeri, siyasi ve ekonomik avantajlar, Boğazların açılmasını, müttefikler ve Rusya için kaçınılmaz kılıyordu[133]. Kafkas Cephesi'nde Türklere karşı savaşan Ruslar, Sarıkamış Muharebeleri esnasında müttefiklerinden Osmanlıları başka bir cephede oyalamalarını istemeleri üzerine önderliğini ve planlarını Winston Churchill'in

[132] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 78.
[133] Fahir Armaoğlu, "Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri",*Çanakkale Savaşları ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu,* Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1993, s. 13.

yaptığı Çanakkale'ye denizden ilk taarruzlar 19 Şubat 1915'te Fransızların da İngilizlere katılmasıyla başladı[134].

İngiliz resmi harp tarihinde Çanakkale Cephesi'nin açılma nedenleri şu şekilde açıklanmaktadır: "*Düşmana karşı üstünlüğü ele geçirmek için, Rusya'nın sonsuz insan gücünden yararlanmak gerekiyordu. Bunun için donatım, silah, cephane ve mali yardıma ihtiyacı vardı. Boğazlar açılmadıkça Rusya'ya gerekli yardım sağlanamayacak ve büyük askeri gücü olan Almanya'yı yıkabilecek gerçek biçimde işbirliği yapmak imkânı bulunmayacaktı."* [135]

İngiliz resmi harp tarihi, Çanakkale Cephesi'nin Rusya'nın istekleri doğrultusunda açıldığını belirtmektedir. Birçok kaynakta da bu cephenin Rusya'ya askeri yardım yapma amacıyla açıldığı belirtilir. Fakat Çanakkale Cephesi'nin açılması fikri çok daha önce gündeme gelmiş, Eylül 1914 ve Kasım 1914'te düşünülmüş ve çeşitli nedenlerle uygulamaya konulamamıştı[136].

Roma ataşemiliterliğine göre Çanakkale'ye yapılan saldırının sebepleri arasında Rusya'nın müttefiklerinden silah ihtiyacını karşılama isteği ve buğdayını Boğazlar yoluyla ihraç etme düşüncesi bulunmaktaydı. İngiltere de Boğaz'ları ele geçirerek tarafsız halde bulunan İtalya, Yunanistan, Romanya gibi devletleri yanına çekme amacına sahipti. Bu sayede Osmanlı Devleti barışa zorlanacaktı[137].

Birinci Dünya Savaşı'nın başladığı tarihlerde Almanya, Orta Avrupa'daki konumuyla İtilaf Devletlerine dâhil olan Rusya ile İngiltere ve Fransa'nın direkt irtibatını kesmiş bulunuyordu. İtilaf Devletleri için bu savaşta başarı, müttefikleriyle etkin bir şekilde yardımlaşmasına bağlıydı. Birinci Dünya Savaşı'nın kısa sürede bitirilebilmesi, Rusya'nın Asya ve Avrupa cephelerinde Almanya'ya karşı başarılı bir şekilde savaşmasıyla mümkündü. Ancak müttefiklerinin yardımı olmadan Rusya'nın bunu başarmasının imkânı yoktu. Rus hammaddelerinin Avrupa'ya aktarılması ve gerekli cephanenin de Rusya'ya ulaştırılması için bir yol bulunması gerekiyordu. Baltık Denizi yolu Alman kontrolü altındaydı. Avrupa üzerinden

---

[134] Bülent Daver, *a.g.m.*, s. 112.
[135] Zekeriya Türkmen, *Çanakkale 1915*, Berikan Yayınları, Ankara 2010, s. 26.
[136] Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s. 28.
[137] BOA, İ. TAL, 37 Ca 1333.

Rusya'ya ulaşmak mümkün değildi. Çünkü Almanlar bu cepheyi tamamen kapatmıştı. Kuzey Kutup Deniz Yolu ise yılın 9-10 ayı buzlarla kaplı olduğundan kullanılmaz bir haldeydi. Londra'yı Odessa'ya bağlayan en kestirme yol, Çanakkale ve İstanbul Boğazları idi. Rusya'ya yardım ulaştırmak için bu boğazları zorlamak en uygun yol olarak görünüyordu[138].

Boğazların açılması ekonomik yararlar sağlayacaktı. Rusya'nın yiyecek ve yem depoları Akdeniz'de boşalacak, batı devletlerini korkutan yiyecek sorunu da bu şekilde çözüme kavuşmuş olacaktı. Rusya'nın mali durumu düzelecekti. Üstelik Çanakkale Boğazı açılmadıkça Rusya'nın taarruza geçme şansı da bir o kadar olmayacaktı[139].

Bir İngiliz yazar bu cephenin açılma nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır: Almanya'nın en önemli müttefik ve yardımcılarından birini savaş dışı etmek, Rusya'ya yardım için hayati derecede önemi olan deniz yolunu açmak ve kararsız ve tarafsız durumda bulunan Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan gibi Balkan devletlerini Üçlü İtilaf içine almak şeklinde sıralamaktadır[140].

Osmanlı Başkomutanlığı vekâleti tarafından Çanakkale Cephesi'nin açılma nedenleri arasında Rusya'ya cephane ve diğer araç gereçleri ulaştırmak, Asya ile Avrupa arasındaki Osmanlı ulaşımını keserek bunun getirilerinden yararlanmak, tarafsız bir halde bulunan İtalya, Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya'yı yanlarına çekmek ve İstanbul'dan diğer harekât sahalarına asker gönderilmesine engel olunması gerektiği gösterilmiştir[141].Bunların yanı sıra İngilizler Çanakkale'yi zapt ve İstanbul'u işgal ile Türk milletini barışa mecbur bırakmak bu olmazsa bile uzun müddet harbe devam edemeyecek bir duruma getirmek arzu ve ümidini taşımaktaydı.[142].

22 Şubat 1915 tarihli Times Gazetesi "Çanakkale'ye Taarruz" başlığı altında yayınladığı makalede harekâtın ekonomik ve siyasal nedenleri ele alınmıştır.

---

[138] Turhan Seçer, *a.g.e.,* s. 79.
[139] Zekeriya Türkmen, *a.g.e.*, s. 26.
[140] Robert Rhodes James, *Gelibolu Harekâtı*, Çev. H. Saltıkgül, Belge Yayınları, İstanbul 1965, s. 38.
[141] BOA, HR. SYS, 2322/5.
[142] BOA, DH. EUM, VRK, 25/8.

Ekonomik neden; Boğazların ve İstanbul'un ele geçirilmesi ile "zincirbend" halinde Avrupa ile tüm bağlantısı kesik olan Rusya'yı bu zincir halkalarından kurtarmak, Rus buğdayını Avrupa'ya taşımak ve Avrupa'nın askeri araç ve gerecini de Rusya'ya kolay ve güvenli bir şekilde ulaştırmaktı. Siyasal neden ise, Alman başarılarının tarafsız Balkan ülkeleri üzerindeki etkisini müttefikler lehine çevirmekti[143].

Bunlardan başka, Osmanlı ordusunun Balkan Savaşı'nda yenik düşmesi, Churchill'de yetenekli bir devletle uğraşılmayacağı kanısını uyandırmış ve Çanakkale Cephesi'nin açılmasında, bu görüş de ayrıca etken olmuştur[144].

İngiltere ve Fransa hükümetleri Çanakkale Cephesi'nden çok şey beklemişler ve bu uğurda bir düzine kadar zırhlıyı bu uğurda feda etmeyi göze almışlardır. Büyük bir kara kuvvetini pek ağır emek ve masrafları göze alarak aylarca ufacık iki kıyıda tutmuş ve bu kuvvetin üçte birini kaybetmişlerdir. Alman cephesini yaramayacaklarını anladıktan sonra da kendi cephelerinin de Almanlarca yarılmak tehlikesiyle karşılaşmadan savaşı zaferle bitirmek için Çanakkale Boğazı'nın zorlanmasına bel bağlamış ve bu uğurda ellerinden geleni yapmışlardır. Birçok defa İngilizler, zafer elde etmelerini gerektiren durumlar sağlamış, Türklere karşı kesin üstünlükler elde etmiş ve baskınlarda bulunmuşlardır. Buna rağmen her defasında zafer bir hayal gibi ellerinden kayıp gitmiştir. Bunun nedeni öbür cephelerde yeter ölçüde bir üstünlük sağladıktan sonra ani bir saldırıya koyulunca daima düşman birkaç kilometre geriye atılabilmenin imkânı vardı.

Halbuki Çanakkale'de ise birkaç kilometre ilerlemek için yarımadayı baştanbaşa geçmek, en yüksek tepelerini elde etmek ve işi bitirmek gerekiyordu. İngiliz ve Fransız orduları ölçüsüz silah ve üstünlüklerine rağmen öbür cephelerin her birinde yapılagelen bu ilerleme işini Çanakkale'de yapamamışlardı. Cephane üstünlükleri ise diğer hiçbir cephede yakalanamamıştı. Türk ordusu ise en sıkışık anlarda bile hesapla top atılıyordu. Halbuki karşı tarafta zırhlılar, Türk siperleri ve erleri üzerine alabildiklerine ateş ediyorlardı. Queen Elisabeth gibi bir kruvazörün

---

[143] Şaduman Halıcı, "Tanin Gazetesine Göre "Çanakkale" Geçilmez", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi (ATAM)*, Sayı 61, Cilt XXI, Mart 2005, s. 127.

[144] A. Thomazi, *Çanakkale Deniz Savaşı*, Çev. Hüseyin Işık, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1997, s. 12.

büyük toplarının şarapnelle dolu güllelerinin her birinde ise 15.000 tane bulunuyordu[145].

1.2. Müttefiklerin Savaş Hazırlıkları

İtilaf devletlerinin Boğazlara karşı bir harekât hazırlığı ile ilgili haberler Türk tarafının hazırlıklarını hızlandırmasına sebep olmuştur. Roma Büyükelçisi Nabi Bey'in 12 Aralık 1914 tarihli telgrafında İngiliz ve Fransızlar Akdeniz'de 14 zırhlı kruvazör, 34 kruvazör, 64 torpil gemisi ve tarayıcısı ve 14 denizaltıdan oluşan bir filo hazırladıklarını ve hazırlıkların bitmesinden hemen sonra Çanakkale'ye karşı taarruza geçileceği belirtilmiştir[146].

İngiliz Savaş Bakanlığı Avustralya'dan gelecek birliği diğer müstemleke erleri gibi İngiliz birlikleri içinde kullanacaktı. Fakat General Bridges İmparatorluk Avustralya Kuvveti adını verdiği bu silahlı oluşumu milli bir teşkilat kabul edip, dağıtılmadan kendi subay ve komutanları emrinde görev yapmasını istiyordu. Israrla öne sürdüğü bu teklif İngiliz Savaş Bakanlığı'nca kabul edilince General Bridges, eylül ayı ortalarında yola çıkacak şekilde hazırlık yapmaya başlamıştır[147].

General Godley'in İngiliz Savaş Bakanlığı'ndan almış olduğu emre uygun bir şekilde Avustralyalılarla aynı konvoy içinde cepheye hareket etmek üzere hazırladığı kuvvet, King Georges Limanı'na ulaştıktan dört gün sonra 1 Kasım 1914 günü yola çıktı. Tüm konvoyu Mineatür, İbuki, Melbourne ve Sydney harp gemileri koruyordu. Seyir esnasında Alman Emden Kruvazörü'nün yaklaşmakta olduğu haberleri herkesi tedirgin etmişti. Türkiye'nin Almanya yanında savaşa katıldığı ve kendilerinin de Mısır'ı Türklere karşı savunmak için bu ülkeye çıkarılacağını yine yolculuk sırasında öğrenmiş bulunuyorlardı.

Gemiler Aden'i geçtikten sonra, İngiltere'deki Avustralya Yüksek Komiserliği'nden gelen telgrafta, Mısır'daki eğitimin ardından birliklerin cepheye hareket edeceği, Avustralya ve Yeni Zelenda birliklerinin General Birdwood

---

[145] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1991, s. 53-54.
[146] BOA, HR. SYS, 2322/13.
[147] Baha Vefa Karatay, *Mehmetçik ve Anzaklar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğuş Matbaası, Ankara 1987, s. 35.

komutasında bir kolordu meydana getireceği, kamp yerinin Kahire ve civarı olacağı bildirilmişti. İskenderiye'ye 3 Aralık 1914'ten itibaren çıkmaya başlayan kıtalar, Libya Çölü'nden beş mil kadar mesafedeki Mena çadırlı ordugâhına yerleştirildiler. Yeni Zelendalılar ise Kahire'nin diğer tarafındaki Maadi mevkiinde kampa alındılar. İki ülkeye ait birliklerin bir kolordu şeklinde teşkiliyle görevlendirilmiş olan General William Riddel Birdwood görevli bulunduğu Hindistan'dan Mısır'a 21 Aralık'ta geldi ve hemen kolorduyu oluşturmaya başladı. Kolordunun oluşturulmasıyla birlikte sıkı bir eğitime başlayan birlikler, tümen ve tugay çapında eğitim tatbikatlarıyla savaş yeteneklerini geliştirdiler.

18 Mart 1915'te müttefik donanmanın Çanakkale'de uğramış olduğu bozgun üzerine, sadece denizden yapılan saldırıyla Boğaz yolunun açılamayacağı anlaşıldı. Kara kuvvetine duyulan ihtiyaç dolayısıyla, İngiliz Komutanlığı Anzac Kolordusunu Çanakkale Cephesi'ne getirme kararı aldı ve durumu Nisan ayı başında Kolordu Komutanına bildirdi. 3 Nisan'dan itibaren boşaltılmaya başlanılan kamptan yola çıkan taburlar, Kahire'den geçerek İskenderiye'ye kendilerini bekleyen taşıt gemilerine binmeye başladılar. Yol boyunca erata çıkarma harekâtına hazırlayıcı dersler veriliyor ve subaylar planlar üstünde çalışmalar yapıyordu. Nereye gidildiği saklanılmaya çalışılsa da çok geçmeden herkes hedefin Limni adası olduğunu, buradan da savaşmak için Gelibolu Yarımadası'na çıkacaklarını öğrenmişti[148].

Bu arada Hamilton'da savaş hazırlıkları için bilgi toplamaya çalışmaktaydı. Türk kuvvetlerinin miktarını öğrenmek isteyen Ian Hamilton, Lord Kitchener'a düşman kuvvetlerinin ne kadar olduğunu sorar. Kitchener'in cevabı 40.000 üzerinde bir mevcuda göre hazırlıklı olması şeklindedir. Fakat Türklerin kaç adet topu olduğunu bilen yoktur. Sadece Türklerin Cevat Paşa komutasında olduğunu bilmektedirler. İngilizlerin askeri bir harekâttan önce bile saldıracakları Türk ordusu hakkında yeterli bilgiye sahip olmadığı görülmektedir. Bu Hamilton'nun ifadelerinde şöyle geçmektedir:

"Kimin komutasındalar diye sordum. Cevat Paşa olduğuna emindiler. Fakat Kitchener, Kilitbahir platosunu ele geçirebileceğimi ve istihkâmları yapılmış o

[148] Baha Vefa Karatay, *a.g.e.*, s. 39-41.

bölgenin tutulabileceğini söyledi. Kilitbahir'in güneyinden Helles Burnu'na (Mehmetçik Burnu) kadar olan yarımadayı denizden bir çıkarma için kolaylıkla açık tutabilirdim. Kitchener, donanmanın Ege Denizi yönünden, çaprazlama atışa başlayarak yarımadayı Çanakkale Boğazı ağzından baskı altına almasıyla, düşmanın savunmasını imkânsız bırakacağını söyledi. Lord Kitchener, bu çapraz ateşe alma planını harita üzerinde açıkladı ve verdiği talimatla tasavvurlarını renklendirdi. Bu plana "İstanbul Seferi Kuvveti" başlığı yazılmıştı. Özür dileyerek, başlığın değiştirilmesini istedim. General Braitwhite "Akdeniz Sefer Kuvveti" dedi ve isim böylece düzeltildi. Eldeki haritalarla çalışmalardan hiçbiri düşman karşısında bize faydalı olamazdı. Karşımızda Türklere yön veren bir Alman ordusu vardı, bence Alman generali denilen varlık, çok iyi örgütlenmiş bir milletin ürünüdür. İngiliz generali ise, çok gelişmiş bir milletin içinden çıkmıştır. Kulağa gelen ses fantastik, fakat doğrudur." [149]

1.3. Osmanlı İmparatorluğu'nun Savaş Tedbirleri ve Hazırlıkları

Gelibolu Yarımadası'nın savunması için Osmanlı Ordusu'nun yürüttüğü seferin ilk aşaması, 1912-1913 yıllarındaki Balkan Savaşları'nda Bulgar Ordusu'nun ve Yunan donanmasının bölgeye yönelik tehlikeleri esnasında Çanakkale Boğazı'nı tahkim etme çalışmalarıyla beraber başladı. Boğaz'ın savunulmasına yönelik çalışmalar XVII. yüzyıla kadar inen tahkimat çalışmalarını içermektedir. XIX. yüzyılın sonlarına doğru ise önemli ölçüde modern tahkimat çalışmaları yapılmaya başlanmıştır[150].

Avrupa'da Birinci Dünya Savaşı başladığı sıralarda, Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı, Çanakkale Boğazı'nın güvenliğini sağlamakla görevliydi. 6 Ağustos 1914 tarihinden 25 Mart 1915 gününe kadar, 9. Piyade Tümeni de emrinde olduğu halde Başkomutanlığa bağlı bulunmaktaydı. Müstahkem Mevkii Komutanlığı 31 Temmuz 1914'te özel seferberlik emrini yayınlamıştır. Kara taşıtları az olduğu için 1. ve 5. ikmal maddelerinin yerlerine ulaştırılmasında deniz araçlarının kullanılması gerekmiştir. Bu nedenle hafif filoyu oluşturmak için Boladır istimbotu

[149]Ian Hamilton, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2006, s. 21-22.
[150] Edward J. Erickson, *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, Çeviren: Orhan Düz, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2012, s. 11.

yanında Draç, Kütahya, Musul ve Akhisar torpidoları Nara'nın kuzeyine getirilmişlerdi. Bu filo 1 Ağustos günü boğaz dışında keşif yapmaya başlamış ve 5 Ağustos'ta Burakreis, 8 Ağustos'ta Gayret-i Vataniye ve Nümune-i Hamiyet muhriplerinin de dâhil olmasıyla Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın deniz filosu 2 muhrip, 4 torpidobot ve 1 gambota ulaşmıştı[151].

Çanakkale'deki tabya ve toplar eski ve bakımsız bir haldeydi. Topların çoğu otuz yıllık ve daha eski, saldıran gemilerin çoğu yeni ve topları en çok 10 yıllıktı. İki taraf arasında topların menzili ve ateş çabukluğu bakımından bir karşılaştırma yapmanın bile mümkünâtı yoktu. Tabyalarda yeni gemi toplarının gülleleri karşısında barınmak da zordu. Tüm bunlara rağmen Türk sabır ve kahramanlığı bu tabyalarda tutunmayı mümkün kılmıştır.

Liman Von Sanders, Alman askeri heyetinin öğütleri üzerine daha genel savaş başlamadan Boğaz'a 30,5 santimlik en yeni Alman toplarının yerleştirilmesini, ağır topçu bölükleri sayısının 32 den 22 ye indirilmesini ve eski topların ise dış tabyalara konulmasını kararlaştırmıştı. Ancak buna vakit yetmedi ve Çanakkale'de eski tabya ve toplarla birlikte eski tertibe göre savaşılmak zorunda kalındı. Çanakkale'deki tahkimatların durumu İngilizlerce genel olarak biliniyordu. Çanakkale'de Osmanlı savunması; tabyalardaki ağır toplara, gizlenmiş hafif bataryalarla kolaylıkla yer değiştirebilen obüs bataryalarına ve denizaltı torpilleri yani mayınlara dayanıyordu. Osmanlı ağır toplarının menzil, atış çabukluğu, delme gücü çok zayıftı. Ayrıca tabyaların çoğu ancak kendi atış alanları içine giren gemilere ateş edebilmekteydi. Gemiler ise istedikleri gibi toplanmak ve ateşlerini hep birden bir hedef üzerine çevirmek imkânına sahiptiler, toplarının menzil uzunluğu sayesinde Boğaz dışındaki tabyaları kendilerini hiç tehlikeli bir duruma düşürmeden dövebiliyorlardı. Gemilerdeki topçular kalın zırhların arkasından ateş ettikleri için gemi batmadığı sürece pek az kayıp veriyorlardı. Tabyalardaki Türk topçuları ise hemen hiçbir konuda korunulmuş değildi. Osmanlı Devleti o sırada ağır top yapacak güçte değildi ve cephane yardımı için Almanya yolu kapalı bulunduğu için İngiliz ve Fransızlar

[151]Hatice Işıldak Kara, *Çanakkale Savaşları'na Fiilen Katılan Türk ve Alman Generaller*, (Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2009s. 45.

tabyalardaki ağır topları birer birer tam isabetle tahrip edecek olurlarsa Boğaz'dan serbest gidiş gelişi sağlayabileceklerini ummuşlardı. Bunun için de gemilerin talimdeymiş gibi tabyaları durmadan dövmeleri ve attıkları 20-30 gülleden birinin bir topa tam isabet etmesini sağlamaları gerekiyordu. Böylelikle elden geldiği kadar bütün Türk topları tahrip edilecek ve Boğaz yolunun açılması sağlanmış olacaktı.

İngiliz ve Fransız zırhlılarının demirleyip ateş etmelerini engelleyen şey gizli obüsler ve sahra bataryalarıydı. Zırhlılar, tabyaları isabetle dövmek ve oralardaki topları teker teker tahrip etmek için Boğaz'ın bir yerinde demirleyip veya süratlerini akıntının süratine uydurarak kımıldamadan durdukları çok kere yükseklerde bulunan obüs bataryaları onlar üzerine ateşini ayarlıyor ve zırhlı olmayan güverte kısımlarını dikine düşen gülleleriyle döverek birçok tahribat yapıyordu. Zırhlıların yatık yollu olan topları ise bu bataryaları dövemiyordu. Bu yüzden zırhlılar obüs bataryalarının ateş ayarını bozmak için sık sık yer değiştirmeye mecbur oluyorlar ve böylelikle kendi ateşlerinin de ayarını bozuyorlardı. Bunun sonucu olarak ateşlerini, tabyalara karşı güvenle ve oralardaki toplara teker teker, isabet sağlayacak biçimde ayarlayamıyorlardı. Bazen zırhlıların çok süratli ve sıkı ateşi altında tabyalardan bazıları susuyordu. Bu cephane tasarrufu ya da tabyada iş görebilecek yeteri kadar asker kalmadığı için bu şekildeydi.

Boğaz'ın geçilmesini engelleyen mayınlar, Boğaz'ın merkezinde bulunan dar kısımda aşağı yukarı Mesudiye tabyasından Çimenlik tabyasının hizalarına kadar giden bölgeye on sıra şeklinde yerleştirilmişti. Osmanlı'da az sayıda mayın mevcudu bulunmaktaydı. Bu mayınların sayısı, Rusların, Boğaz ve Trabzon önlerine, Fransızların İzmir Körfezi'ne döktükleri mayınlar toplanarak sayıları 400'e çıkarılabilmişti. Çanakkale'de mayınları tarayıp toplayacak olan küçük düşman gemileri ise kıyılardaki gizli sahra bataryalarının ateşi yüzünden hemen hiç iş göremeyeceklerdir. Dördüncü bir silah olarak da Boğaz'ın en dar yerine Kilitbahir bölgesine konulan gemilerden alınmış torpil kovanları vardı. Bundan pek fayda görülemeyecektir. Nara Burnu önünde de denizaltıların geçmesini engellemek için bir ağ gerilmişti. Ancak yapılan bu işlem denizaltıların Marmara'ya girmelerini önlemeyecektir. Türk savunmasının esas zaafı gülle ve en çok ağır top güllesi azlığıydı. Almanya'dan gelemeyen toplar ve Osmanlı ülkesinde de yapılamıyordu.

Karadeniz Boğazı tabyalarının gülleleri büyük ölçüde Çanakkale'ye taşınmış olmakla birlikte bir gün cephanesiz kalma tehlikesi hep bulunmaktaydı[152].

Liman Paşa, Weber Paşa ve yanındaki Alman olan Kurmay Başkanı ile Topçu ve istihkâm komutanları şu ihtimaller ve kararlarda birleşmişlerdi: Düşmanın Anadolu tarafında, hatta Kösedere'de çıkarma yapması ihtimali yüksektir. Kilitbahir'in Batısı Kabatepe ile Kumtepe arası ile Bolayır Berzahı havalisi de aşağı yukarı aynı derecede tehdit ile karşılaşabilir. Bu nedenle eldeki kuvvetleri üç gruba bölmeye, 5. ve 7. Tümenleri Kuzey'de, 9. ve 19. Tümenleri Yarımada'nın Güney'inde, 3. ve 11. Tümenleri Anadolu Yakasında bulundurmaya karar verdiler. Bu grupların görevi düşmanı karaya çıkarmamaktır. Ama müttefik filonun büyük ateş gücü karşısında, bir çıkarmanın önlenemeyeceğini ve asıl yapılması gerekenin düşmanın harekâtını geciktirmek olduğu ve kıyıların ölçülü miktarda birliklerle tutulması gerekliydi[153].

Bu görüşe karşılık, düşman ilk saldırdığında, çıkarma kuvvetlerine, üstün kuvvetlerle saldırıp yok edilme düşüncesi ağır basmıştır. Buna göre saldırıların genelde geceleri yapılması daha uygun olacaktı. Kuvvetlerin çoğunluğu bölge bölge geri planda tutulacak ve düşmanın karaya ayak bastığı anlaşıldıktan sonra bu birlikler gece hücumuna başlayacaklardı. Liman Paşa ve yanındakilerin görüşlerine göre harekât kararı ve hazırlığı yapılmıştı. 24 Nisan 1915 günü daha önceden savaşa hazır bulundurulan beş tümenin üçte biri, birinci hatta konuşlanmış, üçte ikilik kısmı da bölge yedeği olarak elde tutulmuştu[154].

2 Ağustos 1914'te ertesi günden itibaren yürürlüğe girmek üzere, seferberlik ilan edildi. Bunu, 4 Ağustos'ta Boğaz'ın kısmen mayınla kapatılması hakkındaki Başkumandanlık emri takip etti. Aynı tarihte Selanik gemisi Havuzlar- Kepez Burnu yukarısına 22 mayınlık bir hat döşedi. Bugün fenerler söndürüldüğü gibi Boğaz'da bir de kılavuz hizmeti kurularak ticaret gemilerinin yalnız gündüz girip çıkmaları ve çıkacak olanların İstanbul Liman Reisliği'nin bir vesikasını taşımaları kararı alındı.

---

[152] Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi,* Cilt III, Kısım II, s. 50-53.
[153] N. Hakkı Uluğ, *Çanakkale Destanının 50. Yılı*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995, s. 44.
[154] N. Hakkı Uluğ, *a.g.e.,* s. 45.

Ayrıca lüzum görülecek gemilerin muayenesi için de bir muayene heyeti oluşturuldu. Bu uygulama, boğazın tamamen kapandığı 27 Eylül 1914 gününe kadar devam etmiştir. Boğaz, 4 Ağustos'tan itibaren de yabancı harp gemilerine kapanmıştır[155].

Genel seferberlik başlangıcında Müstahkem Mevkii'nin savunma tertibatı şu şekildeydi: Ertuğrul, Seddülbahir, Kumkale ve Orhaniye tabyaları boğazın dış savunmasında görevliydi. Nispeten kuvvetli bir donanımla asıl mevzilerimizi oluşturan merkez grupları giriş tahkimat ve tabyalarından önemli bir boşlukla bulunuyordu. Rumeli tarafında Morto Limanından Zığındere'ye, Anadolu yakasında Kumkale'den Dardanos'a kadar tabya, tahkimat ve batarya bulunmuyordu. Boğaz savunma araçları, girişteki bataryalar dışında, Zığındere, Kilitbahir, Değirmen Burnu, Nara, Çanakkale ve Dardanos bölgesinde toplanmış bir haldeydi[156].

Birlikler	Subay	Sıhhiye Memuru	İmam ve Kâtip	Sanatkârlar	Er		Taşıt	
					Muvazzaf	Yedek	Araba	Hayvan
3.Ağır TopçuAlayı	19	2	4	6	722	80	-	21
4.Ağır TopçuAlayı	13	2	2	2	498	37	-	15
5.Ağır TopçuAlayı	25	4	4	6	593	99	2	28

[155] Saim Besbelli, *1914-1918 Çanakkale'de Türk Bahriyesi*, T.C.M.M.V. Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı, Deniz Basımevi, 424 Sayılı Donanma Dergisi Ekidir, 1959, s. 3.
[156] Sedat Mirliva, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Zaferi*, Haz. Murat Çulcu, Birinci Basım, e Yayınları, İstanbul Mart 2008, s. 117.

İstihkam İnşaat	18	-	1	1	629	100	1	20
Telgraf (Muharebe)	4	-	-	-	65	58	-	17
Cephane Depo	2	-	-	-	73	52	1	3
Toplam	81	8	11	15	2580	426	4	104

Tablo: 3 Müstahkem Mevkii Komutanlığı'nın Personel ve Taşıt Durumu(1 Ağustos 1914)[157]

24 Mart 1915'te Liman Von Sanders Çanakkale'yi karadan savunacak olan 5. Ordu komutanlığına atanmıştır. Aradan çok geçmeden 26 Mart tarihinde ise Gelibolu'ya gelmiştir. Emrinde 6 tümen vardır. Her tümende 9-12 tabur, her taburun da 800-1000 mevcudu bulunmaktadır. Sanders, emrindeki 6 tümeni Seddülbahir'e, Bolayır'a ve Asya Bölgesine ikişer ikişer dağıtmıştır. Her tümen kendi bölgesinin gerisine alınmış, kıyıda ufak müfrezeler bırakılmıştır. Asıl çıkartma bölgesi olan Arıburnu- Seddülbahir arasının savunması ise 9. Tümen'e verilmiştir. Mustafa Kemal komutasındaki 19. Tümen, genel ihtiyatıdır ve Maydos'un kuzey batısında Bigalı bölgesinde bulunmaktadır.

Türk kuvvetleri, 50-60 bin civarında bir mevcuda sahiptir. Bu mevcudun üçte ikisi Saros Körfezi ve Anadolu kıyıları gibi düşmanın asıl çıkartma bölgelerinin dışındadır. Düşmanı karşılamaksa 9 ve 19. Tümenlerinin görevidir. Bu tümenlerin mevcudu da 20.000 civarındadır. 19. Tümen ordu yedeği olmasından dolayı savaşa katılma emri almamıştı ama Mustafa Kemal 25 Nisan'da emri beklemeden harekâta geçmiştir[158].

[157] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, V/I, s. 59.

[158] Yusuf Hikmet Bayur, Türk İnkılabı Tarihi, Cilt III, Kısım II, s. 289.

15 Ağustos günü mevcut iki mayın hattına ek olarak üçüncü ve 24 Eylül'de dördüncü mayın hatları oluşturulmuştur. 27 Eylül tarihinde ise üçüncü mayın hattına dört mayın daha ilave edilmiştir. Bu şekilde de boğaz tamamen kapatılmış olmuştur. Bundan başka denizaltıların geçişini önlemek için 5 Şubat 1915'te güneydeki son mayın hattının önüne bir ağ konuldu. Ayrıca 2 torpido kovanının Çanakkale ve Kilitbahir arasında kullanılmak üzere monteleri yapıldı. Mayınların sayısı, yukarıdan aşağıya doğru birinci sırada 35 mayın, ikinci sırada 13 mayın, üçüncü sırada 28 mayın, dördüncü sırada 59 mayın, beşinci sırada 49 mayın, altıncı sırada 38 mayın, yedinci sırada 50 mayın, sekizinci sırada 18 mayın, dokuzuncu sırada 48 mayın, onuncu sırada 29 mayın ve Nusret'in döktüğü 26 mayın olmak üzere toplamda 393 mayından ibaretti[159].

2. ÇANAKKALE DENİZ SAVAŞLARI

İtilaf devletlerinin denizden boğazı zorladıkları anda bölgede bulunan Türk kuvvetlerinin durumu şu şekildeydi:

3ncü Kolordu, karargâh merkezi Gelibolu olmak üzere Koyun Limanı'ndan Saros Körfezi kuzeyinde Karaçalıya kadar olan bölgede görev almıştı. Çanakkale Müstahkem Mevkii Komutanlığı Kolordu yetkisinde olup, emri altında 9. Tümen ile boğazın her iki yakasındaki tabyalarda 2, 3, 4, 5 ve Edirne'den gelen 8. Ağır Topçu Alaylarıyla birlikte Başkomutanlığa bağlı bulunmaktaydı. 9. Tümen, Gelibolu'da, bir kısım kuvvetleriyle Koyun Limanı'ndan Morto Koyu'na kadar olan alanda kıyı gözetlemede, tümenin bir kısım kuvvetleri de Anadolu yakasında Akçay iskelesine kadar olan bölgede kıyı gözetleme görevine sahipti[160].

2.1.18 Mart Öncesi Genel Durum

Çanakkale Boğazı'nın zorlanması Birinci Dünya Savaşı'nın başında sıradan askeri bir harekât değildir. Boğazların tarih boyunca taşıdıkları stratejik değer ortadadır. İstanbul ve Çanakkale Boğaz'ları, Karadeniz ve Ege'yi birbirine bağlayan suyolu olmalarının yanında aslında büyük güçler arasında pek çok siyasi, askeri ve

[159] Senem Güven, *Hatırat Türü Eserlerde Çanakkale Muharebeleri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007, s. 25.
[160] Rauf Atakan, *a.g.m.*, s. 143.

ekonomik dengeleri de birbirine bağlayan ana etkenlerdendir. Bu durum Cebelitarık ve Süveyş kanalının taşıdığı değer ile birleşince ortaya çok daha büyük bir değer çıkmaktadır[161].

Boğaz'ın seferberlik ilanı sırasındaki savunma durumu pek iç açıcı değildi. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından yorgun ve bitkin bir halde çıkan Osmanlı Devleti'nin gerek mali durumu gerekse bu savaşlarla Birinci Dünya Savaşı arasında geçen zamanın kısalığı nedeniyle boğazın, o günün şartlarına göre uygun ve modern tarzda bir tahkime olanak kalmamıştı.

Balkan Savaşları'nın sonrasında, Türkiye'ye gelen Alman askeri kurulu boğazların tahkimi için bir proje hazırladı. Bu projenin bölümlerinin bir kısmı, Almanya'dan son sistem 30,5 cm lik toplar getirilip ve boğaza yerleştirilmesi esasına dayanıyordu. Diğeri ise, boğazın iki kıyısına yerleştirilmesi eski, kısa menzilli topların sökülerek kadro dışı bırakılmasını içeriyor; mevcut 32 ağır topçu batarya sayısını, 22'ye indiriyor; eski topların çoğunu da, boğazın iki kıyısından alarak boğaz ağzına ve dışına çıkarılmasını öngörüyordu[162].

Projenin birinci bölümünün uygulanmasına parasızlık yüzünden geçilemedi. İkinci bölümü ise kısmen uygulanmıştı. Çanakkale Muharebelerinde bir istihkâm subayı olarak yer alan M. Şevki Yazman bu konuda şu ifadelerde bulunmuştur.

" Projenin ikinci kısmıysa, çok şükür bütünüyle uygulanmamıştı. Çünkü Çanakkale'nin kahramanca savunmasını temin eden bu eski toplar da yerlerinden oynatılmış ve hele benzerlerinin çok kısa zamanda tahrip edildikleri açık deniz kıyılarına çıkarılmış olsalardı, hiçbir iş göremeden bunlar da gidecek ve itilâf donanmaları ellerini kollarını sallaya sallaya boğazdan girebileceklerdi."

Aslında sözü edilen toplar, 1905'ten sonra yapılmış olan gemi toplarıyla kıyaslanmayacak kadar kısa menzilli ve adi ateşliydiler. Bununla birlikte, bu

[161] Murat Duman, *Cumhuriyetimizin Önsözü…,* s. 43.
[162] M. Şevki Yazman, *Türk Çanakkale*, Ulus Basımevi, Ankara 1938, s. 22-23.

toplardan boğaz içinde dar yerlerde yerleştirilenleri, boğaza girebilen düşman gemileri üzerinde son derecede etkili olmuşlardı[163].

2.2.Boğaz'ın Yoklanması (3 Kasım 1914)

1914 yılı Ağustos ayının ilk günlerinde ana merkezi Çanakkale olan 2. Topçu Tugayı'na bağlı 5. Ağır Topçu Alayı Boğaz'ın giriş kısmına yerleştirilmiştir. Alaya bağlı olan 2. Topçu Taburu Anadolu tarafına yerleştirilirken 1. Topçu Taburu da Seddülbahir bölgesine yerleştirilmiştir. Bunların yanı sıra Seddülbahir Kalesi içine de 2,3, ve 4. Topçu Bataryaları konuşlandırılmıştır[164].

Her ne kadar Çanakkale Boğazı'na bir harekâta 25 Ocak'ta karar verilmiş olsa da, harekât İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne savaş ilanını da ifade eden 3 Kasım 1914 tarihinde Boğaz'ın dış bataryalarının İngiliz gemileri tarafından ilk defa bombalanması sonucu başlamıştır. 3 Kasım sabahı Boğaz girişine yaklaşan iki İngiliz ve iki Fransız muharebe gemisi, dört kruvazör ve sekiz muhripten oluşan bir filo, saat 06.50 ile 07.10 arasında 13-16 bin metreden Kumkale ve Orhaniye Tabyalarını bombalamıştır. Tabyaların, gemilerin menzil dışında olması sebebiyle cevap veremediği bu bombardımanda Seddülbahir'deki merkez cephanenin ateş alması sonucu meydana gelen patlamada 5 subay ve 80 er şehit olmuş ve 31 kişi yaralanmıştı[165]. Bu şehitlerimiz Çanakkale Savaşları'nda vermiş olduğumuz ilk şehitlerimizdir. Bu şehitlerimizden geriye kalan ceset parçaları bombardımanın ardından toplanarak Seddülbahir Kalesi'nin giriş kapısının yanına defnedilmiştir. Günümüzde bu mezarlığın olduğu alanda "İlk Şehitler Anıtı" bulunmaktadır[166].

3 Kasım 1914'te Seddülbahir Tabyasında batarya komutanlarından olan Şemsettin Çamoğlu o gün yaşananları şu şekilde anlatmaktaydı:

" Gemiler bordolarını tabyalarımıza çevirdiler. Sırası ile Inflexible, Triumph, Vengeance, Souffen… Birinci zırhlı sağımızdaki Ertuğrul Tabyasına, ikinci zırhlı bize üçüncüsü de Orhaniye tabyasına ateş açtı. Bu dört gemi de ateş menzilimizin çok

---

[163] M. Şevki Yazman, *a.g.e.,* s. 24.
[164] Murat Ufuk Kara, *Çanakkale Savaşları*, Eceabat Kaymakamlığı Yayınları, Çanakkale 2005, s. 14.
[165] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı*, s. 107.
[166] Murat Ufuk Kara, *a.g.e.,* s. 14.

dışında olduğundan onlara karşılık veremiyor, elimiz kolumuz bağlı olarak sokulmalarını bekliyorduk. Bir aralık müthiş ve kulakları sağır eden bir patlama oldu. Her yer sarsıldı. Sığındığım kemerlerin üzerine büyük bir merminin düştüğünü sanarak burada taş ve toprak yığınları altında can vermektense açıkta ölmeyi tercih ederek bataryanın yanına fırladım. İşte tam o sırada ortalığı zifiri bir karanlık kapladı. Her tarafı boğucu bir duman ve keskin bir barut kokusu sardı…"[167]

2.3. Şubat Ayı Taarruzları

Boğaz'ın korunması ve güçlendirilmesi çalışmaları sonucunda gemilerden sökülerek getirilen ve Dardanos bataryasına yerleştirilen toplar sayesinde bu batarya en güçlü batarya haline gelmiştir. Dardanos bataryası yanında Soğanlıdere, Baykuştepe, Mesudiye bataryası yakınına ve Akyarlar'a yerleştirilen yeni toplarla birlikte Çanakkale Boğazı'nın her iki yakasındaki topların sayısı 135'e ulaşmıştır. 19 Şubat öncesi üç tümen kuvvetine ulaşan itilaf donanmasında 1. ve 2. Tümenler İngiliz gemilerinden 3. Tümen ise Fransız savaş gemilerinden oluşuyordu.

1. Tümen'de; Inflexible, Agamemnon, Queen Elizabeth,
2. Tümen'de; Vengeance, Albion, Cornwallis, Irresistible, Triumph,
3. Fransız Tümeni'nde; Suffren, Bouvet, Gaulois ve Charlemagne gemileri bulunuyordu.

Bu savaş gemileri yanında Çanakkale önlerindeki İtilaf donanmasında İngilizlerin 15 muharebe gemisi, 4 hafif kruvazör, 1 depo gemisi, 6 uçak mevcutlu 1 uçak gemisi, 16 muhrip, 5 denizaltı ve 7 mayın arama-tarama gemisi olmak üzere toplam 49 gemisi bulunuyordu. Fransızların 5 muharebe gemisi, 1 uçak gemisi, 6 muhrip ve 2 denizaltı olmak üzere toplam 13 gemisi vardı.

19 Şubat 1915 günü saat 09.51'de saldırı başladı[168]. Corwallis 11.000 metreden Orhaniye Tabyası'na, saat 10.01'de Triumph Ertuğrul Tabyası'na ve saat 10.32'de Suffren Kumkale Tabyası'na ateş açtı. Osmanlı tabyalarının atış menzili dışında bulunan gemiler dakikada bir mermi atıyorlardı. Tabyalardan karşılık verilmediğini

[167] Recep Şükrü Apuhan, *Çanakkale 1915*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009, s. 24.
[168] Alan Moorehead, *Çanakkale Geçilmez*, Birinci Basım, Milliyet yayınları, İstanbul 1972, s. 69.

gören Inflexible ilk önce 14.000 metreden Ertuğrul tabyasına ateş açtı. Fakat bunda başarı sağlayamayınca ikinci atışını 11.700 metreden yaptı ve isabet kaydetti. Ardından saat 13.00'te Seddülbahir tabyasını bombalamaya başladı. Anadolu kıyısındaki tabyaların fazla zarar görmemesi üzerine Amiral Carden, hem yakın mesafeden atış yapılması hem de Boğaz girişindeki mayınların temizlenmesi yönünde emir verdi. Öğleden sonra Inflexible, Seddülbahir Tabyasına 10.000 metreden beş mermi daha attı. Tabyadan karşılık gelmediği görülünce diğer gemiler de Boğaz'a doğru hareket etti. Kumkale Tabyasına ateş açan Suffren gemisine de tabyadan karşılık verilmeyince Fransız Amiral Guepratte, Vengeance ve Cornwallis gemilerinin kıyıya yaklaşmaları emrini verdi. Bu emir üzerine Cornwallis 7.300 metre, Vengeance ise 4.500 metre kadar istihkâmlara yaklaştı. Bu iki gemi Kumkale ve Seddülbahir Tabyalarından sonra Orhaniye ve Ertuğrul Tabyasına yöneldiler. İtilaf donanmasının tüm bu bombardımanlarına tabyalardan ve bataryalardan hiç cevap verilmedi. İtilaf donaması Osmanlı topçularının büyük zarar gördüğünü zannettiler. Vengeance hızla Boğaz girişine doğru hareket etti. Menzile girince Orhaniye ve Ertuğrul Tabyalarından çapraz ateşe tutuldu. Bunun üzerine Vengeance, Bouvet ve Cornwallis aşırtma atışlarla karşılık verdi. Suffren, kuzeybatıya doğru ilerlerken Ertuğrul Tabyası tarafından hedef alınarak ateş açıldı. Menzile giren gemilere Orhaniye Tabyasından atılan toplar önemli hasarlar meydana getirdi. Amiral Carden duruma müdahale etti. Inflexible gemisinin saat 17.15'te Orhaniye Tabyasına ateş açması emri verildi. Agamemnon zırhlısı da Cornwallis'e yardım etmesi için gönderildi. Agamemnon zırhlısı Orhaniye ve Ertuğrul Tabyalarını bombalamaya başladı. Görüş mesafesinin giderek düşmesi üzerine Amiral Carden saat 17.30'da harekâta son verdi ve itilaf donanması Boğaz önünden geriye çekilmeye başladı[169].

19 Şubat saldırısı yedi buçuk saat devam etmiştir. Fakat istenilen amaca ulaşılamamış ve tabyalar susturulamamıştır. Düşman büyük çaplı ve on beş santimetrelik toplarla altı yüz adet mermi atmıştır. Düşman amiral gemisi ağır hasar almıştır[170]. Bu saldırıda Osmanlı kuvvetlerinden 2 subay ve 2 er şehit olmuştur. 11er

[169] Mithat Atabay, *Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, E Yayınları, İstanbul, s. 40-41.
[170] BOA, HR. SYS, 2322/56.

de yaralanmıştır. 2 top kullanılmaz hale gelmiştir. Bu saldırıda en çok zarar gören Kumkale Tabyası olmuştur[171].

19 Şubat'taki bombardımandan sonraki bir haftalık süre zarfında Gelibolu Yarımadası'nın batı kıyılarında beklenen olası bir çıkarmaya karşı gerekli önlemler alınmıştır. Bir yandan Gelibolu Yarımadası'nın Batı sahilleri takviye edilirken bir yandan da 19 Şubat Bombardımanında ortaya çıkan zararın giderilmesine çalışılmıştır. Bölgedeki 5. Ağır Topçu Alayı'nın istihkâm ve inşaat birliklerince 19-20 Şubat gecesi sabaha kadar yapılan çalışmalarla Ertuğrul, Seddülbahir ve Orhaniye tabyalarında meydana gelen zararlar giderilmeye çalışılmıştır. Bu tabyalardaki tüm toplar muharebe öncesindeki duruma getirilmesinin yanı sıra Kumkale tabyasındaki dört top dışındaki bütün toplar muharebeye hazır hale getirilmiştir.

İtilaf donanması 19 Şubat saldırısının hemen ardından tekrar saldırıya geçmek istemişse de şiddetli esen fırtına dolayısıyla bir şey yapamamıştır. Fırtına diner dinmez 25 Şubat günü Müttefik Filo'nun taarruzu başlamıştır. 25 Şubat günü saat 07.30'da Limni yönünden gelerek Boğaz'a doğru ilerlemekte olan 8 İngiliz muharebe gemisine 4 Fransız gemisi katılmıştı. Böylelikle bu saldırıya katılan toplam gemi sayısı 12'ye ulaşmıştı. Queen Elizabeth adlı gemi saat 10.13'te Seddülbahir Tabyasına ateşe başladı. Agamemnon da gelerek Queen Elizabeth ile sahil arasına demirledi. Bu sırada Orhaniye Tabyası da Ertuğrul Tabyası gibi menzili dışındaki gemiler tarafından ateş altına alınmıştı. Gemilerin karşıdan ve yandan yaptığı etkili atışlar nedeniyle her iki bataryada da top başına geçilememişti. Saat 10.17'de Ertuğrul Bataryası Agamemnon Gemisi'ne ateşe başlayabilmişti. Bataryanın ateşi 15 dakika devam etmiş ve gemi 7 isabet alarak çok zor bir duruma düşmüştür[172].

Amiral Carden Agamemnon zırhlısı yerine Queen Elizabeth adlı gemiyi görevlendirdi. İlk kez 25 Şubat günü görev alan Queen Elizabeth saat 11.45'e kadar Ertuğrul Tabyasına isabet kaydedemedi. Daha sonra Queen Elizabeth'in yanında Agamemnon zırhlısı da ateşe başladı. Amiral Carden, saat 12.45'te Vergeance ve

[171] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 41-42.
[172] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 121-123.

Cornwallis gemilerine Boğaz'ın girişine hareket etmelerini emretti. Her iki gemi de saat 13.00 sularında Orhaniye ve Ertuğrul Tabyalarını ateş altına aldılar. Gemilere her iki tabyadan da karşılık verilmedi. Seddülbahir ve Kumkale tabyalarından sadece dörder top atılabildi. Tabyalardaki toplar ve cephanelikler isabet almıştı. Seddülbahir tabyasında yangın çıkmıştı. Orhaniye tabyasında bir top toprak altında kalmış ve cephanelik tahrip olmuştur. Bu arada Amiral Carden saldırının ikinci aşamasını başlatarak Orhaniye ve Kumkale Tabyalarına ateşin yoğunlaştırılması emrini vermiştir. Saat 14.10'da Suffren 15 dakika içinde 8200 metreden Orhaniye Tabyasını bombaladı. 14.40'ta ise ateş Kumkale'ye yöneltildi. 2700 metreye kadar yaklaşan Charlemange Kumkale Tabyasını uzun süre ateş altında tuttu. Tabyadan herhangi bir karşılık gelmediğini gören Amiral Carden, Albion ve Triumph gemilerini Boğaz'dan içeri sokarak yakın mesafeden tabyaları bombalatmaya devam etti. Gemiler Boğaz'ın girişindeki hem tabyaları hem de bataryaları bombaladılar ve bunda da başarılı oldular[173].

Sonuç Türkler açısından giriş tahkimatı bir haftalık zaman kazanmak suretiyle görevini yerine getirmiştir. İngiliz ve Fransızlar açısından ise bugünkü muharebeler büyük kazanç sağlamıştır. Boğaz'ın girişindeki tabyalar tahrip edilerek susturulmuştur.

26 Şubat sabahının erken saatlerinde Albion, bir süre Seddülbahir'e ateş ettikten ve Majestik'de Menderes çayı köprüsünü tahrip ettikten sonra mayın arama- tarama gemileri muhriplerin ardından boğazın 4 mil içerisine kadar girdi. Saat 13.00'te Albion 1100 metreden Dardanos'a ateşe başlarken Majestik'te İntepe'de ki bir batarya ile uğraşmaya başlamıştır. 15 dakika süren karşılıklı ateşten sonra Majestik, iki merminin bordasına isabet etmesinden sonra bölgeden uzaklaştı. Daha sonra Halileli sırtlarındaki sahte bataryalara ateşe başlayan Majestik, bu sırtlardaki obüs bataryalarınca karşılık verilince iki isabet daha aldı ve gemi su almaya başladı. Bunun üzerine Amiral de Robeck geminin geri çekilmesi emrini verdi. Saat 17.00'da Boğazdaki gemiler Seddülbahir-Kumkale hattına çekildi. Bu arada Seddülbahir'deki

[173] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s.124- 125.

havan bataryası ateşe başladı. Fakat bu batarya hızla ve uzun süre ateş altında tutularak imha edildi.

Amiral Carden Kumkale'ye Vengeance, Seddülbahir'e de Irresistible gemisinden birer müfrezenin karaya çıkarılmasını planladı. Karaya çıkarılacak müfrezeleri bu iki savaş gemisi ile Dublin kruvazörü ve Racon ile Bassilisk torpidoları destekleyeceklerdi. Müfreze saat 14.00'da karaya çıktı. Kumkale Mezarlığı'na kadar ilerleyen müfreze şiddetli bir ateşle karşılaştı, bir ölü ve iki yaralı verdi.

Müfreze komutan yardımcısı Yüzbaşı Robenson tek başına Orhaniye'deki bir makineli tüfeği, daha sonra da ekibiyle birlikte bir diğer makineli tüfeği ve bir topun kızağını tahrip etti. Ekip Komutanı Binbaşı Heriot, Osmanlı kuvvetlerinin gücü karşısında burada tutunamayacaklarını anladı ve müfreze Vengeance gemisine geri dönmek durumunda kaldı.

Seddülbahir Bölgesi'ne de Irresistible Muharebe Gemisi'nden Yüzbaşı Panton komutasında 45 kişilik bir müfreze çıkarıldı. Dörde ayrılan müfreze, buradaki tabyada bulunan altı toptan dördünü tahrip etti. Daha sonra Ertuğrul Tabyasına yönelen müfreze yine Osmanlı kuvvetlerinin gücü karşısında bir şey yapamadı ve gemiye geri döndü.

26 Şubat günkü saldırılarda Türk topçusu 342 mermi sarf etmişti. Seddülbahir'deki havan bataryaları tahrip edilmişti. Osmanlı kuvvetleri burada üç şehit ve sekiz yaralı vermiştir[174].

2.4. Mart Ayı Taarruzları

Müttefik düşman filosu Çanakkale Boğazı'na yönelik taarruzlarını mart ayının ilk günlerinden 18 Mart tarihine kadar devam ettirmiştir. İtilaf donanmasına ait üç büyük savaş gemisi ve dört torpido 1 Mart 1915 günü öğleden sonra Seddülbahir Tabyasına ateş açmıştır. Daha sonra da arkalarında mayın arama gemileri olduğu halde İntepe ve Halileli karşılarındaki obüs bataryalarını bombalamıştır. Bu saldırılarda Osmanlı bataryaları ve tabyaları zarar görmezken, bataryalardan atılan yedi merminin gemilere isabet etmesi üzerine İtilaf donanması geri çekilmeye

[174] *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 131-132.

başlamıştır. Bunun üzerine Amiral de Robeck 50 kişilik bir deniz piyade birliğini karaya çıkararak, Kumkale'de bulunan 6 top ve 4 nordan filtre bir ışıldağı tahrip etmiştir. Bu sırada Osmanlı kuvvetlerinden 5 er şehit olmuş ve 8 er de yaralanmıştır.

2 Mart 1915 günü ise Boğaz'dan içeri girmek isteyen torpido ve mayın arama gemilerine Baykuş ve Dardanos Bataryalarından ateş açılması ile birlikte gemiler geri çekilmek zorunda kalmıştır. Öğleden sonra Canopus ve Swiftsure zırhlıları Kerevizdere ve Domuzdere arasına gelerek Dardanos Bataryasına üç saat boyunca ateş edilmiş, bir süre sonra bu gemiler atış menziline girince Dardanos ve obüs bataryalarından yapılan atışlar sonucunda bölgeden uzaklaşmak zorunda kalmışlardır.

Amiral Guepratte komutasındaki tümende bulunan dört zırhlı ve beş torpido, saat 14.15'te Bolayır mevzileri ile Yıldız tabyası ve Kavak Köprüsü'nü bomba yağmuruna tutmuştur. Bir zırhlı ve bir nakliye gemisi Despot Limanı önüne gelerek sandallarla bir miktar askeri, Despot Limanı ile doğusundaki Kömürcü Limanı'na çıkarmak istemesine rağmen bu isteğinde başarı sağlayamamışlardır[175].

3 Mart 1915 tarihinde de itilaf donanması Boğaz içerisindeki mayın hatlarına yaklaşmak istedi. Filonun planı eksik kalan tahrip işlerini tamamlamak amacıyla Seddülbahir Bölgesi'ne bir çıkarma yapmayı gerçekleştirmeyi sağlamaktı. Çıkarma yeri şamandıralarla belirlenip, Morto Limanı mayın arama ve tarayıcılarla taranmasının ardından, Triumph Muharebe Gemisi'ne destek olmak üzere, Irresistible gemisinden karaya çıkarılan müfreze, tahrip görevini yerine getirdikten sonra geri döndü.

Boğaz'daki harekâtta 14.30'dan 16.30'a kadar Tenger, Halileli ve Erenköy bölgelerinin bombalanması aralıklı olarak devam etti. Prince George, Boğaz'ın batısından ilerleyerek Dardanos'u bombardıman etti. Boğaz'ın batı bölgesinden de gemiyle ateşe karşılık verildi. Muharebe gemileri saat 18.10'a kadar Dardanos'u uzaktan ateş ederken, Halileli Bölgesi'ndeki bataryalarla da ateş muharebeleri yapılmaya devam edildi. Saat 18.20'de ateş kesildi ve Boğaz'dan geri çekildiler.

[175] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 45-46.

İngilizler 3 ölü, 25 yaralı ve 4 kayıp verirken Türkler 1 şehit ve 2 yaralıdan ibaretti[176].

Ertuğrul ve Orhaniye Tabyalarında tahrip işlerini tamamlamak için her iki bölgeye dörder ağır makineli tüfekle takviyeli deniz piyade bölüğü desteğinde, birer tahrip müfrezesi çıkarılacaktı. Komutan gemisi Ocean Seddülbahir açığında, Lord Nelson, Ertuğrul Tabyası açığında, Majestik Morto Limanında, Cornwallis Menderes Nehri açığında, Agememnon ile Dublin Hafif kruvazörü Yenişehir açığında, Canopus Beşige kıyılarında gösterişte bulunarak buradan Kumkale'ye kuvvet kaydırılmasını önleyecekti. Saat 10.00'da Lord Nelson Gemisi'nden bir yüzbaşı komutasındaki iki deniz piyade bölüğü ile bir tahrip takımı Kumkale İskelesi'ne yöneltildi.

Cornwallis ve Agamemnon'un Kumkale'ye yönelik ateş desteğinde kıyıya doğru yaklaşılırken, Türk topçusunun şarapnel ateşleri dışında bir direnişle karşılaşılmadan karaya çıktılar. Kumkale köyü ve yel değirmenlerinden yapılan topçu ve piyade ateşleriyle karşılaşılınca, müfreze dört ağır makineli tüfeği ve tahrip araç gereçlerini iskelede bırakarak Kumkale Tabyası duvarı dibine sığınmak zorunda kaldı. Irresistible, topçu ateşi ile yel değirmenlerine zarar verdi. Scorpion muhribi de İntepe'den ateş eden bataryayı susturduktan sonra, ateşini Türk piyadesine çevirdi. Bu durumdan yararlanan müfreze, iskeleye daha önce bırakmış olduğu eşyalarını almayı başardı. Bu arada Agamemnon'dan gönderilen deniz erleri de buradaki ağır makineli tüfekleri alıp müfrezeye teslim ettiler.

Müfreze, Cornwallis ve Irresistible'in ateş desteğiyle köye girmeye çalışmıştır. Başaramayınca deniz piyade bölüğünün kalan yarısının da getirilip eklenmesiyle Kumkale çevresindeki bir düzlüğe ancak bir buçuk saat içerisinde ulaşabilmişlerdi. Bir yandan da Türklerin ateşleri gittikçe şiddetini artırmaktaydı. Bu durumda yeni önlemler alınması zorunlu olmuştur. Bunun için Amethyst Hafif Kruvazörü, Scorpion, Renord, Wolverin, Basilisk, Crampus adlı muhripler kıyıya yanaşarak Yenişehir'deki Türk mevzilerine ateş açtılar. Türk tarafının bugünkü muharebede

[176]*Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 144.

cephane tüketimi 292 top mermisi ve 30.870 piyade cephanesidir. Kayıpları ise 16 şehit, biri subay olmak üzere 45 yaralı idi[177].

5 Mart günü ise Queen Elizabeth ve onu koruma görevi verilen Prince George Muharebe Gemisi, o gün öğleye doğru Kumtepe Koyu'nun (Kabatepe) 2.5 mil Lodos yönünde yerlerini aldılar. Daha sonra aşırtma atışlarla Kilitbahir'i bombaladılar. Bu yapılan atışlarda Rumeli Mecidiye Tabyasının kışlasının koğuşu yıkıldı. Daha sonra yapılan atışlarda da Namazgâh Tabyası bir topun düşmesi sonucu tahrip oldu. Bombalama sırasında Çanakkale'deki bazı evlerde gözle görünür hasarlar meydana gelmiştir. Osmanlı topçularının karşılık vermesi sonucu Agamemnon zırhlısında büyük bir delik açıldı. Bu harekât sırasında, Kabatepe açığından Boğaz'daki tabyalara yöneltilen ateşlerin gözetleme ve kontrolü ile görevlendirilen iki uçaktan biri arızalanmasından dolayı denize düşmüştür. İkinci uçağın pilotu da, yerden açılan piyade ateşleri sonucu isabet alarak geri dönmek zorunda kalmıştır. Bu nedenle atışların kontrolü bütünüyle boğazda bulunan gemilere kalmıştı. Ancak bu gemilerde Türk bataryalarının yoğun ateşleri üzerine herhangi bir başarı sağlayamamıştır[178].

Müstahkem Mevki Komutanlığı, 5 Mart akşamı yayınladığı emirde İngilizlerin son günlerde boğazdaki tabyalarla yaptıkları muharebe tecrübelerinde, tabyalarla cepheden savaşamayacaklarını anlamış olduklarından Namazgâh ve Rumeli Mecidiye tabyalarını bu defa Kabatepe açıklarındaki bir muharebe gemisiyle bombardımana başladıklarını, bu aşırtma atışına karşı Tenger'de ki obüs bataryasının Kumtepe yöresinde mevzilendirilmesini, Nara'da bulunan Barbaros'un da Eceabat açığına gelerek aşırtma atışlarıyla Queen Elizabeth'i ateş alınmasını istemiştir.

6 Mart sabahı Queen Elizabeth bir gün önceki mevki yeri olan Kabatepe önlerine gelip demirledi. Ancak Tenger'den gelerek yerini alan obüs bataryası ile Barbaros'un yaptığı atışlar sonucu atılan mermiler Queen Elizabeth'in yanına düşmesi onun yerini

[177] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 146.
[178] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 47.

değiştirmesine neden olmuştur. Bugünün sonunda Çimenlik, Hamidiye ve Namazgâh tabyalarına düştüğü anlaşılan birer mermi herhangi bir zarara sebep olmamıştır[179].

7 Mart 1915 tarihinde ise harekât planı 5-6 Mart tarihlerinde merkez tabyalarının Kabatepe açıklarından başlatılan aşırtma atışlarıyla tahribini amaçlayan harekâttan beklenen sonuç alınamamıştır. Bu durum karşısında, Birleşik Filo'nun muharebe gemileriyle boğazdan içeri girerek Çanakkale-Kilitbahir istihkâmlarına yönelik yeni bir taarruz planı uygulamaya karar verilmiştir. Fransız tümeni ve iki İngiliz gemisinin yaptığı 6 Mart günkü harekâtta ki hedefleri Rumeli Mecidiye ve Anadolu Hamidiye Tabyaları olmuştur. Ancak istenilen hedefe ulaşılamayacağı anlaşılınca saat 15.00'de filo geri çekilmek durumunda kalmıştır[180].

Cevat Paşa[181] tarafından 7 Mart akşam saatlerinde mayın memuru Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey çağrılarak 26 mayından oluşan bir mayın hattının dökülmesi emri verilmiştir. Bu emir üzerine Nusret Mayın gemisi 8 Mart günü görevini yerine getirmek için Karanlık Limana doğru yola çıkmıştır. Gemide ikinci kaptan olarak Yüzbaşı Hüseyin Giritli, Topçu Subayı Üstteğmen Kadri, Baş makinist Kıdemli Yüzbaşı Ali, ikinci makinist Yüzbaşı Ahmet bulunmaktaydı. Nusret Mayın gemisi, 8 Mart sabahı Nara Limanından hareketle Erenköy önlerine kadar gelip karaya paralel olmak üzere 26 mayını denize yerleştirmiştir[182].

Telsiz Telgraf İhtiyat Zabiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri adlı eserde aynı bilgi, "Nusret Mayın gemisi bu günün sabahında ki sisli ortamdan yararlanarak

---

[179] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V, I nci Kitap (Haziran 1914-25 Nisan 1915), Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993, s. 152-153.

[180] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, Cilt V/I, s. 155.

[181] Cevat Çobanlı: 2 Ağustos 1914 günü seferberlik sırasında 9. Tümen komutanı olarak Gelibolu'da bulunan Cevat Paşa, Boğaz'ın karakol görevini üstlenmişti. 10 Ağustos 1914'te Miralay (Albay) rütbesi ile Müstahkem Mevkii Komutanlığına atandı. Bu göreve gelmesinin hemen ardından Boğaz'ın savunulmasını ele alarak, kadro dışına çıkarılan bataryaları yeniden tanzim ettirdi. Bununla birlikte tabyalardaki toplar tekrar kuruluşa alınarak bataryalara asker ve subay yerleştirilmiştir. Ayrıca mevcut batarya ve tabya kadroları da değiştirilmiştir. Cevat Çobanlı hakkında geniş bilgi için bakınız: Ahmet Yurttakal, *Cevat Çobanlı Paşa Çanakkale Kahramanı*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

[182] Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşları ve Savaş Alanları Rehberi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007, s. 21-22; Nurdan Baş, "Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 18, Çanakkale 2015, s. 102-103.

Karanlık Liman'a (Erenköy Koyu'na) kadar gelerek buraya 25 tane mayın yerleştirmiştir" şeklinde ele alınmıştır.[183]

Diğer bir eser olan Erol Kılıç'ın Çanakkale Savaşları Günlüğü adlı çalışmada, 18 Mart 1915 günü başlığı altında bilgi şu şekilde ifade edilmiştir: *"Nusret mayın gemisi, elde kalan son 26 mayını Boğaz girişindeki Karanlık Koy'a döşedi. Daha evvel düşman tarafından taranarak mayından temizlenmiş olan ve temiz olduğu bildirilen bölgeye Nusret'in karanlıktan istifadeyle kıyıya paralel olarak döşediği bu 26 mayın, Çanakkale Deniz harbinin kaderini değiştirecektir."*[184]

8 Mart günü, saat 8.30'da beş düşman kruvazörü Bozcaada'dan çıkmış ve Beşige Körfezi'ni bombalamıştır. Bu gemilerden iki tanesi de Saros istikametine doğru yönelmiştir. Saat 11.00 dolaylarında ise bu müttefik beş düşman gemisi Kumkale'ye doğru ilerleyip Kumkale civarını bombalamıştır.

8 Mart günü, Amiral Carden, Queen Elizabeth'i boğaz içine sokarak, bazı merkez tabyalarını (Anadolu, Hamidiye ve Namazgâh) bombardımana başladı. Bu sırada her iki kıyıdaki bataryaları ateş altına almış olan diğer savaş gemileri tarafından korunmaktaydı. O gün hava şartlarından dolayı Queen Elizabeth sadece 11 mermi atmayı başarabilmiştir. Saat 15.30'da görüş şartlarının daha da kötüleşmesi sonucunda filo geri çekilme kararı aldı. 8 Mart günü gerçekleşen muharebe de 202 top mermisi harcanmış, insan kaybı ve önemli bir hasar meydana gelmemiştir.

26 Şubatta başlayıp 18 Mart'a kadar devam eden bu süre içerisinde oluşan olaylar; boğaz içinde, boğazı savunanlarla Birleşik Filo arasında geçen bir seri etkinlikler dizisinden ibarettir. Bunlar girişten başlayarak Kepez'e kadar peş peşe uzayıp devam eden boğazda bir mücadele zincirini oluşturmuştur. Birleşik Filo'nun 19 Şubat ve 18 Mart 1915 tarihleri arasında sürdürdüğü bu aralıksız harekâtların sayısı toplamda 35'i bulmaktadır[185].

---

[183] *Telsiz Telgraf İhtiyat Zâbiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri*, Haz: V. Türkan Doğruöz, E. Yasemin Yücetürk, Raşit Gündoğdu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2017, s. 81.

[184] Erol Kılınç, *Çanakkale Savaşları Günlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011, s. 42.

[185] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı, Cilt V/I, s. 170.*

2.5.18 Mart 1915'te Boğaz Tahkimatı ve Düşmanın Boğaz'ı Geçme Hazırlıkları

3 Kasım 1914'den 19 Şubat 1915 gününe kadar geçen zaman aralığında Boğaz'ın tahkimi için fırsat bulunabilmişti. 18 Mart Boğaz savaşına hazırlık olarak da mevcut 11 mayın hattında toplam 403 mayın bulunmaktaydı.

Düşman hazırlıklarına bakacak olursak;

17 Mart tarihinde General Hamilton, Faton kruvazörü ile demirlemiş ve Elizabeth kruvazöründe yapılan bir toplantı esnasında Boğaz'da yapılacak büyük saldırının plan aşamaları görüşülmüştü. Görüşme neticesinde 18 Mart günü yapılacak taarruzun sonucunun beklenmesi gerektiği çıkmıştır. 18 Mart taarruzunun amacı ise, Çanakkale ve çevresindeki tabya ve bataryaları bir anda susturmak, mayınları tarayarak 800 metre genişliğinde serbest bir geçiş alanı sağladıktan sonra Marmara'ya sokulmaktı. Bu amaç ve beklenti ışığında bu tarihi taarruz planı iki hat şeklinde uygulanacaktı. Bu hatlara A hattı ve B hattı isimleri verilecekti.

A hattı: Birinci Tümeni oluşturan Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson ve İnflexsible adlı gemiler Çanakkale'den 12.800 metre mesafeden merkez tabyalarına saldıracaktı.

B hattı: Suffren, Golva, Buve ve Şarlman adlı Fransız gemileri ise Çanakkale'den 14.600 metre mesafede yer alacaklardı. Bunlarda Dardanos, Akyarlar, Mesudiye ve Yıldız Bataryalarını döveceklerdi[186].

2.6.18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı

Çanakkale Boğazı'nın Doğusu		**Çanakkale Boğazı'nın Batısı**	
Sayısı	Yeri	Sayısı	Yeri
2	Nara Tabyası	2	Değirmenburnu Tabyası

[186] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı*, s. 175-176.

1	Mecidiye Tabyası	2	Hamidiye Tabyası
2	Hamidiye Tabyası	2	Gonca Suyu
1	Dardanos Tabyası	1	Yıldız Tabyası
2	Erenköy Tabyası	2	Tenger Havan Bataryası

Tablo: 4 Çanakkale Boğazı'ndaki Tabyalar[187]

Mart ayı ortalarında İtilaf donanması büyük saldırı için hazırlıklarını bitirmişti. Artık sadece hava şartlarının uygun olması bekleniyordu. Bu sırada sağlık problemlerinden dolayı Amiral Carden görevinden alınmış ve yerine Amiral John de Robeck getirilmişti. Robeck İngiliz Deniz kuvvetleri Bakanlığı'na 17 Mart tarihinde gönderdiği raporda, Boğaz'ın en dar yeri olan bölgenin yedi kilometre yakınına kadar mayınların temizlendiğini ve donanmanın Kepez- Soğanlı hattına kadar yaklaşarak rahat bir şekilde manevra yapabileceğini bildirmiştir. Robeck esas saldırının 18 Mart 1915[188] günü saat 10.45'te yapılmasının planlandığını belirtmiştir.

17 Mart 1915 günü Limni Adası'nın Mondros Limanı'nda Queen Elizabeth zırhlısında, sadece donanma tarafından yapılması planlanan saldırının ne şekilde yapılacağı konusunda bir toplantı yapıldı. Bu toplantıya Müttefik filo komutanı Amiral John de Robeck, Kurmay Başkanı Keyes, Fransız Amiral Guepratte, Limni Üs Komutanı Wemyss, Akdeniz Seferi Kuvveti Başkomutanı General Ian Hamilton ile Fransız Doğu Sefer Kuvveti Komutanı De Amade katıldı. Yapılan toplantıda plan bir kez daha gözden geçirilip değerlendirmeler yapıldı.

İtilaf devletleri saldırı için bütün hazırlıkları tamamlamak üzere iken, Osmanlı kuvvetleri de gerekli tedbirleri almaya çalışmaktaydı. Boğazı savunmakla sorumlu bulunan Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, Başkomutanlığın isteği doğrultusunda Çanakkale Boğazı'nda bulunan bazı birlikleri iç kısımlara yöneltti.

---

[187] Lokman Erdemir, "*Sebep ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından)"*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 81.

[188] 18 Mart 1915 tarihli deniz savaşı ile ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Binbaşı Nazmi Bey, *Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü (1914-1922)*, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, İzmir 2004.

Yeni gelen birlikleri de boğazın her iki yakasına yerleştirdi. İtilaf donanmasının tabya ve bataryalara yapacağı baskınlar ile mayın arama ve tarama faaliyetlerini engel olmak için 2. Ağır Topçu Tugay Komutanlığı'na gerekli emirleri verdi. Boğaz'a karadan yapılabilecek bir çıkarma için de Yarbay Mustafa Kemal'in komutasındaki 19. Tümen'e Morto Limanı, Seddülbahir-Ertuğrul Tabyaları arasındaki tabyalar içinde piyade mevzilerinin hazırlanmasını istedi.

18 Mart saldırısını yönetecek olan İngiliz Amiral John de Robeck'in komutasındaki itilaf donanması, ikisi İngiliz biri de Fransız olmak üzere üç deniz tümeninden oluşmaktaydı. İtilaf donanmasının Kurmay Başkanı Roger Keyes idi.

İngiliz Amiral John de Robeck'in komutasındaki itilaf donanması şu gemilerden oluşuyordu:

Amiral John de Robeck idaresinde 1. İngiliz Deniz Tümeni; Queen Elizabeth, Agamemnon, Lord Nelson savaş gemileri ile Inflexible muharebe kruvazöründen meydana gelmiştir. Albay Hayes Sadler komutasındaki 2. İngiliz Deniz Tümeni; Ocean, Irresistible, Vengeance, Albion, Cornwallis, Swiftsure, Majestic ve Canopus adlı gemilerden oluşmuştur. Fransız Amiral Gueprate komutasındaki 3. Fransız Deniz Tümeni; Suffren, Bouvet, Gaulois ve Charlemagne gemileri ile İngiliz Triumph ve Prince George muharebe gemilerinden oluşmaktaydı. Ayrıca Bu kuvvetlerin yanında 59.000 askerden oluşan kara birlikleri de hazır halde bekletiliyordu. Herhangi bir durum karşısında bunlarda takviye kuvvet olarak kullanılacaktı.

17-18 Mart 1915 gecesi İngiliz Mayın Tarama Filo Komutanlığı Akyarlar-Kepez arasındaki sahanın tarandığını ve bölgenin mayınsız olduğunu 18 Mart sabahı itilaf donanmasına rapor etmiştir. Fransız Mayın Arama Tarama Filosu da Akyarlar'a kadar olan sahanın mayınsız olduğu yönünde bilgilendirme yapmıştır[189].

Savaş önce İngiliz ve Fransız gemilerinin tabyaları topa tutmasıyla başlamıştı. Bunun üzerine Türk topçuları da ateşe karşılık vermişti. Böylece karşılıklı şiddetli top ateşi başlamıştı. Öğleden sonra düşman gemilerinden bazıları zarar görmüştü.

[189]Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 94-95.

Bunlardan biri 35,5 cm'lik bir toptan çıkan merminin cephane deposuna isabet etmesiyle Boğaz'ın sularına gömülmüş, bir diğeri olan Gaulois ise Bozcaada yakınlarında batmıştır.

18 Mart Perşembe günü sabahı Müttefik Donanması kendinden son derecede emin bir halde Amiral de Robeck'in üç kelimelik emrini uygulamaya başlamıştı: Tam yol ileri. 270.000 ton tutarındaki 247 ağır topa sahip zırhlı gemiler armadası, üç hat halinde Türk Topçu Tabyalarını bombardımana tutarak Boğaz'a girmeye başladılar. Türk tarafında alarm, gözlem yapmakta olan Alman uçağının verdiği bilgiler doğrultusunda 10.25'te verildi. Alarm verilmesiyle birlikte emrindekilere yapmaları gerekenlerle ilgili emirlerini veren Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, konuşmasını şu şekilde bitirmişti: *"Mermilerimiz bir zırhlıyı batıracak güçte değildir. Sizlerden istediğimiz, isabet kaybetmeseniz bile mermilerinizi gemilerin mümkün olduğu kadar yakınlara düşürmenizdir. Gemilere yakın düşen mermiler mürettebatın maneviyatını bozar. Gemi yer değiştirmeye mecbur olur."*[190]

Saat 10.30'da filonun en kuvvetli dört yeni İngiliz zırhlısından oluşan birinci gruba verilen hedef, Boğaz'ın en dar yerinde ki Çimenlik ve Kilitbahir Kalelerinin tahrip edilmesi, Kepez-Soğanlıdere arasında mayın kontrol ve temizlik taramasına destek vermesiydi. Saat 11.00'den itibaren de Queen Elizabeth'in 38 cm lik dev topları ile Anadolu Hamidiyesi Tabyası ve Çimenlik Kalesi'ni hedef alarak ateşe başlamışlardı. Bu sırada birinci grupta bulunan İngiliz Agamemnon, Lord Nelson ve Inflexible Zırhlıları da Rumeli Hamidiyesi ve Kilitbahir Kalesi'ni hedef almıştı. Fransız Bouvet Zırhlısı Dardanos'a yönelmişti. Bu şekilde İngiliz hedef taksimi tamamlanmıştı.

Amiral de Robeck daha yakın mesafeden ateş açmanın zamanı geldiğini düşünerek Fransız Amirali Emile Paul Aimable Guepratte filosunu ön safha geçmesini emretti. Onları Suffren ve Charlemange zırhlıları izledi. Fransız filosu biraz daha yaklaşarak ateşe başladı. Artık Müttefik Filosu Türk toplarının menzili içerisine girmişti. Saat 12.30'da düşman ilk kayıplarını vermeye başladı. Gaulois Zırhlısı bir mermi isabetiyle hasar alınca geri çekilmek zorunda kaldı. Aldığı

[190] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 83-84.

isabetlerle Inflexible zırhlısının ise pruvası zarar gördü. Agamemnon, Lord Nelson, Albion ve Fransız Charlemange zırhlıları da isabet almış ama onların hasarları çok ciddi derecede değildi. Birinci ve ikinci gruptaki gemiler görev değiştirmek üzere geri çekilip, her zaman yaptıkları gibi Anadolu sahillerine dönüşlerini tamamlarken saat 13.55'de, Fransız zırhlısı Bouvet[191], Nusret'in döktüğü mayınlardan birine çarparak 630 kişilik personeliyle kısa süre içinde Boğaz'ın sularına gömüldü. Ortaya çıkan mayın tehlikesi muharebenin akışını bir anda değişik boyutlara sürüklemiş ve değiştirmiştir[192].

18 Mart sabahı başlayan muharebe tarihin en büyük deniz savaşlarından birisidir. Türk ulusu tarihindeki en uzun günlerden birini yaşıyordu. Taraflar karşılıklı olarak birbirine epey zarar verdiler. İtilaf devletleri donanması inanılmaz ateş gücünü, maddi imkânları sınırlı ve teknolojisi geri olan Türk tabyalarına karşı acımasız bir şekilde kullanıyordu. Günün sonuna doğru Türk tarafı gözle görünür bir halde zayıflamaya başlamıştır. Fakat Nusret Mayın Gemisi'nin[193] döktüğü mayınlar

---

[191] 18 Mart günü öğleden önce müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı bataryalarına karşı yaptığı saldırıya Türk ordusu tarafından karşılık verilmiş ve saat ikide Fransızlara ait Bouvet zırhlısı batırılmıştır. BOA, DH. EUM, 3 Şb, 4/32.

[192] Murad Hatip, "Çanakkale Deniz Savaşları", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 21, İstanbul 2015, s. 26-27.

[193] Nusret Mayın Gemisi, 1910 yılında sipariş edilmiş ancak 1912 yılında Almanya'nın Kiel şehrinde Germenia tezgâhlarında inşa edilebilmiştir. 40 metre boyunda ve 7.4 metre genişliğe sahiptir. Çektiği su: 2m iken sürati 15 mildir. 18 Mart 1915 deniz zaferinden 6 ay kadar önce Boğaz'a getirilen gemi, dar alanda kolayca manevra yapabiliyor ve az su çekme özelliğinden dolayı mayın alanlarında güvenle dolaşabiliyordu. 360 ton ağırlığındaki Nusret, güvertesinde 4o mayın taşıma kapasitesine sahiptir. Murat Duman, *Cumhuriyetimizin Önsözü…,* s. 55-56; Saliha Yılmaz, *Mustafa Kemal ve Çanakkale*, 1. Basım, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010, s. 47. 1914'deki seferberlik ilanından itibaren Boğaz'ın kapatılmasına yönelik olarak mayın dökme işlemi yapan Samsun, Yalova, Selanik ve intibah gemileri gibi Nusret mayın dökme gemisi de 8 Mart günü mayın dökme işlemlerine dâhil olmuştur. Fakat en önemli görevini 8 Mart'ın sabahında gerçekleştirmiştir. Cevat Paşa tarafından 7 Mart akşam saatlerinde mayın memuru Kıdemli Yüzbaşı Nazmi Bey çağrılarak, 26 mayından ibaret yeni bir mayın hattı daha döküleceğinin emri verildi. Bu emir üzerine Nusret Mayın gemisi 8 Mart günü görevini yerine getirmek için Karanlık limana doğru yola koyuldu. Gemide ikinci kaptan olarak, Yüzbaşı Hüseyin Giritli, Topçu subayı Üsteğmen Kadri, Baş makinist Kıdemli Yüzbaşı Ali, ikinci makinist Yüzbaşı Ahmet bulunuyordu. Ayrıca Yüzbaşı Hasan ve Üsteğmen Hasan Abdullah da bulunan kişiler arasındaydı. Nusret Mayın Gemisi, 8 Mart sabahı Nara Limanı'ndan hareketle Erenköy önlerine kadar gelip karaya paralel olmak üzere 26 mayını denize yerleştirmiştir. Çanakkale Savaşları'ndan sonra 1955 yılına kadar hizmet vermiş olan gemi, 1955 yılında kadro dışı bırakılmıştır. 1962 yılında özel teşebbüse satıldı. 1983 yılında özel teşebbüs içinde el değiştirmiş olan gemide bazı değişiklikler yapıldı ve kuru yük gemisi olarak tekrardan çalışmaya başladı. 1990 yılında yük taşıma esnasında batan gemi 1999 yılında su yüzüne çıkarılmış ve Tarsus belediyesi tarafından yapılan "Çanakkale Parkında" orijinal haliyle restore edilerek müzeye dönüştürülmüştür. Nusret Mayın gemisinin Çanakkale Deniz Müzesinde maket hali bulunurken gerçeği Tarsus'ta bulunmaktadır. Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşları ve Savaş…,* s. 21-22.

devreye girmiş ve itilaf donanması çok acı bir tablo ile karşılaşmıştır. Kıyıya paralel olarak dökülen mayınlar ilk önce 13.45'te Bouvet'i vurdu[194]. Daha sonra 14.11'de Inflexible aynı bir mayın tarafından yaralandı ve savaş dışı kalarak Bozcaada'ya doğru çekildi. Bir süre sonra önemli bir Fransız gemisi olan Gaulois de hasar aldı. Arkasından Irressistible vuruldu. Onun yardımına giden Ocaen'da mayınlara çarparak ağır yara aldı ve savaş dışı kaldı. Her iki gemi de ilerleyen saatlerde boğazın serin sularına gömüldü. Ayrıca Agamemnon ve Suffren'de savaş dışı kalmışlardı. Sonuç olarak Müttefik donanması ağır bir yenilgi almıştı[195]. Personel kayıpları ise 800 civarına yakındı. Müttefik donanma boğaz girişinden 15 km kadar kuzeydeki Kepez Burnundan ileri gidememişlerdir. Türk tarafının zayiatı ise 118 kahraman askerdi. Dardanos Bataryasının[196] Komutanı Kilitbahirli Üsteğmen Hasan ve Batarya Subayı Libyalı Teğmen Mevsuf ile şehit olan erler bu kayıplar içerisindeydi. O günden sonra gelen emir üzerine bu bataryaya Hasan-Mevsuf Bataryası ismi verilmiştir. Bu batarya görevini şehit komutanları ve eratı ile çok başarılı bir şekilde yapmıştır. 3 Şubat 1915'ten itibaren birleşik filonun ana hedefi olmuştur. Komutanlık hemen yeni batarya komutanı olarak Yüzbaşı Muhittin'i atamıştır[197]. 7-8 Mart gecesi Cevat Paşa komutasında Nusret Mayın Gemisi'nin gizlice denize döktüğü 26 mayın bir dünya savaşının kaderini ve dünya haritasına etkisi son derecede büyük olmuştur. Deniz savaşları aşaması bu şekilde sona ermiştir[198].

Mustafa Kemal, 18 Mart 1915'te Tümen karargâhına gelen Çanakkale Müstahkem Mevkii Kumandanı Albay Cevat Bey'e kendi tümeninin Seddülbahir sahil tertibatını gösterirken düşman gemilerinin ateşi ile karşı karşıya kalmıştır. 18 Mart günü saldırı ve düşman filosunun yarı yarıya nasıl indirildiği Mustafa Kemal'in

---

[194] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 63.

[195] Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt II, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 72.

[196] Dardanos Bataryası (Hasan-Mevsuf): Batarya, mevzii 1892 yılında II. Abdülhamit döneminde, Mareşal Asaf Paşa tarafından inşa edilmiştir. 19 Ağustos 1914'de Asar-ı Tevik savaş gemilerinden üç adet 150 milimetrelik top, Dardanos'ta mevcut iki adet topun yanına aşamalı bir şekilde yerleştirilmiş ve top sayısı beşe yükseltilmiştir. Başta komutanları Hasan ve Mevsuf olmak üzere yiğit erlerin kanlarıyla sulanarak şehitlik mertebesine ulaştıkları bu tepede batarya 19 Şubat, 24 Şubat ve 18 Mart'a kadar düşmanın denizden zorlamalarına yönelik göğüs germiş ve Boğaz'dan geçişe izin vermemiştir. Selahattin Çetiner, *a.g.e.,* s. 58.

[197] Selahattin Çetiner, *a.g.e.,* s. 57-58.

[198] İsmail Sabah, "Çanakkale Savaşı'nın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler*, Editörler: Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt 2, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 242.

gözleri önünde gerçekleşmiştir. Kendisi bu durumu şu şekilde ifade etmiş ve değerlendirmiştir:

"(18 Mart) Fakat bu tamamen bahri bir harekettir. Sahil müdafaası Cevat Paşa hazretlerinin tahtı emrinde bulunuyordu. Benim bu hareketle alakam dolayısıyladır. Yalnız 18 Mart gününün sabahı Cevat Paşa Hazretleri Maydos'ta bulunan karargâhıma gelmişti. Kendisine Seddülbahir sahil mıntıkasındaki tertibatı göstermek üzere beraber Kirte'ye gittik. Oraya vardığımız zaman, düşman donanmasının Kirte ve Alçıtepe istikametinde açtığı ateşin altında kaldık. Bunun üzerine bendeniz mezkûr mıntıkanın muhafazasına memur 26'ncı Alay Kumandanına icap eden talimatı şifahiyemi verdim ve Cevat Paşa ile birlikte vazife başında bulunabilmek için Maydos'a döndük. Düşmanın mağlubiyetiyle neticelen bu 18 Mart Deniz Muharebesinde kara mıntıkasının muhafazası benim uhdemde idi."[199]

O saatleri Çanakkale Savaşı'na teğmen rütbesiyle katılan Albay Aşır Arkay şöyle anlatmaktadır: *"Bir aralık bir susma oldu. Cephane getirelim mi, dedim. Yüzbaşım: Onu bırak da dışarıya bak dedi. Denize baktı. Yan yatmış bir zırhlı gördüm. Altının yeşil teknesi görüldü. Bir düşman gemisinin batacağının ne biz ne de onlar akıldan geçirmiyorduk. Sükut beş dakika kadar sürdü. Methalden yetişen iki gemi geldi. Yaralıları toplamaya başladı. Biz o aralık ateşi kestik. Sonra ateş yeniden şiddetlendi. Bizde maneviyat derhal artmıştı. Biraz sonra Irresistible'dan insanlar suya atladı. Meğer o da mayına çarpmıştı. Bizde artık neşe, emir ve kumandayı aştı."*[200]

Sir Ccolyen Corbet ise 18 Mart günkü durum hakkında şu şekilde bir ifade de bulunmuştur:

"Felaketlerin hakiki sebebi keşif ve tayin olununcaya kadar çok geçmedi. Hakikat şu idi ki, 8 Mart gecesinde Türkler, haberimiz olmadan Erenköy koyuna paralel olarak 20 mayın dökmüşler ve balıkçı gemilerimiz, aramaları esnasında bunlara rastlamamışlardı. Türkler bu mayınları özel amaçla manevra sahamıza

---

[199] Mithat Atabay, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi*, Editörler: Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 109.
[200] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 86.

koymuşlar, gösterdiğimiz bütün ihtiyat ve sağgörüye rağmen, baş döndürücü bir zafer kazanmışlardır."[201]

Londra'da, Deniz Bakanlığı ise bir yenilginin yaşandığı kanaatinde değildi. 18 Mart günü söz konusu olan kayıpların savaş öncesi yapılan tahminler doğrultusunda olduğu, bu yüzden planda bir değişiklik yapmasına gerek olmadığını ve Türklere toparlanmaları için fırsat bırakmadan harekâta devam edilmesi kanaatindeydi. Bunun üzerine Bahriye Nazırı Churchill, amiralliğin savaş komitesini toplantıya çağırdı ve şu teklifte bulundu. "*Derhal Robeck'etelgraf çekelim ve taarruza hiç vakit kaybetmeden başlanması gerektiğini söyleyelim*." Nitekim bu telgraf hiç çekilmemiştir. Çünkü Lord Fisher, bu konudaki kararın De Robeck'e bırakılmasında ısrar etmiştir. Amiral De Robeck ise başlangıçta mağlubiyeti kabul etme taraftarı değildi. Fakat General Hamilton ile yaptığı görüşmelerden sonra istihkâmların, yalnız büyük gemi topları vasıtasıyla tahrip edilebileceği kanaatinin yanlış olduğunu, Çanakkale'deki mayın tehlikesinin tahmin ettiklerinden daha fazla bulunduğunu ileri sürerek böyle bir harekâtın tekrarına taraftar olmadığını bildirdi. Bunun üzerine Çanakkale Boğazı'na yalnız denizden hücum planı 23 Mart tarihinde resmen terk edildi[202].

İtilaf Devletleri Birinci Dünya Savaşı sırasında, Çanakkale'yi kolay bir şekilde geçerek İstanbul'u işgal edeceklerini ve müttefikleri olan Rusya'ya yardım ederek kısa zaman içerisinde savaşı bitireceklerini zannetmişlerdir. 18 Mart 1915 günkü bu tarihi yenilgi ile denizden bir şey yapamayacaklarını anlamışlardır. Madem Boğaz, denizin üstünden geçilemiyordu o zaman bir de denizin altı denenmeliydi. En büyük sorun ise o zamanın tahrik gücü bilinmeyen gemilerin boğaz akıntısını yenip, Çanakkale ve Kilitbahir arasındaki en dar yerden geçip geçemeyeceğiydi. İtilaf Devletleri Çanakkale'de üst üste farklı istikamete akan iki akıntının varlığını biliyorlardı. Fakat bu akıntıların yoğunlukları hakkındaki bilgileri oldukça sınırlıydı.

[201] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı, s. 185.*
[202] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 88.

Tüm denemelere rağmen başarı sağlanamamış ve geriye tek seçenek olarak karadan çıkarma yapmayı denemek kalmıştı[203].

Londra ve Paris'teki yetkililer, Akdeniz'de görevli kara ve deniz kuvvetleri komutanlarının önerilerini kabul ettiler. Çanakkale Boğazı'nı tek başına donanma gücüyle geçilemeyeceği kanaati 23 Mart 1915 tarihinde komuta heyeti toplantısında kesinlik kazanmıştır. Harp Konseyi'nin 27 Mart 1915 günü ise yaptığı toplantının ardından müşterek bir harekâtın planlanması, hazırlanması ve yapılmasına karar verilmiştir[204].

2.7. Deniz Savaşlarında Verilen Kayıplar

Çanakkale Savaşları, 3 Kasım 1914 bombardımanı ile başlamıştır. Kumkale ve Ertuğrul Bataryaları bombalanmıştır. Seddülbahir bölgesinde cephaneliğe düşen mermi 5 subay ve 81 erin şehit düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu yüzden buraya yapılan anıtın adı "ilk Şehitler Abidesi" olarak isimlendirilmiştir. İngilizler ise 3 Kasım tarihinde 150 kayıp vermişlerdir.

19 Şubat saldırısında hedef Ertuğrul ve Orhaniye Bataryaları olmuştur. 3 şehit verilmiş, karşı taraftan ölü ve yaralı tespit edilememiştir. Daha sonra 25 Şubat ve 7 Mart günleri yapılan saldırılarda da kayıplar saptanamamıştır. Bu saldırılara Türk topçusu karşılık verememiştir. Nedeni ise atışların 10-12 bin metreden yapılmış olmasıdır.

18 Mart tarihinde ise boğazı geçmek amacıyla 12 büyük zırhlı savaşa dâhil edilmişti. Türk bataryalarının hemen hepsi isabet almıştı. Boğaz'ın girişindeki tabyalarda susturulmuştu. 176 toptan sekizi kullanılmayacak hale gelmiş ve 40 şehit verilmiştir. 18'i Alman olmak üzere 74 yaralı vardı.

Birliği	Subaylar		Erler	
Dardanos Bataryası	Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı

[203] Soner Demirsoy, "Çanakkale Geçildi Mi", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 21, İstanbul 2015, s. 32.
[204] Selahattin Çetiner, *a.g.e.*, s. 59.

	3		3	2
AnadoluHamidiye Tabyası			3	8
RumeliMecidiyeTabyası		1	12	30
Yıldız Tabyası			1	
8.Ağır Topçu Alayı 2. Ağır Topçu Taburu			1	9
NumuneAğırTopçuTaburu			1	3
Türk Kayıpları Toplamı	1 4	1	1 22	 52
Almanların Kayıpları		Ölü 1	3	14

Tablo:5 Deniz Savaşlarında İnsan Kayıpları[205]

Böylece 18 Mart 1915 tarihinde savaşta insan zayiatının Türk tarafına ait şehit ve yaralı olarak toplam sayısı 79 kişidir. Almaların kayıpları ölü ve yaralı olarak 18'dir[206].

Yapılan tespitlere göre müttefik filonun yalnız batan gemileri üzerinde top ve insan zayiatı şu şekildedir: 10 adet 30.5'lik top, 2 adet 27.5'lik top, 24 adet 15'lik top, 8 adet 10'luk top ve 800 yakın insan kaybı mevcuttur. İtilaf devletlerinin cephane tüketimi Türkler ile karşılaştırılamayacak kadar fazladır. Şöyle ki sadece Dardanos bölgesine 4000'den fazla top mermisinin düştüğü tespit edilmiştir[207].

[205] Mustafa Karaca, *a.g.e*., s. 178.
[206] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 177.
[207] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, V/I, s. 212.

Deniz savaşlarında Fransız, İngiliz ve Türk-Alman gemilerinin kayıpları şu şekildedir:[208]

1. Fransız Gemileri

Bouvet Zırhlısı, 18 Mart 1915'te mayına çarparak battı.

Soufren Zırhlısı, 18 Mart'ta ağır hasar almıştır.

Saphir Denizaltısı, 15 Ocak 1915'te karaya oturdu.

Joule Denizaltı, 1 Mayıs 1915'te mayına çarptı.

Mariotte Denizlatısı, 26 Temmuz 1915'te ağlara takıldı.

Turquoise Denizaltısı, 30 Ekim 1915'te karaya oturdu.

2. İngiliz Gemileri

Ocean Zırhlısı, 18 Mart 1915'te mayına çarptı ve battı.

Irresistible Zırhlısı, 18 Mart 1915'te mayına çarptı.

Goliath Zırhlısı, 12 Mart 1915'te torpillendi. Muavemet-i Milliye tarafından batırıldı.

Agamemnon Zırhlısı, 18 Mart 1915'te hasara uğradı.

Triumph Zırhlısı, 25 Mayıs 1915'te denizaltı tarafından batırıldı.

Majestic Zırhlısı, 25 Mayıs 1915'te denizaltı tarafından batırıldı.

Rağlan Monitoru, 20 Ocak 1918'de top ateşiyle batırıldı.

M-28 Monitoru, 20 Ocak 1918'de top ateşiyle batırıldı.

E-15 Denizaltısı, 17 Nisan 1915'te karaya oturdu.

E-14 Denizaltısı, 25 Ocak 1918'de mayına çarptı.

---

[208] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 179-180.

AE-2 Denizaltısı, 20 Nisan 1915'te top ateşiyle batırıldı.

E-20 Denizaltısı, 1 Kasım 1915'te denizaltı tarafından batırıldı.

Queen Elizabeth, 18 Mart tarihinde hasara uğradı.

Inflexible Kruvazörü, 18 Mart günü hasara uğramıştır.

3. Türk-Alman Gemileri

Mesudiye Zırhlısı, 13 Aralık 1914'te B-11 denizaltısı batırdı.

Barbaros Hayrettin Zırhlısı, 8 Ağustos 1915'te Marmara'da E-14 denizaltısı tarafından batırıldı.

Mecidiye Kruvazörü, 2 Mayıs 1915'te Odesa'da mayına çarparak battı.

Breslau (Midilli) Kruvazörü, 20 Ocak 1918'de Cimni'de mayına çarparak battı.

Demirhisar Torpidosu, 16 Nisan 1915'te Minerva'nın top ateşi sonucu battı.

Yarhisar Torpidosu, 3 Aralık'ta Marmara'da E-11 denizaltısı tarafından batırıldı.

2.8. 18 Mart Deniz Zaferi'nin Yankıları

18 Mart saldırısı sırasında yoğun bir şekilde ateş bombardımanı altında kalan Dardanos Bataryası isabet almış ve Batarya Komutanı Üsteğmen Hasan, Teğmen Mevsuf, Yedek Subay Adayı Halim ve 3 er şehit olmuştur.

Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa, 18 Mart Boğaz Savaşı'nda topçuların göstermiş oldukları kahramanlıkları yakından görmüştür. Bu yüzden de Dardanos Bataryasında Hasan ve Mevsuf Bey ile arkadaşlarının gösterdiği kahramanlıkların anısına Dardanos Bataryasının adının "Hasan-Mevsuf Bataryası" olarak değiştirilmesini Osmanlı Başkomutanlığına teklif etmiştir. Başkomutanlıkta bu teklifi kabul etmiştir.

18 Mart Boğaz Savaşı kısa süre içerisinde tüm dünyada ve Osmanlı İmparatorluğunda yankı bulmuştur. Başta İstanbul olmak üzere her yerde sevinç gösterileri yapılmıştır.

"Çanakkale Muzafferiyet-i Azimesi" üzerine Halife Padişah Mehmet Reşat'a Meclis-i Vükela kararı ile Gazi unvanını vermiştir. Almanya İmparatorluğu ise 18 Mart başarısı sebebiyle Müstahkem Mevki Komutanı Cevat Paşa'yı ikinci rütbeden demir haç nişanı ile taltif etmiştir[209].

Gazetelerde, alınan galibiyetin önemi ve Mehmetçiğin kahramanlıklarının yanı sıra hükümete de övgüler yağdırılmakta ve "Hükümet-i Osmaniye'nin kuvvetinin muhafazasına engel olunamayacağı" görüşüne yer verilmekteydi. Yabancı basından alınan haberlerin çoğundaysa "Türklerin müttefik donanmasına vahim bir zarar verdikleri inkâr edilemez" görüşünün altı çiziliyordu.

Gazetelerin köşe yazarları da konu üzerinde önemle duruyordu. Örneğin Ahmet Ağaoğlu, *"Bundan 15 gün önce Fransız gazetelerinin bazıları Çanakkale Boğazı'nın haritasını çizerek müttefik donanmayı İstanbul önlerinde göstermekteydiler. Diğerleriyse Rus ordularının İstanbul üzerine geldiklerini tasavvur ediyorlardı."* diyerek İngiliz ve Fransızların harekâttan önce kendilerinden ne kadar emin olduklarını belirttikten sonra, *"Düşman menabi'inden varid olan haberler Çanakkale muzafferiyetinin zan ettiğimizden pek ziyade fevkinde olduğunu ispat ediyor. Osmanlı karargâh-ı umûmiyesinin muharebe ve muvaffakiyeti hakkında vermiş olduğu tebliğ-i resmi, düşmanlarımız tarafından yalnız teyit değil, gayet mühim kabul olunmaktadır."* diyerek uğradıkları hayal kırıklığı ve şaşkınlığı ifade etmişlerdir[210].

Tanin gazetesinde geçen iddiaya göre zafer itilaf grubunda ayrılıklar meydana getirmişti. Bu gazete de şu şekilde ifade edilmektedir: *" İngiltere Boğazları zapt etmekle müttefiki olan Rusya'nın İstanbul'a kolayca el koymasına yardım etmeyi düşünüyordu. Bu maksadı şimdiye kadar gerçekleşmedi. Bilakis bombardıman sonucunda İngiltere ile Rusya arasında büyük bir fikir ayrılığı olduğu ortaya çıktı. İngiltere harp gemilerini feda ediyor, buna karşılık Rusya'dan küfür işitiyor."* [211]

Gazetelerin başyazılarında Çanakkale zaferi ayrıntıları ile üzerinde durulmuştur. İkdam gazetesi Türk milletinin İngilizlere karşı tutumunda yanıldığını belirtmiştir.

---

[209] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 100.
[210] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 89.
[211] *Tanin*, No: 2245, 3 Mart 1331 (21 Mart 1915), s. 1,2.

Ayrıca bu olayla birlikte İngilizlerin gerçek tavır ve tutumunun ne olduğu ortaya çıkmıştır[212].

18 Mart yenilgisi üzerine Churchill "*Ordunun yardımına gerek kalmadan sadece Birleşik Filo ile başarı sağlanabileceğine inanmıştım ama şuanda müşterek bir harekâtın zorunlu olduğunu anladım"* şeklinde ki sözleriyle kendisine ilk başta ne kadar güvendiğini ama yanıldığını gözler önüne koymaktadır[213].

Saldırının başarısızlıkla sonuçlanması Paris'te çok derin bir üzüntü yaratmıştı. Fransız kamuoyu, Bouvet'in battığını 19 Mart'ta Alman haber ajanslarından öğrendi. Fransızların doğu stratejisi için açılan kapı olarak gördükleri Çanakkale'de aldıkları yenilginin hayal kırıklığı ve üzüntüsünü Dışişleri Bakanı Raymond Poincare şöyle anlatıyordu: *"Viviani bana, korkunun herkesi pençesine aldığını söyledi. Telaşa düşen bir grup tehlike habercisi de başımıza türlü felaketler geleceğinden korkuyor."*[214]

Savaş zamanında Bahriye Nazırı olan Churchill 1 Ağustos 1930 tarihli La Revue de Paris dergisine şöyle demiştir:

"Çanakkale'nin boğaz ağzı tabyaları, Şubat 1915 sonunda, Müttefik filonun içeri girip Erenköy önlerinden iç tabyalara uzak mesafeden bombardıman etmelerine elverişli bir duruma getirildikten sonra, bu bölgede mayın aramasına ve yüzen mayınların kontrolüne başlandı. Bu bölge, geceleri bir İngiliz muhrip filotillası tarafından karakol edilmekte vegündüzünde muharebe gemileri ve uçaklar tarafından gözetim altında bulundurulmaktaydı. Boğaz'ı savunanlar, büyük taarruza bir hazırlık olarak muharebe gemilerinin hemen her gün bu bölgede bulunduklarını görünce, bunları hasara uğratmak amacıyla, burasını mayınlamaya karar verdiler. Fırtınalı bir günde, 8 Mart 1915 sabahı, İngiliz muhriplerinin geri çekilmiş olduğu bir saatte, Nusret adındaki Türk mayın gemisi, bilinen mayın hatlarının önüne bu yeni hattı kurdu. Bu hat, diğerleri gibi Boğaz'ın orta hattına dikey değil, paralel idi.

---

[212] *İkdam*, No: 6495, 6 Mart 1331 (19 Mart 1915), s. 1.
[213] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, V/I, s. 213.
[214] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 88.

Bu engel, Türklerin elindeki son ihtiyat olan demirli mayınlardan ibaretti. Bunun değeri 6-7 bin franktan fazla olamazdı.

1915 yılında bütün Avrupa'da milyonlarca insan bir ölüm kalım mücadelesine girmişti. Büyük taarruzlar yapılmaktaydı. Büyük Milletlerin kahramanları korkusuzca muharebeye atılmaktaydılar. 2-3 milyon asker ölü ve yaralı idi. Milletlerin zenginlikleri akıp gidiyordu. Dört beş bin harp gemisi, denizlerde hâkimiyet halindeydi. Fakat Nusret gemisinin gizlice döktüğü bu 20 demir kap, harbin devamı ve dünyanın geleceği bakımından, diğer bütün gayretlerden daha mükemmel ve daha kesin sonuçlu hedeflere varmak içindi. Bu engel, İngilizler tarafından başarı ile başlanmış olan Çanakkale harekâtını durduran bir takım psikolojik karışıklıklar doğurdu. Yalnız başına bu engeldir ki, Çanakkale'nin geçilmesini önledi ve ne bu engeldir ki, Türkiye'yi bir bozgundan kurtardı ve harbi uzattı. Bu yüzden, mağluplar kadar muzaffer Avrupa'da sarsıldı. Kemiklerini Fransa, Flandern, Polonya, Galiçya, Balkanlar, Filistin, Suriye ve Kuzey İtalya topraklarının örttüğü 6-7 milyon insan, düşmanlarının kurşun ve gülleleriyle değil, 18 Mart sabahı Çanakkale'nin kuvvetli akıntısı altında, ağırlıklarına bağlı bulundukları tel halatları üzerinde gerili duran 20 demir kap yüzünden yok olup gitti."[215]

Osmanlı Devleti'nin Rusya, İngiltere ve Fransa devletleri karşısında 18 Mart günü gösterdikleri üstün başarı karşısında padişahlarına "Gazi" unvanı verilmiştir. Bu aşağıda ki belgede şu şekilde ifade edilmiştir:

"Devlet-i aliyyelerinin Rusya ve İngiltere ve Fransa devletleriyle hal-i harbe girdiği zamandan beri ordu ve donanma-yı hümayunlarının bi-avnihi te'alâ mevâki'-i muhtelifede ihrâz ettikleri muvaffakiyat-ı müte'addide ve bilhassa 5 Mart 1331 tarihinde vuku' bulmuş olan Çanakkale muzafferiyyet-i azîmesi nâm-ı me'âli ittisâm-ı cenâb-ı paişahilerine "gazi" unvanı mefharetinin bi-hakkın izâfesini icap eden gazâvat-ı celileden bulunmuş ve ol babda makam-ı iftâdan sâdır olan fetva-yı şerife zât-ı şevket-simat-ı hazret-i hilafet penahilerine ref' ve i'lâ kılınmış olmağlaecdad-ı i'zam-ı şehriyârilerine imtisâlen unvan-ı celil-i mezkûrun nam-ı hümayunlarına

[215] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı*, s. 185-186.

*terdifen istimaline müsaaide-*i *seniyye-i padişahileri şeref erzan buyrulmak babında ve kâtıbe-i ahvâlde emr û ferman hazret-i veliyül emr efendimizindir."*[216]

Cevat Paşa'nın, Müstahkem Mevkii Komutanı olarak atandığı Çanakkale'de göstermiş olduğu üstün başarısı tarihe yazılmıştır. Cevat Paşa, eldeki mevcut imkanlar çerçevesinde Boğaz'ın savunulmasını sağlamıştır. Cevat Paşa'nın almış olduğu kararlar harbin seyrini değiştirmiş, halkın ve askerin umudunu arttırmıştır. Cevat Paşa'nın Birinci Dünya Savaşı'nda adını "18 Mart Kahramanı" olarak duyurması Çanakkale Cephesi'nde ki üstün başarıları sayesinde olmuştur. O'nun Çanakkale Deniz Savaşlarında ki stratejik savaş tekniği ile yakaladığı başarı, düşman güçlerini hayal kırıklığına uğratmış ve onların mevcut planlarını alt üst etmiştir. Kısacası, Çanakkale Deniz Savaşları, yıkılacak ve tükenmiş gözüyle bakılan Osmanlı Devleti'nin gücüne güç katmış, sarsılan itibarını geri kazandırmıştır[217].

[216] BOA, HR. SYS, 2322/82.
[217] Nurdan Baş, *a.g.m.*, s. 104.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇANAKKALE CEPHESİ KARA SAVAŞLARI

18 Mart 1915'te yaşananlar Çanakkale'nin geçilmez olduğunu tüm dünyaya ispat etmiştir. Bu durumda da müttefikler amaçlarına ulaşmak için yeni yollar aramaya başlamışlardır. Churchill ve Amiral De Robeck gibi sadece donanmanın gücü ile boğazın geçilerek İstanbul'un işgal edileceğini düşünen ve böylece Osmanlı Devleti'nin kısa zamanda savaş dışı kalacağına inananlar, yürekli Türk topçusunun isabetli atışı ve zamanında denize bırakılmış olan mayınlar sayesinde bir hayal kırıklığı ile karşı karşıya kalmışlardır[218].

Özetle, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve Çanakkale Cephesi'nin açılması ile beraber Çanakkale Boğazı'nı geçmeye çalışan müttefik kuvvetleri 18 Mart 1915'te Boğaz'ı geçmeye çalışırken ağır kayıplar vermiştir. Ardından Gelibolu'ya karadan çıkarma yaparak donanmanın geçişini engelleyen bataryaları etkisiz hale getirme amacıyla kara savaşlarını başlatmışlardır. 25 Nisan 1915'te boğazın her iki sahiline taarruza geçmişlerdir[219]. Türk Başkomutanlığı 23 Mart 1915'te Gelibolu'da 5. Ordu'nun kurulmasına karar vermiş ve 25 Martta ise bu ordunun komutanlığına Alman Generali Liman Von Sanders'i atamıştır[220].

26 Mart günü Gelibolu'ya gelerek görevine başlayan Liman, karargâhını çoğunlukla Türk subaylarından oluşturmuştur[221]. Sanders emrindeki kuvvetleri de üç gruba ayırmıştır[222].

Birinci Grup: 5. ve 7. Tümenler Saroz bölgesinde,

İkinci Grup: 9. Tümen Gelibolu Yarımadası'nda,

Üçüncü Grup: 3. ve 11. Tümenler Boğaz'ın Anadolu Yakasında,

---

[218] Murat Duman, *Cumhuriyetimizin Önsözü…,* s. 62.
[219] Oğuz Aytepe, "Çanakkale Savaşı Bibliyografyası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 25-26, Ankara Mayıs-Kasım 2000, s. 2.
[220] Fahri Çeliker, "Çanakkale ve Mustafa Kemal", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt III, Sayı 9, Temmuz 1987, s. 642.
[221] BOA, DH. KMS, 31/30.
[222] Fahri Çeliker, "Çanakkale Muharebeleri…" s. 690.

Süvari Tugayı: Saroz Körfezi'nin Kuzey kıyılarını gözetlemekte,

19. Tümen: Bigalı Bölgesinde ordu ihtiyatında.

İtilaf Devletleri, Çanakkale savunma hatlarını geçmenin ancak karadan destek alarak mümkün olabileceğini anlamış ve buna yönelik olarak kara harekâtını planlamışlardır[223]. Bu sırada taarruzun gerçekleştirilmesine yönelik İngiltere ve Fransa arasında yoğun diplomatik temaslar gerçekleştirilmiştir. Nitekim gazetelerde Çanakkale Boğazına yönelik olarak yapılacak taarruzun başarıya ulaşması için İngiltere ve Fransa arasında süren diplomatik temaslara ilişkin haberlere de yer verilmiştir. Örneğin The Rhodesia Herald gazetesinin 30 Nisan 1915 tarihli sayısında yer alan "Çanakkale Boğazı'nın Sonu Yakın" başlıklı haber Londra kaynaklı olup Reuters'in Paris'teki muhabirinin gönderdiği telgraf haberine dayanmaktadır. Bu haberde Fransa Deniz Bakanı Augagneur'un Churchill'le görüşmesinin arkasından Augagneur ile yapılan bir röportaja yer verilmiştir. Röportajda, Augagneur-Churchill görüşmesinden çıkan karar kamuoyuna yansıtılmıştır. Bu karara göre, İtilâf devletleri, Çanakkale Boğazı'na yapılacak saldırının aceleye getirilmemesi gerektiği ile ilgili görüş birliğine varmıştır. Ayrıca halkın gecikmeyle ilgili bir endişesinin olmadığı, istenilen sonuca kısa süre içerisinde ulaşacaklarından kuşku duyulmadığı ifade edilmiştir[224].

3.1.İtilaf Devletleri'nin Taarruz Planları

İtilaf müttefikinin 18 Mart 1915 başarısızlığı, düşmanı karadan yenmeyi düşünmeye sevk etmişti. Bunun için nisan ayının ilk günlerinde Çanakkale harekâtını başlattılar. Amaç yine Osmanlı'yı savaş dışı etmek, boğazlar aracılığıyla Rusya'ya yardım götürmek ve Orta Avrupa'ya sızan Avusturya- Alman ordularını arkadan çevrelemekti. İngiliz ve Fransız kuvvetleri boğaz sahillerine çıkarma hazırlığında iken 28-29 Mart günlerinde Rus Amirali Eberhart, İstanbul Boğazını bombaladı.

---

[223] İhsan Ilgar, *Çanakkale Savaşları 1915*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982, s. 58.
[224] Feyza Kurnaz Şahin, "Afrika Basınında Çanakkale Savaşları", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler*, Editörler: Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt 1, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015, s. 258.

Rusya donanma gücü ile Marmara'ya girdikten sonra, İstanbul Boğazı'na bir Kolordu çıkaracağını bildirdi[225].

İngiliz Savaş Konseyi'nin Gelibolu'ya yapılacak taarruz planı iki aşamadan oluşuyordu. Birinci aşamada donanma desteğinde Gelibolu Yarımadası işgal edilecek, ikinci aşamada da Marmara'ya girilerek İstanbul ve Boğazı ele geçirilecekti. Akdeniz Seferi Kuvvetler Komutanı Ian Hamilton, taarruz için 150.000 kişilik bir kuvvete ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Planlarında çıkartma yeri olarak da Gelibolu Yarımadası'nın güney kesiminin kuzeybatısı, karşı yakada da Kumkale gösterilmiştir. Buna karşılık Lord Kitcher göre, harekâtta bu sayının yarısı bile çoktur. Türkler, zaten her cephede savaşıyorlar. Bu yüzden bu kadar bir kuvveti karaya çıkartmamız gerekmeyecektir ifadelerinde bulunmuştur[226].

Bu kuvvetin içinde İngiliz ve Fransız askerlerinin yanında Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Hintli, İrlandalı, Cezayirli, Senegalli ve Gurkhalı askerler bulunmaktaydı. Bu durumuna göre bu sayı 500.000 kişiye kadar ulaşabilecekti. Bu kuvvet iki İngiliz Tümeni ve bir Fransız Tümeninden oluşan Güney Çıkarma Grubu, bir Avusturya ve bir Yeni Zelanda Tümeninden oluşan Kuzey Çıkarma Grubu ve ihtiyat kuvveti olarak Hint Tugayı'ndan oluşmaktaydı.

General Hamilton 9 Nisan 1915 günü Çanakkale Boğazına en yakın ve en kestirme yerden saldırıya geçme düşüncesinde olmasının nedenlerini şu şekilde açıklamıştır:

" Birinci neden: çünkü Anadolu'yu işgal görevim değil, Asya yakası topraklarının askeri kuvvetlerle işgali sert itirazlarla karşılanacak. İkinci olarak, Saros Körfezi ile Enes arasındaki araziden çıkartma yapılmasının bizim için uygun olduğunu kabul ederim. Belki Rodos adasında üslenip güneyden, bir diğer kanadımızla Edirne'den, bir başka kanadımızla Bolayır'dan saldırıya geçmeliydik, ama o zaman da donanmayla ilişkimiz kesilecek ve filo desteği kaybolacaktı. Oysa donanma desteğinden ve eşgüdümünden ayrılmayı temel kabul eden bir plan yüzünden nakliyelerdeki malzemeleri toparlayabilmek için bile, yeniden bir ay yada altı hafta

[225] Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi*, s. 155.
[226] Ian Hamilton, *a.g.e.*, s. 14.

daha beklemek zorunda kalırız. Üçüncüsü; Asya yakası, Gelibolu Yarımadası'na egemen değildir, ama Kilidbahir yaylası Asya yakasına egemendir. Dördüncü olarak, burada bulunuşumuzun bütün nedeni, donanma ile beraber çalışmak içindir. İlk adımda donanmanın, Çanakkale Boğazı'nı aşmasını destekleyeceğiz. İkinci olarak, Rusların İstanbul'u işgallerine yardım edeceğiz." [227]

Hazırlanan plan gereğince, asıl taarruz kuvveti olan Güney Çıkarma Grubu yoğun ateş desteği ile Seddülbahir bölgesine çıkarma yapacaktı. İlk hedef Alçıtepe, son hedef ise Kilitbahir olarak düşünülmüştü. Kuzey çıkarma grubu ise Kabatepe sahilinde baskın şeklinde bir çıkarma yapacaktı. Bu gurubun da ilk hedefi Conkbayırı- Kocaçimen Tepe'ydi. Son hedefi de Maltepe üzerinden Kilitbahir olacaktı. Bu şekilde Seddülbahir bölgesini savunacak Türk kuvvetlerinin ikmal ve geri çekilme yolu kesilmiş olacaktı. Savaşın ilk günü Fransız Tümeni bir kısım askeriyle Kumkale bölgesine çıkarma yapacak ve bu çıkarmanın süresi kırk sekiz saatle sınırlı olacaktı. Aynı birlik Beşige'ye[228] şaşırtma çıkarması, İngiliz Deniz Piyade Tümeni de Bolayır'a şaşırtma çıkarması yapacaktı[229].

	Gemi	**Personel**	**Hayvan**	**Araba**
29. Tümen (İskenderiye)	15	17.649	3.962	692
Anzak (İskenderiye)	30	25.784	6.920	1.271
Anzak (Mondros)	5	4.854	698	147
FransızKuvveti (İskenderiye	22	16.762	3.511	647
Deniz Tümeni (Port Sait)	12	10.007	1.390	347

[227] Ian Hamilton, *a.g.e.*, s. 69-70.
[228] Beşige: Geyikli Limanı.
[229] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 195.

Toplam	84	75.056	16.481	3.104

Tablo:6 Çanakkale Cephesi'ne Sevk Edilecek Müttefik Birlikleri[230]

Bu beş kuruluş içerisinde 60 piyade taburu ve 40 topçu bataryası bulunmaktaydı. Ayrıca başkomutanlık emrinde 72 uçaktan kurulu bir hava kuvveti de mevcuttu. Bu büyük kuvvetin çıkarma ve taarruz harekâtı denizden 18 zırhlı muharebe gemisi, 13 kruvazör, 32 muhrip, 12 denizaltı, 2 uçak gemisi, bir balon gemisi, 108 taşıt, 2 hastane, 10 hasta ve yaralı nakliye vasıtası, 6 su tankeri, 30 civarı mayın arama tarama gemisi, 222 çıkarma vasıtası ve 10 iskele tarafından destek verilecekti[231].

3.2. Osmanlı Ordusu'nun Savunma Planı

Gelibolu Yarımadası'nı savunma görevi verilen 5. Ordu Komutanlığı, 3. ve 15. Kolordular ile Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanlığı, 5. Tümen ve Süvari Tugayı'ndan oluşmaktaydı. Asker sayısı 84.000 kişiye yakındı. Savaşın sonuna kadar bu kuvvet 300.000 kişiyi geçecekti. Savaş süresince yirmiye yakın Alman subayı, iki yüz kişilik bir Alman İstihkâm Bölüğü ile savaşın sonlarına doğru iki Avusturya Topçu Bataryası da bölgede görev alacaktı. Yapılan plan gereği, asıl savunma kuvvetleri Bolayır ve Beşige-Kumkale bölgelerinde bulunacaktı.

Kolordu Gelibolu Yarımadası'nı, 15. Kolordu Kumkale Beşige bölgesini, 5. Tümen ve Süvari Tugayı da Bolayır, Saros Körfezi ve Enez'e kadar olan kıyı şeridini savunacaktı. Bunun yanı sıra Yarbay Mustafa Kemal'in komuta ettiği 19. Tümen de Bigalı Köyü bölgesinde ordu ihtiyatını oluşturacaktı. Yarbay Mustafa Kemal başta olmak üzere Türk komutanları, asıl savunma kuvvetlerinin Seddülbahir, Kabatepe ve Arıburnu bölgelerinde tertiplenmesini, düşmanın en kritik anının çıkarmaya henüz başladıkları an olması nedeniyle kıyılarda gözetleme ve keşif postaları yerine araziyi doğru değerlendirerek kıyılarda yeterli kuvvet bulundurulmasını savunmuşlardı.

[230] Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt 1, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 163.

[231] Selahattin Çetiner, *a.g.e.*, s. 66.

Türk komuta heyetine göre; karşı taarruzlara dayalı bir planın arazi ve yol durumu nedeniyle uygulanması zordu. Ancak 5. Ordu Komutanı Liman Von Sanders'in planı Başkomutan vekili Enver Paşa'nın onaylamasıyla kabul edildi ve uygulamaya konuldu[232].

3.3. Şaşırtma Çıkarmaları

3.3.1. Beşige Çıkarması

25 Nisan sabahı Beşige Limanı açıklarına Fransız Tümeni tarafından çıkarma yapıldı. Osmanlı güçlerini oyalamak amacıyla yapılmış olan bu çıkarma iki saat kadar devam etmiştir. Bu iki saatlik bombardımanın ardından çıkarma yapmakla görevli araçlar kıyıya doğru yaklaşmaya başlamıştır. Ancak kıyıya çıkamadan geri dönmek zorunda kalmışlardır. Bunun yanı sıra bölgede artarak devam eden sis sebebiyle Fransız savaş gemileri saat 11.00 dolaylarında bombardımanı durdurup ve Bozcaada'ya geri dönmek durumunda kalmışlardır. Bu sayede bölgede bulunan Albay Rafet Bey komutasındaki 11. Tümen serbest hareket etme imkânı elde etmiş oldu[233].

3.3.2. Saroz Körfezi Çıkarması

İtilaf güçleri, asıl amaçları olan Seddülbahir ve Arıburnu'na yapacakları çıkarma esnasında, Türk komuta heyetinin dikkatini ve önemli miktarda Türk kuvvetini bu bölgeye çekmek amacıyla Saroz Körfezi gösteriş çıkarmasını gerçekleştirmek istemişlerdir.

Saros Körfezi'ne gösteri çıkarması yapacak olan kuvvetler Mondros Limanı'ndan ayrılan ilk birliklerdir. Biri zırhlı olmak üzere altı İngiliz savaş gemisi ve yedi İngiliz nakliye gemisinden oluşan düşman kuvvetleri 25 Nisan 1915 sabahı Saros Körfezi açıklarına gelmişler ve akşam saatlerine kadar Saros Körfezi kıyılarını bombalamışlardır. Bombalama sonrasında bölgede mayın taraması yapmışlardır. Akşam saatlerinde 1.200 kişilik bir kuvveti Saros Körfezi kıyılarına getirip bu askerlerden bir kısmı gece olunca sahile çıkmış ve sahili ateş yağmuruna

[232] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 196-197.
[233] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 197.

tutmuşlardır. Sahilde yaklaşık üç saat kadar kalmış olan İngiliz askerleri saat 21.30 civarında gemilerine geri döndüler. 26 Nisan sabahı ise Saros Körfezi yakınlarında herhangi bir İngiliz savaş gemisi kalmamıştı[234].

3.4. Kumkale Savaşları (25-26 Nisan 1915)

Anadolu yakasında Hamilton tarafından Morto limanının karşı tarafında bulunan Kumkale ve Yenişehir bölgelerine asker dökmek için emir verilmişti. En uygun çıkarma yeri Eski kale duvarlarının altındaki düz alandı. Kale duvarlarının korunaklı olmasından dolayı bu nokta seçilmişti. Düşman daha öncede Kumkale ve Seddülbahir'e asker çıkarmıştı. Bu düşman askerleri Mehmet Çavuş ve emrindeki askerleri tarafından geriye püskürtülmüştür[235].

Çıkarma için yanındaki subaylarla birlikte Fransız Generali D'Amade bir muhriple keşif çalışmaları yapmıştı. İlk hedef Kumkale Kalesi ve etrafında bulunan köydü. Daha sonra Orhaniye istihkâmlarının olduğu yer kuzey doğudan güney batıya doğru ele geçirilecekti. Harekât için az su çeker küçük gemilere ilave olarak, sancak gemisi Jaureguiberry, Hanri IV, Jeanne Arc, Rus Kruvazörü Askold,[236] Prince George, Latouche Treville ve muhriplerden oluşan bir filo daha görevlendirildi. Bu oluşturulan filo Fransız Amirali Quepratte komutasında yapılacak harekâtı korumasının yanı sıra Anadolu kıyısındaki topları da susturacaktı[237].

Boğazın iki yakasında 15. Kolordunun 3. ve 11. Tümenleri bulunuyordu. Kolordu Komutanı, gündüz düşman çıkarmasını bekleyerek nereden çıkarma yapılmışsa gece taarruzu ile çıkan düşmanı denize dökmek düşüncesine sahipti. Bu nedenle de tümenleri geride toplu halde bulunduruyordu. 3. Tümen, Kumkale sahilini bir Bölük ile buradan Yeniköy'e kadar olan sahili de bir tabur ile korumuştur. Tümenin büyük kısmı Sarıçalı-Halileli-Çıplak bölgesinde toplu bulunmaktaydı. 11. Tümen ise daha güneyde Ezine ile sahil arasında bulunuyordu. Kumkale'ye çıkarma Fransızlar tarafından gerçekleştirildi. Buraya Albay Rue komutasında 6. Müstemleke

---

[234] Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Tarihi*, Birinci Cilt, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 203-204.
[235] N. Hakkı Uluğ, *a.g.e.*, s. 55.
[236] Çanakkale Savaşlarına katılan tek Rus birliğidir.
[237] N. Hakkı Uluğ, *a.g.e.*, s. 55.

Alayı ile bir istihkâm Bölüğü ve bir Topçu Bataryası tahsis edilmişti. Çıkarmanın görevi Anadolu'daki Türk kuvvetlerini tespit etmekle birlikte Türk topçusunun Seddülbahir'deki çıkarmaya müdahale etmesine engel olmaktı[238].

İtilaf devletleri açısından bakıldığında, Kumkale'ye yapılan bu çıkarma Liman von Sanders'in aklını karıştırmak maksadıyla yapılmış bir şaşırtma harekâtıydı. Taktik düzeyde, çıkarma Kumkale ile küçük Yenişehir Köyü arasındaki arazi ile sınırlıydı. Osmanlı'nın kayıpları oldukça ağırdı. Toplam sayı 45 subay ve 1.690 er idi. Fransızlar ise toplam 20 subay ve 766 er zayiat vermişlerdir. Osmanlı ordusunun 18 saatlik süre içerisinde sadece üç buçuk taburdan bu kadar zayiat verdiği göz önüne alındığında, muharebenin şiddeti anlaşılmış olacaktır[239].

25 Nisan günü öğleden sonra İngiltere ve Fransa kuvvetleri karaya çıkarma harekâtına başlamışlardır. Türk askerinin kahramanca savaşmasına rağmen İtilaf devletleri kuvvetlerinin önemli bir kısmı karaya ayak basmayı başarmış ve Seddülbahir ve Kumkale'de tutunmayı başarmıştır[240].

3.5. Arıburnu Çıkarması

Arıburnu'na çıkacak olan Anzak Kolordusuna verilen görev buradaki Türk birliklerinin kuzey ve güneydeki birlikler ile olan bağlantısını kesmekti. Bunun için Kabatepe dolaylarında karaya çıkmak ve sol yanlarının güvenliğini sağladıktan sonra asıl hedefleri olan doğu istikametinde bulunan Eceabat'a doğru ilerleyeceklerdi. İlk çıkacak kuvvet 3. Avusturalya Piyade Tugayı ile bir istihkâm bölüğü ve 3. Sahra Hastanesi Teskereci bölüğünün yarısından ibaretti. Bu kuvvet, Kabatepe-Arıburnu arasındaki kumsala 1500 metrelik bir cephe üzerinde çıkacaktı. 4000 kişiden oluşan bu kuvvetin üç kademe halinde çıkarılması kararlaştırılmıştır.

İlk kademe olarak 1500 kişi üç muharebe gemisinin içinde kıyıda iki mil mesafeye kadar götürülecek, buradan 12 yedek kafilesi halinde hep birlikte karaya sevk olunacaktı. Her biri 1250 kişiden ibaret olan ikinci ve üçüncü kademeler ise yedeklerinde kurtarma filikalarını çeken ve kıyıya 100 metreye kadar sokulacak olan

---

[238] Fikret Günesen, *a.g.e.,* s. 121-123.
[239] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 128.
[240] BOA, HR. SYS, 2323/1.

yedi muhrip tarafından çıkarılacaktı. Bunun sonunda, birbirinden birkaç dakika aralıklar ile 2.750 kişi karaya atılmış olacaktı. Üçüncü kademe de, muhriplerin filikalarla ikinci seferlerini yapmak üzere dönüşlerinde bunlara yüklenecekti[241].

Bunların yanı sıra 1. ve 2. Avusturalya Tugayı ise 8 nakliye vapuru ile birlikte karaya yaklaşacaktı. Bu suretle üç piyade tugayı ile cebel bataryaları sabah saat 09.00'a kadar karaya çıkarılmış olacaktı. Daha sonra ise diğer kuvvetler mümkün olan suretle karaya çıkarılacaktı[242].

Karaya çıkan İngiliz birlikleri ise üç kola ayrılıp ilerleyeceklerdi:

1. Kol: Yükseksırt-Sarıtepe-Kocaçimen
2. Kol: Merkeztepe-Kanlısırt
3. Kol: Yeşiltarla-Kabatepe istikametinde yürüyeceklerdi.

Bu plana göre, Avustralya tümeninin ilk tugayı 6 muharebe gemisi ve 7 muhrib himayesinde olmak üzere 25 Nisan 1915 günü saat 02.45'te Arıburnu kıyılarına yanaşmıştı. 15 yedek kafile muharebe gemilerindeki 15 bin kişiyi alarak, 03.30'da sahile yanaşmaya başlamıştır[243]. Planlarına göre, saat 04.30'da gün ağarırken teknelerdeki askerlerini karaya çıkarttılar. Karaya çıkan askerler 15 metre mesafeye kadar görülmedikleri için yalnız tek Türk nöbetçi askerinin ateşiyle karşılaştılar. Bu sebeple ilk karaya çıkanlar fazla zayiat vermemiştir. Fakat karaya çıkar çıkmaz beklemedikleri sarp yerle karşı karşıya kalmışlardır. Saat 05.00'e kadar gruplar tamamen karaya çıkmıştı. Saat 06.00'ya kadar Yükseksırt-Kanlısırt hattına ve saat 07.00'ye kadar da örtme grubu kuvvetleri ile Conkbayırı yamaçlarına kadar ilerlemeyi başarmışlardır[244].

Mustafa Kemal, Anzac taarruzu üzerine ordu ve kolordu komutanlarının emirlerini beklemeden 19. Tümen'in 57. Alayı'nı ileri sürerek Anzac Kolordusu geri püskürtmeyi başarmıştır. Böylece Anzac birliğinin burada tutunması imkânsız bir hal

---

[241] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V, 2nci Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1978, s. 205.
[242] Şefik Aker, "Çanakkale- Arıburnu Savaşları ve 27. Alay", *Çanakkale Hatıraları*, Haz. Metin Martı, Cilt 1, Arma Yayınları, İstanbul 2001, s. 47-48.
[243] Fahri Belen, *Çanakkale Savaşı*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1935, s. 34.
[244] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* V/II, s. 205.

almıştır[245]. 25 Nisan'da Anzac güçlerinin ilk çıktıları bölge Haintepe'dir. Haintepe'de 40 kişiden oluşan bir takım Türk askeri sabah şafak harekâtıyla karşılarına çıkan 1500 kişilik Anzak birliğinin karşısında tutunamamış ve hepsi şehit olmuştur. Bu sebepten dolayıdır ki bu tepeye "Haintepe" adı verilmiştir. Burada, çıkarma sırasında ölen Anzak askerlerine ait "Plugge's Plato" adlı bir mezarlık da bulunmaktadır[246].

Mustafa Kemal'in 25 Nisan 1915 günkü duruma müdahale etmesi Çanakkale Muharebesi'nin sonucuna büyük etki etmiştir. Bu konuda Oglander*" 19. Tümen Komutanı Yarbay Mustafa Kemal'in 25 Nisan 1915'te Arıburnu civarındaki durumu derhal kavramış olmaları ve inisiyatifini kullanarak 57. Alay'la yaptığı taarruz, Çanakkale Muharebesi'nin sonucunu tayin etmiştir. Bir tümen komutanının üç ayrı yerde, kendi inisiyatifiyle giriştiği hareketler sonucu bir savaşın ve hatta bir ulusun kaderini değiştirecek yücelikte bir zafer kazandığı tarihte pek az görülür."*şeklinde bir ifade de bulunmuştur[247].

3.6. Seddülbahir Çıkarmaları

General Hamilton, yarımada güneyinde taktik olarak bir anahtar nokta teşkil eden Alçıtepe'yi hedef alan bir taarruz planı hazırlamıştı. Plan dâhilinde ilk baş ele geçirilecek yer olarak Seddülbahir ve oraya yakın olan kıyı kesimlerini göze kestirmişti. Bu şekilde Alçıtepe'den sonra Kilitbahir platosuna da el atacak ve boğazdaki Türk topçularını arkadan vurmuş olacaktı. Bu hedef dâhilinde bölgeye üç piyade tümeni ve bir Hint tugayı ayrılmıştı. Alçıtepe alınacak ve bu tepe çevresinde, donanma için bir gözetleme şebekesi kurulacaktı. Bu yolla da Boğaz'daki Osmanlı birliklerine kesin darbe vurmayı hedeflemişlerdi. Yarımada güneyinde, ilk başta çıkarılması planlanan 29. Piyade Tümeni için S, V, W, X, Y gibi kod adlarıyla anılan beş ayrı çıkarma noktası belirlenmiştir.

---

[245]Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi,* Cilt III, Kısım II, s. 295.
[246] Murat Duman, *Cumhuriyetimizin Önsözü… ,* s. 78.
[247] Selâmi Başaran, "Çanakkale Muharebesi Kara Harekâtına Genel Bir Bakış", *Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990, s. 76.

Bu çıkarma yerlerini tanımlayan bilgiler ise şu şekilde özetlenebilir: S Morto Koyu'ndaki Hisarlık burnu kıyıları, V Ertuğrul Koyu ve Seddülbahir iskeleleri, W Teke Koyu, X İkiz Koyu, Y Zığındere ağzı ve kuzeyinde Sarıtepe altı yöresi[248].

Arıburnu'nun 10 mil güneyinde yer alan bu kumsala çıkmaktaki amaç, Türk kuvvetlerinin yarımadanın güneyi ile olan bağlantısını kesmek ve beklenmedik bir noktaya, küçük bir kuvvet çıkararak Seddülbahir bölgesindeki harekâta yardımcı olmaktı. Çıkarmanın bu bölgeye yapılmasındaki diğer bir sebep de bu sahilde bir çıkartma harekâtının beklenmemesiydi. Çünkü burada yapılması olası bir çıkarma için yapılan hazırlıkta mevcut değildi. Buraya en yakın kuvvet sahilden bir mil kadar uzak bir mesafede olan Zığındere'ye yerleşmiş 26. Alay II. Tabur ve 6. Bölük'üne bağlı olan mevcudu 110 kişiyi bulan bir takımdı[249]. Bu bölgeye herhangi bir engelle karşılaşmadan 2.000 kişilik bir kuvvet çıkarıldı. Bu çıkarmaya, kıyıbaşı kuvveti olarak birer bölük taşıyan Safir ve Ametist kruvazörleri ile iki taşıt gemisi ve sekiz balıkçı gemisi bu noktanın dört mil batısındaki bir buluşma yerinde Golyat muharebe gemisi ve Dublin kruvazörü ile birleşmek suretiyle katılmışlardı. Çıkarmanın şekline gelince 25 Nisan saat 02.30'da, bütün kuvvetler balıkçı gemilerine aktarılmış, dört balıkçı gemisi, her birinin yedeğinde altı filika olduğu halde, saat 04.00'te adı geçen iki kruvazör himayesinde ve borda hattında kıyıya hareket etmişti. Saat 06.00'da bu kuvvet ve 07.15'te de diğerleri çıkarılmış bulunuyordu.

Başlangıçta önemli bir olayla karşılaşılmadıysa da, gece vakti uğranılan taarruzlar güçlükle geri püskürtülebildi. Bu sebeple, durumun umutsuzluğu dolayısıyla kumsaldaki harekâttan vazgeçilerek kuvvetler 26 Nisan sabahı tekrar gemilere yüklendi. Seddülbahir'deki kritik durum, (Y) kumsalındaki kuvvetlerin pekiştirilmesine olanak vermemişti[250]. Bu çıkarmada hedef aynı zamanda X sahiline çıkarılmakta bulunulan kıtalar ile irtibata geçerek akşama doğru Alçıtepe'ye doğru ileri harekâta katılmaktı[251].

---

[248] Turhan Seçer, *a.g.e.,* s. 184-187.
[249] Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2009, s. 115.
[250] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı*, s. 211.
[251] Aspinall Oglander, *a.g.e.*, s. 264.

İngilizlerin ikinci derecede çıkarma yaptıkları İkiz Koyu, yarımadanın ucundaki Seddülbahir Köyü'nün 2 km kuzeybatısında, boğazın hemen dışında bulunmaktadır. Burası ayrıca dar bir koy özelliğine sahiptir. Bu koy İngilizler tarafından Ertuğrul Koyu ve Teke Koyu'ndaki ana çıkarmaları desteklemek için seçilmiştir[252].

36. Alay ve 3. Tabur'a bağlı 6. Bölük askerlerinden sadece 9 kişilik bir gözetleme postasıyla tutulan koya, donanma ateşinin arından saat 06.00 dolaylarında ilk birlikler çıkarma yapmaya başladı. Bu çıkarmayı destekleyen savaş gemisi 500 metreden daha yakın mesafeye kadar kıyıya yanaşmış ve zaten savunma alanını dağıtmıştı. Saat 07.30'a kadar 4 bölük İngiliz askeri zayiatsız karaya çıkmış ve iç kesimlere doğru ilerlemeye başlamıştı. Bu sırada Zığındere'deki 3. Tabur 6. Bölük'ten ve daha güneydeki Teke koyunu savunan 3.Tabur ve 12. Bölük'ten bu bölgeye yetişen 40 kişilik iki ayrı grup kendilerinden üstün durumda olan düşmana ateş açmıştı. İngilizler sol taraflarının güvenliğini sağlamak amacıyla Zığındere yönünde harekete geçtiler. Fazla bir ilerleme sahası kat edememiş olsalar bile sonuçta bunu başarabilmişlerdir. Bunun yanı sıra çıkarmanın başladığı saatlerde, Teke Koyu savunucularına destek olmak üzere Alçıtepe Köyü'nden toplamda 240 kişi ile hareket ettirilen 7. Bölük, donanma ateşinden korunmak için batıya doğru yönelmiştir. Kızıltoprak sırtlarından inerek İkiz Koyu'na çıkarma yapan 7. Bölük askerleri İngilizlerin sol tarafıyla savaşa tutuşmuştur[253].

İngilizler, asıl kuvvetleri ile birlikte ana hedefleri olan Teke Koyu yamaçlarına yönelmişlerdir. Saat 11.00'de sahil şeridine 1 km kadar güneyde bulunan ve koya hâkim konumda ki Karacaoğlan Tepesini ele geçirmişlerdir. 1992 yılına kadar askeri bölge olan ve bu yüzden bugün üzerinde yakın dönem askeri bina ve çeşitli beton yapıların kalıntıları bulunan Karacaoğlan Tepesinin düşmesi, Teke Koyu'nu savunan 12. Bölük kuvvetlerinin durumunu iyice zor bir duruma düşürmüştür. Bunun üzerine 3. Tabur'un Seddülbahir Köyü'nün hemen arkasında bulunan ihtiyatlarından 9. Bölük askerleri, Karacaoğlan Tepesinin kuzey doğusunu

[252] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı Siperin Ardı Vatan*, Birinci Basım, MB Yayınevi, İstanbul 2006, s. 48.
[253] Kadri Perk, "Çanakkale Savaşları Tarihi", *Askeri Mecmua*, Sayı 116, Mart 1940, s. 61.

tutarak ateş etmeye başlamışlardır. Yine ihtiyatta bulunan 160 kişilik istihdam bölüğü de Karacaoğlan Tepesinden İkiz Koyu'na uzanan hatta mücadeleye dâhil olmuştur. Gün boyunca özellikle Teke Koyu'na çıkarma yapan ve 17.40'ta Adatepe'yi işgal eden İngilizlerin baskısının artması bu bölgeyi savunmakta olan Türk gücünü zorlamaya başlamıştır.

9. Tümen Komutanı Halil Sami Bey saat 18.30'da son derece isabetli bir kararla, elinde bulunan tüm ihtiyatı Seddülbahir'deki ana çıkarma koylarındaki muharebelere sürmeye karar vermiştir. Daha sonra bu kararı değiştiren tümen komutanı ihtiyat kuvvetlerini parça parça Zığındere ve Eski hisarlık sırtlarına bölerek göndermeyi tercih etmiştir[254].

Gece olduğunda, Alçıtepe Köyü'nden gelen 25. Alay 1. Taburu'na bağlı 3. Bölük askerleri, bu bölgeye takviye edilerek 9. Bölük ve istihkâm bölüğü arasında boş kalan araziyi tuttu. Kendisinden çok üstün kuvvetlere karşı, gece saldırısı yapmaya karar veren 3. Tabur Komutanı Mahmut Sabri, bu bölüğü de Karacaoğlan Tepesi ile Aytepe arasından muharebeye dâhil etti. Bu arada daha kuzeyde, Kızıltoprak sırtlarından gelerek düşmanın sol yanını tutan 7. Bölük askerleri ağır kayıplar vermiş ve yerlerini 6. Bölük kuvvetlerine bırakmıştı[255].

Gece taarruzundan alınan sonuç, İkiz Koyu'na çıkan ve akşam saatlerine kadar sayıları 3.000'i geçen İngilizlerin sabaha kadar kıyı şeridine çakılı kalmalarının sağlanması oldu. Ertuğrul ve Teke'deki çıkarmaların umutsuzca gelişmesini bekleyen İngilizler de hem karşı saldırı yapamamış hem de ciddi anlamda zayiat vermiştir. Böylelikle bu bölgede, Zığındere'den Aytepe'ye kadar olan hatta toplam sayıları 1.000'i geçmeyen Türk kuvvetleri, İngilizleri kıyı şeridinde her iki taraftan engellemeyi başarmışlardır[256].

25 Nisan günü İkiz Koyu'na yapılan çıkarmanın gelişmemesi burayı tamamen savunmasız bırakan 9. Tümen'in çıkarma başlar başlamaz elindeki ihtiyat kuvvetlerinin bir kısmını süratle bu bölgeye kaydırması ve bunların üstün düşman

---

[254] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, *a.g.e.*, s. 51.
[255] Mahmut Sabri, *Seddülbahir Muharebesi ve 26. Alay 3. Tabur Harekâtı*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1933, s. 23.
[256] Aspinall Oglander, *a.g.e.*, s. 158.

kuvvetine direnişi sayesinde mümkün oldu. İkiz Koyu'na çıkan İngilizlerin Karacaoğlan Tepesi'ni Teke Koyu'na çıkanların ise Aytepe'yi ele geçirerek irtibat sağlamalarına rağmen, Türk savunması bu kuvvetlerin hem Ertuğrul Koyu'na ulaşmalarını hem de Alçıtepe yönüne doğru ilerlemelerini engellemişlerdir.

Teke Koyu yada kod adıyla W Koyu, iki tarafında dik tepeler bulunan fakat merkezi oldukça düz bir yerdi. Burada 300 metrelik bir kumsal vardı. Kumsalın kenarı ise 25 metre yüksekliğinde yarlarla çevriliydi. Buraya, sekiz yedek kafilesi ile birlikte çıkarılan Tabur ağır kayıplar vermesine rağmen sahile çıkmayı başarmıştı. Durumun kötüleşmesi üzerine savaş gemileri sahile yaklaşarak şiddetle ve acımasızca ateş açtılar. Bu korkunç ateş koruması altında İngilizler sahilde sığındıkları yerlerden çıkarak Türk siperlerine saldırdılar ve siperlere girdiler.

Diğer yandan hemen kuzeyindeki X sahiline çıkan düşman yan etkisi yapmaya başlamıştı. Teke Burnu üzerindeki Karacaoğlan Tepe'si de düşman eline geçmişti. Bu sebeple burayı savunan 12. Bölük 200 metre kadar geriye alındı[257].

Bu sahile çıkarmayı Lancashire Tümeni yapmıştır. Sahilin savunması, 26. Alay 12. Bölük askerlerinin yükümlülüğündeydi. Bir takımı Yarımada'nın en uç noktasına diğeri ise Aytepe'de karakol vazifesi ile görevlendirilmişti[258].

Bir mil kadar kuzeyde neredeyse ellerini kollarını sallayarak ilerleyen İtilâf askerleri burada baltayı adeta taşa vurmuşlardı. Çıkarmanın hedefi kıyının temizlenmesinin ardından Aytepe'nin ele geçirilmesi ve sonrasında 114 rakımlı (Karacaoğlan) tepede İkiz Koyu'na çıkan birliklerle birleşmekti. İlk filika daha sahile yanaşmadan, Binbaşı Sabri Bey'in ifadesi ile *"Senelerden beri rengini muhafaza eden denizin rengi millet fedailerinin kurşunları ile düşman cesetlerinden boşalan kanla"* değişmiş, taraflar arasında son derece kanlı bir mücadele ortamı oluşmuştu. O kadar bombalama ateşi altında kalan Türk askerleri yerlerinden atılamamıştı. Aksine zaman ilerledikçe Türklerin mücadele ruhu güçleniyor ve direnç kazanıyorlardı[259].

---

[257] Fikret Günesen, *a.g.e.*, s. 113-114.
[258] Mahmut Sabri Bey, *Seddülbahir Muharebesi: 26. Alay 3. Tabur Harekâtı*, Çanakkale Hatıraları III, Haz. Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2002, s. 65.
[259] Mahmut Sabri Bey, *a.g.e.*, s. 69.

Diğer yandan Hamilton'a göre son derece kanlı, acımasız bir çıkarma yapılmıştı. Ordu komutanı, kıyıda yatanları gemi üzerinden görebiliyordu. Lancashire Tümeni erleri, sahilde tutunsalar da arazi de ilerleme kaydedemiyordu[260].

Bunun yanında Türk birlikleri açısından durum pek iç açıcı bir boyutta değildi. Çıkarma bütün bölgelerde eş zamanlı olarak başlamıştı. Bu nedenle de takviyeye ihtiyaç vardı. 12. Bölük'ün durumunun zorlaşması ve tabur komutanının elindeki son ihtiyatları da ileri sürmesi ve düşmanın sayıca üstünlüğü nedeniyle netice alınmasına imkân kalmamıştı. Sonuç olarak da 12. Bölük saat 07.00'de sahil siperlerini terke mecbur kalmıştı. Artık önemli olan Alçıtepe'nin savunulmasıydı[261]. Saatler 07.15'i gösterdiğinde İngiliz birlikleri sahilde kendilerini kurşunlardan koruyabilecek bir hat işgal edebilmişlerdi. X sahiline doğru bir ilerleme başlamıştı. Bu sahile çıkan birlikler çıkarmanın hedefi olan birleşmeyi sağlamak için harekâta geçtiklerinde 114 rakımlı tepeden açılan ateş ile General Hare ağır yara aldı. Bu şekilde de İngiliz birlikleri komutansız kaldı[262].

Ertuğrul Koyu, Gelibolu Yarımadası'nın güney kesiminde, Teke Burnu'ndan başlayıp Eski Hisarlık Harabesine kadar uzanan beş kilometrelik bir kıyı şeridine sahiptir. Binbaşı Mahmut Sabri komutasındaki 26. Alay'a bağlı 3. Tabur'un sorumluluğu altındaydı. Sorumluluk sahasının genişliği ve çıkarmaya elverişli koyların çok olmasından dolayı tabur, bölük ve takımlar halinde kritik noktalara dağıtılmak durumunda kalınmıştır. Ertuğrul Koyu'nu savunma görevi ise 10. Bölüğe düşmüştür. Bölük, kuvvetlerin bir kısmını Seddülbahir köyündeki iskele civarı ile köyün kuzeyindeki değirmene yerleştirmiş, bir kısmını da Harapkale Tepesi'nin gerisinde ihtiyata almıştı. Buna karşın düşmanın asıl çıkarma noktası olarak belirlediği Ertuğrul Koyu'na ayırdığı kuvvet üç alayı bulmaktaydı[263].

İngilizler için en kritik çıkarma bölgesi, Seddülbahir'deki harekâtın odak noktası burasıydı. 06.22'de İngilizler kendilerince büyük aldatma harekâtı ile River Clyde gemisini karaya oturtmuşlar, o andan itibaren hayal edemedikleri bir piyade

[260] Ian Hamilton, *a.g.e.*, s. 104.
[261] Mahmut Sabri Bey, *a.g.e.*, s. 70.
[262] Aspinall Oglander, I, s. 279.
[263] Osman Koç, *Bir Hilal Uğruna Çanakkale 1915*, Akvaryum Yayınları, İstanbul 2006, s. 92.

ateşine maruz kalmışlardı. İngilizler daha kıyıdan adım atmadan Türk ateşi karşısında zayıflamıştı. Bu sırada uçmakta olan pilot Samson, aşağıya baktığında denizin sahilden 50 metre açığına kadar olan yerinin kandan kıpkırmızı olduğunu görüyordu. Bu sahilde 26. Alaya bağlı 10. Bölük savunma halindeydi. Tabur komutanı 11. Bölüğün iki takımını da buraya göndererek İngilizleri büyük bir zayiata uğratmıştı[264].

26 Nisan günü düşman üç kez çıkarma girişiminde bulundu ve akşama doğru Gözcütepe ve Seddülbahir ele geçirildi. Harapkale ile Seddülbahir'in hâkim bulunduğu bu kıyı, yaklaşık olarak 100 metre yüksekliğe sahiptir. 300 metreye yakın uzunluk ve 10 metre genişlikte olan bu kumsalın kenarları, birçok noktalarında 1,5 metre yüksekliğe kadar çıkmaktadır.Bombardımanla ağır tahribat alan Harapkale, savunma için iyi bir mevzi alanı oluşturmakta ve bundan başka tel örgüler ve miktarı az da olsa, konulmuş makineli tüfekler ile burası oldukça berkitilmiş bir durumda idi. Albion muharebe gemisinin bir saate yakın bombardımanı, bu berkitme üzerinde beklenilen etkiyi gösterememiştir. Bombardımanın kesilmesi ile karaya ayak basılması arasındaki zaman, savunanların tekrar tertibat almalarına meydan vermiştir[265].

Ertuğrul Koyu, Çanakkale çıkarmasının kalbinin attığı yerdir. Meşhur Yahya Çavuş bu yerde askerlerine *" Balkan Harbinde kahpeler gibi kaçtık, burada hiç kimse düşmana arkasını dönmeyecektir, döndüğü takdirde ilk kurşunu benden yiyecektir. Eğer ben dönersem siz de beni kurşunlayın."* demiştir. Yahya Çavuş burada takımı ile birlikte akşama kadar 3000 kişilik düşmanı durdurmayı başarmıştır[266].

Seddülbahir'in iki milden daha az bir mesafe gerisinde bir bölük Türk askerinin, İngiliz planını akamete uğrattığı bir sırada, İngiliz II. Güney Galya Hudut Taburu'nun üç bölüğü, saat 07.30'da S Koyu'na çıkmayı başarmış ve buraya

---

[264] İlhan Akşit, Hayati Tezel, *Mustafa Kemal ve Çanakkale 1915*, Ziraat Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1982, s. 117.
[265] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı,* s. 211.
[266] Turhan Seçer, *a.g.e.,* s. 193.

yerleşmiştir[267]. Esasında bu bölgenin savunması için çok az bir hazırlık yapılmıştı. Buradaki garnizon II. Tabur 8. Bölük'ten bir takım ile takviye olmak üzere, yarım mil kadar içerdeki, diğer bir takımdan ibaretti[268].

3. 7. Seddülbahir Bölgesi Bahar Savaşları

3.7.1. Kirte Savaşları

Çanakkale Muharebelerinde 1. Kirte, 2. Kirte ve 3. Kirte adıyla geçen muharebeler, aslında düşmanın bir günde ele geçirmeyi planladığı ilk hedefleri olan Alçıtepe'dir[269]. Asıl niyetleri, hedef merkezleri olan Kilitbahir bölgesini ele geçirerek boğazı açıp Marmara'ya geçmek ve İstanbul'u işgal etmekti. Düşman 1. Kirte muharebesinde, uygulaması çokta kolay olmayan bir plan uygulamak istemiştir.

Bu plana göre, İngiliz- Fransız cephesi, Eskihisarlık ekseninde yelpaze gibi açılarak 45 derecelik bir açı ile çark ettirilecekti. Bu hareket başarılı olursa, Türk savunması ve Alçıtepe'nin kaderi kesinlikle çok büyük bir tehlikeye düşecekti. Ne var ki, İngiliz ve Fransız birlikleri henüz hazırlık mevzilerine yerleşememişlerdi. Bununla beraber 28 Nisan 1915'te İngiliz ve Fransızlar Alçıtepe'yi almak için 19 Piyade Taburu ile 20 namluyu aşkın Sahra Topçusu ve Kirte çevresini üç yandan çevreleyen Birleşik İngiliz ve Fransız Donanmasının 470 namlusu desteğinde saat 08.00'de taarruza başladılar. İngiliz taarruzu karşısında Türk muharebe ileri karakolları geriye çekilmiş ve saat 9.00 civarında iki taraf kuvvetleri arasında tekrar muharebe başlamıştır. Yapılan bu taarruzda iki deniz piyade taburu ile 87. İngiliz Tugayı Yassıtepe yönünde ilerlemeyi başarmışlardır. Hücum mesafesine sokulan muharebe gruplarının çoğu 20. Türk Alayı tarafından yok edilmiş ve İngiliz taarruzları durdurulmuştur[270].

Saat 10.00'a kadar normal giden muharebeler daha sonra Türk milletinin aleyhine bozulmaya başlamıştır. 25 Nisan sabahından beri dövüşen henüz bir gece

---

[267] Aspinall Oglander, I, s. 289.
[268] Aspinall Oglander, I, s. 190.
[269] Kirte Köyü'nün hemen doğusundaki bölgenin en yüksek yeri.
[270] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II s. 117-118.

dahi uyuyamamış dağınık birliklerden oluşan 26. Alayda çözülmeler görülmeye başlamıştır. Doğu kanadının çökmekte olduğu saatlerde, Saros'tan gelmesi beklenen 19. Alayın düşmanın yoğun donanma ateşi karşısında yetişememiş olması ve Müstahkem Mevki doğu kanadını koruyan Beyoğlu Jandarma Bölüğünün de habersiz çekilmesinden dolayı kıyı kesimi açılmıştır. Bu durumda mevzilerinde tutunmaya çalışan Bursa Jandarma Taburunun da durumu tehlikeye düşmüştür. Bu durum karşısında 25. ve 26. Alay Komutanlarımızın saat 11.30'da Tümen'e *"Birliklerimiz çok büyük zayiata uğrayarak hemen hepsi geriye çekildi. Düşman karşısında cephe boşaltılmıştır. Son imtiyaz erimiz bile kullanılmıştır."* şeklinde rapor göndermeleri, Tümen komutanını endişelendirmiştir. Bunun üzerine Tümen komutanı orduya vakit geçirmeden Alçıtepe- Yassıtepe hattına çekilmelerini emretmiştir[271].

Tümen	Alay	Toplam
15	38	1181
15	45	649
15	56	1235
9	25	353
11	127.Alayın3.Taburu	702
7	19	2091
7	21	2083
7nci Tümen Karargâhından		2
Zayiat Genel Toplamı		8296

Tablo:7 Birinci Kirte Muharebesinin Sonuna Kadar Seddülbahir'deki Türk Kuvvetlerinin Zayiatı[272]

[271] Turhan Seçer, *a.g.e.*,s. 217-218.
[272] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V, 2nci Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1978, s. 396-397.

Liman Von Sanders, III. Kolordu Komutanı Esat Paşa'ya iki yeni tümen vererek düşmana taarruzu ve düşmanın denize dökülmesini emretmiştir. Türkler 1-2 Mayıs günü saat 22.00'de düşmanı denize dökmek için 9. Tümen sağda, 8. Tümen solda olmak üzere ateş etmeden sadece süngü hücumuyla taarruza geçti. Kuzey Grubu'nun emrine 5. Tümen de verilerek yapılan bu saldırı 1 Mayıs sabahı başlamıştı. Fakat düşman mevzilerden atılamamıştı[273]. Seddülbahir cephesinde 1 Mayıs tarihine kadar 19. Tümen, 1. Fransız Tümeni ve Hint Tümeni karaya çıkarılmış, deniz tümeni de çıkarılmaya başlanmıştı. Sanders düşmanın denize dökülmesi için 1-2 Mayıs gecesi gerçekleştirdiği taarruzda süngü hücumu ile düşmana saldırdı. İyi bir şekilde keşif yapılmadan bu saldırı da başarılı olmak mümkün değildi. İngilizlerin 2700 kayıp vermiş olduğu bu saldırı da, Fransız ve Türk kayıpları çok ağırdı[274].

Hamilton bu günü günlüğünde şu şekilde anlatmaktadır:

"Gece yarısından sonra saat 02.00'de ihtiyat kuvvetlerimiz olan Kraliyet Deniz Tümeni birliklerini Fransızların sağ kanadını desteklemek üzere sevk ettim. Bir saat sonra, Fransızlar vasıtasıyla İngiliz kuvvetlerinin çözüldüğünü ve birkaç gün evvel çıkış yaptığımız plajlara doğru çekilmekte olduklarını öğrendim. Saat 04.00'te General Hunter-Weston bölgesinde Türk birliklerinin cepheyi bir iki nokta da yardıklarını, fakat çok kanlı şekilde püskürtülmekte oldukları haberi geldi. Bunun üzerine, genel bir karşı saldırı emrini verdim ve birlikler harekâta başladı. Her tarafa çekilen Türk kuvvetleri vardı ve gün ışıdığı zaman yeniden arazi kazanmış bulunuyorduk, ama sonra Türklerin makineli tüfek ateşi ileri harekâtımızı durdurdu. Sonuç olarak yeniden başlama mevzilerimize çekildik. Birkaç yüz esir alınmıştı ve her yerde Türk ölüleri yığın yığındı."[275]

3-4 Mayıs gecesi düşmana karşı taarruza geçilmişti. Tümenin yorgun olmasının yanında bir o kadar da cephe durumuna yabancıydılar. Bu geceki taarruzlar Fransızların savaşma gücünü azaltmıştır. Bu taarruzlarda başarılı

[273] Orhan Yıldıran, *Çanakkale Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966, s. 25.
[274] Fahri Belen, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1915 Yılı Hareketleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964, s. 182.
[275] Ian Hamilton, *a.g.e.*, s. 142-143.

olunamamasının nedenleri, sevk ve idarede yetersizlik, daha önceki savaşlarda birbirine karışan birliklerin düzenlenmemesi, düşman hakkında yeterli bilgi sahibi olunmaması, elde ihtiyat olmaması ve taarruz için gerekli hazırlıkların yapılmaması şeklinde sıralanabilir. Bu taarruzda başarı gösteremeyen Albay Zodenstern görevinden alınarak yerine Weber Paşa getirmiştir. 3-4 Mayıs taarruzuna katılan tümenlerde meydana gelen karışıklık henüz giderilememişti ancak buna rağmen 7. ve 15. Tümenler Fransız cephesini yarmayı başardı ve Seddülbahir'e kadar ilerlediler. Sabah düşman donanması ateşi karşısında düşman birliklerinin içine giren 7 ve 15. Tümenler ağır zayiat verdi[276].

Hamilton bu çarpışmalarla ilgili olarak eserinde şu bilgilere yer vermiştir: *"Dün gece her türlü bombardımanlar ve savaşlar devam etti. Bir ya da iki, ama saçları diken edecek vasıfta mesaj aldım. Sadece Fransız birlikleri değil, 29. Tümen bile çözülmüş, Türklerin önünde denize doğru geri çekilmekteymişler. Çok korku içinde olduğum halde, ihtiyat birliklerinden ayrılmayı reddettim ve şafakta gidip kumandayı ele almak için hazırlığa giriştim. Neticede Fransızların ve General Hunter Weston'un kanadındaki Türk taarruzları durduruldu. Fransız birliklerinin bizim iki taburun kayıpları son derece ağır! Hiç şaşmam!"*[277]

Türk ordusu tarafından I. Kirte'nin hemen ardından üç defa üst üste yapılan taarruzlar başarısızlıkla son bulmuştur. Bunun üzerine İngiliz Savaş Bakanı Kitchener, yapılan bu taarruzların Türk kuvvetlerini yıprattığını ve dağıttığını düşünerek saldırıya geçmenin tam vakti olduğunu düşünmüş ve bu konuda Hamilton'a şu telgrafı çekmiştir:

"Ayın beşi, sizi Alçıtepe'ye doğru yürüyecek kadar kuvvetli bulacaktır. Bu konuda meydana gelecek herhangi bir gecikme, Türklere daha fazla takviye kıtaları almak ve sizi karşılamak üzere hoş olmayan bir takım hazırlıklar yapmak fırsatı verecektir." [278]

---

[276] Esin Eryılmaz, *"Çanakkale Savaşları"*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 1997, s. 81-82.
[277] Ian Hamilton, *a.g.e.*, s. 147-148.
[278] Aspinal Oglander, I, s. 390.

Yapılacak ileri bir harekât için hazırlılar yapılmaya başlanmıştı. Mısır'dan 125. Tugay'ın, Anzak'tan da iki tugayın getirilmesiyle, Seddülbahir'de, bir tümen karargâhına bağlanmayan piyade tugayı, dörtten daha fazla bir mevcuda ulaşmıştı. 29. Tümen vermiş olduğu ağır zayiatlardan dolayı içerisinde 86. Tugay'ı parçalayarak birliklerini 87. ve 88. Tugaylar arasında paylaştırmıştır. 42. Tümen'in Gelibolu'ya ulaşan 125. Tugay ile Hint Tugay'ını 29. Tümen'e bağlayarak tümen güçlerini dört piyade tugayına ulaştırılmasına karar verilmiştir. Hazırlıklarla birlikte Arıburnu'ndaki Anzak Kolordusundan Hamilton'un emri ile Avustralya 2. Tugayı ve Yeni Zelenda Tugayı Seddülbahir bölgesine çekilmiştir. Hazırlanmış olan planın ilk hedef noktası Alçıtepe'ydi. Bu hedef için üç aşamadan oluşan bir plan hazırlanmıştır: Müttefik hattı birinci aşamada bir kilometre kadar ilerleyip, Kerevizdere girişindeki Fransızların sağ kanat ucu, Pınariçi Koyu'nun 400 metre kadar ötesinde Ege kıyılarında bir noktaya uzanan yeni bir hat oluşturmak üzere 1.500 metre kadar ileri çıkarılacaktı. Fransızlar yeni oluşturulan mevzilerinde beklerken, ikinci aşamada İngilizler Kanlıdere yatağındaki Fransız ve İngiliz hatlarının birleştiği yeri, eksen olarak kullanıp sağa dönüş yapacaklardı. İngilizler Kirte'yi ele geçirdikten sonra köyün doğu bölgesinde durup bekleyeceklerdi. Böylece hatları, o noktadan Yassıtepe'ye kadar uzanacak ve oradan da Sarıtepe'ye yönelmiş olacaktı. Son aşamada ise, iki İngiliz tugayı, ikinci hattın solundan Alçıtepe'ye saldıracaklardı. Bu sırada Fransızlar da yaklaşık 3 kilometre ileri çıkarak son hattın güney kısmını Boğaz'ın kıyısına kadar uzatmış olacaklardı[279].

6 Mayıs günü saat 11.00'de itilaf birlikleri kara ve donanma toplarının ateşiyle Türk cephesi bombardımana başladı. Daha sonra, Türk sol kanadındaki 7. Tümen cephesine taarruz yapıldı. Bu taarruzu gerçekleştiren Fransız ve İngiliz Deniz Tugayı, Türkler tarafından durdurulmuştur. 7 Mayıs yine saat 11.00'de on beş dakika kadar devam eden bombardımanın ardından da durum değişmemiş ve İtilaf birlikleri herhangi bir sonuç elde edememişlerdir. 8 Mayıs sabahı İtilaf güçleri tekrardan taarruza geçmişlerse de başarı sağlayamamışlardır. İtilaf donanmasıyla kara bataryaları saat 17.15'te, her iki tümen cephesini ve cephe gerilerini şiddetli top

[279] Lokman Erdemir, *"Sebep ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından)"*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008, s. 158-159.

ateşine tuttu. İlk saldırıda İtilaf birlikleri, Türk siperlerinin bazılarına girmeyi başarmış olsalar da ihtiyatlar yardımıyla yapılan Türk karşı taarruzlarıyla karşı karşıya kalmışlar ve geri püskürtülmüşlerdir[280].

6-7-8 Mayıs 1915 tarihleri arasında İngiliz ve Fransız birlikleri ile üç gün boyunca sürekli savaşılmış ve çok kan dökülmüştür. Sonunda değişen hiçbir şey olmamış ve Türk savunma mevzileri durumlarını korumayı başarmıştır. Bundan sonra Seddülbahir'de mevzi muharebeleri başladı. İki taraf birlikleri bazı kesimlerde siperden sipere el bombaları atacak kadar birbirine çok yakın mesafelerde siperlerde yer almışlardır.

İngiliz Harp Muhabiri Ashmead Bartlett bu muhabere ile ilgili haberinde; *"Askerimizin bu gün dövüşmekte olduğu adamlar, Gazi Osman Paşa'nın emri altında Plevne'yi savunanlarla aynı kalıptan çıkmıştır."* yorumunu yaptı.

General Hamilton, Alçıtepe hedefine ulaşılamaması üzerine Londra'ya *"Hedefime varamadım. Harekât başarısızlıkla sonuçlanmıştır"* şeklinde rapor verdi. Bunu izleyen satırlarında da *"Türklerin daima tahkimatı denebilecek şekilde çok kuvvetli mevzilerde bulundukları, bu yüzden üzerlerine varılmadığı, takviye kuvveti yetiştirilemezse bu işin içinden çıkmanın imkânı olamayacağını"* belirtti[281].

İkinci Kirte muharebesinde Türk Komutanlığı'nın tutumu düşman kuvvetlerinin dar bir kıyı kesiminde yeniden güçlenmesine olanak vermeden denize dökülmesi gerektiği yönündedir. Ancak bu tutumun uygulanma aşaması büsbütün hatalıdır. İstanbul'dan gönderilen genel ihtiyatların ne zaman geleceği bilindiği halde bir gece öncesinden yorgun cephe birlikleri gece taarruzuna sokularak yıpratılmıştır. Bu şekilde de hem eldeki kuvvetler hem de ele geçirilen fırsatlar boş yere harcanmış olmuştur. Sonuç olarak İkinci Kirte Muharebesiyle güney bölgesindeki Türk cephesi Başkomutanlığına duyurulan bir karara göre, Alçıtepe güneyinde ve tahkimatı artırılacak mevzilerde hareket serbestisi bırakılmış ve kesin savunma düzenine geçilmiştir. Bu da güney kesiminde siper harbinin başlamış olduğu anlamına

[280] Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşları ve Savaş …,* s. 172-13.
[281] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 206-207.

gelmektedir. Bu yönden bakıldığında İkinci Kirte'nin Türkler açısından yeri ve önemi ayrıdır[282].

Başkomutan vekili ile 5. Ordu Komutanı'nın birlikte kararlaştırdıkları 19 Mayıs Arıburnu taarruzu için ayrılmış olan 2. Piyade Tümeni'nin İstanbul'dan vapurlara bindirilmesi 11 Mayıs günü başlamıştı. Bu tarihte başlayan yolculuk sonucunda Tümen'in bir kısmı 13 Mayıs günü Akbaş'a ulaşmıştı. Ardından 2. Tümen'in diğer kademesi de 14 Mayıs günü Akbaş'a çıkarılmıştır. 16 Mayıs 1915 tarihinde ise tüm grup tamamlanmıştır. Ordunun Arıburnu taarruzuna yönelik hazırlık emrinde ayrı ve özel bir madde de bulunmaktaydı. Mareşal Liman von Sanders, Kuzey Grup Komutanlığı'ndan Arıburnu'nda yapılacak olan taarruzlar için ayrıntılı bir plan taslağı istemiş ve Grup Komutanı Esat Paşa tarafından cevap hazırlanıp gönderilmiştir[283].

5nci Ordu Komutanı, 19. Tümen Komutanı Kurmay Yarbay Mustafa Kemal'in yanına Binbaşı Rayman'ı alarak düşmanı denize döküp dökemeyecekleri sorduğunda Mustafa Kemal'in verdiği cevap şu şekilde olmuştur. *"Bu cephede son ve kesin bir harekete karar verilmesi zamanı gelmiştir. Böyle bir harekâta bütün Kuzey Grubunun katılması gerekir. Zaman geçtikçe, düşmanın tahkimatı ve kuvvetlerini takviye etmekten geri durmayacağı açık bir gerçektir. Bu konuda gereken karar daha yüksek komuta kademelerine aittir."*[284]

Arıburnu cephesinde, 19. ve 5. Tümenler bütünüyle 9, 11, 16 ve 3. Tümenlere de mensup bazı birlikler bulunmaktadır. Bunların hepsi 19. Tümen Komutanı emrinde üç kol halindedir. 5 Mayıs günü verilen ordu emriyle, Kuzey ve Güney Grup Komutanlıkları şeklinde ayrılmış birliklerin kuruluşlarına göre tekrar hazırlanıp düzenlenmeleri istenmişse de birliklerin cephedeki yakın muharebe temasları yüzünden 17 Mayıs tarihine kadar değişiklik yapılamamıştır. Bu arada bölgeye 16. Tümen birlikleri ve 2. Tümen birlikleri de gelerek Kuzey Gurubuna katılmıştır[285].

---

[282] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 400.
[283] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 184.
[284] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 187.
[285] *Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916)*, Genişletilmiş Yeni Baskı, Ankara 2014, s. 89.

Türklerin Arıburnu Cephesi bölgesinde büyük çaplı bir taarruzda bulunabileceklerine imkân vermeyen İngilizler ağırlığı Seddülbahir cephesi bölgesine vermişlerdir. Alçıtepe'yi hedef alan taarruzlarını desteklemek üzere Arıburnu cephesinden 2 tugay ile birlikte bir deniz tugayını geri çekmişlerdir. Bu şekilde de Anzak birlikleri bölgede oldukça zayıflatılmıştı. 12 Mayıs'ta ise Mısır'dan gelen 1. Avustralya Hafif Tugayı ve Yeni Zelenda Tugayı getirilince bölgede zayıflayan Anzak birliklerinde denge yeniden sağlanmıştır.

Kuzey Grup Komutanlığı'nın 18 Mayıs saat 20.00'de başlattığı ve dördüncü taarruz adı verilen bu harekât baskın tarzında bir taarruz olarak planlanmıştı. 19. Tümen Kuzey Kanat Kesiminde: 64 ve 57. Alaylar birinci hatta, 72. Alayda ihtiyatta olarak başlatılan gece hücumunda, 64. Alay Cesarettepe'yi ele geçirdikten sonra Yüksektepe üstünden Haintepe'ye ulaşacak ve buradan da Anzak kuvvetlerinin geri çekilme hatlarına yönelecektir. 57. Alay, 64. Alay'ın sol kanadından yaptığı taarruzla Anzak güçlerini Korku Deresi'ne dökerek 5. Tümen'in işini kolaylaştırmış olacaktı.

Saat 03.30'da her iki alay hücuma geçmiştir. 57 ve 64. Alayların sağ kanat birlikleri çarpışmalar sonucu Anzak güçlerinin mevzilerine girmeyi başarmıştır. Fakat aynı alayların sol kanat birliklerinde aynı başarı yakalanamamıştır[286].

5nci Tümen merkez kuzey kesiminde: Tümenin 14 ve 13. Alayları birinci hatta, 15. Alayın da ihtiyatta bulunma görevi bulunmaktaydı. Bu iki alay hücumlarını tam saatinde başlatmışlardır. Ancak 2. Tümen cephesindeki ateş sesleri sonucu uyanan Anzak güçleri makineli tüfek ve piyade ateşleriyle karşılaşınca ağır kayıplar vermiştir. 2. Tümen merkez güney kesiminde: Bu tümen 18/19 Mayıs gecesi 4 ve 5. Alaylarıyla birlikte birinci hatta 6. Alayı da ihtiyatta ileride bulundurulmuştur[287].

Düşmanın yoğun ateşiyle karşılaşan birliklerini coşturup harekete geçirmek üzere saat 03.40'ta borazan ve trompet takımlarının hücum borularıyla Vatan marşı[288] çalınmıştır. Marşı hep bir ağızdan haykıran askerler büyük bir azim ve

---

[286] Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi, Cilt V/II, s. 197.
[287] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 89-90.
[288] Annem beni yetiştirdi bu ellere yolladı
Bu sancağı teslim etti. Allaha ısmarladı
Boş oturma çalış dedi hizmet eyle vatana

istekle hücuma geçmişlerdir. Oluşu ve görünüşü itibariyle duyguları harekete geçiren bu hareketler çok güzeldi. Fakat bununla birlikte birçok şeylerinde kaybedildiği bir gerçekti. Baskın tamamıyla ve tüm cephede ortadan kalkmıştı[289].

2nci Tümen Komutanı harekâtın artık hiçbir çıkar yanının kalmadığını anlamış olduğundan saat 05.10'da Kuzey Grubu Komutanlığına gönderdiği raporda durumun özetini bildirmiştir. O rapor şu şekildedir: *"Hücumların durduğu, bütün ihtiyatların harcandığı, taarruz olanağının kalmadığı, verilen çok ağır zayiat ve içinde yaşanılan olumsuz koşulllar dolayısıyla bulunulan hatların elde tutulmasına çalışılacağı"* yolundadır[290].

2nci Tümen gece yapılan muharebeler sonunda, mevcudunun yarıya yakın bir bölümünü yaralı ve şehit vererek bitkin düşmüştür. Liman von Sanders, bütün gece boyunca sürdürülüp bir türlü sonuçlandırılamayan taarruzların ertesi günde devam etmesi yönünde karar almıştır. Tümen günün ilk ışıkları ile birlikte itilaf donanması ateşleri ile Anzak savunma sistemindeki ağır makineli tüfeklerin ateşleri altında çok fazla kayıp vermiştir. Tümen elinde bulunan bütün kuvvetini kullanmış olmasına rağmen 08.00'den itibaren başlatılan tüm Anzak taarruz girişimleri de önlenmiştir. 5. Ordu Komutanı Liman'ın onayı ve Kuzey Grup Komutanı Esat Paşa'nın emri ile bütün Arıburnu cephesinde sürdürülen taarruzlar durdurulmuştur. Bugün yapılan muharebelerde 51'i subay 3420 şehit, 97'si de subay olmak üzere 6064 yaralı mevcuttur. Bunlar haricinde 486 da kayıp vardır. Toplam zayiat ise 10.000'i bulmuştur[291].

Tümenler	**Taburlar**	**Subay**		**Er**		**Toplam**	**Mevcut**
		Şehit	Yaralı	Şehit	Yaralı		
19.Tümen	13. Tabur	6	7	333	748	1094	10.966

Sütüm sana helâl olmaz saldırmazsan düşmana. *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 200.

[289] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* Cilt V/II, s. 199-200.

[290] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II, s. 91.

[291] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, Cilt V/II s. 92-93.

5.Tümen	8. Tabur	8	14	1017	1432	2471	6.000
2.Tümen	9. Tabur	24	54	1455	2724	4287	10.946
16.Tümen	12. Tabur	13	22	547	926	1508	13.400
77.Alay	3. Tabur			17	127	144	800
Toplam		51	97	3369	5967	9487	42.112

Tablo:8 19 Mayıs Gece Taarruzu'na Katılan Tümenler ve Zayiatları[292]

Arıburnu bölgesinde yapılan 19 Mayıs taarruzundan cesaret alan General Hamilton, Seddülbahir bölgesinde 4-6 Haziran tarihleri arasında meydana gelen ve Üçüncü Kirte Muharebeleri olarak tanımlanan taarruz emrini vermiştir. Fransız kuvvetlerinin başına General Gura geçmiş ve ilk baş karışık olan geri hizmet ve ikmal işlerini tamamladıktan sonra mevzi muharebesi için gerekli olan siper topu, ağır topçu kuvveti, tayyare kuvveti gibi ihtiyaçlarını giderme yoluna gitmiştir. Bununla birlikte Fransızlar için bir üs merkezi belirlenmesi gerekmekteydi. Cephede bulunan Türk kuvvetleri ise sağda 9. ve solda 12. Türk Tümenlerinden ibaretti. 7 ve 15. Tümenler de ihtiyatta bulunmaktaydı[293].

Hamilton'un saldırı planı ise şu şekildeydi: Arıburnu'nda, bir gün önce gösteriş çıkarmaları yapılmalı ve burada bulunan Türk kuvvetleri tespit edilmeliydi. Plan ışığında Fransız kuvvetleri Kerevizdere'ye hâkim olan sırtları, 42. Tümen Türklerin merkezde ilk hatlarını işgal edecek ve 29. Tümen de Zığındere bölgesinde üç Türk hattını işgal ederek Kirte'ye doğru ilerleyecekti. Taarruz dalgalar halinde yapılacak ve taarruz kuvveti topçu ateşi hazırlığından sonra başlayacaktı[294].

Bu hazırlıkların ardından 4 Haziran sabahı saat 08.00'de İtilaf birlikleri donanma ve kara topçusuyla cepheyi bombardımana başladı. Öğle saatlerine kadar

[292] Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, s. 155.
[293] Fahri Belen, *a.g.e.*, s. 12.
[294] Aspinall Oglander, *a.g.e.*, s. 342.

devam eden ateşle, Türk siperlerinin çoğu tahrip edildi ve Türk birliklerinde de epey zarar verildi. Bunun sonrasında İtilaf piyadesi tekrar taarruza geçti ve ilk yapılan hamlede Kanlıdere'nin doğusundan Zığındere'ye kadar olan üç hat siper ve 83 Rakımlı Tepe ele geçirildi. Bunun üzerine 12. Tümen hemen karşı saldırıya geçerek 83Rakımlı Tepe'yi düşman güçlerinin elinden geri aldı[295].

5-6 Haziran tarihlerinde ise gece taarruzları yapıldı. Bu yapılan taarruzların hedefi kaybedilen mevzileri geri almaktı. 9. Tümen komutanı elindeki bütün ihtiyat kuvvetlerini öne çıkararak üçüncü hat siperlerini geri almayı başarmıştır. Fakat birinci ve ikinci hat siperleri düşmanın elinde kalmıştır. 6 Haziran sabahı saat 03.30'da 9. Tümen yanına aldığı takviye üç alayla birlikte, Kirte ile Zığındere arasındaki bölgeye taarruz etmiş ve siperlerin çoğunu geri almayı başarmıştır[296].

Bu muharebeler de ağır kayıplar verilmiş olsa da Türk birliklerinin başarısı ile son bulmuştur. İngiliz ve Fransız birliklerinin başarısı birkaç yüz metre ilerlemeden öteye geçememiştir. Bu muharebeler sonunda İngilizlerin zayiatı 6.000 kişi, Fransızların zayiatı 2.000 kişi, Osmanlı zayiatı ise 9.000 kişi civarındadır. İngiliz ve Fransız birliklerinin taarruzu durdurularak geri atılmak sureti ile harekâtın başından beri hedefledikleri Alçıtepe'ye ulaşmaları bu defa da mümkün olmamıştır. Bu muharebeler sonunda her iki taraf da verilen ağır kayıplara ilaveten son derecede yorgun ve bitkin düşmüşlerdi[297].

Üçüncü Kirte Muharebesi Çanakkale Savaşları Günlüğü adlı eserde aynen şu şekilde nakl edilmiştir:

"4 Haziran'da tekmil İngiliz ve Fransız kuvvetleri kara topçusunun da yardımıyla taarruza kalktı. Bugün Cenup grubundaki kuvvetimiz 25.000 kişilik 37 taburdu. Düşman ise takviye edilmiş beş fırka yani 65.000 kişiyle taarruza kalkmıştı. Ertesi geceye kadar süren pek kanlı boğuşmalardan sonra düşmanın önceden zapt edebildiği bazı siperlerimiz yine geri alınarak bu taarruz da kırıldı…" [298]

---

[295] Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşları ve Savaş…,* s. 175.
[296] Burhan Sayılır, *Çanakkale Savaşları ve Savaş…,* s. 176.
[297] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 207.
[298] Erol Kılınç, *a.g.e.,* s. 114-115.

3.7.2. I. Kerevizdere Savaşı (21-22 Haziran 1915)

21-22 Haziran 1915 tarihinde yapılan ve Birinci Kerevizdere Savaşı adını alan bu çarpışma sonundaki kayıplar insanı korkutacak kadar fazlaydı: Türkler ölü, yaralı, kayıp olarak 6.000, Fransızlar 2.500 asker kaybetmişlerdi. Küçük bir alanda ve sadece iki günlük bir çarpışmada kaybedilen kişi sayısı 8.500 kişiyi bulmaktaydı. Savunmada olduğu halde Türklerin daha çok kayıp vermiş olmasını Mareşal Sanders, Başkomutanlığa gönderdiği 22 Haziran tarihli raporunda şu şekilde açıklamıştır:

" Düşman öteden beri ve özellikle son zamanlarda yaptığı taarruzlarda, anlatılmayacak derecede çok cephane ve az insan harcıyor. Merak nedeniyle, düşmanın bir dakikada obüs ve gemi toplarıyla 150 mermi attığı sayılmıştır. Biz ise, pek çok insan ve az cephane feda ediyoruz." Bir küçük tepenin ele geçirilmesinden başka bir başarı sağlanamamıştı[299].

3.7.3. Zığındere Savaşı (28 Haziran-5 Temmuz 1915)

Kerevizdere Savaşı'nda ağır kayıplar vermiş olan 2. Türk Tümeni 25 Haziran tarihinde Asya yakasına gönderilmiştir. 2. Tümenin yerine 1 ve 6. Tümenler getirilmiştir. Getirilen birliklerle Güney Grubu Cephesi 11, 7 ve 12. Tümenler tarafından tutulmuştur. Bunların içerisinde de 11. Türk Tümeni'ne Zığındere bölgesini savunma görevi verilmiştir. İngiliz kuvvetleri birinci hatta Hint Tugayı ve 87. İngiliz Tugayı olmak üzere Zığındere Sırtına, 88. İngiliz Tugayı da Çamağacı Sırtına ikinci hatta olarak emir almışlardır[300].

28 Haziran-5 Temmuz 1915 tarihleri arasında bu cephenin en kanlısı olan Zığındere Muharebeleri yaşandı. Bu muharebelerde ilk defa Türk uçakları bombardıman ve psikolojik harekât (bildiri atmak suretiyle) amacıyla kullanıldı. Sekiz gün devam eden muharebeler sonucunda Türk tarafının kaybı çok ağır oldu. Türk tarafının kaybı 14.000'i Zığındere'de olmak üzere 16.000 kişiydi. İngiliz ve Fransızların kaybı ise oldukça az idi.

---

[299] İbrahim Artuç, *a.g.e.,* s. 254-255.
[300] Murat Ufuk Kara, *a.g.e.,* s. 41.

Muharebeler sonunda Türk tarafı, şehit ve yaralıların toplanması için ateşkes teklif ettiyse de, bu teklif General Hamilton tarafından reddedildi.

28 Haziran'dan 5 Temmuza kadar süren Zığındere Muharebelerinde Türk kuvvetleri, karşılarındaki İngiliz ve Fransızları bile hayran bırakan kahramanlık örnekleri verdiler ve kendilerine verilen görevleri canları ve kanları pahasına yerine getirdiler.

Bu muharebeler sonucunda görevinden alınan Weber Paşa'nın yerine 15 Temmuz 1915 tarihinden itibaren Vehip Paşa atandı. Bu muharebeler sonunda da İngilizler planladıkları hedefe ulaşamadılar ve son derece yorgun ve bitkin düştüler. Bu nedenle yeniden yapmayı düşündükleri taarruzu da 12 Ekim tarihine kadar erteleediler. Bu durum, Güney Grup Komutanlığına bölgeye yeni kuvvet getirmek ve mevzileri güçlendirmek için zaman vermiş oldu. Bu savaşlarda bilinen bir gerçek bir kez daha ortaya çıktı. Mevzi muharebelerine dönüşen cephelerde yeterli hazırlık yapılmadan ve yeterli topçu desteği sağlanmadan girişilen taarruz ve karşı taarruzlarla başarıya ulaşılamayacağı anlaşıldı. Aksi takdirde ağır kayıplar veriliyordu[301].

	Sağ Kanat Bölgesi	Orta Bölge	Sol Kanat Bölgesi
Komutan	Albay Refet	Albay Halil	Albay Selahaddin Adil
Kurmay Başkan	Yarbay Şükrü	Yüzbaşı Şemsettin	BinbaşıSüleyman İlhami
Kıtalar	11. Tümen (33, 126, 127. Piyade	7.Tümen (18, 20 ve 21. Piyade	12. Tümen (22, 34 ve 36. Piyade Alayları)

[301] Mithat Atabay, *a.g.e.*,s. 208-209.

	Alayları)	Alayları)	
Savunma Bölgesi	Ege Denizi - Kirte Deresi (hariç)	Kirte Deresi (Dâhil) Kanlı Dere (Dâhil)	Kanlı Dere (Hariç) Çanakkale Boğazı arası

Tablo:9 Zığındere Muharebeleri'nde Güney Grubu[302]

3.7.4. II. Kerevizdere Savaşı (12-13 Temmuz 1915)

Zığındere Savaşı'ndan bir hafta sonra 12 Temmuz 1915'de bu defa hem İngiliz hem de Fransızlar bir kısım kuvvetleriyle Osmanlı siperlerini ele geçirmek için büyük bir taarruza başladılar. 52. İngiliz, 1 ve 2. Fransız Tümenleri ile 4. , 7. ve 11. Türk Tümenlerinin bir kısım birlikleri arasında iki gün boyunca devam eden bu çarpışma, harp tarihlerine "İkinci Kerevizdere Savaşı" olarak geçecektir[303]. Taarruz 12 Temmuz günü saat 04.30'da denizden top ateşi ve havadan bombardıman şeklinde başlamıştır. Saat 07.30'da tepeye çıkan İtilaf piyadeleri şiddetli bir makineli tüfek ateşi ile karşılaşmış ve ağır kayıplar vermiştir. Tabur ve bölük subaylarını kaybetmeleri üzerine muharebe sistemlerinin çökmesi İngilizler için büyük bir sorun oluşturmuştur.

20. Alay komutanı Binbaşı Halit, saldıran düşman birliklerinin bozguna uğratıldığını ve ilk taarruzda kaybedilen siperlerin geri alındığını saat 08.55'te bildirmiştir. Binbaşı Halit'in alayı ihtiyatta daha önce tutulmuş ve bir karşı taarruza katılmıştı. 4. Piyade Tümeni bölgesindeki Fransızlar biraz daha iyi bir durumdaydı. Bu yüzden de bu bölgede ki durum tehlikeli olarak görülmekteydi. Bunun üzerine Osmanlı komutanı durumu düzeltmek için ihtiyatta tuttuğu 12. Piyade Alayı'nı

[302] Lokman Erdemir, *a.g.t.*, s. 200.
[303] İbrahim Artuç, *a.g.e.*, s. 257.

muharebeye dâhil etti. Saat 16.00'da Osmanlı topçu birlikleri itilaf kuvvetlerini ateşe tuttu. İngiliz saldırılarının ikinci aşamasına Kraliyet Deniz Tümeni'ne bağlı bir tugay tarafından destek verilmişti. Bu seferki bombardıman günlerce sürmemişti ancak çok şiddetliydi. İlerleyen gece saatlerinde itilaf kuvvetlerinin saldırıları sona ermişti[304].

İkinci Kerevizdere Muharebelerinde İngiliz ve Fransız taarruzları boşa çıkarılmıştır. Bunun sonucunda Türk tarafının moral ve direnme gücü artmıştır. Bu muharebeler neticesinde Osmanlı zayiatı 9.462 kişi, İngiliz zayiatı 3.100 kişi ve Fransızların zayiatı ise 800 kişi civarındadır. Bu sayede İngiliz ve Fransızlar da iyi bir şekilde hazırlanmadan yaptıkları taarruzlardan vazgeçerek, daha tedbirli ve ihtiyatlı hareket etmenin gerekliliğini anlamışlardır[305].

3.8.Anafartalar Bölgesi

Hazırlanan plana göre 6-7 Ağustos gecesi saat 22.00'den itibaren 32.000 kişilik İngiliz birliği Suvla Limanı'na baskın tarzında çıkarılacak, Kocaçimen Tepe'ye taarruz edilecekti bunlar daha sonra Anzak birlikleriyle koordineli olarak Kocaçimen Tepe ve Tekke Tepe hattı ele geçirilecekti. Bölgedeki Türk birlikleri kıyılarda gözetleme ve dinleme postaları halinde tertiplenmişlerdi. Asıl kuvvetler toplu halde ve geri bölgelerde bulunmaktaydı. Harekât planlandığı gibi başladı. Türk gözetleme ve dinlenme postaları derhal müdahalede bulundular ve geri çekildiler. Bölgeye çıkan İngiliz birlikleri 7-8 Ağustos günlerini büyük ölçüde kıyıda ve dar bir alanda hazırlık yaparak geçirdiler. Bu süreyi iyi biçimde geçiren Türk birlikleri bölgeyi Saros bölgesinden alınan iki tümenle (12. ve 7. Tümen) takviye ettiler ve mevcut böylece 19.000'e çıkarıldı.

8 Ağustos gecesi Albay Mustafa Kemal Anafartalar Grup Komutanı olarak görevlendirildi ve Arıburnu ve Anafartalar'daki bütün kuvvetler emrine verilerek bölgede oluşan tehdidi bertaraf etmesi görevi verildi[306].

---

[304] Edward J. Erickson, *a.g.e.,* s. 195.
[305] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 210.
[306] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 217.

3.8.1. Birinci Anafartalar Muharebeleri (9-12 Ağustos 1915)

a. Türk Tarafının Taarruz Planı

5nci Ordu Komutanı Liman von Sanders ve Türk Komutanları 9. İngiliz Kolordusunun Anafartalar kesimine gerçekleştirmiş oldukları taarruzları durdurmak Damakçılıkbayırı ve Mestantepe arasındaki bölgeyi ele geçirip bu sayede de Kocaçimentepe'nin güvenliğini sağlamak amacına sahiptiler. Bu yol ile de Anzak kuvvetleri ve 9. Kolordunun birleşmesi engellenmiş olacaktı. Ana eksen bu düşünceler etrafında şu şekilde çizilmişti:

12. Tümen Kavaktepe ve Tekketepe-271 rakımlı tepe ve güneyinde yerleşecekti. Buradan hareketle Kükürtlüpınar, Sülecik ve Mestantepe bölgesinde bulunan İngiliz güçlerine taarruz edecekti.

7. Tümen ise Büyük Anafarta köyünün doğu kesiminde bulunacak ve Kargılıkısık ile Damakçılıkbayırı arasını ele geçirecekti[307].

b. İngilizlerin Taarruz Planı

Suvla Koyu'na yapılan çıkarmayı ve muharebeleri Jonquil muharebe gemisinden yöneten 9. Kolordu Komutanı General Stopford emrindeki İngilizlerin ise taarruz planları şu safhalardan oluşmaktadır:

32. Tugay Tekketepe yönünde hareket edecekti.

31 ve 33. Tugaylardan bazı bölükler ilk baş Mestantepe-Yusufçuk ve İsmailoğlutepe arasına taarruz edecek daha sonrada Küçük Anafarta istikametine ilerleyecekti.

11. İngiliz Northern Tümenine bağlı 33. Tugay'dan bir tabur İsmailoğlu ve Damakçılıkbayırı arasında bulunacaktı.

10. İrlanda Tümeninden iki tugay ve İngiliz Tümenine bağlı 34. Tugaydan toplamda beş tabur Kireçtepe'ye doğru taarruz edecekti. Bütün bu kuvvetlerin toplam sayısı ise 32.000 kişiye yakındı[308].

---

[307] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* V/II, s. 201-202.

c. Taarruzun Uygulanması

12. Türk Tümenine bağlı 34. Alay 9 Ağustos günü saat 04.00'te İbrikçe'deki İngiliz taburunu geri attıktan sonra Yusufçuk Tepesi ve kuzeyindeki yerleri ele geçirmişti. 34. Alay'ın karşı hattında bulunan İngiliz kuvvetleri, Yusufçuk Tepesi'ni geri almak için taarruza geçmiş fakat başarılı olamamıştı. Diğer taraftan 34. Alay'dan İsmailoğlu Tepesi ve güneyine yöneltilen tabur İngilizlerin taarruzuna uğramış ama burada da durum değişmemiş ve İngilizler geri püskürtülmüştür. Bu bölgede bulunan General Mahon komutasında ki beş İngiliz taburu akşam saatlerine kadar devam ettirdiği saldırıların hiçbirisinde başarılı olamamıştır[309].

7. Türk Tümeni cephesi de 8-9 Ağustos gecesi yapılacak taarruz için hazırlık durumuna geçmişti ve nihayet 9 Ağustos günü saat 04.30'da taarruz başladı. Bu tümenin emri altında bulunan 20 ve 21. Alaylar her ne kadar hedeflerine ulaşmayı denemişlerse de İngiliz mevzilerinden açılan yoğun ve etkili ateşler karşısında durmak zorunda kalmışlardır[310].

Anafartalar bölgesinde geçen 9 Ağustos muharebeleri sonucunda 13 Türk taburu karşısındaki 22 İngiliz taburunu yenilgiye uğratmıştır. Savaş sonunda İngiliz birlikleri geri püskürtüldü ve bölge güvenliği sağlandı. Bu şekilde de İngilizlerin kesin zafer ümitleri bir kez daha yerle bir oldu[311].

9. İngiliz Kolordusu Türklerin elinde bulunan yerleri geri almak için pes etmeyerek 10 Ağustos günü tekrar taarruza geçmiştir. Bu taarruzda 11. İngiliz Tümeni'ni desteklemek için 53. Teritorial Tümeni görevlendirilmişti. 10 Ağustos günü saat 05.00'te taarruz başlamıştır. Tümenin hedefi 12. Türk Tümeni olmuştur. Birkaç saat süren bu taarruzda İngilizler yenilmiştir. Bugünkü muharebelerde 12. Türk Tümeni 413, 7. Tümen de 687 kişi kayıp vermiştir. Buna karşılık İngilizlerde ağır kayıplar vermiştir[312].

---

[308] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* V/II, s. 202.
[309] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* V/II, s. 203.
[310] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi,* V/II, s. 204.
[311] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 218.
[312] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, V/II, s. 205-206.

Bu arada Hamilton vakit kaybetmeden 11 -12 Ağustos gecesi tekrar taarruza geçmek için hazırlıklara başlamıştı. Başlatılan taarruza karşılık olarak Türk birlikleri, İngilizleri 500 metreye kadar geri atarak bulundukları bölgeyi tahkim edip savunma konumuna geçmişlerdir. İngilizlerin bu günkü yapılan muharebelerde kayıpları 680 kişi civarındaydı. Türk tarafının kaybı ise 282 kişiden ibaretti[313].

3.8.2. Conkbayırı Muharebeleri

Arıburnu çevresinin kuzey tarafındaki sırtlara İngilizler, Sarıbayır adını vermişlerdir. Burada güneyden kuzeye doğru gidildikçe yükselen Düztepe, Conkbayırı ve Kocaçimen Tepesi bulunmaktadır. Hamilton'un öncelikli amacı, Sarıbayır'daki en yüksek iki tepeyi işgal etmek için bir taarruz gerçekleştirmek ve böylece boğazı ele geçirmenin yolunu açmaktı. Arıburnu'nda bulunan Anzak siperlerinin güneydeki üçte ikisi, büyük oranda kesintisiz siperlerdi. Buna karşın kuzeydeki üçte birlik kısım, kesintili araziye bağlı olarak büyük ölçüde tahkim edilmiş mevziler ve birbirleriyle bağlantısız siper parçalarından oluşmaktaydı. Osmanlı Devleti de buna benzer bir savunma sistemi ile karşı durdu. Şöyle ki Sarıbayır'ın küçük asker müfrezeleri tarafından tutulan ve dik bir o kadar da derin vadilerle birbirine bağlanmış olan keskin yamaçlarda sadece birkaç tane Osmanlı ileri karakolu tertiplenmiştir[314].

Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal, Conkbayırındaki 8. Tümen Karargâhına geldiği zaman, Kocaçimen'den Düz tepeye kadar olan 2 kilometrelik mevzide soldan itibaren 8. 9. ve 4. Tümenler bulunmaktaydı. Kendi emrinde bulunan bu tümenlerin birlikleri birbirine karışmış ve sayıları da azalmıştı. Conktepe'nin bir kısmını ele geçirmeyi başaran düşman ise Türk birlikleri ile 50-100 metre mesafede bulunmaktaydı. Düşmanla sıkı temasta bulunan tepenin etrafındaki birlikler, bomba ve süngü savaşlarıyla çok kayıp veriyorlardı.

Conkbayırı etrafındaki Türk birliklerinin emir ve komutası 8. Tümen Komutanı Albay Ali Rıza Bey'e verilmişti. Mevzide bulunan Türk birlikleri ise mevcutlarının hemen hemen yarısını kaybetmişlerdi. Seddülbahir Cephe'sinden yeni iki alay

---

[313] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, V/II, s. 207.
[314] Edward J. Erickson, *a.g.e.*, s. 227-228.

takviye destek için yola çıkmıştı. Anafartalar Grup Komutanı Mustafa Kemal 10 Ağustos sabahı baskın tarzında bir taarruz ile düşmanı buradan atma kararı aldı[315]. Taarruz saat 04.30'da başladı. Kısa süren bir süngü savaşından sonra Türk hücum seli düşman hatlarını çiğneyerek Conkbayırı'nın dik yamaçlarından akmaya başladı. İngilizlerin pekiştirdikleri ve bolca makineli tüfek yerleştirdikleri Şahin Tepesi düşürülemedi. Ağıl Dere'de Baldwin Tugayı ile çarpışma saatlerce sürdü. İngiliz Taburları süngü ile yok edildiler. Tugay Komutanı Bladwin, General Cayley ve General Cooper yaralandılar. Türk tarafından ise 23. Alay Komutanı Recai Bey ve 24. Alay Komutanı Nuri Bey yaralandı. Ayrıca bu savaşta Mustafa Kemal de göğsüne bir şarapnel parçası isabet ederek yaralandı. Türk tarafının kayıplarının ağır olmasına rağmen taarruz durduruldu[316].

Conkbayırı muharebeleri Türk süngüsü, Türk cesareti ve Türk kahramanlığı ile sonuç bulmuştur. Bu muharebelerde İngilizler 680 kişi, Osmanlı ise 282 kişi kaybetti. Bu başarısızlık üzerine İngilizler 13 Ağustos sabahı yapmayı düşündükleri taarruz planından vazgeçtiler[317].

3.9. Kireçtepe Muharebeleri (15 Ağustos 1915)

Anafartalar muharebelerinin ilk günlerinde Kireçtepe'nin takviyesine vakit ve olanak bulunamamıştı. 7 Ağustos'ta İngilizler, Karakol Dağı'nı ele geçirmiş ve orada kalmıştı.8 Ağustos da ise donanma ateşi desteği ve üstün kuvvetle taarruza geçmiş; Sivritepe'yi almıştı. Bunun üzerine Gelibolu Jandarma Taburu, birkaç bölükle desteklenmiş; İngilizlerin daha fazla ilerlemesi önlenmişti. Türk kıtaları, Küçüktepe-Kanlıtepe-Aslantepe-Projektörtepe hattına çekilmiş ve savunma için düzenlenmişlerdi. Kireçtepe kayalık olduğu için, siper kazma olanağı yoktu. Erler açıktaydı. Tepenin sağ ve sol yanı, İngiliz muharebe gemilerinin ateşlerine karşı açıktı. Ayrıca, tepenin üzeri bıçak sırtı gibi dar ve keskin olduğu için fazla kuvvet barındırmak ve savunmaya ağırlık vermek olanağı yoktu. 5. Tümene, Ece Limanıyla Kireçtepe arasındaki kıyı kısmının ve Kireçtepe'yle İbrikçe kuzeyine kadar uzanan cephenin savunulması görevi verilmişti.

---

[315] Fikret Günesen, *a.g.e.*, s. 296-297.
[316] Fikret Günesen, *a.g.e.*, . 297-298.
[317] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 218.

9. İngiliz Kolordu Komutanı, Başkomutanlıktan gelen son emirdeki "her fırsattan yararlanarak hatlarınızı ilerletiniz" emrine dayanarak, Genel Karargâha sormadan ve bilgi vermeden, 14 Ağustos 1915 günü Kireçtepe'yi ele geçirmeye karar verdi. Bu tepe ele geçirildikten sonra, 12. Türk Tümeni kuzey kanadından kuşatılarak Tekketepe'nin doğusuna çekilmeye zorlanması mümkün olacaktı.

Kolordu emri, 15 Ağustos sabahı saat 08.40'da, taarruz için görevlendirilen 10. Tümen Komutanı General Mahon'a bildirildi. 10. Tümen Komutanı, 30. ve 31. Tugayların, bulundukları mevzilerden 162. Tugay'ın da, sağ kanattan 241 Rakımlı tepe doğrultusunda taarruz etmesine karar verdi. 30. ve 31. Tugaylar, Kanlıtepe-Küçüktepe çizgisine saat 15.30'da taarruza geçti. Bunun yanı sıra 162. Tugay da 10. Tümen'in güney kısmını koruyacak şekilde ilerledi.

7 Ağustos'tan bu yana Kireçtepe'yi yiğitçe savunan Gelibolu Jandarma Taburu, üstün İngiliz kuvvetlerinin taarruzu karşısında, çok kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı ve İngilizler, Arslantepe ile Projektörtepe'yi ele geçirdi. İngilizlerin bu taarruzu ve Kireçtepe'deki durumla ilgili Gelibolu Jandarma Taburu'nun raporu, telefon bağlantısı olmaması yüzünden, 5. Tümen Komutanı Yarbay Wilmer'e ancak saat 17.30'da ulaşabildi. Bu rapor üzerine Yarbay Wilmer, 19. ve 39. Alaylardan birer taburluk takviye kuvvetini, Kireçtepe'ye yöneltti. Arslantepe'yi almış olan İngilizler de, Kanlıtepe'ye ilerlemeye başlamışlardı.

Kireçtepe'ye yöneltilen takviye kuvvetlerinden 39. Alay'ın bir taburu, bu sırada bölgeye yetişerek, Kanlıtepe'deki Jandarma kuvvetlerine destek verdi. İngilizler, akşam karanlığı bastırmaya başladığında, Arslantepe ile Kanlıtepe arasında kalmış ve daha fazla ilerleyememişlerdi[318].

[318] Turhan Seçer, *a.g.e.,* s. 357-359.

3.10. İkinci Anafartalar Muharebeleri (21-22 Ağustos 1915)

a. İngilizlerin Taarruz Planı

Anafartalar'daki Türk savunması, İngiliz komuta kademesinde değişiklik yapılmasına yol açmış ve 9. Kolordu Komutanı General Stopford görevinden alınarak yerine 29. Tümen Komutanı General Lisle getirilmiştir. Generale dağılmış durumdaki 9. İngiliz Kolordusunu toparlamak ve İsmailoğlu Tepesi ile Küçük Anafarta çizgisindeki Türk mevzilerine karşı yeni bir taarruza geçmek görevi verilmişti. Bunun üzerine General Lisle yapmış olduğu incelemeler ışığında taarruzun 20 Ağustos'ta yapılacağını bildirmiştir. Bu karar üzerine Hamilton, 17 Ağustos'ta Lord Kitchener'e gönderdiği bir telgrafta yeni takviye kuvvetler istemiştir. 18 Ağustos'ta Mısır'dan getirilen 5.000 kişilik 2. Altı Tümen'de Suvla'ya çıkarılmaya başlamıştır. Bu taarruz hazırlıklarıyla birlikte 34. Tugay'ın 8. Northumberland Taburu da taarruza hazır hale getirilmişti. Bu yolla taarruz esnasında 53. Tümen ve 34. Tugay'ın solundaki boşluk doldurulmuştur.

Hamilton bu taarruzların ardından gerçekleştirilen toplantıda taarruzun 21 Ağustos günü yapılması yolunda karar almıştır. Hazırlanan 21 Ağustos taarruzunun ana hatları ise şu şekildeydi:

Taarruz, yarım saatlik topçu ateşinden sonra saat 15.00'te başlayacak.

9. kolordu, 11. Tümeniyle İsmailoğlu Tepesi ve güneyine yerleşecek.

29. Tümen Yusufçuk Tepesi ve güneyine saldırıda bulunacak.

53 ve 54. Tümenler Sülecik'ten Kireçtepe'ye kadar olan alanda arazi elde etmeye çalışacak.

Anzak kuvvetlerinin Damakçılıkbayırı'ndaki 9 taburluk bir kuvveti, Kayacıkağılı ile Susakkuyusu arasına taarruz edecek ve taarruz 85 top, 1 zırhlı, 3 kruvazör ve muhrip tarafından takviye edilecekti[319].

[319] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, s. 213-214.

b. Türk Tarafının Hazırlıkları ve Taarruzun Uygulanması

İngiliz taarruz hazırlıkları karşısında Türk birliklerinin hazırlık planları da şu şekildeydi: Kireçtepe-Kükürtlüpınar arasında 5. Tümen bulunacak. Kükürtlüpınar-Eğrikulak mevkiinde 12. Tümen yer alacak. Eğrikulak ve Yayvantepe arasına ise 7. Tümen görevlendirilmiştir. Yayvantepe ve Çamcıkpınar'a kadar ki alanda 4. Tümen yer alırken Anafartalar Grubu ihtiyatı olarak 9. Tümen Turşunköy kuzeybatısında, 6. Tümen de Sivli Köyü bölgesinde görevlendirilmişlerdi[320].

Hamilton, Seddülbahir cephesinden 29. ve Mısır'dan 2. Atlı Tümeni getirerek Anafartalar ovasındaki kuvveti altı tümene çıkardı. Anafartalar cephesi kuzeyden güneye doğru 5, 12 ve 7. Türk tümenleri tarafından kuşatılmış, ikişer alaylı 6. ve 9. Tümenler de ihtiyatta bulunuyordu. Hamilton'un planına göre üç tümen ortadaki 12. Türk Tümenine, iki tümen kuzeydeki 5. Tümene taarruzda bulunacaktı. Ayrıca bir tümende ihtiyatta tutulacaktı[321].

Bu tertiple 21 Ağustos'ta General Hamilton önderliğinde yoğun bir topçu ateşinden sonra taarruz başladı. Bir saat süren ve donanma ateşiyle takviye edilen topçu hazırlığından sonra İngilizler saat 15.30'da taarruzu başlatmışlar ve bir kısım Türk siperlerini zapt etmişlerdir. Kaybedilen bu siperler karşı bir hücumla derhal geri alınmıştır. Ertesi günde düşman şiddetle taarruza devam etmiş ama durum değişmemiş ve düşman geri püskürtülmüştür[322].

21 Ağustos'ta icra edilen İkinci Anafartalar Muharebeleri İngilizlerin başarısızlığı ile sonuç bulmuştur. 22 Ağustos sabahı taarruzlar da başarılı olamadı. Bugünkü muharebelerde İngilizlerin zayiatı 6.558, Osmanlı zayiatı ise 2.598 kişidir.

Bu muharebelerde İngilizlerin iyi savaştıkları bir gerçek olmakla birlikte komuta kademesi harbin başından beri yaptıkları hesaplarda yanılgıya düşmüşlerdi. Bu muharebeler süresince, ciddiyetten uzak davranışlar sergilemeleri, bir direniş karşısında güçlükleri yenmeleri sağlayacak inanç ve azimden yoksun bulunmaları ve çıkan fırsatları değerlendirme olanaklarını bulamayacak kadar tecrübesiz olmaları

---

[320] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, s. 214.
[321] Fahri Belen, *20nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973, s. 266.
[322] Erol Kılınç, *a.g.e.,* s. 160.

İngilizleri başarıdan uzak tutmuştur. Buna karşılık Anafartalar Grubu'ndaki Türk birlikleri içlerindeki vatan sevgisi ve inancıyla görevlerini canla başla yerine getirmiş ve başarılarına yenilerini eklemeyi başarmışlardır[323].

3.11. Kayacıkağılı (Bombatepe) Muharebesi (27 Ağustos 1915)

Türk birlikleri, İkinci Anafartalar Muharebesindeki durgunluktan yararlanarak 7. Tümen cephesinde taktik yönden önemli görülen Bombatepe'yi tahkim ederek güçlü bir direnç noktası haline getirmişti. Diğer taraftan da General Cox, Anzak Kolordu'suyla 9. Kolordu'nun bağlantısını kurmada önemli bir konumda olan Bombatepe'yi bir taarruzla ele geçirmeye karar verdi. Bu taarruz için, General Cox'un emrine çeşitli birliklerden oluşturulan bir kuvvet verildi. 27 Ağustos saat 16.00'da 7. Türk Tümen cephesinde Kayacıkağılı kesimindeki Türk mevzileri, İngiliz kara ve donanma topları tarafından bir saat süreyle yoğun ateş altına alındı. Bundan sonra, Kayacıkağılı'nın kuzey ve güneyinden saat 17.00'den itibaren üç hat halinde taarruza geçen İngiliz piyadeleri, geri püskürtüldü. Kayacıkağılı doğrultusunda taarruza geçen İngiliz birlikleriyse, Bombatepe'nin güneybatısındaki 21. Türk Alayı'nın bir kısım mevzilerini ele geçirdi.

33. Türk Alayı iki taburunu Bombatepe'ye yöneltmesi sonucu, İngilizlerin ileri hareketi durdurulmuşsa da, bu taburlar, İngiliz topçusunun yoğun ateşlerinden dolayı karşı taarruza geçememişlerdir. Gece 33. Alay ve İngiliz birliklerinin karşılıklı olarak birkaç kez yineledikleri karşı taarruzlarda, Bombatepe'deki bazı mevziler elden ele birkaç kez el değiştirmiştir. 17. Türk Alayı'nın 28 Ağustos günü yaptığı karşı taarruzlarda İngilizler mevzilerden atılamamıştır[324].

Her ne kadar da İngilizler mevzilerden atılamasa da taarruzları geri püskürtülmüştür. Bu muharebelerde Osmanlı zayiatı 679, İngilizlerin ki ise 1.100 kişidir. Bu muharebe Anafartalar bölgesinde yapılan son muharebe olmuştur. Anafartalar Muharebeleri Çanakkale Cephesi'nin kaderini belirlemiştir. Bu muharebenin başlangıcında çok dağınık olan Osmanlı birliklerinin hızla kesin sonuç yerlerine yöneltilmeleri, özellikle bu kuvvetler yetişinceye kadar kıyıdaki birliklerin

[323] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 219.
[324] Turhan Seçer, *a.g.e.*,s. 368.

gösterdikleri direnişler, Grup Komutanlarının tasarrufu mümkün olan bütün kuvvetlerini kesin sonuç yerlerine göndermeleri savaşın Türkler lehine dönmesini sağlamıştır. Ayrıca Albay Mustafa Kemal'in kuvvetli idaresi de bütün zorlukları yenmede çok önemli bir yere sahiptir[325].

[325] Mithat Atabay, *a.g.e.*, s. 220.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

GELİBOLU YARIMADASI'NIN TAHLİYE EDİLMESİ VE ÇANAKKALE SAVAŞLARININ ÖNEMİ

4.1.Gelibolu Yarımadası'nın Tahliyesi

İngiliz komuta kademesinde 9 Ağustos'ta Anafartalar'da, 10 Ağustos sabahı da Conkbayırı'nda alınan ağır mağlubiyetler üzerine, tartışmalı geçen görüşmeler yapılmıştı. Daha sonraki günlerde Anafartalar ve Kireçtepe istikametlerine yeni taarruzlar yapılmış olsa da durum değişmemiş ve sonuç yine hayal kırıklığı ile son bulmuştur. Bu durumu Aspinal Oglander eserinde şu şekilde ifade etmektedir[326].

"Bu anda Sir Ian Hamilton'un kurduğu bina harabeye dönmüştü. Seddülbahir'deki kuvvetler, düşmanın buradan kuvvet alarak Sarıbayır'a göndermesine engel olamayacakvaziyete düşmüşlerdi. Anzak kolordusu ayakta durabilmek için çabalamaktaydı. IX. Kolordu'nun büyük bir kısmı bitkin bir hale gelmiş ve elden çıkmıştı. Esas hedeflerden hiçbirisi alınamamıştı. Dört gün içinde üç taarruz cephesinde 25.000 den fazla insan kaybolmuştu."

16 Ağustos tarihinde İngiliz ve Fransız Harbiye Nazırları Eylül 1915'te Fransa'daki Alman mevzilerine büyük bir taarruz yapmayı planlayıp karara bağlamışlardı. Bu şekilde dikkatler Batı Cephesi'ne çevrilmiş ve İngiliz hükümeti bünyesinde Çanakkale'nin tahliyesi gündeme gelmişti. 6 Eylül 1915'de Bulgaristan, Almanya ve Avusturya ittifak anlaşması imzalamış sonrasında Bulgarlar seferberlik ilan etmişlerdi. Bunun üzerine Yunanlılar ve Sırpların katılımı ile İngiltere ve Fransa harekete geçmişlerdi[327].

7-21 Ağustos günlerinin çok kanlı ve ağır zayiatla biten savaşlarının ardından düşmanın izleyeceği iki yol bulunmaktaydı. Birinci yol Gelibolu Yarımadası terk

---

[326] Aspinall Oglander, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, İkinci Cilt, Arma Yayınları, İstanbul 2005, s. 348.
[327] Ahmet Altıntaş, *a.g.e.*, s. 21.

etmek ve yenilgiyi kabullenmek, ikinci yol ise yeniden taarruz için teşebbüse geçmekti[328].

Ağustos ayının sonlarına doğru yaklaştıkça genellikle siper savaşlarına dönen Çanakkale kara muharebeleri esnasında müttefik ordu komutanı General Hamilton'un yerine General Monro getirilmiştir. General Monro 31 Ekim'de Kitchener'e gönderdiği telgrafta Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesi hakkında şunları yazmıştır:

"Gelibolu Yarımadası'nı teftiş ettikten sonra şu sonuçlara vardım. Yarımada üzerindeki kıtalar, Avustralya ve Yeni Zelenda Kolordusu müstesna, subaylarının tecrübesizliği ve birçok birliklerinin mecalsiz bir hale gelmesi yüzünden devamlı bir teşebbüs yapmak kudretinde değillerdir. Ordumuz yalnız sahili tutmaktadır. Türkler ise zaptı mümkün olmayan siperlerinde arazinin bütün faydalarına sahip ve her türlü hareketlerimizi tamamıyla gören hâkim mevzilere sahip bulunuyorlar. Türkler çok kuvvetli ve her türlü çıkarma hareketlerini karşılayacak zamana sahip olduklarından artık bir baskın çıkarma düşünülemez. Havaların bozulması takviye kıtalarının da çıkarmasına engel olacak ve topçu cephesinin muntazam ikmal işini bozacaktır. Bu sebeplerden Türk mevzilerine yapılacak yeni bir teşebbüsün başarılı olacağına kâni değildim. Türk mevzileri günden güne genişlemekte ve kuvvetlenmektedir. Yalnız askeri sebeplere dayanmak üzere, gün geçtikçe subay ve erât sayısında ortaya çıkan büyük boşluklar ve Türkleri bugünkü hatlarından söküp atmanın imkânsızlığı dolayısı ile Gelibolu Yarımadası'nı tahliye etmeyi tavsiye ederim." [329]

Boşaltma işlemi genellikle gece gerçekleştirilmiştir. Boşaltma işlemi için en küçük ayrıntılar dahi düşünülmüş ve planlanmıştı. Selanik'e gönderilen kuvvetten başka, 54. Tümen'le bir kısım kuvvet geriye alınmıştı. Geriye kalan kuvvet sayısı 134.000 insan, 14.000 hayvan ve 394 toptan ibaretti. Bunların haricinde 92.000 kişi daha boşaltılacak bölgede bulunuyordu. Bunların 20.000'i 18-19 Aralık gecesi geriye çekildi. Diğer kısmı ise 19 Aralık günü geriye alındı[330].

---

[328] N. Hakkı Uluğ, *a.g.e.*, s. 207.
[329] Aspinall Oglander, Cilt II, *a.g.e.*, s. 446-447.
[330] Fahri Belen, *20'nci Yüzyılda Osmanlı Devlet*i, s. 269.

Seddülbahir cephesinin boşaltılmasına sıra geldiğinde bu bölgesinin boşaltılması işlemi üç evreye ayrılmıştır. Ocak ayının ilk günlerinde boşaltma başlamıştır. 7 Ocak'ta 19.000 insan, 63 top kalmıştı. Türk ordusu da bu arada taarruza hazırlanma idi. 7 Ocak tarihinde 12. Tümen'le çıkıntı halindeki düşman mevzilerine kısa süreli bir taarruz yapılmıştır. Eğer Türk taarruzu büyük ölçülü gerçekleştirilmiş olsaydı, karada kalan 19.000 kişilik İngiliz kuvveti tehlikeli bir duruma düşmüş olacaktı. 8-9 Ocak günü saat 3.45 civarında Seddülbahir bölgesi tamamen temizlenip tamamen boşaltılmıştı[331].

Gelibolu Yarımadası'nın tahliyesi konusu çok büyük bir heyecana neden olmuştu. Standard Gazetesi bu konuda yazmış olduğu bir makalede şu ifadeye yer vermişti. *"Gelibolu'nun tahliyesi Türklerden ziyade başkalarının hayretlerine neden oldu."*[332]

4.2.Çanakkale Savaşlarında Zayiat

Sekiz buçuk ay süren Çanakkale Muharebelerinde İngiliz ve Fransızlar, 410.000 İngiliz ve 79.000'i Fransız olmak üzere yarım milyona yakın insan gönderilmiştir. Bu müttefik güçlerden İngilizlerin 205.000, Fransızların ise 47.000'i bulan insan zayiatı bulunmaktadır[333].

Çanakkale Muharebelerine katılan Türk kuvvetleri genelde parça parça kullanıldığı için emir ve komuta ilişkileri birbirine girmiştir. Bu sebepten dolayı da zayiatın belirlenmesi ve komutanlıklara bildirilmesinde aksaklıklar meydana gelmiştir. Bu durumda Türklerin zayiatı konusunda faklı rakamların ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir[334].

Savaşın Adı	Tarihi		Şehit /Yaralı
Boğazı Zorlama	18 Mart 1915	Müstahkem Mevki	115

[331] Fahri Belen, *20'nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, s. 270.
[332] Burhan Sayılır, *Çanakkale Ümitler, Yanılgılar, Gerçekler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003.
[333] Veysi Akın, "Çanakkale Şehitleri", *Çanakkale Tarihi*, Birinci Basım, Cilt IV, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 2342.
[334] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı*, s. 238.

Seddülbahir Çıkarması	25-26 Nisan 1915	Güney Grubu	1.898
Kumkale Çıkarması	25-26 Nisan 1915	(Asya Grubu)	1.730
Arıburnu Çıkarması	25Nisan/2Mayıs1915	(Kuzey Grubu)	14.115
Güney Grup gece savaşı	3-4 Mayıs 1915	(15. Tümen)	3.000
II. Kirte Savaşı	6-8 Mayıs 1915	(Güney Grubu)	2.000
Arıburnu Muharebesi	19-20 Mayıs 1915	(Kuzey Grubu)	10.000
III. Kirte Savaşı	4-6 Haziran 1915	(Güney Grubu)	9.000
Kerevizdere	21-22 Haziran 1915	(Güney Grubu)	6.000
Zğındere	28 Haziran 1915	(Güney Grubu)	2.000
Zığındere	8 Haziran-4 Temmuz 1915	Güney Grubu öteki birlikler	9.000
Zığındere	5 Temmuz 1915	3 ve 5. Tümenler	4.991
Kerevizdere	12-13 Temmuz 1915	4, 7, ve 8. Tümenler	9.575
Diğer bütün cepheler	25 Nisan- 13 Temmuz 1915	Güney ve Asya Grubu	58.641
Zığındere-Kirte	6-8-13 Ağustos 1915	Güney Grubu	7.510
Kanlısırt	5-8-9 Ağustos 1915	16. Tümen	6.930
Conk Bayırı	6-8-10 Ağustos 1915	Kuzey Grubu	9.200
Arıburnu	6-8-10 Ağustos 1915	19. Tümen	2.000
Anafartalar	9 Ağustos 1915	12 ve 7. Tümenler	2.063
Anafartalar	10-23 Ağustos 1915	12 ve 7. Tümenler	4.638

Arıburnu-Anafartalar	6-22 Ağustos 1915	Anafartalar Grubu	18.000
Savunmanın Tümü	25-41913- Ocak 1916		180.406

Tablo:10 Türk birliklerinin Çanakkale Savaşları'nda cephelere göre kayıpları[335]

	Ölü ve Kayıplar	Yaralı	Toplam
İngiltere	29.718	78.000	107.718
Avustralya	8.709	17.924	26.633
Yeni Zelanda	2.721	5.140	7.861
Fransa	9.798	17.371	27.169
Toplam	50.946	118.434	169.381

Tablo:11 Müttefiklerin Çanakkale Muharebelerinde kayıpları[336]

Çanakkale Muharebeleri hakkında yazılmış olan kaynakların büyük çoğunluğunda gerek zayiat miktarları gerekse şehit sayısı hakkında değişik miktarlar yazıldığı göze çarpmaktadır. Birkaç tane örnek verecek olursak;

İbrahim Artuç, "1915 Çanakkale Savaşı" adlı eserinde Çanakkale Muharebelerinde ki kayıp sayısını 57.084 şehit, 97.864 yaralı, 11.178 kayıp, 20.297

[335] Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2009, s. 467-468.

[336] Gürsel Göncü, Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı: Siperin Ardı Vatan*, MB Yayınevi, İstanbul 2006, s. 146.

hastalıktan ölen, 13.459 hava değişimi ve 14.000 kişiyi de hastaneye gidenler şeklinde vermektedir. Bu verilerle toplam kayıp ise 252.000'i bulmaktadır[337].

Selahattin Çetiner "Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme" adlı eserinde şehit, yaralı, esir, kayıp ve hasta olarak zayiatımızın 250.000 kişi olduğunu bunların içinden de 50.000 den fazla askerimizin şehit olduğunu ifade etmektedir.

Ramazan Eren " 250 Bin Şehidin Destanı" adında bir eser kaleme almıştır[338].

Veysi Akın tarafından kaleme alınan "Çanakkale Şehitleri" adlı makalede Türk kayıpları ile ilgili aşağıdaki tablo verilmiştir:[339]

	Şehit	Yaralı	Kayıp	Hava Değişimi	Hastalıktan ölen	Hastaneye sevk	Toplam
Subay	589	1.017	27				1.633
Er	56.495	96.847	11.151	7.084	20.297	14.000	205.874
Genel Toplam	57.084	97.864	11.178	7.084	20.297	14.000	206.507

Tablo: 12 Çanakkale Savaşı Türk Kayıpları[340]

Liman von Sanders'in, "Türkiye'de Beş Sene" adlı eserinin 133 üncü sayfasında "Beşinci ordunun Çanakkale Savaşlarındaki zayiatı muharebenin şiddet ve sürekliliği ile orantılı bir şekilde çok yüksektir. Bütün zayiat 218 bin olup bunun 66 bini şehittir." şeklinde bilgi bulunmaktadır[341].

[337] İbrahim Artuç, *a.g.e.,* s. 329.
[338] Ramazan Eren, 250 Bin Şehidin Destanı, 6. Baskı, Çanakkale 2002.
[339] Veysi Akın, *a.g.m.,* s. 2342.
[340] Veysi Akın, *a.g.m.* s. 2342.
[341] Liman von Sanders, *Türkiye'de Beş Sene*, 6. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013, s. 133.

Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı tarafından resmi kayıtlara göre ve birinci el belgelere dayanarak kaleme alınan eserde zayiat (şehit, yaralı, hasta, kayıp ve esir) toplamı 213.882 kişi olarak verilmektedir. Bu rakamın 57. 263'ü şehit, 11. 178'i kayıp, 97.874'ü yaralı, 7.084'ü hava değişimi, 20.297'si hastalıktan ölüm ve 14.000'i de hastaneye gönderilenler şeklindedir[342].

Çanakkale'de her iki tarafında zayiatının oldukça fazla olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak Türk tarafının zayiat konusunun genellikle savaş süresince verilmiş olan şehit sayısı ile karıştırıldığı görülmektedir. Örneğin her yıl Çanakkale Zaferlerinin anısı üzerine çeşitli platformlarda düzenlenen programlarda 250 binden fazla şehit verildiği üzerinde durulmaktadır. Bunun yanında yine Gelibolu Tarihi Alanına yönelik yapılan gezi turlarında da bu durum değişmemektedir. Bu gibi bilgilendirmelerde zayiat sayısı, şehit sayısıyla eş değermiş gibi gösterilmektedir ki bu nokta da yanılgıya düşüldüğü muhakkaktır.

Sonuç olarak bakıldığında, İtilaf devletlerinin toplam kaybı 252.000 olduğu, Türk tarafının ise 213.882 kaybı olduğunu ifade edebilir.

4.3.Çanakkale Savaşlarının Sonuçları

Konumu ve tarihi itibariyle İstanbul Boğazı Karadeniz'e açılan kapı, Çanakkale Boğazı ise Ege Denizi'ne açılan kapı olma özelliği ile geçmiş dönemlerde olduğu gibi günümüzde de stratejik öneme sahip bir bölgedir. Nitekim Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, Enver Paşa'nın Londra'yı ziyaretinde Churchill'le bir dünya savaşı çıkması konusundaki tartışmaları sırasında, Churchill'in Paşa'ya *"Böyle bir savaşta eğer Türkiye Almanya'nın tarafını tutarsa, İngiliz Filosu Çanakkale Boğazı'nı zorlayıp geçecek ve İstanbul'u alacaktır"* ifadesini kullanması İngiltere'nin Boğazlara verdiği önem ve değeri göstermektedir[343].

Çanakkale Muharebeleri, Türk tarihindeki kötüye gidişin, Batılı devletlerin Türkleri önce Avrupa topraklarından, sonra Anadolu'dan atma çabalarının son

[342] *Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi*, V/III, s. 500.
[343] Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 430.

bulduğu tarihi bir muharebedir. Ayrıca Türk'ün tekrar batıya doğru ilerlemesine olanak sağlayan bir zaferdir[344].

Bu zafer, Gelibolu Yarımadası üzerinde kazanılmıştır. Birinci Dünya Savaşı'ndaki düşmanlarımız İngiltere ve Fransa Gelibolu Yarımadası'nı ele geçirerek Çanakkale Boğazı'nı açmak ve devamında da başkent İstanbul'u işgal etmek niyetiyle bu harekâta başlamışlardır. Böylece Türklerin Avrupa ile olan bağlantılarını da tamamen kesmiş olacaklardı. Bilindiği üzere Gelibolu Yarımadası Türk tarihi açısından ayrı bir yere ve öneme sahiptir. Gelibolu Yarımadası Türklerin Avrupa'ya geçişindeki ilk bölge olmasının yanı sıra Avrupa kıtasında sahip olduğumuz ilk toprak parçasıdır. 1354 yılında Gazi Süleyman Paşa tarafından alınan bu değerli ve önemli toprak parçasının düşmana çiğnettirilmemesi anlamında Çanakkale zaferinin önemi tartışılmaz derecede büyüktür[345].

Çanakkale Muharebeleri, dünya tarihinde benzerine az rastlanan deniz ve kara savaşlarından birisidir. Siyasi açıdan, birçok emelin, ihtirasın, idealin iç içe girdiği, askeri açıdan ise insan gücünün, azminin ve inancının yanı sıra, âlet, edevat ve teçhizat açısından yeterince denge kurulamadığı bir mücadele örneğidir. Müttefik devletlerin Osmanlı Devleti'ni ortadan kaldırmak için saldırdıkları yerde vatanı canla başla savunan insanlar savaşmıştır. Sonuçta da yarım milyonun üstünde insan ya hayatını kaybetmiş ya da sakat kalmıştır. Çanakkale'de İngiliz ve Fransızlar hem deniz hem de kara da ağır yenilgilere uğramış ve geldikleri gibi geri gitmişlerdir[346].

Çanakkale Savaşları'nın Dünya savaşı üzerindeki en belirgin etkisi savaşın iki yıl daha uzaması olmuştur. Eğer 1915 yılındaki taarruzlarda Boğaz ele geçirilip İstanbul ele geçirilmiş olsaydı, Osmanlı'nın tasfiyesiyle Doğu sorunu halledilecek, İngiltere'ye zengin petrol yataklarının yolu açılacak ve Rusya'ya yardım ulaştırılmış olacaktı. Nitekim Türk milletinin kahraman ordusunun kahramanca savaşıp mücadele etmesi, elindeki olanakların son derece kısıtlı olmasına rağmen vatana yürekten bağlılıkla, inanç ve azimle mücadele etmeleri bütün planları alt üst etmiştir.

---

[344] İsmet Görgülü, *Çanakkale İlk Günde Biterdi*, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara Ekim 2008, s. 139.
[345] İsmet Görgülü, *Çanakkale İlk Günde…*, s. 142.
[346] Azmi Süslü, "Çanakkale Savaşları ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 20, Kasım 1991, s. 303.

Bunun yanı sıra Çanakkale Zaferi, tüm planları alt üst etmekle de kalmamış Rus çarlığının da 1917 ihtilali ile yıkılarak savaştan çekilmesinin ana etkenini oluşturmuştur[347].

Çanakkale'de kazanılan Türk zaferiyle; Baltık'tan ve Avrupa'dan Almanlar tarafından abluka altına alınan Rusya, Boğazlar ve Karadeniz'den de Türkler tarafından kapatılınca Çarlık Rusya'sı yıkılmış ve savaşın ömrü kısalmıştır. Savaş iki yıl daha uzamış olması Rusya'da Sovyet ihtilâlinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Ortaklarını kaybeden ve iki yıl daha savaşmak zorunda kalan itilaf devletleri de oldukça yorulmuşlardı. Çanakkale'deki başarısızlıkları büyük bir moral çöküntüsünü de beraberinde getirmiştir. İtilaf devletleri Çarlığı kurtaramadıkları gibi bir de Sovyetlerle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kapitalist Avrupa Sosyalizmin ülkelerine yayılacağından korkmuştur.

Türk ordusunun Irak ve Filistin cephelerine kaydırılmasını engelleme amacı da bulunan bu harekât beklentilerin aksine bir milyona yakın İngiliz ve Fransız askerinin buradan uzak kalmasını sağlamıştır. Avrupa'da Almanlara karşı savaşılan cephelerde de Almanlara nefes alma şansı sağlamıştır[348].

Çanakkale Zaferi dünyaya, Türk'ün tükendiği sanılan gücünün henüz tükenmediğini, artık tarihi misyonunu tamamladığını sandıkları Türk'ün şartlar ne kadar zor olursa olsun, daha çok şeyler başarabilecek güç ve inanca sahip olduğunu göstermiştir. Bu zaferin belki de Türk milleti için en önemli yanı milli mücadele ruhunun ilk meşalelerinin burada yakılmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk temel taşlarının bu mücadeleler sırasında atılmış olması ile Türk milletine Mustafa Kemal'i kazandırmış olmasıdır[349].

---

[347] Lokman Erdemir, *Çanakkale Savaşı, Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2009, s. 463.

[348] Rahmi Doğanay, "Çanakkale Zaferinin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Sonuçları", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 12, Ankara 1993, s. 365-366.

[349] İsmet Görgülü, "Çanakkale Zaferi ve Atatürk", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 16, Ankara 1995, s. 492-493.

Çanakkale Savaşları, binlerce Türk gencinin kanını akıttığı fakat düşmana geçit vermeyen, yüzlerce, binlerce kahraman Mehmetlerin, Yahya Çavuşların, Seyit Onbaşıların onurlu mücadelesi olarak tarih sayfalarında yerini almıştır[350].

Çanakkale'de Dünya İmparatorluğu'na soyunmuş yeryüzünü tek elden idare etmek azmiyle yola çıkmış İngiliz Krallığı'nın büyümesi durmuş ve üzerinden güneş batmayan imparatorluğun bir süre sonra üzerinden güneş batar hale gelmiştir. Bununla orantılı bir şekilde sömürgelerdeki İngiliz hâkimiyeti gücünü ve etkisini ağır ağır kaybetmiştir[351]. Çanakkale Muharebeleri, Türk nesillerinin zihninde nasıl bıçakla kazınmış tarihi bir olay ise, aynı şekilde İngiliz nesillerinin zihnine de o şekilde yerleşmiş ve silinmesi imkânsız bir hal almıştır[352].

Çanakkale Savaşları, dünyanın her bir tarafında sömürgeye sahip devletleri de derinden etkiledi. Bu yolla esir milletlerin bağımsızlık duyguları tetiklendi. Bu yüzden de Çanakkale Savaşları, emperyalizmin aldığı ilk yara oldu. Dünya'nın en güçlü ve emperyalist devletlerine karşılık kazanılan bu savaşlar, onların savaş öncesi hazırladıkları plan taslaklarını yerle bir etti. Gelecekte yine bu güçler tarafından saldırıya uğrayan Türk vatanı, Çanakkale Savaşlarından alınan ilhamla büyük bir kahramanlık mücadelesine dönüştü. Milli Mücadele döneminde de büyük ve bölücü emperyalistler amaçlarına ulaşamadı.
Türkler için Çanakkale Savaşları'nın en önemli sonucu, bu zaferden alınan cesaretle Türk milletine milli mücadele azmi kazandırmış olmasında yatmaktadır[353].

İstanbul ve boğazlar Rusların istilasından kurtulmuş, İzmir Yunanlıların, Adana Fransızların, Antalya İtalyanların, Karadeniz kıyıları Pontusçuların ve Doğu illerimizde Ermenilerin eline geçmekten kurtulmuştur.Taçlar yıkılmış, Macar krallığı, Almanya ve Avusturya İmparatorlukları ve Rus Çarlıkları tarihe karışmıştır. Dünya'nın askeri, tarihi, içtimai, siyasi ve iktisadi düzeninde birçok değişiklikler meydana gelmiştir. Macarlar, Çekler ve Hırvatlar Avusturyalıların boyunduruğundan

---

[350] Selçuk Kızıldağ, *Çanakkale Cesaretin Bedeli*, Arma Yayınları, İstanbul 2003, s. 52.
[351] *İkdam*, No: 6520, 1 Nisan 1331 (14 Nisan 1915), s. 2.
[352] Refik Turan, "Tarihî Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt X, Sayı 30, Kasım 1994, s. 563.
[353] Mehmet Yetişgin, "Çanakkale Savaşlarının Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi", *Çanakkale Savaşı ve Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2006, s. 211.

kurtulmuşlar, egemenliklerine kavuşmuşlar ve milli sınırlar içinde bir hükümet kurmuşlardır.

Genellikle 18 Mart 1915'te gerçekleşmiş olan Deniz Muharebesinde kazanılan zaferle, Birleşik Filo'nun Marmara'ya girerek imparatorluğun başkenti olan İstanbul'u bir ay içinde ele geçirme planları suya düşürülmüştür. Bu şekilde de hükümet çevrelerinde beliren ve halka yansıyan İstanbul'u kaybetme korkusu ortadan kalkmıştır.

Boğaz'da elde edilen bu ilk zafer, çok geçmeden Gelibolu Yarımadası'na yöneltilen çıkarmalarla başlatılarak, dünyanın en güçlü zırhlılarınca sürdürülen bombardımanlar altında Türk askeri, yılıp usanmadan aylarca süren mevzi muharebelerinde yüksek bir moral ve mücadele azmi örneği göstermiştir. Bu azmin sonucunda da düşmanı yarımadayı terke mecbur bırakmıştır. Çanakkale Muharebelerinin sonunda ortaya çıkan başarı tablosu, Anadolu insanının bağımsızlık uğruna neleri göze alabileceğinin açık bir nişanesi olmuştur. Çanakkale, Türk insanının ülkesine, bayrağına ve inancına olan bağlılığını ve bu bağlılığını koparmaya çalışanlara karşı göstereceği tepkinin ne olabileceğini ispatladığı gerçek bir tarihin adıdır. Çanakkale, 20. Yüzyılın başlarında "Hasta Adam" olarak adlandırılan, kimilerince "bitmiş bir devlet" gözüyle bakılan bir devletin, bu adlandırmalara ve nitelendirmelere karşı verdiği bir nevi cevap olmuştur[354].

Deniz ve kara harekâtlarıyla bir bütün olarak gerçekleştirilip tüm anlamı ve çarpıcılığıyla Türk Harp Tarihi'nde kendisinde yer edinen Çanakkale Muharebeleri, Mustafa Kemal gibi bir kahramanın ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Birinci Dünya Savaşı'ndan hemen sonra başlayacak olan Milli Mücadele'nin bu eşsiz kahramanını tarih sahnesine çıkarmıştır[355].

Mustafa Kemal bu muharebeler sırasında "Size taarruzu değil ölmeyi emrediyorum" diyebilen bir komutandır. Askerine böyle bir emri veren ne böyle bir komutan, ne de komutanının emrini tereddütsüz yerine getirebilen başka bir millet

---

[354] Erhan Metin, *Sözün Bittiği Yer: Çanakkale*, Çankırı Belediyesi Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi Eğitim ve Kültür Yayınları, No: XI, Çankırı Mart 2008, s. 61.

[355] İsmet Görgülü, *Kurtarıcının Doğduğu Yer Çanakkale*, Birinci Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2014, s. 28.

yoktur. Mustafa Kemal'in bu emri verdiği birliklerin bağlı olduğu 57. Piyade Alayı'nın Alay komutanları dâhil olmak üzere bütün subay ve erleri Çanakkale Muharebelerinde şehit düşmüştür[356].

Çanakkale galibiyeti, Anlaşma Devletleri'nin Osmanlı Devleti'ni savaş dışı bırakarak, Almanya'nın güneydoğudan kuşatılmasını amaçlayan planlarını boşa çıkarmıştır. Yenilmez armada olarak bilinen dünyanın en büyük güçlerini oluşturan deniz filosu tarihinin en büyük yenilgilerinden birisini almıştır[357].

Çanakkale Muharebelerinin diğer bir anlam ve önemi de, dağılma dönemini yaşamakta olan imparatorluğun, dünya kamuoyunda yarattığı kötü imajın sonucu olarak, Türklerin iyice tükendiği sanılan gücünün henüz tükenmemiş, şartlar ne olursa olsun iyi sevk ve idare edildiği takdirde tüm zorlukları yenebilecek güç ve inanca sahip olduklarında yatmaktadır. Düşman güçleri bir devletin çöküşü ile milletin inanç ve gücünün çöküşünün farklı şeyler olduğunu burada anlamışlardır. Türk'ün devletinin çökebileceği ama kendisinin alsa çökmeyeceğini görmüşlerdir[358].

Çanakkale Muharebeleri, Türk askerinin dünyanın en güçlü zırhlıları ve en modern silah araç ve gereçleriyle donatılmış deniz ve kara ordularına karşı sergilediği başka ulusların askerleriyle kıyas götürmez direnç ve azim ruhu, Türk İstiklal Savaşımızın Kuvayı Milliye ruhuyla eş değer bir anlam taşıması açısından da ayrıca tarihsel bir öneme sahiptir.

Çanakkale'de Türk askerleri, bol cephaneye dayanan, yoğun bombardıman altında Türk'e özgü sabır ve serinkanlılıkla görevinin başında kalmıştır. Çanakkale zaferi Ortadoğu'da ve halkı Müslüman olan ülkelerde Türkiye'nin prestij ve nüfuzunu artırmasının yanı sıra sömürgecilere karşı yer yer direniş hareketlerinin doğmasına da yol açtı. Avrupa devletlerinin yenilmezliğine inanmış olan Doğu

---

[356] Suat İlhan, "Çanakkale Muharebeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 683.
[357] Talha Uğurluel, Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi, 10. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006, s. 46.
[358] İsmet Görgülü, *Kurtarıcının Doğduğu Yer…*, s. 26.

toplumları Çanakkale Savaşları sayesinde kendilerinde güven duygusu kazanmış oldular[359].

Birleşik Filo'nun 18 Mart 1915 Deniz Savaşı'nda, 18 savaş gemisinden 7'si savaş dışı kalırken, Çanakkale Müstahkem Mevkii ise savaş gücünü olduğu gibi koruyabiliyordu. Keza Filo'nun mayın arama ve tarayıcıları 11 mayın hattı üzerinde döşenmiş mayınlardan sadece üç adedini etkisiz hale getirebilmiştir[360].

Çanakkale Cephesi'nin deniz harekâtı kuşkusuz sıradan bir askeri harekât ya da muharebe olayı değildir. Boğazlar, konumu ve tarihi önemi itibariyle, İstanbul Karadeniz kapısı, Çanakkale de Ege Denizi kapısı olarak görülmüştür. Boğazların geçmişte taşıdıkları ve çağımızda halen taşımakta oldukları stratejik önem ve değer açısından daima birlikte düşünülmüş ve düşünülmektedir. Her iki boğaz, klasik ve dar çerçeve de sadece Akdeniz'i Karadeniz'e, Avrupa'yı Asya'ya bağlayan su geçitleri ya da köprüler değil, Akdeniz'in öteki önemli su geçitlerinden Cebelitarık ve Süveyş kanalı ile de bütünleşerek dünyanın büyük denizlerini (Atlas ve Hint Okyanusu gibi) ve büyük kıta parçalarını birbirine bağlayan, daha geniş anlamdaki jeopolitik konumuyla dünya siyaset ve iktisadi hayatı üzerinde olan etki ve gücünü bugünde korumaktadır. Bu nedenlerledir ki, Türk Boğazları uluslararası ilişkilere yön vermede daima odak noktası olmuşlardır[361].

Çanakkale'de gerçekleşen Türk Zaferi, itilâf devletlerinin hedeflerine ulaşmalarına engel olmuştur. Özellikle Boğazlardan Rusya ile irtibat kuramamaları Dünya ve Türkiye tarihinin topyekûn değişmesine neden olmuştur. Rusya'yı içinde bulunduğu sıkıntılı ortamdan bu yoldan gidecek yardım malzemeleriyle kurtarmayı amaçlayan harekâtın başarısızlığı Rusya'nın içine düştüğü sosyal ve ekonomik problemlerin artmasına, ihtilâl hareketlerinin gelişmesine ve Çarlık yönetiminin çökerek bu ülkenin savaştan çekilmesine neden olmuştur[362]. Eğer Rusya'ya

---

[359] Mehmet Ali Ünal, "Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 569.
[360] İbrahim Yıldırım, *Çanakkale Muharebeleri Otto Liman Von Sanders ve Mustafa Kemal*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2015, s. 209-211.
[361] Naif Bayındır, *a.g.e.*, s. 124.
[362] Mehmet Saray, *Atatürk'ü Nasıl Anlamalıyız? Söyledikleri ve Yaptıkları ile Atatürk'ü Anlamak*, Birinci Basım, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2011, s. 38.

düşünülen yardım ulaşmış ve bu şekilde ihtilâlin önüne geçilmiş olsaydı, savaş sırasında Osmanlı İmparatorluğunu paylaşmak için yapılan gizli anlaşmalar uygulanmak amacıyla kuzeyden gelen Rus saldırıları devam edecekti. Bu durum, daha sonra ortaya çıkacak olan Milli Mücadele hareketinin önünde aşılması çok güç bir engel olarak kendini göstermiş olacaktı[363].

Türk askerinin direnme gücünün, fedakârlık ruhunun, millet ve vatan sevgisinin bir abidesi olan Çanakkale Zaferi, dünyanın en iyi donatılmış orduları karşısında kara, deniz ve havada sürdürülen insanüstü bir mücadele ve gayretin sonucudur. Sömürgeci Avrupa devletlerinin hesapları boşa çıktı. Rusya müttefiklerinden yardım alamayınca Almanya karşısında bozguna uğradı. Asya ve Uzakdoğu'nun esaret altındaki diğer milletleri Avrupa devletlerinin Çanakkale'de gururlarının kırılmasından son derece memnun oldular. Çünkü onlar emperyalizmin teknik üstünlüğü ve zenginliği karşısında vatan sevgisi ve milliyetçiliğin zaferinden dolayı kendi istiklalleri içinde bir ümit ışığı olarak görmüşlerdi[364].

Çanakkale Savaşları, Türk tarihi içinde önemli bir yer tutmakla beraber, Atatürk'ün askeri kariyerinde de önemli bir yere sahiptir. Önce 19. Tümen Komutanı daha sonra Anafartalar Grup Komutanı olarak bu muharebelere katılan Atatürk askeri dehasını burada gözler önüne sermiştir. Hızlı ve doğru bir şekilde karar vermesi, verdiği kararları cesaretle uygulaması ve sorumluluğu çekinmeden üzerine alması savaşın seyrini büyük ölçüde etkilemiştir. "Anafartalar Kahramanı" olarak tanınmış ve Anadolu'da Türk İstiklal Savaşı'nın başlamasında etkili olmuştur[365].

Avusturyalı ve Yeni Zelendalılardan oluşan ve Anzak adıyla İngiliz bayrağı altında Çanakkale Savaşlarına katılan toplumların millet bilincine kavuşmaları Çanakkale Savaşları sayesinde gerçekleşmiştir. Bu şekilde de dünyaca tanınmışlardır[366].

---

[363] Cemal Avcı, "Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları ve Milli Mücadele'ye Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 717-718.
[364] Mehmet Ali Ünal, *a.g.m.,* s. 569.
[365] Neşe Çetinoğlu, "Tarihi Bir Dönüm Noktası: Çanakkale Zaferi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 726.
[366] Vehbi Vakkasoğlu, *Bir Destandır Çanakkale,* 105. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2011, s. 27.

Önce denizde daha sonra karada bir yıl kadar süren Çanakkale Savaşları sonunda istilacı zihniyetin çok güvendikleri muhteşem donanmaları zafer umutlarını ve gururlarını sonsuza dek Türk kalacak Çanakkale sularına gömerek geri dönmek zorunda kalmıştır[367].

Çanakkale Muharebeleri insanlık tarihinin o zamana kadar gördüğü en büyük çıkartma hareket olması, farklı milletlerden insanları aynı cephede buluşturması, başka bir cephede görülmeyen kendine özgü özelliklere ve savaş tarzına sahip olmasıyla her zaman sıra dışı bir savaş olma özelliği taşımıştır.

Türk milleti açısından Çanakkale Muharebeleri, büyük bir zaferle taçlanması ve doğurduğu sonuçları itibariyle çok önemlidir. Bu küçücük yarımada düşmanın üstün savaş vasıtaları ve ateş gücünü göğsünü siper ederek karşılayan Mehmetçiğin kazanmış olduğu zafer her türlü övgünün üzerindedir. Çanakkale'de verilen mücadele, varlığına kast etmiş bir düşmana karşı vatanı korumak düşüncesiyle ve milli bir ruhla yapılmıştır. Çanakkale'de yeşeren bu milli ruh, Kurtuluş Savaşı'na temel taş olmuştur[368].

10 Ocak 1916 yılında İkdam gazetesinin Çanakkale Zaferi hakkında yazmış olduğu aşağıda verilen ifade savaşın sonucu ve taşıdığı önemi büyük ölçüde anlatmaktadır:

"Kahraman, aslan Mehmetçiklerin canlarını dişlerine takarak gösterdikleri gayret ve fecaatleri sayesinde Çanakkale'de artık düşmandan eser kalmadı. Yalnız Türk tarihi için değil, dünya tarihinin de en büyük ve müstesna kısmını işgal edecek olan bu şanlı başarı, bugünkü neslin gelecek nesle bırakacağı en değerli bir hediyesidir ki, bununla bir millet haklı olarak ilelebet övünebilir. Bu hediye Türklüğün faziletinden, Türklerin hamiyetlerinden, Türklerin mutlu ve kutlu

[367] Mustafa Safran, "Bir Kahramanın Doğuşu Çanakkale Savaşları ve Sonuçları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994, s. 575.
[368] Ellis Ashmead Bartlett, *Bir İngiliz Savaş Muhabirinin Kaleminden Çanakkale Gerçeği*, 6. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul Şubat 2007, s. 15.

hislerinden, maneviyatlarından, faziletinden ve pak v saf ruhundan meydana gelmiştir. Bu dünya durdukça Türklüğe şan ve şeref verecek bir eserdir.''[369]

4.4. Çanakkale Savaşlarının Avrupa Devletleri ve Rusya Açısından Önemi

Çanakkale Savaşları, evrensel niteliği olan, doğurduğu sonuçlar bakımından dünya tarihini derinden etkileyen savaşlar arasındadır. Türkler, İngilizler, Yeni Zelandalılar, Fransızlar, Almanlar, Ruslar ve Avusturyalılar gibi toplumlar bu savaşın nedenlerini oluşturdukları kadar sonuçlarından da olumlu ya da olumsuz yönde bir o kadar etkilenmişlerdir.

Çanakkale Savaşları, Türk milletinin büyük bir başarı öyküsüdür. Bunun yanı sıra Çanakkale, Türk tarihinin dönüm noktalarından birisidir. Birinci Dünya savaşı devam ederken başlayan Çanakkale Savaşları, savaşın seyrini ve sonucunu değiştirmiştir. Bu nedenle de dünya tarihinde üzerinde önemle durulan bir zafer olmuştur.

4.4.1. İngiltere, Fransa ve İtalya Açısından Önemi

1915 yılı Ocak ayı sonlarında İngiltere hükümeti, Fransa hükümetine göndermiş olduğu bir mesajda, İngiltere'nin Çanakkale'de kendisinin ve Fransa'nın genel çıkarlarına son derece uygun ciddi bir askeri harekâta girişeceğini ve bunun içinde Fransa'dan bir miktar küçük gemi ve mayın tarama gemileri istemiştir. Ayrıca Fransız donanmasının da bu saldırıya destek vermesinden son derece memnun kalacaklarını dile getirmiştir. Kendi topraklarında Ağustos 1914'den bu yana Alman ordularına karşı bir savaş devam ederken Fransız hükümetinde bu konuda ikilikler yaşanmıştır. Fransız orduları Başkomutanı General Joffre, Almanya'ya ancak Fransa'daki cephede kesin bir darbe vurulabileceği görüşüne sahipti. General'e göre, İngiltere ve Fransa bütün güçlerini burada bulundurmalıydı. Başka yerlerdeki

[369] Niyazi Ahmet Banoğlu, *Türk Basını'nda Çanakkale Günleri*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2005, s. 73-74.

herhangi bir harekat kesin zaferi sekteye uğratabilirdi. Buna rağmen Çanakkale'de bir cephe açılmasına sıcak bakan Fransız komutanlar da bulunmaktaydı[370].

Fransa toprakları üzerinde bir miktar İngiliz askeri bu ülkenin kurtuluşu için canlarını siper ederken, Fransızlar da Çanakkale'de İngiliz yönetiminde başlatılacak olan harekâta destek vermeyip sırt dönmek aralarındaki dostluğa sığmayacaktı. Birinci Dünya Savaşı sırasında Fransız hükümeti, basına sansür uygulamıştır. Bu sebepten dolayıdır ki, Çanakkale'deki gerçek durum Fransız kamuoyunca tam aolarak öğrenilememiştir. İngiliz ve Fransız müttefik donanmasının Çanakkale Boğazı'nı geçmek için zorladıkları 18 Mart 1915 günü, Fransızların Bouvet adındaki zırhlı gemileri batmıştır. Bu durum Fransa'nın çok önemli siyasi bir gazetesi olan Le Temps'de şu şekilde dile getirilmiştir:

"Boğaz girişindeki müstahkem mevkiler şiddetli bir direniş gösteriyorlar. Toplar ve mayınlar, Fransız ve İngiliz filolarına ciddi ve acılı kayıplar verdirdilerse de bu, harekâtı düzenleyicileri hiç şaşırtmadı. Şu ana kadar batan ya da yara alan gemilerin sayısı, beklenenin hissedilir ölçüde altında (...). Kara ve deniz güçlerimiz, işbirliği halinde, birkaç haftaya kadar İstanbul'a ulaşacaktır. Bugün, aklı başında hiç kimse şüphe etmesin ki, Fransa, İngiltere, Rusya'nın bu ortak harekâtı, kesin başarıyla sonuçlanıncaya kadar sürdürülecektir."[371]

Çanakkale Savaşlarını kaybeden İtilaf güçleri Osmanlı Devleti'ne daha bir düşmanca yaklaşmaya başlamıştır. Savaştan önce ve savaş sırasında İngilizler ve Fransızlar Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğü konusunda az da olsa bir politika izlerken, Osmanlı Devleti'nin savaşa girmesi ve bunun sonrasında Çanakkale Savaşları'nda göstermiş olduğu başarı sonucu bu devletler Osmanlı'nın tamamen tarih sahnesinden çıkarılmasını istemişlerdir. Savaş sırasında ve sonrasında İtilaf güçleri aralarında imzalamış oldukları gizli anlaşmalar ile Osmanlı Devleti'ni kendi aralarında pay etmişlerdir. Mart-Nisan 1915 tarihinde Rusya'nın aşırı isteği sonucu İngiltere ve Fransa savaş sonrasında Ruslara Türk Boğazlarının tamamen

---

[370] Yahya Akyüz, "Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu", *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993, s. 121.
[371] Yahya Akyüz, *a.g.m.*, s. 122.

bırakılacağını kabul etmiştir. İtalyanlar Nisan 1915'te imzalanan Londra gizli anlaşmasıyla Antalya ve İzmir çevresi ile On iki adaya sahip olma planına kavuşmuştur. Bununla birlikte Yunanlılara ise imparatorluk topraklarından pay verme sözü verilmiştir.

Çanakkale Savaşlarının devam ettiği günlerde imzalanan bu gizli anlaşmalar ile düşman güçlerin daha canla ve başla savaşmalarını motive etmek amaç edinilmiştir.Çanakkale Savaşları sonrasında imzalanan Sykes-Picot anlaşması ile İngiltere ve Fransa en büyük payı almayı amaçlamışlardır. 16 Mayıs 1916 tarihli gizli anlaşmaya göre Fransızlar Musul, Suriye, Lübnan ve Çukurova'yı; İngilizler ise Ürün, Irak ve Filistin'i alacaktı. Geriye kalan Arap topraklarında ise bir "Arap Devleti" kurulacaktı. Nisan 1917'de imzalanan St. Jean de Maurinne anlaşması ile İtalyanlara verilen yerler genişletilmiş, İzmir-Kayseri-Mersin'den geçen bir sınırla tüm Güney batı Anadolu İtalyanlara bırakılmıştı.

İngiliz Dışişleri Bakanı, Yahudilerin desteğini almak ve Amerika'nın savaşa girmesini sağlamak için 2 Kasım 1917'de Siyonist liderlerden Rothschild'e bir mektup göndererek Filistin toprakları üzerinde Yahudilere ulusal bir yurt kurma düşüncesini bildirmişti. Bu fikir daha sonra Fransa, İtalya ve Amerika ve İtalya tarafından da benimsenmiştir[372]. Böylece Çanakkale Savaşlarının devam ettiği iki yılda İngilizlerin savaş öncesi Osmanlı toprak bütünlüğünü koruma politikası tamamen değişmiştir. İngilizlerin Araplara verdiği sözler, Ermeniler ve diğer Osmanlı azınlıkları için düşündükleri topraklar, İtilaf güçlerinin kendi aralarındaki taksimler ve Yahudilere vaat edilen sözler bir araya getirildiğinde 1920 yılında ortaya koyulan Sevr anlaşmasının taslağı ortaya koyulmuştur. Bir yere kadar Sevr anlaşmasının şekillenmesinde Çanakkale Savaşlarında alınan yenilginin intikamı etkili olmuştur[373].

1917 yılının Ekiminde Bolşeviklerin gerçekleştirdiği Komünist devrimin nedenleri her ne kadar 19. Yüzyıl sonlarında Rusya'da oluşan siyasi gelişmelere, devrimci örgütlerin çalışmalarına, bunlara karşı hükümet tarafından yeterli

[372]Oral Sander, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi, İstanbul 2000, s. 340-342.
[373] Mehmet Yetişgin, *a.g.m.*, s. 20.

önlemelerin alınmamasına ve ekonomik zayıflıklara bağlı ise de 1917 Mart ayında çıkan ihtilal ile Rus Çarlığı yerini Liberal Prens Lvov'un başkanlığında, tüm siyasi oluşumları içine alan bir koalisyon hükümetine bırakmıştır. Liberal hükümet kötü gidişata çare olamadığı gibi savaşa da devam etmekten yana tutum sergileyince Lenin'in "kayıtsız şartsız barışı" isteyen Bolşevikleri Ekim devrimini gerçekleştirmişlerdir. Yönetimi ele alan Bolşevikler Rusya'yı savaştan çekerek Mart 1918'de Brest-Litovsk anlaşmasını yapmışlardır.

Bu anlaşmaya göre İttifak güçleri, İtilaf kuvvetleri karşısında güçlenmiştir. Fakat Amerika Birleşik Devletleri'nin aynı yıl Batı cephesinde İtilaf kuvvetleri yanında savaşa girmesi Rusya'nın savaştan çekilmesi ile İttifak devletleri açısından esen olumlu havayı tersine çevirmiştir[374].

Çanakkale Savaşları, sömürgeci Avrupa devletlerinin planları istedikleri yönde gitmemiş, İngiltere ve Fransa'nın sömürgeleri üzerindeki prestijine bir darbe, esir milletlere bir ümit ve istiklâl ışığı olmuştur. Üzerinde güneş batmayan bir imparatorluk diye tabir edilen İngilizlerin dünya hâkimiyetini derinden etkilemiştir[375].

İngiliz Savaş Bakanı Lord Kitchener, yıkımlarla dolu Çanakkale Savaşları nedeniyle gözden düşmüş ve bu sebepten dolayı da savaş bakanlığından istifa etmek zorunda kalmıştır. Bu olayın ardından Rusya'ya gönderilen Kitchener, burada Rusların savaşa devam etmesi için çalışmalar yapmıştır. 5 Temmuz 1916 yılında dönüş yolunda gemisinin mayına çarpması sonucu boğularak ölmüştür.

Çanakkale Savaşları'nda İtilaf güçlerine komuta eden İngiliz Sir Ian Hamilton, başarısızlığından dolayı eleştirilere maruz kalmış, İngiliz ve Fransız hükümetlerinin Çanakkale'den çekilme kararı almalarına karşı geri çekilmenin büyük kayıplara sebep olacağını ileri sürmesi üzerine görevinden alınmıştır. Onun yerine göreve Sir

---

[374] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 393.

[375] Refik Turan, *a.g.m.*, s. 562-563; İkdam gazetesinde İngiltere'nin sarsılan imajı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır: "*İngiltere'nin sarsılan nüfuzu bir daha kabil değil teessüs edemeyecektir. Fi'l-vaki mağrur İngiltere'nin yenilmez bir kuvvete malik bulunduğuna bundan böyle İngiltere'de hiç kimse i'timat edemeyecektir. Müttefikler bir daha kendilerini ateşe atmak istiyorlarsa varsın onlar tecrübe etsinler. Türkler atiye her halde sükûn ve i'tidal ile muntazır olabilirler. Almanya ve Avusturya-Macaristan bu hususta Türklerle birliktedir." Tanin,* No: 2268,1 Nisan 1331 (14 Nisan 1915), s. 4.

Charles Monro getirilmiştir. Cephenin durumunu gören Monro'nun ilk emri geri çekilmek olmuştur. Churchill ise, Monro'nun geri çekilme planına "geldi, gördü ve yenildi" sözleriyle eleştirel bir tutumda bulunmuştur[376].

İtalya, 1870 yılında siyasi birliğini tamamlamış ve Avrupa'nın büyük devletleri arasına yerini almıştı. Bu genç oluşumlu devletin dış politikasına yön veren iki unsur bulunmaktaydı. Bunlardan birincisi Avusturya elinde bulunan ve İtalyanların yaşadığı Tranten ve İstirya bölgelerini almakken ikincisi de gelişen sanayisi için hammadde ve Pazar kaynağı olacak sömürge alanları elde etmekti. Sömürge yarışı içerisine girmesi İtalya'yı diğer sömürgeci devletlerle karşı karşıya getirmiştir. Bu sebeple İtalya 1882'den beri İttifak bloğunun bir üyesidir. Bu üyelik İtalya'nın sömürge elde etme isteğine cevap vermemiştir. Dolayısıyla İtalya kolonilerde özellikle de Trablusgarp'ta rahat hareket edebilmek için 1900'lü yıllardan sonra Fransa ile yakınlaşmaya çalışmıştır. İttifak devletlerine karşı mevcut sorumluluklarına rağmen Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında İtalya her iki tarafla da pazarlığa gitmiştir. Sonuç olarak da kendisine sömürgelerde genişleme, Osmanlı Devleti topraklarından pay verme vaatlerinde bulunan İtilaf devletleri yanında yer almaya karar vermiştir. 1915 yılı mayıs ayında İtalya'nın savaşa katılmasında, Çanakkale Savaşları sonucunda yıkılmasını muhtemel gördüğü Osmanlı Devleti topraklarından pay alma isteği etkili olmuştur[377].

4.4.2. Balkan Devletleri Açısından Önemi

Çanakkale Savaşları, Balkan Devletleri ve İtalya üzerinde de önemli tesirler hâsıl etmiştir. Yunanistan, "Megali İdea", "Büyük Yunanistan", "Eski Bizans'ı canlandırma" amacına sahipti. Bu amacına ulaşması da Türklerin yenilip tarih sahnesinden silinmesiyle mümkün olabilirdi. İngiltere ve Fransa, 1915 yılının Ağustos ayında Bulgaristan'a Kavala ve hinterlandını, Yunanistan'a da Batı Anadolu'yu vaat ederek bu iki Balkan devletini kendi taraflarına çekmek istemiştir. Yunanistan bu projeye şiddetle karşı çıkmıştır. 1915 Eylülü'nde Bulgaristan Sırp

[376] Mehmet Yetişgin, "Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 18, s. 22.
[377] Abdurrahman Çaycı, "Türk Ordusu'nun Çanakkale Zaferi ve Siyasi Neticeleri", *Türk Kültürü*, Sayı 58, Ankara 1967, s. 29-30.

sınırına asker çıkardığında, Venizelos yine İngilizlerin yanında yer almak istemiştir. Bunun için İngiltere ve Fransa'dan yardım talep etmiştir. Gelibolu Seferi'nin başarısızlığı üzerine, Yunanistan tarafsızlığı 917 Haziranı'na kadar devam etmiştir[378].

Bulgaristan öncelerden beri 1878 Ayestafanos anlaşması sınırlarının özlemi içerisindeydi. Tuna'dan Ege Denizi'ne, Karadeniz'den Arnavutluk bölgesine kadar yayılmak istemektedir. 1912-1913 yıllında I. Balkan Savaşı'nda bu istemiş olduğu sınırlara nispeten ulaşan Bulgaristan, II. Balkan Savaşı ile bu kazançlarının önemli bir bölümünü kaybetmiştir. Sonuç olarak da komşularına kırılmış ve Sırp düşmanlığı güden Avusturya-Macaristan yanında yer almak istemekteydi. Bu düşüncelerine rağmen Bulgaristan savaş başladığı sırada hem itilaf hem de ittifak devletlerinin yanında yer almak istememiş ve onların baskılarına karşı direniş göstermiştir. Çanakkale Savaşı'nın sonucundan emin olduktan sonra ittifak devletlerinin yanında savaşa girmiştir[379].

Çanakkale Savaşlarının Romanya üzerinde de etkisi olmuştur. Romanya savaşın başında tarafsız kalmak istemiş olmasına rağmen İtilaf ve İttifak devletlerinin baskısı ile karşı karşıya kalmıştır. Romanya Kralı Almanlara yakındı fakat halkın isteği İtilaf devletlerinin yanında yer almaktan yanaydı. Yalnız İtilaf devletlerinden Rusya'ya karşı duyulan güvensizlik, Romanya devlet adamlarını tedirgin etmekteydi. Çünkü Rusya, 1878'de Türklere karşı beraber savaşa giren Romanya'dan Besarabya bölgesini almıştı. Bu bağlamda Çanakkale'de kazanılan zafer, Romanya'nın 1916 Ağustosuna kadar tarafsız kalmasını sağlamıştır[380].

Tarafsız kalan devletlerle ilgili olarak da ikdam gazetesinde şu bilgiler mevcuttur: "*Çanakkale Müdafaası müttefiklerimiz için dahi gayetü'l-gaye mühimdir. Çanakkale müdafaasıyla İtilaf-ı müsellesin kanadı kırılmıştır. Çanakkale müdafaası bizden başka milletlerinde istikbalini te'min etmiştir. İtilaf-ı müsellesin kendisine*

[378] Abdurrahman Çaycı, *a.g.m.,* s. 28-29.
[379] Mehmet Tütüncü, "Çanakkale Muharebelerinin Osmanlı Devleti ve Dış Dünya Bakımından Sonuçları", *Milli Kültür*, Sayı 82, Ankara 1991, s. 16.
[380] Abdurrahman Çaycı, *a.g.m.*, s. 16.

hidmet ettirmek istediği milletler bugün o müdafaaya güvenerek bî taraf durmayı tercih ettiler."[381]

Özetle, Çanakkale Savaşı'nda İngiliz ve Fransızların amaçlarından birisini de Balkan devletlerini kendi yanında savaşa çekmek oluşturmuştur. Netice olarak da Çanakkale zaferi bu planı bozmuş ve Balkan devletleri üzerinde etkili olmamıştır. Bulgaristan'ın ittifak devletlerinin yanında savaşa girmesi veya Yunanistan'ın o sıralarda takip ettiği tarafsızlık politikası hep Çanakkale'deki Türk zaferinin sonuçları arasında yer almıştır[382].

4.4.3. Çanakkale Savaşlarının Rusya Üzerindeki Etkileri

Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasının ardından Rusya Boğazlar meselesine daha da ayrı bir önemle yaklaşmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşa katılması üzerine, Rus Genel Karargâhı tarafından hazırlanan raporda Boğazların Rusya için ehemmiyetini ekonomik, stratejik ve genel olarak da politik açısından değerlendirilmekte ve Rusya'nın Boğazlar'ı ele geçirmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu rapora göre, 1903-1912 yılları arasındaki dönemde Rusya'nın ihracatının % 37'si Boğazlar'dan geçmişti. Bu ihracat karadan da yapılabilirdi. Fakat eğer karadan yapılırsa ihracatın masrafı %25 oranında artacaktı.

Osmanlı Devleti'nin 1911-1912 Trablusgarp ve 1912-1913 Balkan Savaşları'nda Boğazları kapamış olması Rusya'da ayda 30 milyon ruble zarara yol açmıştır[383].

Çanakkale Savaşları, İtilaf devletleri açısından en büyük etkiyi Çarlık Rusya'nın üzerinde bırakmıştır. Çarlık Rusya'nın yıkılışının temelleri Çanakkale Savaşları sırasında atılmıştır. Rusya açısından Birinci Dünya Savaşı'nın iki temel amacı vardır. Bunlardan birincisi Almanya'nın Avrupa'daki üstünlüğünü kırmak, ikincisi de tarihi emeli olan Boğazları ele geçirmekti. Birinci Dünya Savaşı'nın gidişatı içerisinde Çanakkale Cephesi'nin açılması Boğazların geleceği ile ilgili birtakım siyasi faaliyetlere de sahne olmuştu. Osmanlı Devleti daha Birinci Dünya Savaşı'na

---

[381] *İkdam*, No: 2307,9 Mayıs 1331 (22 Mayıs 1915), s. 3.
[382] Cemal Avcı, *a.g.m.*, s. 718.
[383] Fahir Armaoğlu, "Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri", Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu, s. 8.

girmeden önce, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov Fransa Büyükelçisine "Boğazların serbestliğinin milletler arası bir organ ve İstanbul Boğazı'nda bir Rus üssü kurulmasıyla sağlanalacağını" söylemişti. Osmanlı Devleti, cihan harbine girince, Rusya'nın müttefikleri Boğazlar meselesinin arzusuna göre halledileceği sözünü vermişlerdir[384].

İtilaf devletlerinin Türk ordusu karşısında başarısızlığa uğraması bütün hesapların alt üst olmasına sebep olmuştur. Çanakkale Zaferi ile umduğunun tam tersi ile karşı karşıya gelen itilaf güçleri geldikleri gibi geri çekilmişlerdir. Bu zafer sayesinde, Boğazlar açılamamış, Rusya ile müttefikleri arasında irtibat sağlanamamış ve Rusların ihtiyacı olan silah ve malzeme yardımı yapılamamıştır. Bu durum da zaten kötü bir vaziyette olan Rusların yıkılmasına, diğer bir deyişle Rusya'da Bolşevik güçlerin iktidarı ele geçirmesine neden olmuştur[385].

Rusya'da ihtilalin çıkması ise Almanya ve Osmanlı Devleti'ne birtakım faydalar sağlamıştır. Bu faydalar şu şekilde özetlenebilir:

- Rusya'da iktidarı ele geçiren Bolşevikler, Birinci Dünya Savaşı'na karşı oldukları için hem Almanya hem de Osmanlı Devleti ile savaşı bitiren anlaşmalar imzalayarak savaştan çekilmişlerdir.
- Bolşevik güçlerin iktidara gelmesi, itilaf devletleri içinde Osmanlı Devleti'ni paylaşmaya yönelik olan gizli anlaşmaları Rusya açısından geçersiz bırakmıştır.
- Bolşevik ihtilali, Osmanlı Devleti'nin düşmanlarından birisi olan Rusya'yı saf dışı bırakmıştır. Bu durumda Milli mücadele hareketlerini kolaylaştırmıştır[386].

Eğer Çarlık Rusya'sı yıkılmayıp savaş sonucunda İtilaf güçlerinden birisi olarak galip devletler yanında yer alsaydı, Osmanlı Devleti'nin içine düşeceği durum daha içler acısı bir hal alabilirdi. Çünkü gizli anlaşmalarla boğazlara ve doğudaki birtakım topraklara sahip olacağını büyük devletlere kabul ettirmiş olan Rusya, Osmanlı

[384] Abdurrahman Çaycı, *a.g.m.,* s. 27.
[385] Hasan Mert, *a.g.m.,* s. 370.
[386] Süleyman Kocabaş, *1915 Çanakkale Savaşları ve Türk-Dünya Tarihindeki Yeri*, İstanbul 2005, s. 152-154.

Devleti'nin parçalanmasını kesinleştirmesinin yanı sıra Mili Mücadele'nin kazanılmasının da önünü de kesebilirdi. Bu anlamda Çarlık Rusya'sının çöküşü Türklere derin bir nefes aldırmıştır[387].

İtilaf devletleri açısından ise, onlar Çarlığı kurtaramadıkları gibi bir de Sovyetlerle uğraşmak zorunda kalmışlardır. Kapitalist Avrupa Sosyalizmin ülkelerine yayılacağından endişe etmiştir. Ayrıca Orta ve Yakın Doğu'da da Sovyet yayılmacılığı Rus emperyalizmini aratmayan bir nitelikte ortaya çıkmıştı. Bu nedenlerle Çarlığı tekrar kurmak için Amerika'da dâhil olmak üzere misyonerler ve din adamları tarafından askeri ve ekonomik yardımlar yapıldı. Güçlerini bu noktalara da bölmek zorunda kalan İtilaf devletleri savaş sonrasında kontrolü tam anlamıyla sağlayamadılar.

Türk ordusunun Irak ve Filistin cephelerine kaydırılmasını engelleme amacı da bulunan bu harekât beklentilerin aksine, bir milyona yakın İngiliz ve Fransız askerinin buralardan uzak kalmasını sağlamıştır. Avrupa'da Almanlara karşı savaşılan cephelerde de Almanlara rahat nefes alma şansı sağlamıştır[388].

4.4.4. Anzaklar Açısından Önemi

Çanakkale Savaşlarında savaşan tüm taraflar kendi tarihleri için bir şeyler kazanmışlardır. Türkler, İngilizler, Fransızlar gibi tarihi derinlere giden toplumlar kendi tarihlerine yeni başarı ya da başarısızlıklar eklerken, Anzaklar da yeni şekillenmekte olan devletleri için oldukça değerli bir tarih ortaya koymuşlardır. Avustralya ve Yeni Zelanda (Avustralia and New Zeland Army Corps- Anzac) ordularının baş harflerinin kısaltılması ile meydana gelen "Anzac" kelimesi, bu ülkeler için son derecede önemli bir tarihin ortaya çıkmasını sağlamıştır[389].

İngiltere'nin sömürgesi olan ve kısaca Anzak adıya adlandırılan Avustralya ve Yeni Zelandalı askerler, kendilerine anlatıldığı gibi Türkleri vahşi, barbar bir millet

[387] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.,* s. 393.
[388] Rahmi Doğanay, *a.g.m.*, s. 366.
[389] Mehmet Yetişgin, *a.g.m.*, s. 23.

olarak görmekteyken savaş sırasındaki tecrübelerinden bunun gerçek olmadığı kanaatine varmışlardır[390].

Anzaklar 25 Nisan 1915'te Gelibolu'ya çıkarma yaptıkları günü Avusturya ve Yeni Zellanda 1916 yılından bu yana "Anzak Günü" olarak kutlamaktadır. Onlar için başarı veya başarısızlıktan ziyade, tarihe altın harflerle yazılacak olan bir olayda rol almak ve her zaman hatırlanmak daha önemli olmuştur[391].

Çanakkale cephesinde Türklere karşı savaşan Avustralyalı ve Yeni Zelandalı askerler gelecekte ülkelerinin bir tarih kazanımına katkı sağlamışlardır. Çanakkale'de savaşan Anzaklar ülkelerinin bağımsız bir devlet olarak kurulmasında ihtiyaç duyulan askeri eylemleri ve kahramanlıkları elde etmişlerdir.

4.5.Çanakkale Savaşlarının Türk Tarihi Açısından Önemi

Birinci Dünya Savaşı'nın önemli cephelerinden olan Çanakkale'de, Türk askeri bir kahramanlık destanı yazmıştır.Türk askeri, hem denizde hem de karada kendilerinden her anlamda üstün olan düşman kuvvetlerine karşı koymuş, kanlarının son damlasına kadar mücadele etmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti, İngiltere, Fransa, Rusya, Bulgaristan ve Yunanistan ile anlaşma yapmak için tekliflerde bulunmuş olmasına rağmen bu teklife sıcak yaklaşılmamıştı. Hatta savaş çıkana kadar oldukça iyi ilişkiler içerisinde olunan Almanya bile Osmanlı Devleti ile bir ittifak anlaşmasına yanaşmamıştı. Birinci Dünya Savaşı gidişatı içerisinde Çanakkale'de bir cephe açarak savaşın süresini kısaltmak, Osmanlı Devleti'ne son vermek ve müttefikleri Rusya'ya yardım ulaştırma gibi amaçlara sahip olarak itilaf güçleri, Osmanlı ordularının Balkan savaşlarındaki mağlubiyeti ile alay etmişlerdir. Bu yüzden Osmanlı Devleti'ni bitmiş bir güç olarak görüp Çanakkale'yi çok rahat geçip, İstanbul'u ele geçireceklerini zannetmişlerdir. Çanakkale Zaferi bu bağlamda

[390] Hasan Mert, *a.g.m.,* s. 370.
[391] Mehmet Yetişgin, *a.g.m.*, s. 24.

Osmanlı'nın hâlâ var olduğunu göstermiştir. Burada kazanılan başarı, Türklere sonsuz bir güven ve güç kaynağı teşkil etmiştir[392].

Çanakkale Savaşları'ndaki zaferle Osmanlı Devleti bir bakıma kendi saygınlığını tekrar geri kazanmıştır. Bu zafer, Türkler için büyük bir gurur kaynağı olmuştur. Batı dünyasında hasta ve tembel olarak ifade edilen Türk imajı yerini cesur, metin ve korku nedir bilmez kavramlarına bırakmıştır. Türk aydın ve idareci kadrosuna burada kazanılan zafer, büyük bir cesaret ve özgüven duygusu aşılamıştır[393].

Çanakkale'de kazanılan zafer ile Türk Kurtuluş Savaşı arasında sıkı bir bağ vardır. Çanakkale Savaşları son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin kabul ettiği Milli Ant'ın içeriği ve gelecekte Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur.

Çanakkale Savaşları ve burada kazanılmış olan zafer, vatan kurtaran ve devlet kuran büyük bir liderin tarih sahnesine çıkmasına vesile olmuştur. Savaş başladığı sırada Sofya'da görev yapan Mustafa Kemal gönüllü olarak savaşa katılmak istemiştir. Bu isteği karşılığında kendisine Tekirdağ'da bulunan 19. Tümen komutanlığı görevi verilmiştir. Emrine verilen birlik yeterince bilinmeyen, askerleri genç ve tecrübesiz olan bir birlik olmasına rağmen Mustafa Kemal kısa süre zarfında birliğindeki askerleri yetiştirmiş ve Ece Limanı ve Morto Limanı arasında ki bölgeye hareket etmiştir[394]. Mustafa Kemal karargâh merkezi olarak Bigalı Köyü'nü seçmiştir[395]. Emri altında bulunan askerleri yetiştirme ve cephede komuta etmede gösterdiği üstün başarılar ile düşmana ağır yenilgiler yaşatmıştır. Türk ordusunun komutanı olan Liman von Sanders'in plan ve görüşlerine karşı kendi görüşlerini savunmaktan geri durmamıştır. Mustafa Kemal'e göre düşman daha karaya ayak basmadan durdurularak zafer kazanılmalıydı. Bunun aksine Sanders, batı cephesinde Almanya'ya karşı baskıyı hafifletmek için Çanakkale'de oldukça fazla itilaf gücüyle uzun süre karada mücadele edilmesinden yanaydı. Sanders tarafından Mustafa

[392] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 396.
[393] Mehmet Yetişgin, *a.g.m.*, s. 14.
[394] Uluğ İğdemir, "Atatürk'ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları", *Belleten*, Cilt XII, Sayı 281, Ankara 1943, s. 2.
[395] Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam: Mustafa Kemal*, Cilt 1, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011, s. 233.

Kemal, "zorlu, gözü pek ve aşırı gururlu" bir komutan olarak nitelendirilmesinin yanı sıra aynı zamanda da "her şeyden önce birinci sınıf bir asker" olarak kabul edilmiştir[396].

Savaşın başında Mustafa Kemal Yarbay rütbesine sahipti. Mustafa Kemal, ilk büyük başarısını 25 Nisan 1915'te Arıburnu'nda kazanmıştır. 1 Haziran 1915'te Albaylığa terfi eden Mustafa Kemal, Conkbayırı ve Kireçtepe'de düşmanın büyük güçlerine karşı önemli zaferlere imza atmıştır. Onun zaferleri, İtilaf güçlerinin yenilmesine ve Gelibolu'yu terk etmesinde etkili olmuştur[397]. Mustafa Kemal kazanmış olduğu zaferlerin ardından "Anafartalar Kahramanı" olarak anılmaya başlamıştır.

Mustafa Kemal'in Çanakkale Savaşları'ndaki başarısı milli mücadelenin lideri olmasında etkili olmuştur. Bu savaşlar esnasında Mehmetçik Mustafa Kemal'i, Mustafa Kemal de Mehmetçiği tanıma fırsatı bulmuştur. Mustafa Kemal'in "Anafartalar Kahramanı" olarak nitelendirilmesi milli mücadele döneminde herkese özgüven vermiş ve mücadele azmi için dayanak oluşturmuştur[398]. Milli mücadele döneminin mihenk taşları Çanakkale Savaşları sırasında atılmıştır. Türk milleti, Birinci Dünya Savaşı sonunda her ne kadar da Mondros Anlaşmasını imzalamak zorunda kalmışsa da, daha sonra kendileri için kader tayin edilen mutlak sona teslim olmayarak istiklal için derhal mücadeleye atılmıştır. Bu mücadele isteğine kan ve can veren de Çanakkale'de yazılan destan etkili olmuştur. Türk milleti isterse neleri yapabileceğini görmüş ve bu inanç ve güven duygusu Milli mücadele dönemine ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına yapı taşı oluşturmuştur[399].

Çanakkale Savaşları sonucunda Türk milleti "bir nesil kaybedip, bir üniversite" gömmüş olmasına rağmen Anadolu'nun artık gerçek bir vatan olduğunu kanıtlarcasına milli bir zafer kazanmıştır. Bu zafer, Türk milletine millet olma fikrini ve vatan sevgisini aşılamıştır. Türkler millet olmanın dayanışmasını, fedakârlığını ve

---

[396] Mehmet Yetişgin, *a.g.m.*, s. 16.
[397] Hamza Eroğlu, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990, s. 80.
[398] Yusuf Hikmet Bayur, *a.g.e.*, s. 395.
[399] Mehmet Ali Ünal, *a.g.m.*, s. 569.

ulus olma duygusunu yaşamışlardır. Buradaki dayanışmada Türk milletinin gelecekteki milli birlik ve beraberliğini güçlendirmiştir[400].

Çanakkale, Türk milleti için en ağır imtihanlardan birisi olmuştur. Türk toplumu maddi ve manevi kaynaklarının büyük kısmını kaybetmiştir. Özellikle Türk aydını ve entelektüeli büyük bir darbe yemiş, Türk milleti ilerleyen yıllarda bu kadro eksikliğini hissetmiştir[401].

Birinci Dünya Savaşı emperyalist çıkarların bir savaşıdır ve Çanakkale'de büyük bir darbe yemiştir. Bu darbe emperyalizmin aldığı ilk yara olmuştur. Osmanlı Devleti, savaş öncesi dönemde içine düştüğü ekonomik, askeri ve siyasi bunalımlar gibi sorunlardan dolayı Batılı devletlerin yarı sömürgesi durumuna gelmişti. Çanakkale'de kazanılan zaferle, batılı büyük devletlerin sınırsız istek ve arzularının bir sınırının olduğu gösterilmiştir.

Çanakkale Savaşı sadece savaş meydanlarında alınan bir askeri başarı değildir. Osmalı Devleti'nin son dönemlerinde ki özellikle Trablusgarp ve Balkan savaşlarındaki yenilgilerinin vermiş olduğu ümitsizliklerin de yerini umuda bıraktığı yer olmuştur. Çanakkale'de kazanılan zafer milletin kendine olan güvenini kazandırmaya yardımcı olmuştur. Önceki başarısızların verdiği utanç duygusu ile gurur övünç yer değiştirmiştir. Bunun en güzel örneği de İkdam gazetesinde Hamdullah Suphi şu şekilde dile getirmektedir:

"*Bir hücum esnasında yaralandığı halde, ısrar ederek ertesi günü tekrar muharebeye girdiğini ve bu defa' şehid olduğunu, orada öğreniyorum. Ailesinin son isteğini makrûz tutmak içün ismini gizledi: kim bu genç, yaralı iken muharebeye giren. Diğer kahramanlarımızdan yerde yarasını bağlamak içün kendisine yardım teklif edilen bir nefer "ko aksın" Balkan muharebesinin karasını ancak bu kan siler."*[402]

[400] Mustafa Safran, *a.g.m.*, s. 575.
[401] Refik Turan, *a.g.m.*, s. 563.
[402] *İkdam*, No: 2746, 20 Temmuz 1331 (2 Ağustos 1915), s. 2.

SONUÇ

Dünya tarihinde çok önemli bir yere ve öneme sahip olan Osmanlı Devleti'nin son dönemleri büyük ve son derece de önemli savaşlara sahne olmuştur. Osmanlı Devleti, 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşından sonra yıkılış emarelerini bünyesinde iyice belli etmeye başlamıştı. Osmanlı Devleti bu kötü gidiş döneminde önce Trablusgarp daha sonra Balkan Savaşlarında büyük toprak parçaları kaybetmekle kalmamış aynı zamanda batılı devletlere de kolay yutulur lokma görüntüsü vermiştir. Özellikle Rusya tarafından "Hasta adam" olarak adlandırılmıştır. Ruslar zaten tarihi emel ve isteği olan İstanbul ve Boğazları her daim istemişlerdir.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren mutlakıyetin yıkılmaya yüz tutması, Fransız ihtilaliyle orantılı bir şekilde ortaya çıkan milliyetçilik ve bağımsızlık hareketleri sonucu Avrupa siyasi haritasında değişiklikler ortaya çıkmaya başlamıştır. 1870 ve 1871 yıllarında İtalya ve Almanya'nın siyasi birliklerini oluşturup tarih sahnesine çıkmaları Birinci Dünya Savaşı öncesini hazırlayan gelişmeler içerisinde son derece de etkili oldu. Devletlerin sömürge yarışına girmeleri XX. yüzyıla gelindiğinde zirve yapmıştı. Bu da devletleri birbirine düşürmüştür. Bu durumda Avrupa haritasını tekrardan şekillendirmiş ve bloklaşmalar ortaya çıkmıştır. Bütün bu ortamda devletleri dünya savaşına sürüklemiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda deniz ve kara muharebeleri açısından Çanakkale Savaşları, tarihte çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Çünkü Birinci Dünya Savaşı'nın kaderini ve seyrini değiştiren Çanakkale, hem deniz hem de kara savaşlarında kazanılan zafer ile Türk ve Dünya tarihine damgasını vurmuştur. Türk ordusu, Çanakkale'de karşısındaki teknik ve donanım bakımından üstün olan düşman kuvvetlerine göğsünü adeta siper etmiştir.

Çanakkale Zaferi, yokluk ve yoksulluk döneminin başarısıdır. Maddi ve siyasi açıdan devletin son günlerini yaşadığı bir dönemde meydana gelmiştir. Fakat bu gerçeğe rağmen Mehmetçiğin "Ölürsem şehit, kalırsam gazi" diyerek göğsündeki iman ve vatan sevgisiyle kana, kine ve inanılmaz bir ateş bombardımanına karşı mücadele ettiği bir savaştır. Düşman kara ve deniz taarruzuna başlamadan önce her

şeyi ayrıntılı planlamış ancak Türk ordusunun iman gücünü ve vatanı için neleri feda edeceklerini adeta ölümüne mücadele edeceklerini hesaba katamamışlardı.

Milletlerin tarihinde önemli değişme anları ve dönüm noktaları vardır. Türk milletinin de dönüm noktası olan Çanakkale Zaferi, milletin azim ve kararlılığını ortaya koymuştur. Çanakkale'de Türk milleti attığı yeni adımla yeniden var oluşun cesaretini ve kahramanlığını göstermiştir. Çanakkale'de yurt sevgisinin ve dayanışmanın önemi görülmüş, vatanın bölünmezliği, milletin birliği olduğu sürece İstanbul'u ele geçirerek Osmanlı Devleti'ne son verme isteğinde olan düşman kuvvetleri kutsal vatan topraklarının öyle kolay bir şekilde geçilemeyeceği öğrenilmiştir. Ayrıca bu savaş esnadaki mücadeleler topluma millet olma bilinci kazandırmıştır.

Çanakkale Savaşları, Balkan Harbi'nin bütün Türk ulusunun ruhunda ve benliğinde açtığı derin yaranın ve utanç duygusunun kesin şekilde tedavisini sağlamıştır.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı öncesi itilaf devletlerinin yanında savaşa girmeyi istemişse de Osmanlı topraklarını paylaşmayı hedefleyen itilaf devletlerince kabul edilmemiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti, 2 Ağustos 1914 tarihinde ittifak devletlerinin yanında savaşa katılmıştır. Rusya'nın yardım isteği üzerine harekete geçen İngiltere Çanakkale'de bir cephe açılmasına karar verdi. Bu sayede Boğazlar yoluyla Rusya'ya yardım götürülecek ve Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul ele geçirilerek devlete son verilecekti. Bu şekilde hem de savaşın kısa sürede bitirilmesi sağlanacaktı.

İngiltere, Osmanlı Devleti'ni "Yenilmez Armadası" ile dize getireceğini ve sadece deniz filosunu kullanarak boğazlardan geçilebileceğini düşünerek Fransa ile beraber büyük bir donanma hazırlamıştır. Bunun karşısında Osmanlı Devleti de, Boğazları korumak için Müstahkem Komutanı Cevat Paşa başkanlığında gerekli önlemleri almıştır. Tabyalarını güçlendirmiş ve mayın hatlarını oluşturmuştur. Nihayet 18 Mart 1915 günü müttefik donanmaya gereken ders verilmiş, Müstahkem Mevkii Komutanlığı başkanlığında Türk askeri itilaf donanmasını Çanakkale Boğazında ağır bir yenilgiye uğratmıştır.

Çanakkale Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın bir parçasıdır. Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale ile kısa sürede biteceğinin aksine iki yıl daha uzamıştır. Birinci Dünya Savaşı, aralarında Osmanlı Devleti'nin de olduğu dört imparatorluğu tarih sahnesinden çıkarırken aynı zamanda da dünyanın her bir yerinde ki sömürgelere sahip devletleri derinden etkilemiştir. Özellikle Çanakkale Savaşları ile birlikte uzak diyarlardan çeşitli amaçlarla gelen Avustralya ve Yeni Zelanda gibi toplumlar varlıkları sorgulamaya başlamıştır.

Çanakkale Savaşları, Türklere ve tüm insanlığa büyük asker, devlet kurucusu ve fikir adamı Mustafa Kemal'i armağan etmiştir. Çanakkale mücadelesi Kurtuluş Savaşı'nın kıvılcımı olmuş ve Yeni Türkiye Cumhuriyet'ine ulaşılmasında rehberlik etmiştir.

KAYNAKÇA

A) Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, DH. EUM, 3 Şb 4/32

BOA, DH. EUM, 3 Şb. 2/48

BOA, DH. EUM, 3 Şb. 4/37

BOA, DH. EUM, 3 Şb. 4/4

BOA, DH. EUM, 7 Şb. 2/31

BOA, DH. EUM, VRK, 25/8

BOA, DH. EUM. KLU, 2/38

BOA, DH. EUM. VRK, 25/24

BOA, DH. KMS, 31/30

BOA, DH. SYS, 2322/5

BOA, HR. SYS, 2095/1

BOA, HR. SYS, 2095/3

BOA, HR. SYS, 2110/8

BOA, HR. SYS, 2182/2

BOA, HR. SYS, 2322/13

BOA, HR. SYS, 2322/56

BOA, HR. SYS, 2322/82

BOA, HR. SYS, 2323/1

BOA, İ. TAL, 37 Ca 1333

B) Süreli Yayınlar

Salname-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, 1266, 1273, 1306, 1311.

Tanin Gazetesi

İkdam

C) Araştırma ve Kaynak Eserler

Akbay, Cemal, *Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi-Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi*, Cilt 1, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.

Aker, Şefik, "Çanakkale- Arıburnu Savaşları ve 27. Alay", *Çanakkale Hatıraları*, Haz. Metin Martı, Cilt I, Arma Yayınları, İstanbul 2001.

Akın, Veysi, "Çanakkale Şehitleri", *Çanakkale Tarihi*, Birinci Basım, Cilt IV, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.

Akşit, İlhan, Hayati Tezel, *Mustafa Kemal ve Çanakkale 1915*, Ziraat Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 1982.

Akyüz, Yahya, "Çanakkale Savaşları ve Fransız Kamuoyu", *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslar arası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

Alp, İlker, *Şark Meselesi veya Emperyalizmin Türk Politikası*, 1. Baskı, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları, Edirne 2008.

Altıntaş, Ahmet, *Belgelerle Çanakkale Savaşları*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşlarını Araştırma Merkezi Yayınları, Çanakkale 1997.

Apuhan, Recep Şükrü, *Çanakkale 1915*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Armaoğlu, Fahir, "Çanakkale Muharebelerinin Rusya Üzerindeki Etkileri", *Çanakkale Savaşları Sebep ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu*, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1993.

Armaoğlu, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1914- 1995)* Cilt 1-2, 14. Baskı, Alkım Yayınevi, Ankara 1992.

Arslan, Emir Şekip, *Bir Arap Aydının Gözüyle Osmanlı Tarihi ve 1. Dünya Savaşı Anıları*, 2. Baskı, Çatı Kitapları, İstanbul 2010.

Artuç, İbrahim, *1915 Çanakkale Savaşı*, Kastaş Yayınevi, İkinci Baskı, İstanbul 2016.

Atabay, Mithat, "Çanakkale Savaşları Sırasında Mustafa Kemal Atatürk", *Çanakkale Muharebeleri'nin İdaresi*, Editörler: Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015.

Atabay, Mithat, *Tasvir-i Efkâr Gazetesinde Çanakkale Savaşları*, E yayınları, İstanbul.

Atabey, Figen, "İngiliz Savaş Konseyi'nin Çanakkale Stratejisi", *ÇanakkaleMuharebelerinin İdaresi*, Editörler: Lokman Erdemir, Kürşat Solak, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015.

Atakan, Rauf, "Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Çanakkale Muharebeleri İdari Faaliyet ve Lojistik", *Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Avcı, Cemal, "Çanakkale Savaşı'nın Sonuçları ve Milli Mücadele'ye Etkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Aydemir, Şevket Süreyya, *Tek Adam: Mustafa Kemal*, Cilt 1, Remzi Kitapevi, İstanbul 2011.

Aytepe, Oğuz, "Çanakkale Savaşı Bibliyografyası", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 25-26, Ankara Mayıs-Kasım 2000.

Banoğlu, Ahmet Niyazi, *Türk Basını'nda Çanakkale Günleri*, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul 2005.

Bartlett, Ellis Ashmead, *Bir İngiliz Savaş Muhabirinin Kaleminden Çanakkale Gerçeği*, 6. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul Şubat 2007.

Baş, Nurdan, "Çanakkale Cephesi Deniz Savaşlarında 18 Mart Kahramanı Cevat (Çobanlı) Paşa", Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, Sayı 18, Çanakkale 2015.

Başaran, Selâmi, "Çanakkale Muharebesi Kara Harekâtına Genel Bir Bakış", *Çanakkale Muharebeleri 75 nci Armağanı*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Bayındır, Naif, *Bir Zafer Öyküsü Çanakkale*, 15. Baskı, Martı Yayıncılık, İstanbul. Bayrak, Orhan, *Çanakkale Savaşları*, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul 2007.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Belen, Fahri, *20nci Yüzyılda Osmanlı Devleti*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1973.

Belen, Fahri, *Birinci Cihan Harbinde Türk Harbi: 1915 Yılı Hareketleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1964.

Belen, Fahri, *Çanakkale Savaşı*, Harp Akademisi Matbaası, İstanbul 1935.

Besbelli, Saim, 1914-1918 Çanakkale'de Türk Bahriyesi, T.C.M.M.V. Deniz Kuvvetleri Kumandanlığı, Deniz Basımevi, 424 Sayılı Donanma Dergisi Ekidir, 1959.

Bilgin, İsmail, *Çanakkale'nin İsimsiz Kahramanları*, 11. Baskı, Sedir Yayınları, İstanbul 2014.

Binbaşı, Nazmi Bey, *Çanakkale Deniz Savaşları Günlüğü (1914-1922)*, Çanakkale Deniz Müzesi Komutanlığı, İzmir 2004.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı, Cilt V, *I nci Kitap* (Haziran 1914-25 Nisan 1915), Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1993.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi Harekâtı, Cilt V, I nci Kitap, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Çanakkale Cephesi, Cilt V, 2nci Kitap, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1978.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Deniz Harekâtı, Cilt VIII, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1976.

Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi Osmanlı İmparatorluğu'nun Siyasi ve Askeri Hazırlıkları ve Harbe Girişi, Cilt I, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1970.

Birinci Dünya Savaşı Çanakkale Cephesi Harekâtı (Haziran 1914-Ocak 1916), Genişletilmiş Yeni Baskı, Ankara 2014.

Cemal Paşa, *Anılarım 1913-1922*, Parola Yayınları, İstanbul 2010.

Cemal Paşa, *Hatıralar*, Çağdaş Yayıncılık, İstanbul 1977.

Çadırcı, Musa, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentlerinin Sosyal ve Ekonomik Yapıları*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.

Çadırcı, Musa," Tanzimat Döneminde Osmanlı Ülke Yönetimi (1839-1876)", *IX. Türk Tarih Kongresi*, Cilt: 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1985.

Çamoğlu, Şemsettin, *Çanakkale Boğazı ve Savaşları*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul 1962.

Çaycı, Abdurrahman, "Türk Ordusu'nun Çanakkale Zaferi ve Siyasi Neticeleri", *Türk Kültürü*, Sayı 58, Ankara 1967.

Çeliker, Fahri, "18 Mart Zaferi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 11, Cilt IV, Mart 1988.

Çeliker, Fahri, "Çanakkale Muharebeleri ve Atatürk", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi,* Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Çeliker, Fahri, "Çanakkale ve Mustafa Kemal", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt III, Sayı 9, Temmuz 1987.

Çetiner, Selahattin, *Çanakkale Savaşı Üzerine Bir İnceleme*, Harp Akademisi Basımevi, İstanbul 1999.

Çetinoğlu, Neşe, "Tarihi Bir Dönüm Noktası: Çanakkale Zaferi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Daver, Bülent, *I. Dünya Savaşında Osmanlı İmparatorluğunda Siyasal Hayat ve Siyasal Partiler*, Çanakkale Savaşları ve Sonuçları Uluslararası Sempozyumu, Çanakkale 14-17 Mart 1990, XVI. Dizi, Sayı 64,Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1993.

Demirsoy, Soner, "Çanakkale Geçildi Mi", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 21, İstanbul 2015.

Doğanay, Rahmi, "Çanakkale Zaferinin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Sonuçları", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 12, Ankara 1993.

Duman, Murat, *Cumhuriyetimizin Önsözü Çanakkale Savaşlar-Hatıralar-Kahramanlar,* 4. Baskı, Ares Kitap, İstanbul 2006.

Duman, Murat, *Çanakkale ve Gelibolu Destanı*, Gelecek Yayınları, İstanbul.

Ekim, Kadir, *"Birinci Dünya Savaşında Irak Cephesi Kut'ül-Amare Muharebesi (29 Nisan 1916-16 Şubat 1917)",* (Kahramanmaraş Sütçü İmam

Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kahramanmaraş 2015.

Engin, Vahdettin, Muzaffer Albayrak, *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*, Birinci Baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016.

Eraslan, Cezmi, "I. Dünya Savaşı ve Türkiye", *Türkler*, Cilt 13, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Erdemir, Lokman, "*Sebep ve Sonuçlarıyla Çanakkale Savaşları (Sosyal Tarih Açısından)"*, (Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat Anabilim Dalı, İslam Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), İstanbul 2008.

Erdemir, Lokman, *Çanakkale Savaşı, Siyasi, Askeri ve Sosyal Yönleri*, Gökkubbe Yayınları, İstanbul 2009.

Eren, Ramazan, *250 Bin Şehidin Destanı*, 6. Baskı, Çanakkale 2002.

Eren, Ramazan, *Çanakkale Savaşlarının Mana ve Ehemmiyetinin Muhtasar Bir Değerlendirilmesi*, Çanakkale 1995.

Ergincan, Yaşar, *Kurtlar Sofrasında Çanakkale*, Isparta Belediyesi Kültür Armağanı, Mart 2007.

Erickson, Edward J., *Gelibolu Osmanlı Harekâtı*, Çeviren: Orhan Düz, 1. Basım, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2012.

Erkal, Şükrü, "Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale Cephesi Deniz Harekâtı (Boğaz'ın Zorlanması)", *Çanakkale Muharebeleri 75. Yıl Armağanı*, Ankara 1990.

Eroğlu, Hamza, *Türk İnkılap Tarihi*, Savaş Yayınları, Ankara 1990.

Eryılmaz, Esin, *"Çanakkale Savaşları"*, (Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Edirne 1997.

Fahrettin Altay Paşa, *Çanakkale Hatıraları*, 1. Baskı, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul 2002.

Fewster, Kevin, Vecihi Başarın, Hatice Hürmüz Başarın, *Gelibolu 1915*, 4. Baskı, Galata Yayınları, İstanbul 2005.

Goryanof, Sergey, *Rus Arşiv Belgelerine Göre Boğazlar ve Şark Meselesi*, Hazırlayanlar: Ali Ahmetbeyoğlu, İshan Keskin, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2006.

Gölbaşı, Yavuz, *Tarihe Sığmayan Savaş- 1 Çanakkale Deniz Savaşları*, Birinci Basım, Okuryazar Yayınevi, İstanbul 2012.

Görgülü, İsmet, " Çanakkale Zaferi ve Atatürk", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 16, Ankara 1995.

Görgülü, İsmet, *Çanakkale İlk Günde Biterdi*, Birinci Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara Ekim 2008.

Görgülü, İsmet, *Kurtarıcının Doğduğu Yer Çanakkale*, Birinci Baskı, Türkiye Barolar Birliği Yayınları, Ankara 2014.

Gül, Kubilay Mehmet, *Dünya Savaşları 1914-1918 I. Dünya Savaşı*, Kafe Kültür Yayıncılık, İstanbul 2014.

Güleryüz, Ahmet, *Yavuz ve Midilli*, Birinci Baskı, Denizler Kitabevi, İstanbul 2007.

Günal, Zerrin, Mithat Atabay, *Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi,* 1. Basım, Nobel Yayınları, Ankara 2004.

Günesen, Fikret, *Çanakkale Savaşları*, Birinci Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul Mart 1986.

Gürsel, Göncü, Şahin Aldoğan, *Çanakkale Savaşı: Siperin Ardı Vatan*, MB Yayınevi, İstanbul 2006.

Güven, Senem, *Hatırat Türü Eserlerde Çanakkale Muharebeleri*, (Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2007.

Halıcı, Şaduman, "Tanin Gazetesine Göre "Çanakkale" Geçilmez", *Atatürk AraştırmaMerkezi Dergisi*, Sayı 61, Cilt XXI, Mart 2005.

Hamilton, Ian, *Gelibolu Hatıraları 1915*, Örgün Yayınevi, 2. Baskı, İstanbul 2006.

Harp Tarihi Gezileri II (Çanakkale-Gelibolu), Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010.

Hatip, Murad, "Çanakkale Deniz Savaşları", *1453 İstanbul Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 21, İstanbul 2015.

Hatip, Salih Murad, *Çanakkale Boğazı (Bahr-i Sefid Boğazı) Savunma Sistemi 1770-1918*, (Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2013.

Ilgar, İhsan, *Çanakkale Savaşları 1915*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1982.

İğdemir, Uluğ, "Atatürk'ün Anafartalar Muharebelerine Ait Hatıraları", *Belleten*, Cilt XII, Sayı 281, Ankara 1943.

İlhan, Suat, "Çanakkale Muharebeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

İnal, Halil İbrahim, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, 2. Baskı, Nokta Kitap, İstanbul 2008.

Kadri, Perk, "Çanakkale Savaşları Tarihi", *Askeri Mecmua*, Sayı 116, Mart 1940.

Kannengiesser, Hans, *Çanakkale'de Türklerle Beraber Bir Alman Albayın Gözünden Çanakkale*, 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Kara, Hatice Işıldak, *Çanakkale Savaşlarına Fiilen Katılan Türk ve Alman Generaller*, (Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya 2009.

Kara, Murat Ufuk, *Çanakkale Savaşları,* Eceabat Kaymakamlığı Yayınları, Çanakkale 2005.

Karaca, Mustafa, *Çanakkale*, Birinci Baskı, Nokta Kitap, İstanbul 2008.

Karadağ, Raif, *Şark Meselesi*, Nidâ Yayınevi, İstanbul 1971.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)*, Cilt 9, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, 3. Baskı, Cilt V, Ankara 1970.

Karal, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

Karatay, Baha Vefa, *Mehmetçik ve Anzaklar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Doğuş Matbaası, Ankara 1987.

Keleşyılmaz, Vahdet, "Çanakkale Muharebeleri Hakkında Bir Rapor ve Bir Değerlendirme", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt XV, Sayı 43, Mart 1999.

Kılınç, Erol, *Çanakkale Savaşları Günlüğü*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.

Kızıldağ, Selçuk, *Çanakkale Cesaretin Bedeli*, Arma Yayınları, İstanbul 2003.

Kocabaş, Süleyman, *1915 Çanakkale Savaşları ve Türk-Dünya Tarihindeki Yeri*, İstanbul 2005.

Kocabaş, Süleyman, *Türkiye'nin Canı Boğazlar*, Birinci Baskı, Vatan Yayınları, İstanbul 1994.

Koç, Osman, *Bir Hilal Uğruna Çanakkale 1915*, Akvaryum Yayınevi, İstanbul 2006.

Kodaman, Bayram, "Harp Büyük Devletler Çanakkale Muharebeleri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Korkmaz, Şerif, "Tanzimat Sonrası Çanakkale'nin İdari ve Nüfus Yapısı", *Onsekiz Mart Üniversitesi Atatürk ve Çanakkale Savaşları Araştırma Merkezi,Çanakkale Araştırmaları Yıllığı*, Sayı 3, Mart 2005.

Mahmut, Sabri Bey, *Seddülbahir Muharebesi: 26. Alay 3. Tabur Harekâtı*, Çanakkale Hatıraları III, Haz: Metin Martı, Arma Yayınları, İstanbul 2002.

Mert, Hasan, "Çanakkale Savaşları'nın Askeri, Siyasi ve Sosyal Sonuçları", *Türkler*, Cilt XIII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002.

Metin, Erhan, *Sözün Bittiği Yer: Çanakkale*, Çankırı Belediyesi Dr. Rıfkı Kamil Urga Çankırı Araştırmaları Merkezi Eğitim ve Kültür Yayınları, No XI, Çankırı Mart 2008.

Moorehead, Alan, *Çanakkale Geçilmez*, Birinci Basım, Milliyet Yayınları, İstanbul 1972.

Mustafa Kemal, *Arıburnu Muharebeleri Raporu*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, XVI. Dizi Sayı 8, Haz: Uluğ İğdemir, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1990.

Mustafa Münim, *Cepheden Cepheye: 1914-1918 İhtiyat Zabiti Bulunduğum Sırada Cihan Harbinde Kanal ve Çanakkale Cephelerine Ait Hatıralarım*, 3. Baskı, Arma Yayınları, İstanbul 2002.

Mustafa Nuri Paşa,*Netayici'l-Vuku'at*, (Haz. Neşet Çağatay), Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1992.

Mühlman, Carl, *Çanakkale Savaşı Bir Alman Subayının Anıları*, 9. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul 2009.

Mütercimler, Erol, *Bu Vatan Böyle Kurtuldu: Onlar Bizim İçin Öldüler*, 4. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul 2005.

Oglander, Aspinall, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt 1, Arma Yayınları, İstanbul 2005.

Oglander, Aspinall, *Büyük Harbin Tarihi Çanakkale Gelibolu Askeri Harekâtı*, Cilt 2, Arma Yayınları, İstanbul 2005.

Olcaytu, Turhan, "18 Mart Çanakkale Zaferi'nin Tarihteki ve Ulusal Yaşantımızdaki Yeri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Pamuk, Bilgehan, Ersin Gülsoy, *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Editör Tufan Gündüz, 1. Baskı, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.

Rudenno, Vıctor, *Gelibolu Denizden Saldırı*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş. Yayınları, Ankara 2009.

Sabah, İsmail, "Çanakkale Savaşı'nın Öğrenciler Üzerindeki Etkileri", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler*, Editörler: Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt II, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015.

Safran, Mustafa, "Bir Kahramanın Doğuşu Çanakkale Savaşları ve Sonuçları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Sami Şemseddin, *Kamusû'l-A'lam, Tarih ve Coğrafya Lugati*, Cilt 5, İstanbul 1314.

Sander, Oral, *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, İmge Yayınevi, İstanbul 2000.

Sanders, Liman von, *Türkiye'de Beş Sene*, 6. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2013.

Saray, Mehmet, *Atatürk'ü Nasıl Anlamalıyız? Söyledikleri ve Yaptıkları ile Atatürk'ü Anlamak*, Birinci Basım, Yalın Yayıncılık, İstanbul 2011.

Sayılır, Burhan, "Çanakkale Savaşları'nda Yer Alan İtilâf Askerlerinin Dini-Etnik Yapısı ve Sahip Oldukları Türk İmajı", *OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı 18, Ankara 2005.

Sayılır, Burhan, *Çanakkale Savaşları ve Savaş Alanları Rehberi*, Siyasal Kitabevi, Ankara 2007.

Sayılır, Burhan, *Çanakkale Ümitler Yanılgılar Gerçekler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2003.

Sayılır, Burhan, *Türk Kurmay Subaylarının Gözüyle Çanakkale Savaşı*, Salyangoz Yayınları, İstanbul 2007.

Seçer, Turhan, *Destanlaşan Çanakkale Deniz Kara Hava Savaşları Bütün Yönleriyle Anılar ve Yorumlar*, Kastaş Yayınevi, İstanbul 2005.

Sedâd, Mirlivâ, *Boğazlar Meselesi ve Çanakkale Deniz Zaferi*, Haz. Murat Çulcu, Birinci Basım, e Yayınları, İstanbul Mart 2008.

Shaw, Stanford J., *The Ottoman Empire in Word War I*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2006.

Soy, Bayram, "Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti'ni Parçalamak İçin mi Yapıldı? Savaşın Çıkış Sebeplerine Osmanlı Devleti Bağlamında Yeniden Bir Bakış", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1.Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler,* Editörler: Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt I, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015.

Süslü, Azmi, "Çanakkale Savaşları ve Önemi", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Cilt VII, Sayı 20, Kasım 1991.

Şahin, Enis, "Çanakkale Savaşları Kronolojisi (3 Kasım 1914 – 9 Ocak 1916)", *Çanakkale Tarihi*, 1. Basım, Cilt IV, Değişim Yayınları, İstanbul 2008.

Şahin, Feyza Kurnaz, "Afrika Basınında Çanakkale Savaşları", *Savaş Tarihi Araştırmaları Uluslararası Kongresi 100. Yılında 1. Dünya Savaşı ve Mirası Bildiriler*, Editörler: Halil Çetin, Lokman Erdemir, Cilt 1, Çanakkale Valiliği Yayınları, Çanakkale 2015.

Şakiroğlu, Mahmut H.**,** "Cezayir-i Bahr-i Sefid"*, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, Türk Diyanet Vakfı Yayınları**,** İstanbul 1993.

Taş, Necati Fahri, *Nureddin Paşa ve Tarihi Gerçekler*, Nehir Yayınları, İstanbul 1997.

Taşkıran, Cemalettin, "18 Mart Çanakkale Deniz Savaşı", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 73, Cilt XXV, Mart 2009.

Tekindağ, Şihabeddin, "Çanakkale" *İslam Ansiklopedisi***,** Cilt 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1945.

Telsiz Telgraf İhtiyat Zâbiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri, Hazırlayanlar: V. Türkan Doğruöz, E. Yasemin Yücetürk, Raşit Gündoğdu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, I. Baskı, İstanbul 2017.

Topçubaşı, Arslan, *Batı ve Şark*, Birinci Baskı, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2000.

Tuncel, Metin, "Çanakkale Boğazı", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Tuncel, Metin, "Çanakkale", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt 8, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1993.

Tuncoku, Mete, *Çanakkale 1915 Buzdağının Altı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Dizi: XVI, Sayı 91, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Anakara 2002.

Turan, Refik, "Tarihi Seyir ve Çanakkale'de Değişen Tarih", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 1. Kitap, 2. Basım, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

Türkmen, Zekeriya, *Çanakkale 1915*, Berikan Yayınları, Ankara 2010.

Tütüncü, Mehmet, "Çanakkale Muharebelerinin Osmanlı Devleti ve Dış Dünya Bakımından Sonuçları", *Milli Kültür*, Sayı 82, Ankara 1991.

Uçar, Abdullah, *Haçlı Gururunun Yere Serildiği Yer Çanakkale*, Özgü Cilt Evi, Konya 2006.

Uçarol, Rıfat, *Siyasi Tarih 1789-2001*, 7. Basım, Der Yayınları, İstanbul 2008.

Uğurluel, Talha, *Çanakkale Savaşları ve Gezi Rehberi*, 10. Baskı, Kaynak Yayınları, İstanbul 2006.

Uluğ, N. Hakkı, *Çanakkale Destanının 50. Yılı*, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Yayınları, Ankara 1995.

Utkular, İsmail, *Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri*, İstanbul Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Pulhan Matbaası, İstanbul 1953.

Ülman, A. Haluk, *I. Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş*, 3. Baskı, İmge Kitabevi, İstanbul 1972.

Ünal, Mehmet Ali, "Çanakkale Savaşları ve Sömürgeciliğin Sonu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı 30, Cilt X, Kasım 1994.

Vakkasoğlu, Vehbi, *Bir Destandır Çanakkale*, 105. Baskı, Nesil Yayınları, İstanbul 2011.

Yazıcı, Nuri, *Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi*, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2011.

Yazman, M. Şevki, *Türk Çanakkale*, Ulus Basımevi, Ankara 1938.

Yetişgin, Mehmet, "Çanakkale Savaşları: Nedenleri, Sorumlusu ve Önemine Dair Yaklaşımlar", *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, Sayı 18, Çanakkale 2015.

Yetişgin, Mehmet, "Çanakkale Savaşlarının Türk ve Dünya Tarihindeki Önemi", *Çanakkale Savaşı ve Tarihi*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul 2006.

Yıldıran, Orhan, *Çanakkale Muharebeleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1966.

Yıldırım, İbrahim, *Çanakkale Muharebeleri Otto Liman Von Sanders ve Mustafa Kemal*, (Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Basılmamış Doktora Tezi), Samsun 2015.

Yılmaz, Reha, "Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti", *Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları Dergisi*, Cilt 3, Sayı 6, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları, Uşak 2008.

Yılmaz, Saliha, *Mustafa Kemal ve Çanakkale*, 1. Basım, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul 2010.

Yurttakal, Ahmet, *Cevat Çobanlı Paşa Çanakkale Kahramanı*, Birinci Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2014.

EK-1

ÇANAKKALE SAVAŞLARI KRONOLOJİSİ[403]

18 Mart 1915 Çanakkale Deniz Savaşı Kronolojisi

08.15: Sancak gemisi Queen Elizabeth'in direğine Mondros Limanında "ileriye harekât" flaması çekildi.

10.00: müttefik donanması Boğaz girişine yaklaşmaya başladı.

10.25: Türk tarafından havalanan Alman uçağı Boğaz'a yaklaşmakta olan düşman gemilerini bildirdi.

10.30: Birinci İngiliz filosu, Agamemnon kılavuzluğunda Boğaz'dan içeriye girdi ve gemiler savaş konumuna geçti. Filonun önündeki muhripler muharebe alanını taramakta ve savaş gemilerine yol açmaktaydılar. Triumph ve Prince George savaş gemileri sancak ve iskele yönlerinde kıyılara yaklaştılar.

11.00: Kumkale gerisinden açılan obüs ateşi savaş gemilerini etkisi altına aldı.

11.39: Birinci Filo'daki İngiliz gemileri, ağır toplarıyla 14.000 yardadan merkez tabyalarına ateşe başladılar. Queen Elizabeth Anadolu Hamidiye Tabyasını, Agamemnon Rumeli Mecidiye Tabyasını, Lord Nelson Namazgâh Tabyasını, Inflexible Rumeli Hamidiye Tabyasını yok etmek için ateş ediyorlardı.

11.45: Queen Elizabeth'in Çanakkale içine düşen bir mermisi şehirde yangına sebep oldu.

11.55: Agamemnon ile Lord Nelson Rumeli Mecidiye Tabyasını bombardıman altına aldı.

11.59: Weymouth kruvazörü Yenişehir mevkiini top atışına tuttu.

---

[403] Çanakkale Savaşları Kronolojisi (3 Kasım 1914 – 9 Ocak 1916) için bkz. Enis Şahin, "Çanakkale Savaşları Kronolojisi (3 Kasım 1914 – 9 Ocak 1916)", *Çanakkale Tarihi*, 1. Basım, Cilt IV, Değişim Yayınları, İstanbul 2008, s. 1843-1862.

12.00: Müstahkem Mevkii de ki muharebe santrali isabet aldı ve karargâhla Türk savunma hatları irtibatı kesildi. Triumph, Çanakkale'yi döverken, Çimenlik Tabyasında büyük bir patlamayla cephanelik havaya uçtu.

12.01: Rumeli Tabyasının iki topu savaş dışı kaldı.

12.06: Amiral de Robeck Üçüncü Filo'ya taarruz emrini verdi.

12.20: Üçüncü Filo'yu oluşturan Fransız gemileri birinci filonun önüne geçti.

12.23: Inflexible gemisine refakat eden istimbot battı ve Inflexible büyük yara aldı.

12.25: Anadolu Hamidiye Tabyasına düşen bir mermi kışlayı yaktı.

12.27: Prince George, Mesudiye Tabyasını ateş altına aldı.

12.45: Agamemnon 25 dakika içerisinde on iki isabet aldı.

13.00: Bombardımanın şiddeti gittikçe arttı.

13.15: İngiliz kruvazörü Inflexible vuruldu. Irresistible, Cornwallis ve Vengeance Kumkale arkasından çıkıp borda düzeninde Boğaz'a girdiler.

13.20: Anadolu Hamidiye Tabyası karantina hizasında Çanakkale'ye yaklaşmak isteyen Bouvet'i ateş altına aldı.

13.47: Inflexible su kesiminin altından ağır bir yara alarak geri çekildi.

13.50: Agamemnon zırhlısı aldığı yedi isabet sonucu hasar alarak geri çekildi. Gemilerden yapılan top ateşi kesildi.

14.00: Türk bataryalarının atışları şiddetlendi.

14.30: Düşmanın altı gemisi mayın aramak için savaş alanına geldi.

14.50: Bouvet vuruldu ve 639 kişilik mürettebatıyla alabora oldu.

15.00: Yarım saat süren duraksamanın ardından ateş yeniden şiddetlendi.

15.15: Namazgâh Tabyasına düşen bir mermi kışlanın çatısını yıktı.

15.20: Anadolu Hamidiye Tabyası ateşi tekrar Irresistible gemisine yöneltti.

16.20: Irresistible bir mayına çarparak iskele yönüne yattı.

16.35: Amiral de Robeck İkinci Filo'ya geri çekilme emrini verdi.

17.15: Ocean, Irresistible'a yaklaştı ancak yedeğe alma şansı olmadığına karar verildi.

17.50: Irresistible, Rumeli Mecidiye Tabyasına 14.000 yarda mesafede kaderine terk edildi.

18.00: Amiral de Robeck, Irresistible'ın kaderine terk edilmesi üzerine daha fazla kayıp vermemek için genel çekilme emri verdi.

18.05: Ocean, Çanakkale ve Soğanlıdere bataryalarının yoğun ateşleri altında geri çekilirken mayına çarptı ve yan yattı.

18.10: Gemi komutanı Hayes, yakında bulunan Coln, Jed ve Chelmer muhriplerine yardım çağrısı gönderdi. Gemi personeli tahliye edildikten sonra Ocean da kaderine terk edildi.

19.30: Ocean, akıntının etkisiyle Morto Koyu'na doğru sürüklendi.

22.30: Ocean ve Irresistible battı[404].

[404] Mustafa Karaca, *a.g.e.*, s. 63-65.

EK-2

OSMANLICA BELGELER

BOA, DH. EUM, VRK, 25/8

Osmanlı Ordu-yu Hümâyunu

Başkumandanlığı Vekâleti

Şube 2

Numara 8824

Roma Ataşemiliterliğinden vârid olan 20 Mart sene 1331 tarihli tahriratın suretidir.

Çanakkale'ye karşı yapılan taarruzun esbabına dair şimdiye kadar elde edilen malûmat bir siyasi ve idari ve diğeri askeri olmak üzere ber vech-i âti hülasa olunabilir. Rusya maliye nazırı Bark ile İngiltere ve Fransa maliye nazırlarının Paris'te akd eyledikleri malûm olan mecliste Bark Rusya'nın müttefikleri ile beraber on beş milyarlık bir istikraz akdi arzu ve mecburiyetinde bulunduğunu ileri sürmüş ve fakat bu fikir hassaten İngiltere maliye nazırı Lyord George tarafından reddedilmiştir. Bunun üzerine Rusya maliye nazırı hitâm-ı harbe kadar Rusya'nın Amerika, İngiltere ve Fransa'dan alacağı malzeme-i harbiye ve teçhizât-ı sâire bedelinin İngiltere ve Fransa tarafından te'diyesini ve bunların Boğazları açarak Rusya'ya sevkini ve Rusya'nın İngiltere ve Fransa'da tedâvül eden aksiyonların muhafaza-ı kıymetleri ile Fransa ve İngiltere bankalarına olan düyûnatın te'diyelerinin teminini talep etmiş ve işbu muamele-i maliyeye başlıca karşılık olmak üzere Rusya'nın kısm-ı cenubisinde müddehar buğdayı göstermiştir. Bark'ın bu metâlibi İngiltere ve Fransa maliye nazırlarınca kabul edilmiş ve onlarda mukabeleten Rusya hesabına yapılacak mesârifin sûlhün inikâdından bir sene sonraya kadar Rusya'ca tamamen tesviyesini şart koymuşlardır.

Eslihanın idhâli, buğdayın ihracı için Boğazları açmak meselesi ortaya çıkınca bunun cihet-i siyasiyesi de düşünülmüş, bugün İngiltere ve Fransa, kuvve-i hâzıraları ile bu harbi hitama erdiremeyeceklerini anladıklarından öteden beri birçok mevâid ile

İtalya'yı, Yunanistan'ı, Bulgaristan ve Romanya'yı kazanmak istemektedirler. Hükümât-ı mezkûre ise şimdiye kadar iki muhâsım ve muhârib grubun, yekdiğerlerine karşı büyük bir galebe çalamadıklarını gördüklerinden İngiltere ve Fransa'nın esasen sözden ibaret olan vaatlerine pek kulak asmamaktadırlar. Bunun için İngiltere'ce Boğazları zapt etmek suretiyle bütün bu bî-taraf memleketlerin alakâdar oldukları şarkû bahr-i sefîd muvâzenesini ortaya çıkarmak muvaffık görülmüş ve İngiltere işbu hükümetleri Türkiye'yi paylaşmaya davet suretiyle kendi tarafında muharebeye idhâl edebileceği fikir ve kanaatinde bulunmuştur ve el-yevm bulunmaktadır da.

Bundan mâ'adâ İngilizler Çanakkale'yi zapt ve İstanbul'u işgal ile bizi sulha mecbur etmek veya bu olmazsa bile uzun müddet harbe devam edemeyecek bir hale getirebilmek ümidindedirler. Onlar Boğazlara karşı olan hareketleri ile Mısır taarruzunu da akîm bırakabileceklerini zanneyliyorlar. Diğer cihetten Rusya'da yorgunluk asârı ve ahâlide harbin aleyhine bir cereyan uyandığından Boğazlar meselesini meydana çıkarmak ile Ruslara senelerden beri intizar eyledikleri amâl-i milliyelerinin bu harb neticesinde kuvveden fiile çıkacağı hissini verip harbi onlarca popüler kılmak da düşünülmüştür.

عثمانلی دار الحکومه‌سی

نمره
۷
نومرو
۸۸۷۹

حضرت نظارتلو
۱۱-۷-۱۳۳۱

روسیا آتشه‌سی کلنده واردات اولدیغی ۲۰ مایس ۱۳۳۱ تاریخلو تحریراتکز صورتیدر.

ضمناً وقوعه بولان تعرضات اسباب دائر سوء تفاهمه مبنی اولدیغی معلوماتکز ری سیاسی و اداری و دیگری عسکری اولمق اوزره روسیه‌نک آی طرفدن اولدیغی بیان بیورلمقده بولنمقده در. روسیه دیپلوماتی بابعالیه انقره‌ده وزارتجه مالیه نظارتنک یاپدیرمه عقد ایتدیکی معلوم اولدیغی وجهله مجلسده بابعالیه روسیه‌نک منفعتداری ایله برابر اونبرنجی مادده‌نک استفاده‌سی آرزو و مجبوریتنده بولندیغی ایدی سویلمه و فقط بوکره خاصة انقره بابعالیه نظارتی لوئید جورج طرفندن رد ایدلمشدر. بونک اوزرینه روسیه مالیه نظارتی قسم‌جه روسیه‌نک آمریقا، انقره وزارتندن استحصال ماذونیت تحریریه و تجهیزات ساره یه‌لمک، انقره وزارتی طرفندن تأدیه‌سی دیلندیکی بونگاریا تاجرینه روسیه یه سوقی و روسیه‌نک انقره وزارتنده تداول ایدن آفسیونلرینک محافظه‌سی ایچون وزارت و انقره بانقه‌لرینه اولدیغی دیپلوماتک تأدیه‌لری تأمینی طلب ایتمسیله و بو معامله مالیه یه باشلوجه تأثیر اولمق اوزره روسیه‌نک قسم هنوز بیننده مدخر بقدای کورمشدر. بابعالیه بوصورتله انقره وزارت مالیه نظارتی ضمناً ایدلمسیله واندن دها مقابل روسیه حسابنه اولمق اوزره بایدجه مصارفات صحت انفاقیه‌سنه دائر صورت طلبه یه‌لمک اوزره بو مسئله‌نک حل و فصلی تکلیف ایتمشدر.

بوکونلرده انقره‌ده بولنان اجانبدن بعضلری بونگاریا جمعیت مسلحه‌سی اوزرینه یاپیلمقده اولدیغی جهتله سیاسیون بونک سبب و حکمتنی آکلامغه چالشمقده ایسه‌لرده بونک جهت سیاسیه‌سی دوشونلمکسزین بوکونکی انقره وزارتی قوه حاضره‌سی ایله بونی منع و ایراده یه مقتدر اولمدیغی کبی بونگاریا جمعیت مسلحه‌سنک مواعید ایتالیانی، یونانستانی، بلغارستانه و روسیانی قرانجه ایتمکده اولدیغی جهتله بونلرک مخاصم و محاربی اولدیغی دیگر دیپلوماتی سویلک غیر صریح عبارات قدیمه‌سی کوردکدن انقره وزارتنک اساساً سوزده عبارات اولدقجه وعدلرینه یدک کوسترمه‌دیکی مشهوده در. بونکونه انقره‌جه بونگاریا ضبط اتمدیکی صورتده بونک بیطرف محکمه‌لرک عدم وجودی اراضی‌سنده مرور و عبوری تأمین ایچون کافی کورلمسه و انقره‌نک بو حکومتی رکیایه ایلاتحق دعوت صورتیله کندی طرفنده محاربه یه ادخال ایده‌جکی قدر وقتا عنده بولنمشدر. ایشبو بولنمقده در ره:

بوندن صکرا انقره‌نک ضمناً وقوعی ضبط و استیلای اتفاقیه‌یی صلح مجوزاتنک ویا بوندن بشقه اوزره‌ده حربه دوام ایده‌جکی کبی بیلک ایمیزده در. آنکله بونگاریا قاچاقی اولمق اوزره مقدار معتنابه‌ده سلاح و مهمات حربیه‌نک انقره‌یه ادخال ایدلمکده اولدیغی و بو سلاح و مهماتک بونگاریا مسئله‌سنی میدانه چیقاریلمسی ایچون روسیه‌نک سفارتجه اشعار ایلدکدن صکره بونگاریا نک بوحرکتی تشویق ایتمکده اولدیغی فعلیه‌ته مبنی دیپلوماتی حربه آنقره یه ویرلمکده دوشونلمشدر.

BOA. DH. EUM. 3Şb. 4/4

İstanbul Polis Müdüriyet-i Umûmiyesi

Tahrirat Kalemi

Sûret

Polis Müdüriyet-i Umûmiyesine

İngiliz ve Fransız sefâin-i harbiyesi Boğaz'ın en haricindeki tabyaların bombardıman etmiş ve dört yüz kırk mermi atmış ise de hiçbir muvaffakiyet elde edememiştir. Yalnız bir nefer taş parçalarından hafifçe bacağından yaralanmıştır.

6 Şubat sene 1330 (19 Şubat 1915)

Karargâhı Umûmi

Erkân-ı Harbiye Reisi Vekili

Kaymakam

BOA. DH. EUM. 3 Şb. 2/48

Bâb-ı Âli

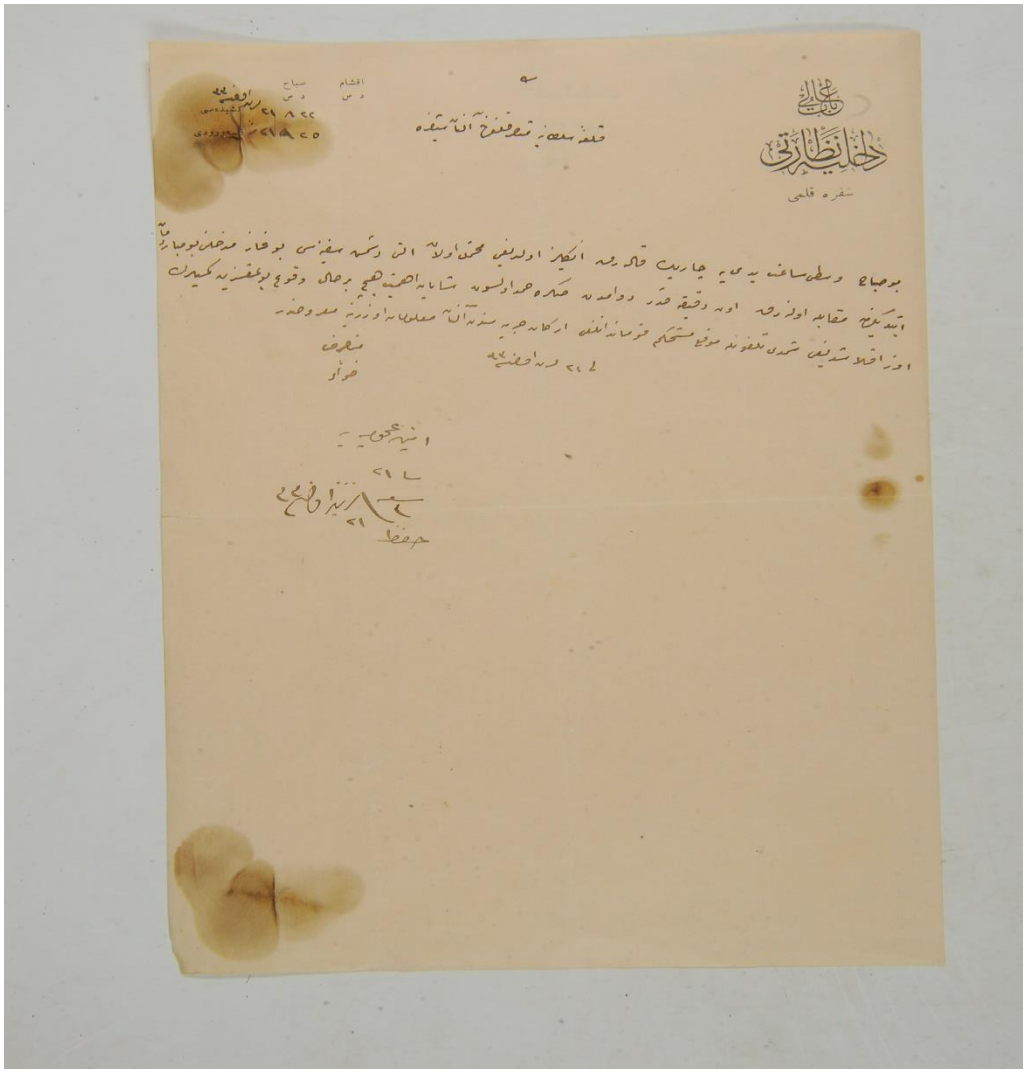
Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

Kala'-i Sultâniye mutasarrıflığından alınan şifre.

Bu sabah vasatî saat yediye çeyrek kalarak İngiliz olduğu muhtemel olan altı düşman sefinesi Boğaz medhâlini bombardıman ettiğinden mukabele olunarak on dakika kadar devamdan sonra hamd olsun şâyân-ı ehemmiyet hiçbir hâl vukû' bulmaksızın gemilerin uzaklaştığı şimdi telefonla mevkii müstahkem kumandanlığı erkân-ı harbiyesinden alınan malûmât üzerine ma'rûzdur. Fî 21 Teşrin-i evvel sene 1330 (3 Kasım 1914)

Mutasarrıf Fuad

BOA. DH. EUM. 3Şb. 4/37

Bâb-ı Âli

Dâhiliye Nezâreti

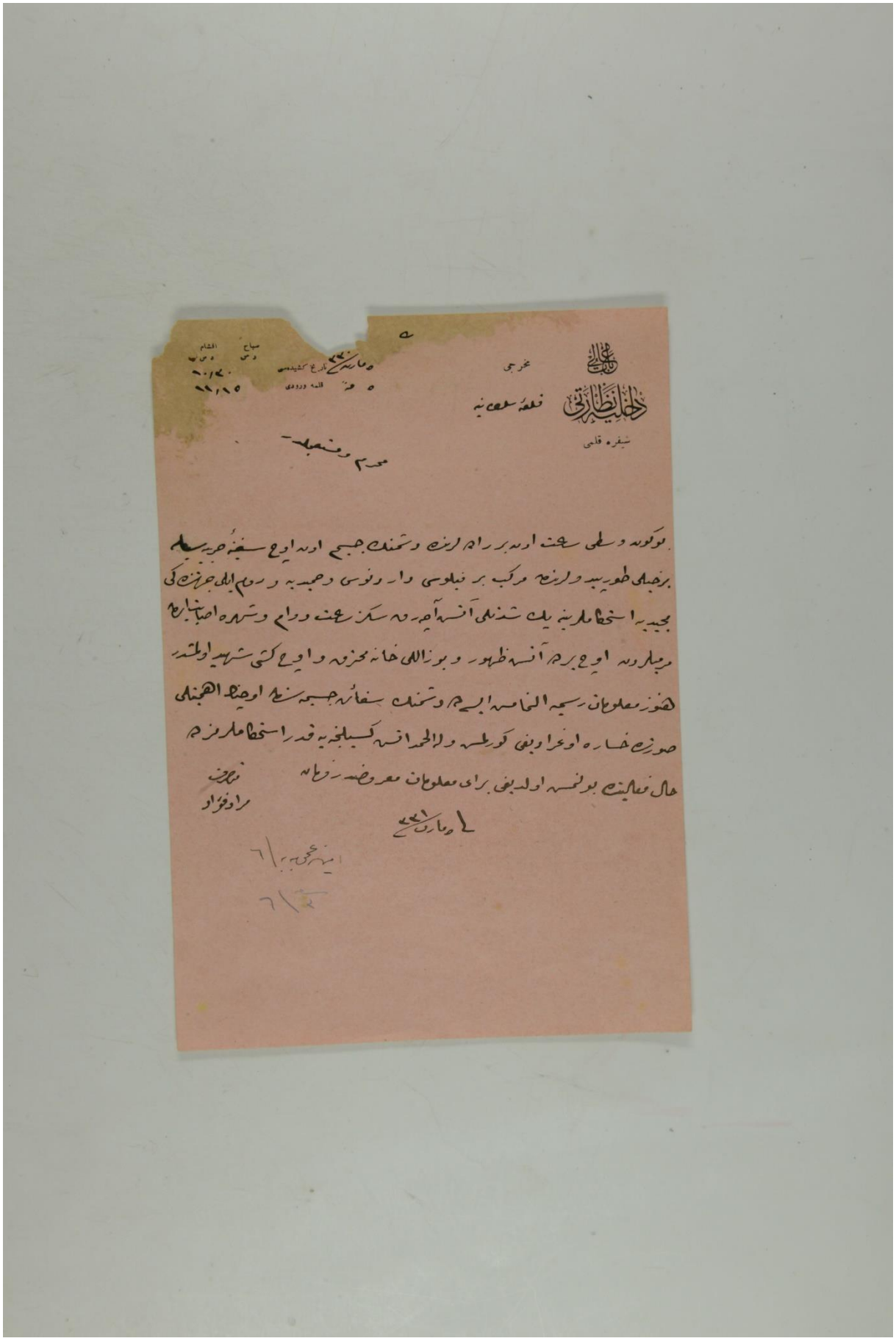
Şifre Kalemi

Kala'-i Sultaniye

Bugün vasatî saat on bir raddelerinde düşmanın cesîm on üç sefine-i harbiyesiyle bir hayli torpidolarından mürekkep bir filosu Dardanos ve Hamidiye ve Rumeli cihetindeki Mecidiye istihkâmlarına pek şiddetli ateş açarak sekiz saat devam ve şehre isabet eden mermilerden üç yerde ateş zuhur ve yüz elli hane muhterik ve üç kişide şehit olmuştur. Henüz malûmât-ı resmiye alınmamış ise de düşmanın sefâin-i cesîmesinden üçünün ehemmiyetli surette hasara uğradığı görülmüş ve lehü'l hamd ateş kesilinceye kadar istihkâmlarımızda hâl-i faaliyette bulunmuş olduğu berây-ı mâlûmat-ı ma'rûzdur. Ferman.

Fî 5 Mart sene 1331 (18 Mart 1915)

Mutasarrıf Fuad.

خارجیه نظارتی

شیفره قلمی

محرجی

نقطه سفر نیه

صباح الشام

قلمه ورودی

تاریخ کشیدیسی

محرم و فصیله

بوکونه وسلی سخت اولدیغی راه لرینه وتمنلک جهتی اولدیغی سفینه جزیره
برخصلی طوریلیدیکی ولرینه مرکب بر فیلوسی وار. ونوسی وجهتیه و روم ایلی جزائری کی
بجهتیه استخطار مدینه یلک شدتلی آتسه آچیقده سکز سخت وزمانی وشدتلی اصبانیاریخ
وبیلرده اوچ برچ آتسه ظهور. و بوزالی خانه محرقه و اوچ کشی شهید اولمشدر.
لهذا معلومان رسیمه العامه ایله وتمنلک سفائنه جهتیه سنه اوچنجی الجهتلی
صوزمی خاطره اوغرادیغی کورلمشدر والحمد انسه کسیلجه یه قدر استخطار مدزم
حال فعالیتی بولنمشدر اولدیغی برای معلومان معروضدر رضاله

نظارت
مراد فؤاد

۷ مارس ۱۳۲۱

امنیه عمومیه ۶/۱

۶/۲

BOA. DH. EUM. 7 Şb. 2/31

Bâb-ı âli

Dahiliye Nezâreti

Şifre Kalemi

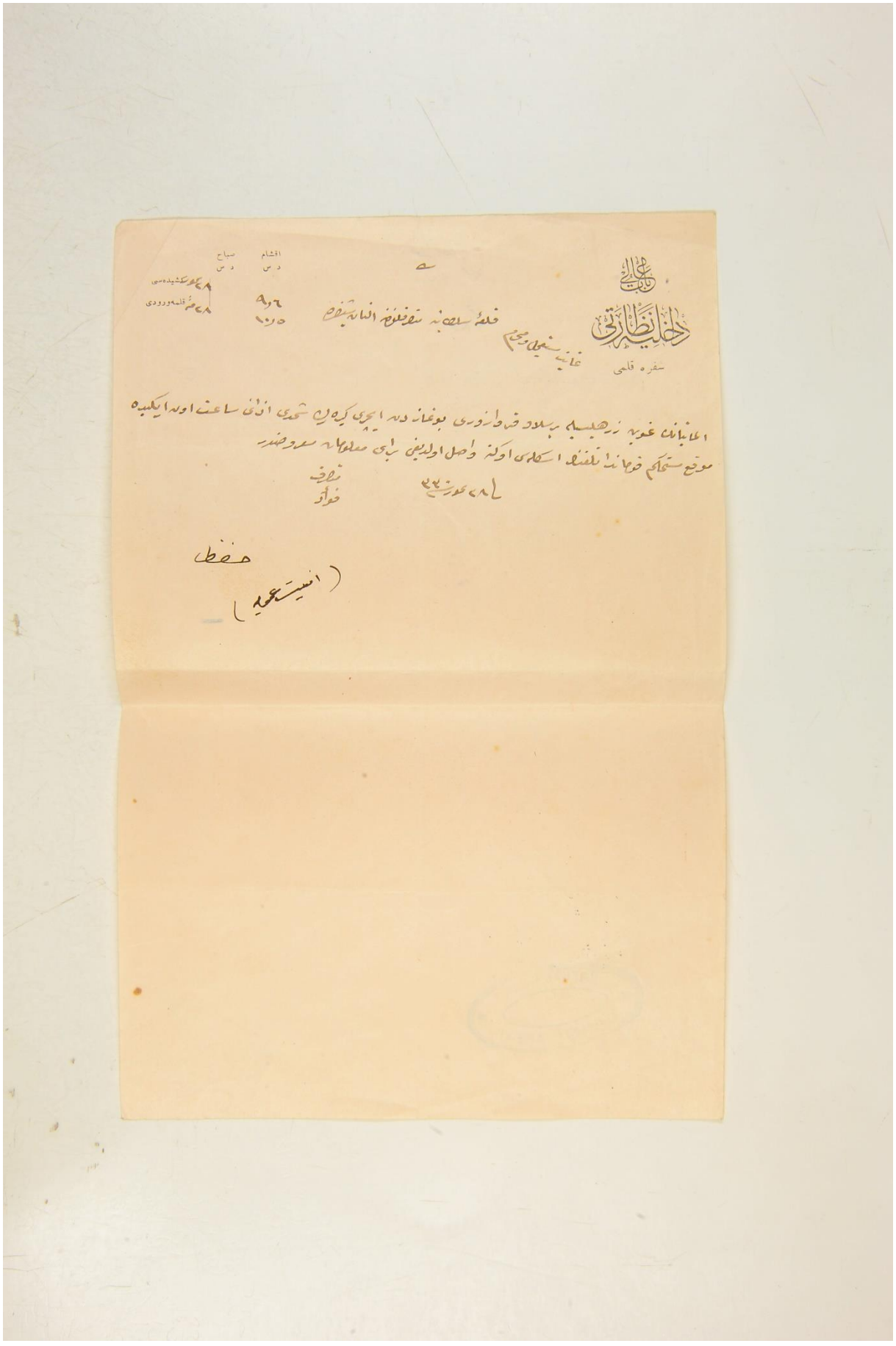
Gayet müsta'cel ve mahrem

Kal'a-i Sultaniye mutasarrıflığından alınan şifre

Almanya'nın Goeben zırhlısıyla Breslau Kruvaörü Boğaz'dan içeri girerek şimdi ezâni saat on iki de mevkii-i müstahkem kumandanlığının iskelesi önüne vâsıl olduğu berây-ı malûmat-ı maruzdur.

Fî 28 Temmuz sene 1330

Mutasarrıf Fuat

داخلیه نظارتی

سفره قلمی

ص

	صباح	اقشام
	د س	د س
۷۸ محرکشیده سی		
۷۸ محرقله ورودی	۹٫۶	
	۱۰٫۵	

فلانه سلامنه تقدیم اثاثه تقدیم

غایب شعبه مخصوص

اعلیحضرت همایونی بسلامت وارد بوشهر شده امروز ساعت اول بعد از ظهر وارد بندر موقع شکار خواهند نمود اسکله اول و اصل اولین پایه مسلح سرو صدر

۲۸ محرم ۴۲

نظر
خواند

حفظ

(غیب عجیب)

BOA. MF. İMF. 42/99

Eshâmı	**Vazifesi**	**Tarih-i**	**Tarih-i**	**Hidmet-i askeriyenin hangi kısmından olduğu**	**Mülâhazât**
Fuad Bey	Malûmat-ı tıbbiye muallimi	1297	8 Eylül 330	İhtiyat	
Avni Bey	Hükümet muallimi	1305		Hidmet-i maksûreden	İhtiyat-ı zâbit mektebinded ir
Süleyman Sırrı Bey		1306		Hidmet-i maksûreden	“ “
Ziya Bey	Resim Muallimi	1297	Henüz intikâl etmemiştir		Efrâd-ı mezunede n
... Efendi	Fransızca Muallimi	1286		Müstehafız?	Kendisi Selanik’te olduğunda n hiçbir malumat alınamamı ştır.
İsmail Hakkı Efendi	Terbiye-i bedeniye muallimi	1307		Hidmet-i maksûreden	İhtiyat zabit mektebind

					edir
Garaddin Bey	Kâtib ….	1290	Henüz intikâl etmemiştir.	Müstehafız?	Efrad-ı mezunede n
İsmailEfendi	Kumkalemuallim-i evveli	1303		Hidmet-imaksûreden	İhtiyatzabi t mektebind en.
Rasim Efendi	Kumkalemuallim-i sanisi	1303		Hidmet-imaksûreden	İhtiyatzabi t mektebind en
Hüdahat Efendi	Kumkale muallimi salisi	1301	Henüz intikal etmemiştir.		Efrad-ı mezunede n
Hulusi Bey		1284	1 Ağustos 330		
Zeki Bey	Ser-mubassır	1301	Henüz intikal etmemiştir.		Efrâd-ı mezunede n
Lütfi Efendi	Mubassır	1290	1Ağustos 330	Müstehafız	
Şükrü Efendi	“	1287	Henüz intikal etmemiştir.		Efrad-ı mezunede n
Ali Ağa	Hademe	1289	1Ağustos	Müstehafız	

			330		
Hasan Ağa	“	1285	1 Ağustos	“	
İsmail Ağa	“	1302	“	İhtiyât	
İbrahim Ağa	“	1290	“	Müstehafız	
Necib Ağa	“	1308	Henüz intikal etmemiştir.	“	Efrad-ı mezunedeen
İbrahim Ağa	“	1306	1 Ağustos 330	İhtiyat	

اسامی	وظیفه سی	تاریخ ولادت	تاریخ انفکاک	خدمتگذاری نظامی قسمدن اولدیغی	ملاحظات
فوزی بك	معاون قومیسیون معلی	۱۲۹۷	۸ مایس ۱۳۲۶	احتیاط	
عوفی بك	محکمه دکیای	۱۲۰۵		خدمت مقصوره دن	احتیاط ضابط مکتبن در .
بهاء الدین بك	حیاه دفتری	۱۲۰۶		خدمت مقصوره دن	" " " .
ضیا بك	رئیس	۱۲۹۷	قصور انفکاك ایتمش		افراد ماذونه دن
بهجت افندی	فرانسزجه	۱۲۸۶		مستحفظ	کندیسی سنه بکیده اولدیغندن تصحیح معلومات اجرا قلنمشدر
اسماعیل حقی بك	بزه بدنه	۱۲۰۷		خدمت مقصوره دن	احتیاط ضابط مکتبن در
غالب بك	کاتب وقفا	۱۲۹۰	قصور انفکاك ایتمش	مستحفظ	افراد ماذونه دن
اسماعیل افندی	قسم قومه معاون اولی	۱۲۰۲		خدمت مقصوره دن	احتیاط ضابط مکتبن در .
یوسف "	" معاون ثانی	۱۲۰۲		خدمت مقصوره دن	" " "
هدایت "	" معاون ثالثی	۱۲۰۱	قصور انفکاك ایتمش		افراد ماذونه دن
نصوحی بك	ریاضیه	۱۲۸۴	۱ مایس ۱۳۲۶	.	فکه ایراد ایتدیکندن خدمتگذاری حکمندر
زکی "	کریمجه	۱۲۰۱	قصور انفکاك ایتمش		افراد ماذونه دن
لطفی افندی	مصحح	۱۲۹۰	۱ مایس ۱۳۲۶	مستحفظ	
شکری "	"	۱۲۸۷	قصور انفکاك ایتمش		افراد ماذونه دن
علی افا	هندسه	۱۲۸۹	۱ مایس ۱۳۲۶	مستحفظ	
حسنه "	"	۱۲۸۵	۱ مایس ۱۳۲۶	"	
اسماعیل "	"	۱۲۰۰	"	احتیاط	
نعوم لیون ابراهیم "	"	۱۲۹۰	"	مستحفظ	
نجیب "	"	۱۲۰۸	قصور انفکاك ایتمش	.	افراد ماذونه دن
ابراهیم "	"	۱۲۰۶	۱ مایس ۱۳۲۶	احتیاط	

MF.İMF
42/99

MF.İMF.00042

BOA, HR. SYS, 2095/3

Bahriye nezareti celilesine

Devletlü efendim hazretleri

Nezaret-i senaveriden nezaret-i ecnebiyeye irsal edilmiş olan tercümesi melfûf 28 Eylül sene 914 tarih ve 98/ 54676 numrulu müzekkire-i sefahiye-i umumiye de hükümet-i seniyyeden bî-taraflığı teminen muharebelere aid sefain hakkında tatbik edilecek usul tayin ve beyan olunmuştu. İngiltere sefareti tercümesi kezâlik leffen müressel takrir sefâhide müzekkire-i sefâyiye-i mezkûrede vaz' olunan bit-taraflık kaidelerine bizzat hükümet-i seniyye tarafından riyayet edilmemiş bulunduğu isbat surette tafsilata girilmiş ve hükümet-i seniyye taraf kirâne ifalden ferağ olmadıkça İngiltere'nin serbesti ifaalatı muhafaza edeceği bildirilmiştir.

Takrir-i mezkûrede hükümet-i seniyye aleyhlerinde ispat edilmiş delaidden bazılarına nezaret senavirince cevap verilebilirse de sefaretin esnadatını cevap mukne' i'tasıyla red etmek bunların ma'tuf alileri olan vakaya kesb etlağ edilmesine mütevakkıf olduğundan hususat-ı atiye hakkında ma'lumat i'tası nezaret-i celilerinden rica olunur.

1)Sefaret, Goeben ile Breslav'ın keyfiyet-i iştirası gayr-i meşrûh hattı mefhum olduğunu iddia etmektedir. Bu mada' bir mesele-i esasiye teşkil edildiğinden ve nezaret-i celilerinden 30 Ağustos sene 330 tarihli ve 128/27397 numrulu tezkiresinde Yavuz Sultan Selim fırkateyn ve Midilli kruvazör hümayunlarının keyfiyet-i mübayaa ve akdine müteallik evrak ve bu babda ceryan eden mu'amelat hakkında daire-i bahriyece bir kayd ve mu'amele ceryan etmemiş ve keyfiyet-i mezkûre sadaret-i celileye aid bulunmuş olduğu ifade buyrulmuş olduğundan nezaret-i senavirince makam-ı sadaret penahiden bu babda ahz edilecek ma'lumata istinaden sefarete cevap verilmek tabidir. Ancak Midilli sefinesinin Çanakkale sularına vusûlü (varma, gelme) akıbetinden birtakım İngiliz vapurlarını taharri ve teftiş etmiş olduğuna dair dermiyan edilmiş ve sefine-i mezkûrenin hükümet-i seniyye canibinden iştirası hasbiyle ehemmiyeti kısmen sakat olub fakat vakay-ı cariye ile

alakadar olan iddiaya müdafaa ihzar edebilmek üzere böyle bir taharri ve teftişin vuku' bulup bulmadığından ve vuku' bulmuş ise taharri ve teftişin sefine-i mezkûre tarafından Osmanlı bayrağı keşide edildikten sonra mı yoksa ondan mukaddem mi ve ne suretle vakı' olduğunun iş'arı muktezidir.

2) Sefaret salefüz-zikr iki sefinenin Alman memureyn-i resmiyesinin taht-ı nezaretinde ta'mir edildiklerini Alman kumandası ta'tilinde olarak icrayı sefer ettiklerini ve Karadeniz'de icra ettikleri müteaddid seferlerden avdetlerinde Alman hükümeti hesabına olarak ikmâl-i teçhizât eylediklerini dermiyan ediyor. Bir Osmanlı sefine-i harbiyesi bî-taraflık kavaidini ihlal etmeksizin memalik-i osmaniyede ta'mir ve teçhiz olunabilir ve bahr-i siyah icra-yı sefer eyleyebiliyor ma'mafih sefaret bu babda isnadate bulunmuş olduğundan mevzu' bahis olan sefineler hakkında Alman nezaret ve teftişinin devam edip etmediğinin ve mezkûr sefineler Almanya hükümetinin memureyn-i resmiyesinin nezareti tahtilinde ta'mir edilmiş olup olmadıklarının ve Alman kumandası tahtilinde bulunup bulunmadığının icra-yı seferden sonra mesarifi Almanya hükümeti tarafından tesviye edilerek teçhiz kılınıp kılınmadığının bilinmesi iktiza eder.

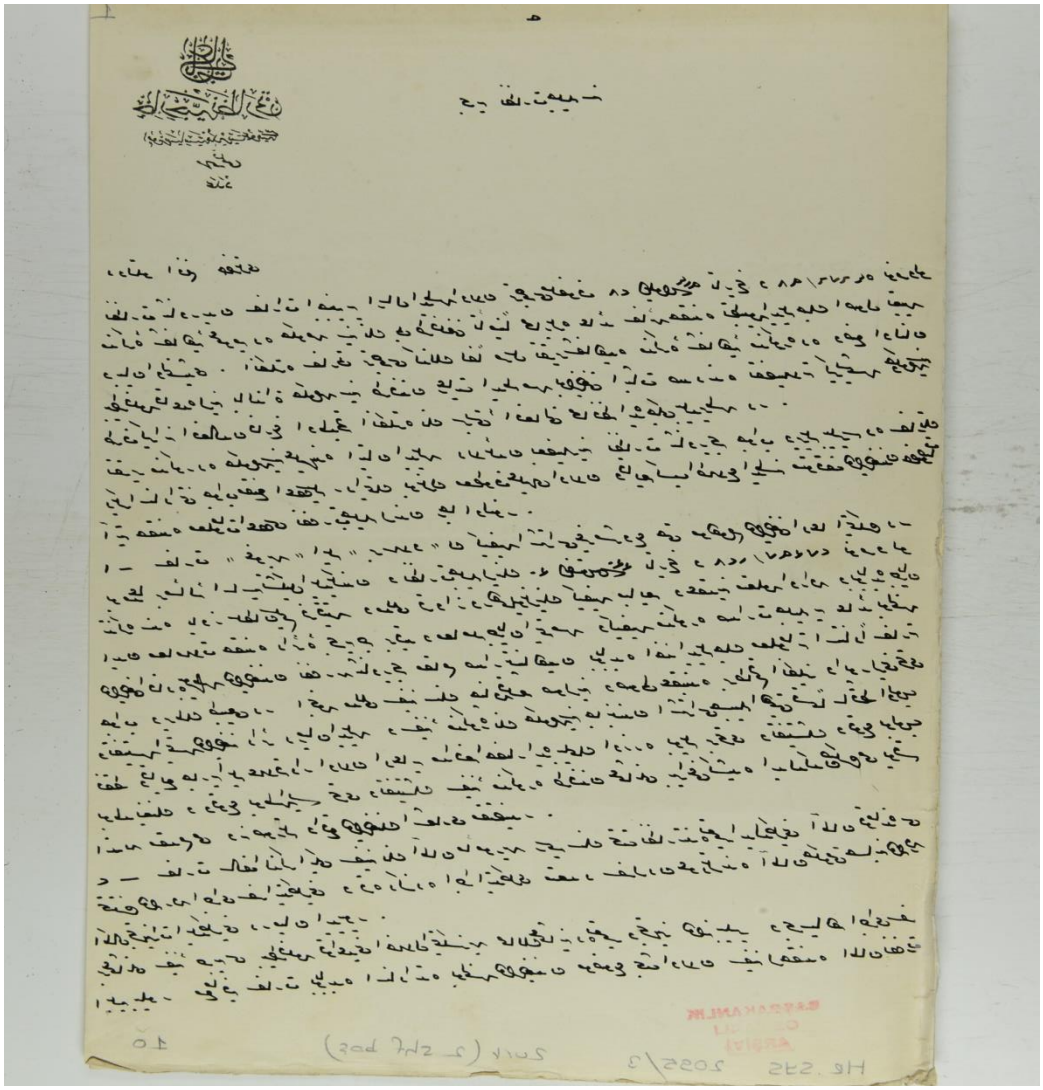
3) sefaret-i Beyrut limanına iltica etmiş ve derûnundaki eşyaya hükümet-i mülkiye ve askeriyece vaz'ı yed edilmiş olan "Leyli…" namındaki Alman bandıralı vapurlarıyla "General" ve "Korkavvado" isimlerindeki Alman sefinelerinin telsiz telgraf merkezi vazifesini ifâ etmekle devlet-i aliyyenin bî-taraflığını mahal harekâtta bulunmuş olduklarını ve gayr-i kanuni ve mevhum bir akd' bî neticesinde Osmanlı bayrağı tahtına geçtiklerini ispat etmektedir. İşbu iddiaların dahi mekârın hakikat olup olmadığına dair tafsilata derdest olmak lazımdır.

4) Sefaret hükümet-i seniyyenin İngiliz sefâin-i ticariyesinin Çanakkale Boğazından mürurunu men' ederek boğazlar hakkında miri usulü ihlâl etmiş olduğunu dahi iddia ediyor bu hal boğazın seddinden mukaddem mi yoksa andan sonra mı ve ne suretle vuku' bulmuş olduğunun ve sefâin-i mezkûrenin Karadeniz boğazından müruru da men' edilip edilmediğinin bilinmesi icap etmektedir.

Sefarete salefü-z-zikr takrir-i sefâhisinde bir an evvel verilmesi talep edilmiş cevabın sureti temin i'tası içün salefü-z-zikr cevaplarının taraf-ı senaviri … iş'arına hemiyyet buyurmaları mütemanadır efendim.

Fî 2 Zilhicce sene 332 ve fî 9 Teşrin-i evvel sene 330.

Hariciye Nazırı Ahmet Reşit

EK-3

ÇANAKKALE MUHAREBELERİNE AİT FOTOĞRAFLAR VE HARİTALAR

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi.

Kale’-i Sultaniye Boğazı’nın Rumeli sahilinin vakı’ Seddülbahir istihkâmının dâhilen görünüşü.

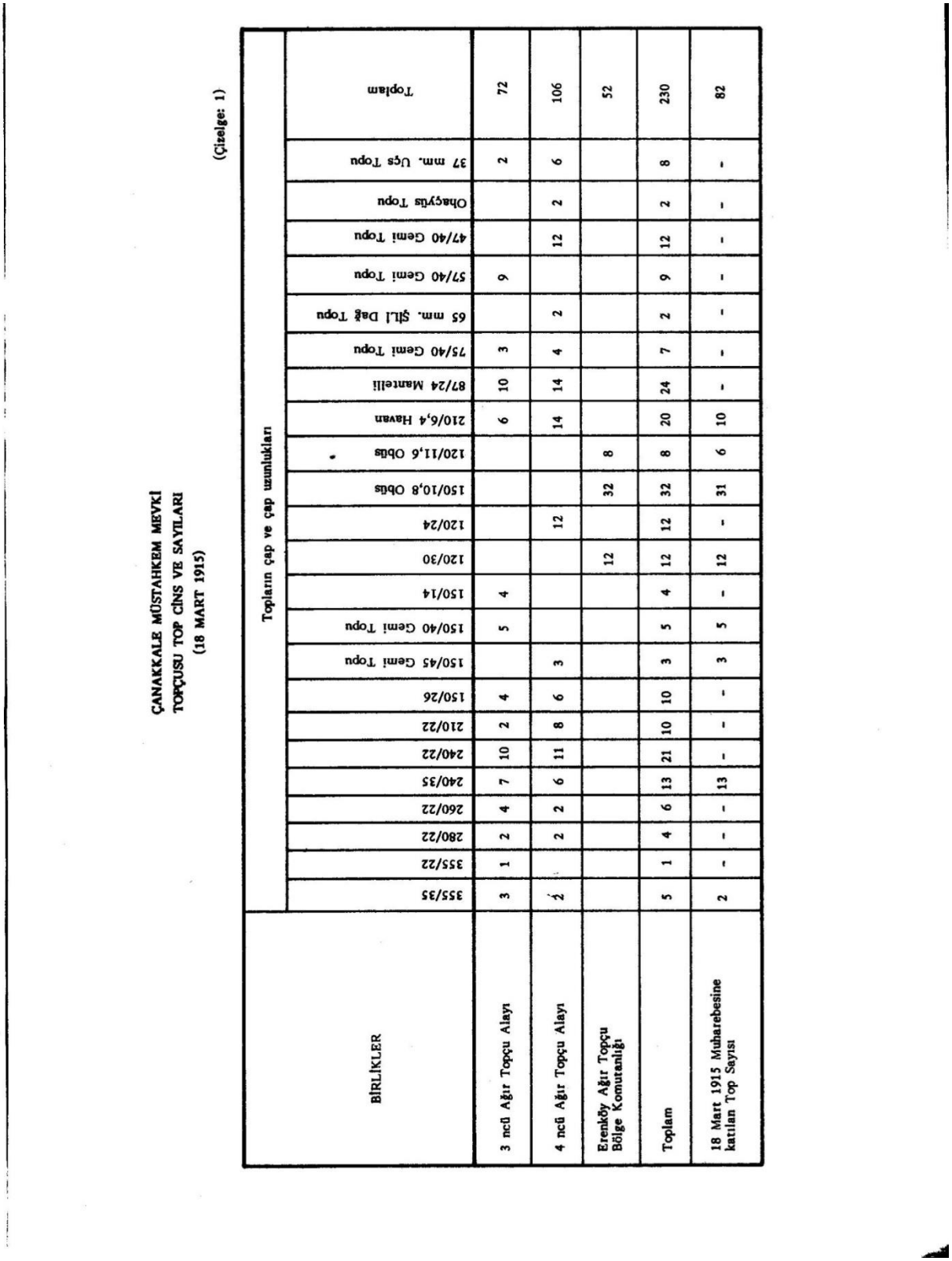

Kale’-i Sultaniye Boğazı’nın Anadolu sahilinin va’kı mecidiye istihkâmıyla kışlasının deniz tarafından görünüşü

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi.

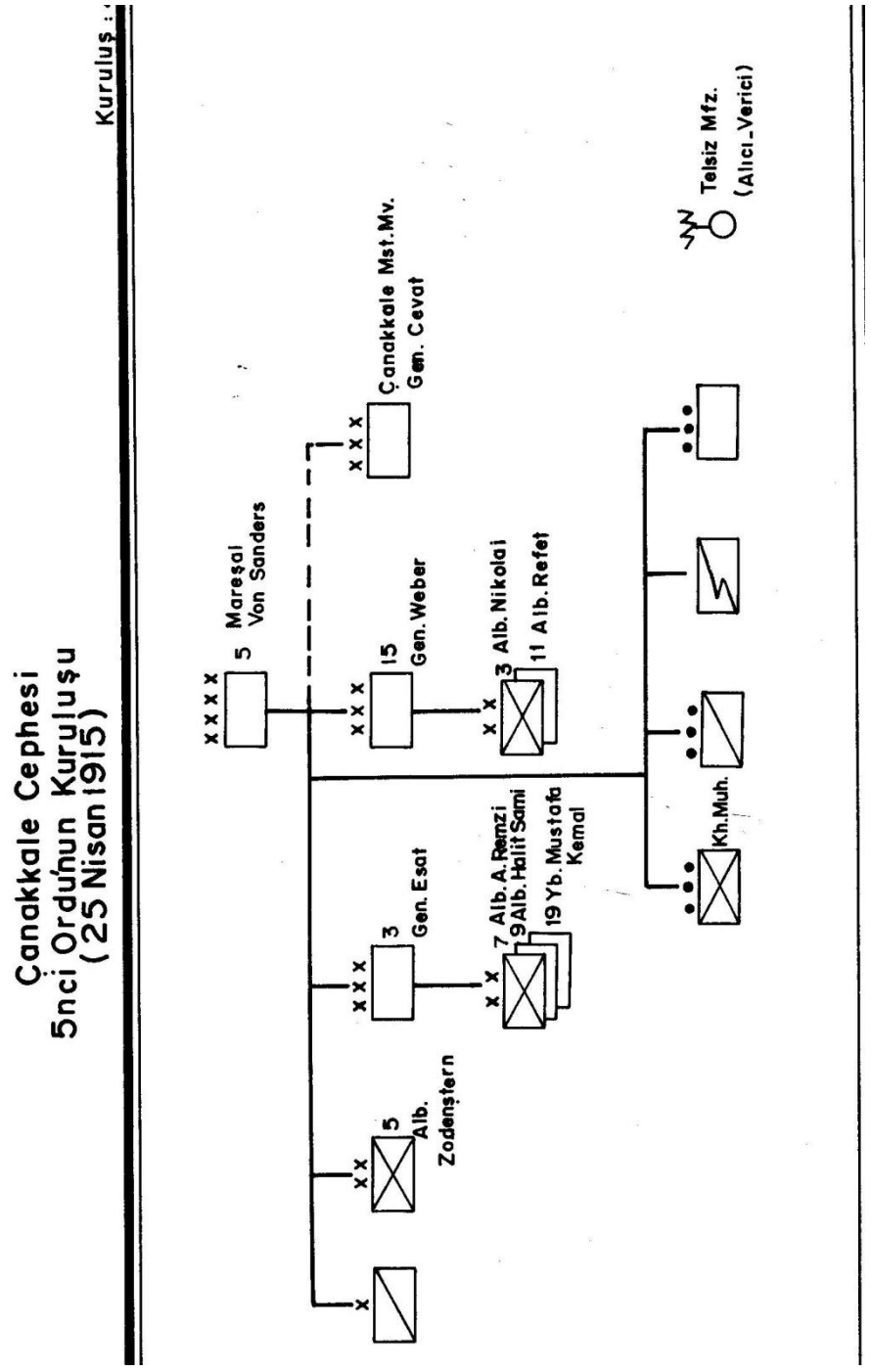

ÇANAKKALE MÜSTAHKEM MEVKİ
TOPÇUSU TOP CİNS VE SAYILARI
(18 MART 1915)

(Çizelge: 1)

BİRLİKLER	Topların çap ve çap uzunlukları																							Toplam
	355/35	355/22	280/22	260/22	240/35	240/22	210/22	150/26	150/45 Gemi Topu	150/40 Gemi Topu	150/14	120/30	120/24	150/10,8 Obüs	120/11,6 Obüs	210/6,4 Havan	87/24 Mantelli	75/40 Gemi Topu	65 mm. Şili Dağ Topu	57/40 Gemi Topu	47/40 Gemi Topu	Obagyüs Topu	37 mm. Üçs Topu	
3 ncü Ağır Topçu Alayı	3	1	2	4	7	10	2	4		5	4					6	10	3		6			2	72
4 ncü Ağır Topçu Alayı	2		2	2	6	11	8	6	3				12			14	14	4	2		12	2	6	106
Erenköy Ağır Topçu Bölge Komutanlığı												12		32	8									52
Toplam	5	1	4	6	13	21	10	10	3	5	4	12	12	32	8	20	24	7	2	9	12	2	8	230
18 Mart 1915 Muharebesine katılan Top Sayısı	2	-	-	-	13	-	-	-	3	5	-	12	-	31	6	10	-	-	-	-	-	-	-	82

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi.

Kale’-i Sultaniye Boğazı’nın Rumeli sahilinin vakı’ tekniye-i -------- tabyası

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi Arşivi.

Kale-i Sultaniye de müceddeden inşa olunan hastahane-i askeriye

BİRLEŞİK FİLO'NUN ÇANAKKALE BOĞAZI MUHAREBESİNE KATILAN MUHAREBE GEMİLERİ VE NİTELİKLERİ
(18 Mart 1915)

(Çizelge: 2)

GEMİNİN ADI	SINIFI	Yapılış Tarihi	TONAJI	Hızı Mil/Sa	Topların Çapı (Milimetre)																TORPİDO
					381	305	274,3	254	233,6	190,5	162,5	152	139,7	101	80	76	65	57	47	37	
Queen Elizabeth	Muharebe Gemisi	1913	27.500	25	8							16				12			4		4 Adet 533 milimetrik sualtı torpido kovanı.
INFLEXİBLE	Muharebe Kruvazörü	1907	17.250	28		8								16							3 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
AGAMEMNON	Muharebe Gemisi	1906	16.500	18,5		4			10							15			16		5 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
LORD NELSON	Muharebe Gemisi	1906	16.500	18,5		4			10							15			16		5 Adet 457 milimetrelik torpido kovanı.
OCEAN	Muharebe Gemisi	1898	12. 950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
IRRESİSTİBLE	Muharebe Gemisi	1898	15.000	18		4						12				18			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
ALBİON	Muharebe Gemisi	1898	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
VENGEANCE	Muharebe Gemisi	1899	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
SWİFTSURE	Muharebe Gemisi	1903	11.800	20				4		14					14	1		4			2 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
MAJESTİC	Muharebe Gemisi	1895	14.900	16,5		4						12				18			12		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CANOPUS	Muharebe Gemisi	1897	12.950	18,25		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CORWALLİS	Muharebe Gemisi	1901	14.000	19		4						12				12			6		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
SUFFREN (FRANSIZ)	Muharebe Gemisi	1899	12.750	18		4					10			8					22		4 Adet 457 milimetrelik 2'si sualtı 2'si su üstü torpido kovanı.
BOUVET (")	Muharebe Gemisi	1896	12.205	17		2	2						8	8					10	20	4 Adet 457 milimetrelik 2'si sualtı 2'si su üstü torpido kovanı.
GAULOİS (")	Muharebe Gemisi	1896	11.260	18		4							10	8					20		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
CHARLEMAGNE(FRANSIZ)	Muharebe Gemisi	1895	11.260	18		4							10	8					20		4 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
TRİUMPH	Muharebe Gemisi	1903	11.800	20				4		14					14	1		4			2 Adet 457 milimetrelik sualtı torpido kovanı.
PRİNCE GEORGE	Muharebe Gemisi	1895	14.900	16,5		4						12				18			12		5 Adet 457 milimetrelik 4'ü sualtı 1'i suüstü torpido kovanı.
	Top. Sayısı	Toplamı			8	62	2	8	20	28	10	112	28	48	28	158		8	168	20	

FIGHTING SHIPS 1914 (Muharebe Gemileri Albümü)

5 nci Ordu'nun 25 Nisan 1915 Gününe Ait
İnsan ve Hayvan Mevcudu

(Çizelge: 3)

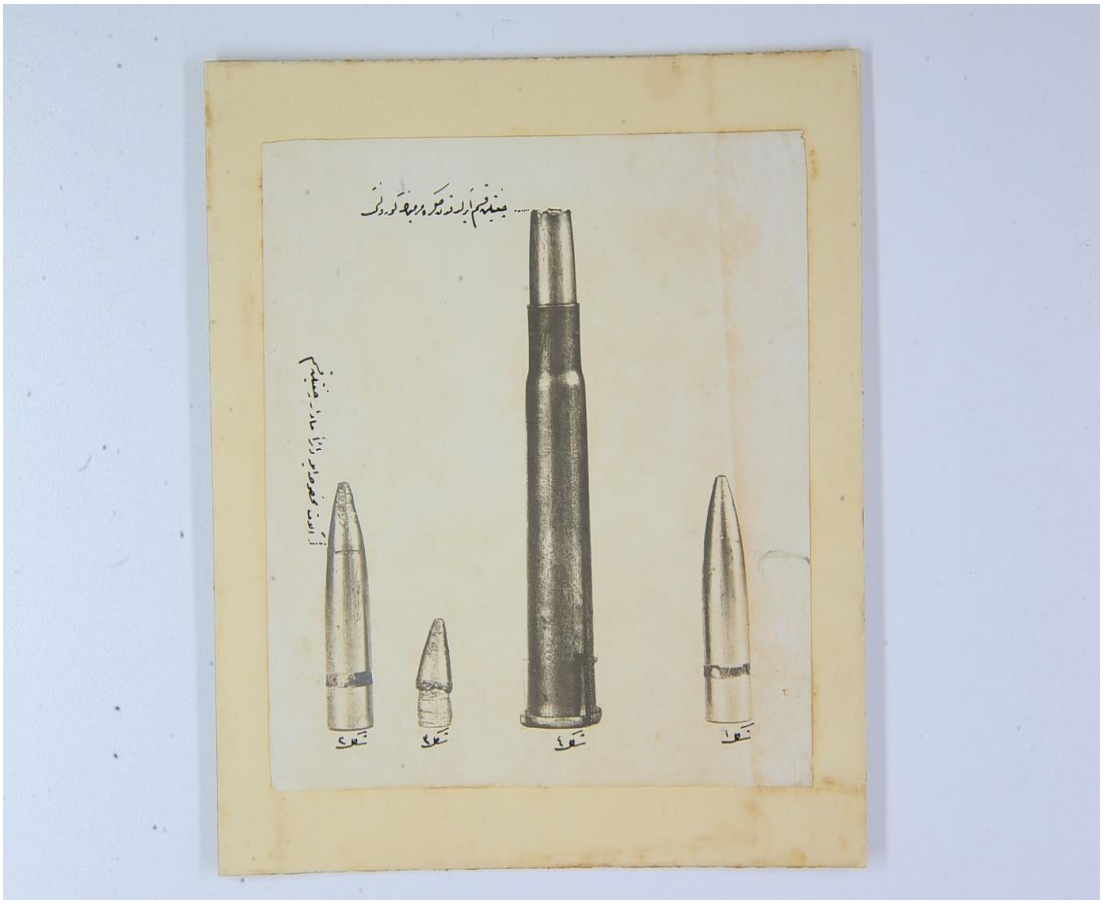
BİRLİKLERİN ADI	İNSAN			HAYVAN	DÜŞÜNCELER
	SUBAY	ER	TOPLAM		
5 nci Ordu Karargâhı	51	636	687	422	
3 ncü Kor.kh. ve Bağlı Birlikleri	182	9.352	9.534	3.363	
7 nci Piyade Tümeni	226	10.669	10.895	2.881	
9 ncu Piyade Tümeni	285	14.051	14.336	2.738	
19 ncu Piyade Tümeni	231	12.777	13.008	1.911	
3 ncü Kor. TOPLAM	924	46.849	47.773		
15 nci Kor.Kh. ve Bağlı Birlikleri	16	164	180	91	
3 ncü Piyade Tümeni	329	15.520	15.849	3.205	64 ncü piyade Al.da.
11 nci Piyade Tümeni	265	14.232	14.497	4.211	
15 nci Kor. Toplamı	610	29.916	30.526		
5 nci Piyade Tümeni	262	14.294	14.556	3.992	
1 nci Sv. Tugayı	85	1.503	1.588	1.973	
Jandarma A.ve Tb.ları	80	5.002	5.082	597	
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

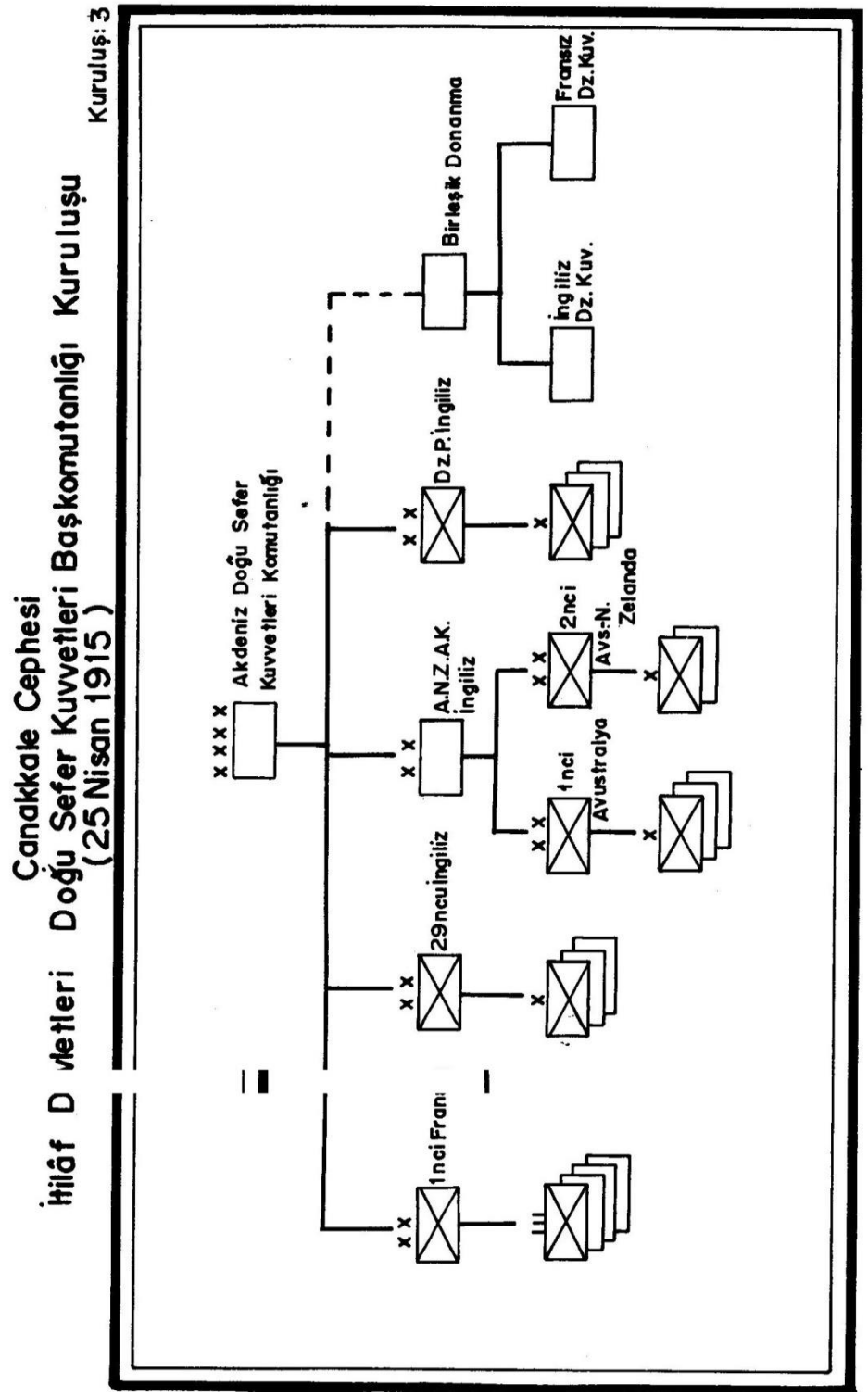
Çanakkale Savaşı'nda Müttefikler tarafından kullanılan domdom kurşunları[405]

[405] BOA, HR. SYS. 2110/8

Çanakkale Savaşı'nda Müttefikler tarafından kullanılan domdom kurşunları[406]

[406] BOA, HR. SYS, 2182/2

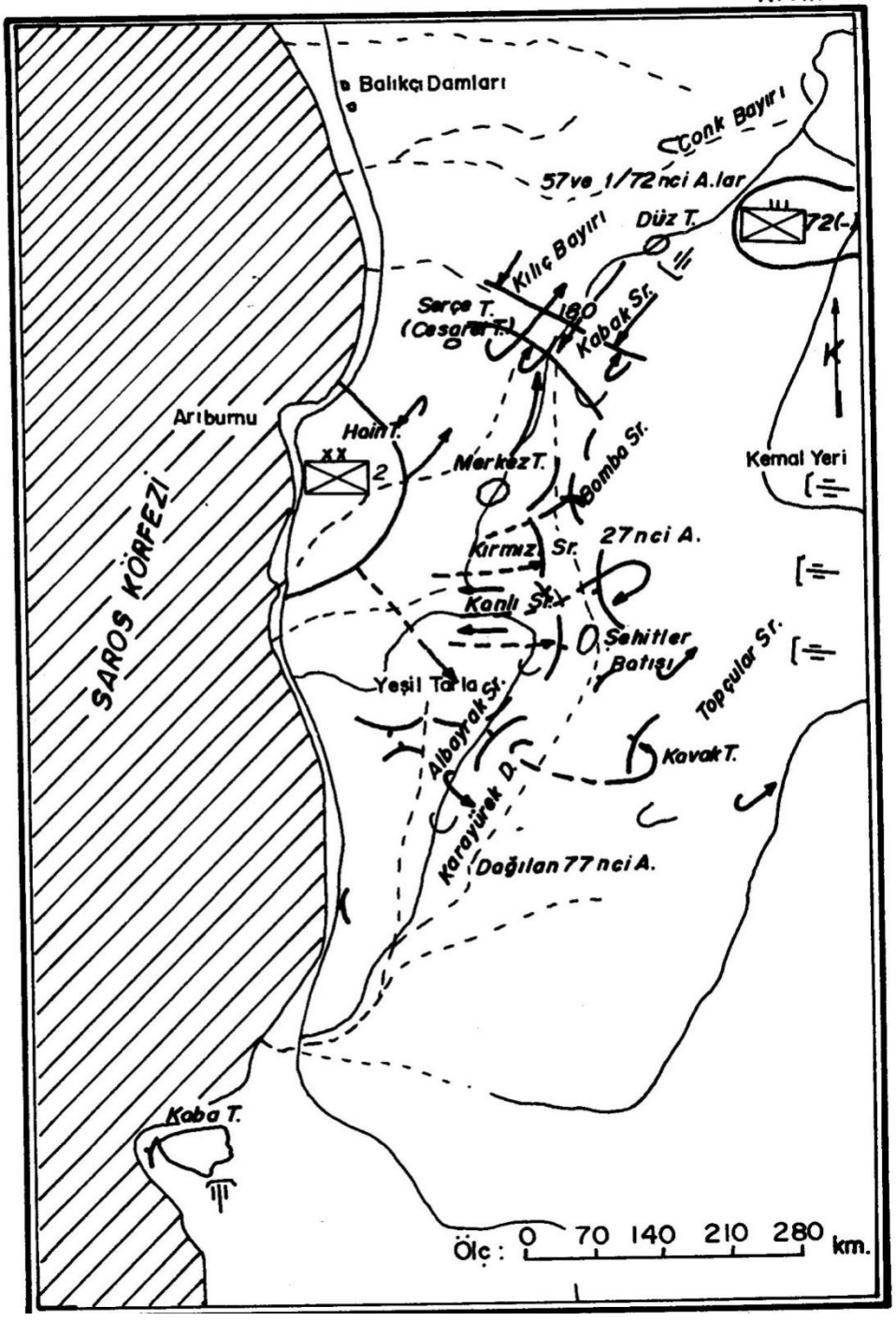

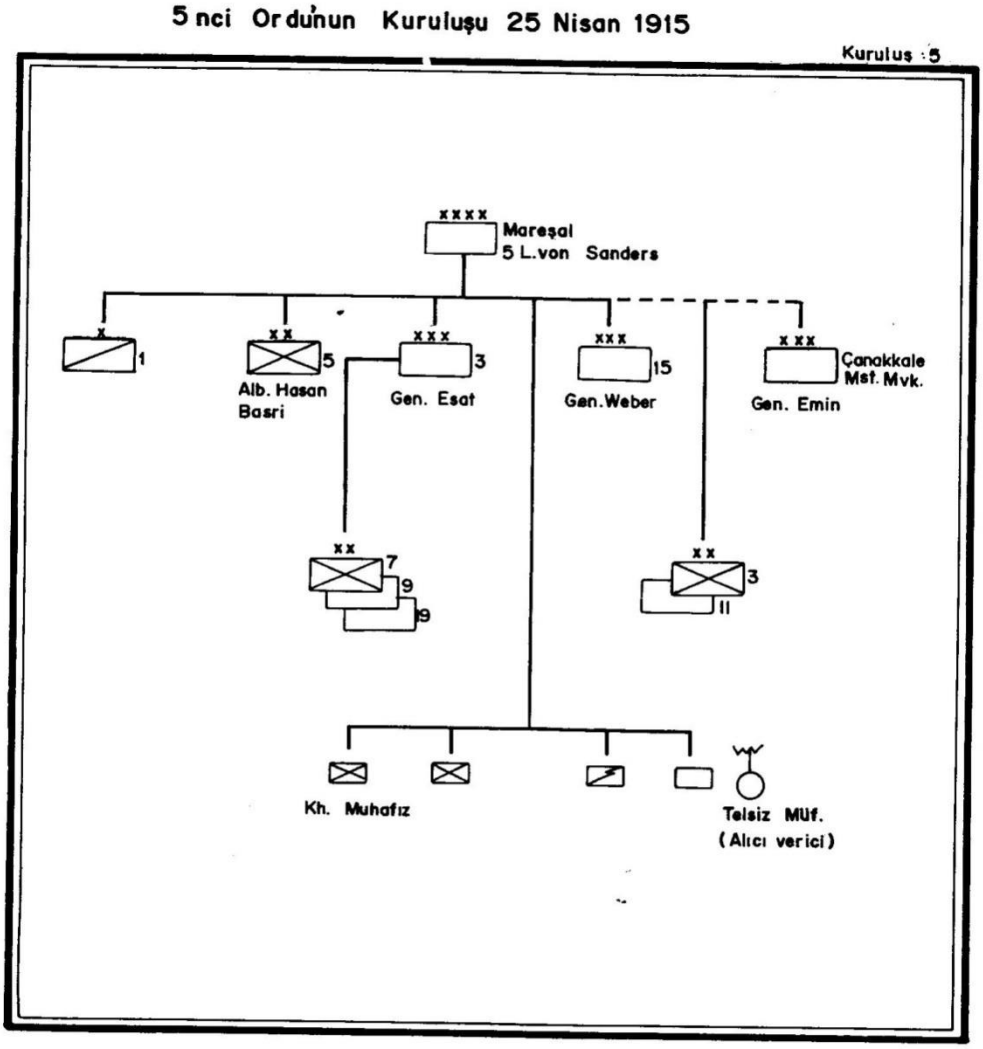
Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Çanakkale Cephesi

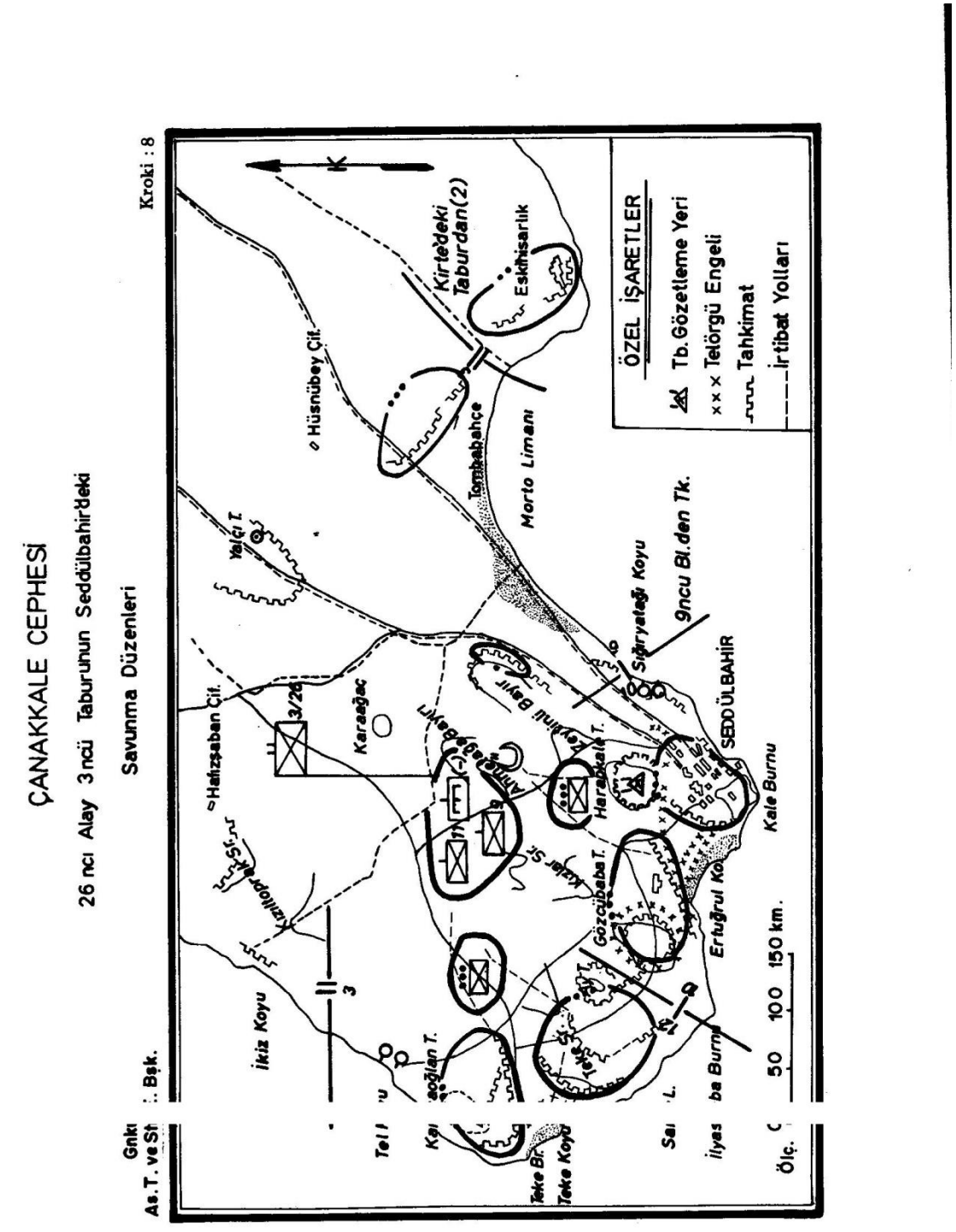
19ncu Tümenin 25/26 Nisan Gece Taarruzu

Kroki : 7

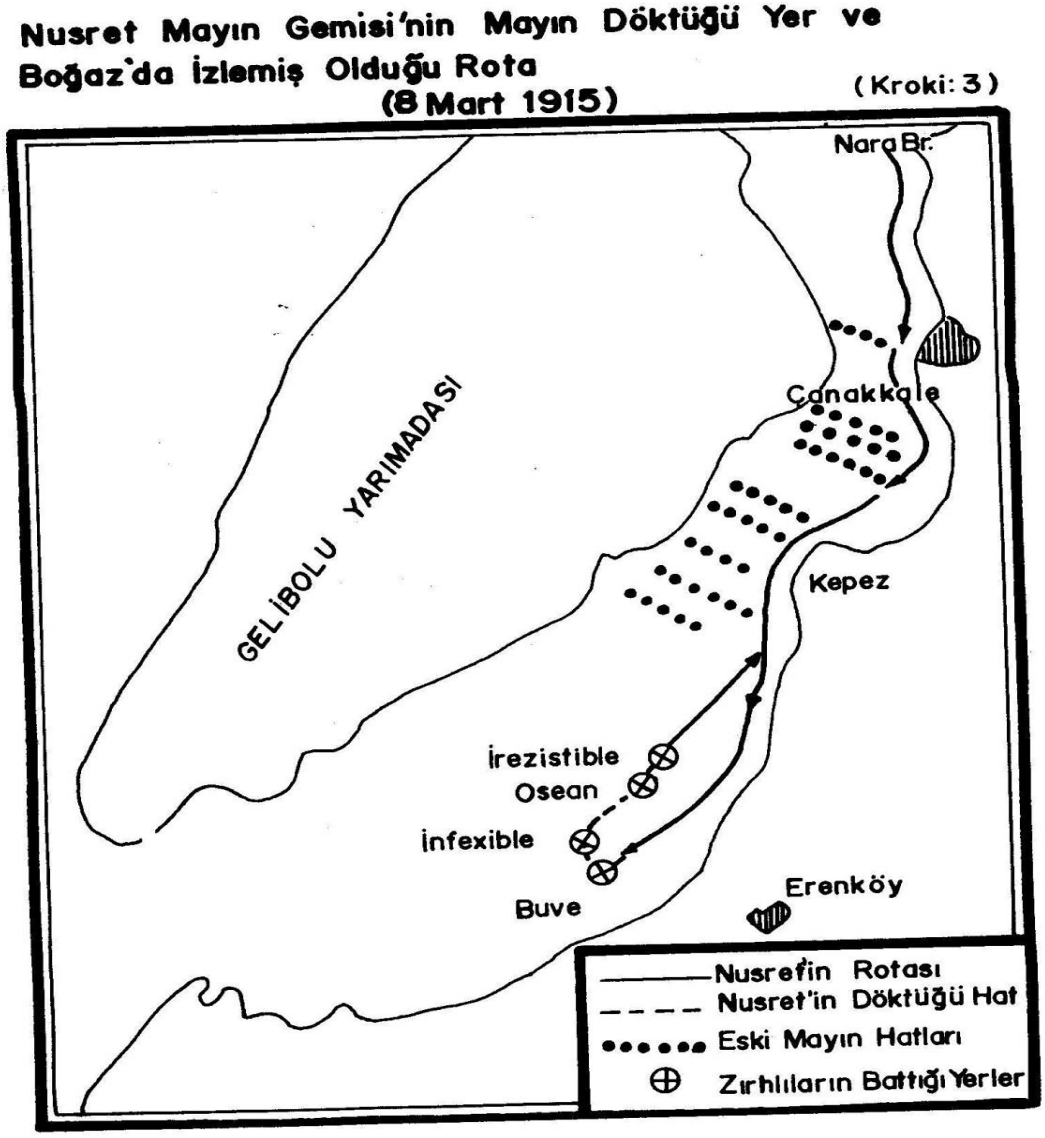

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

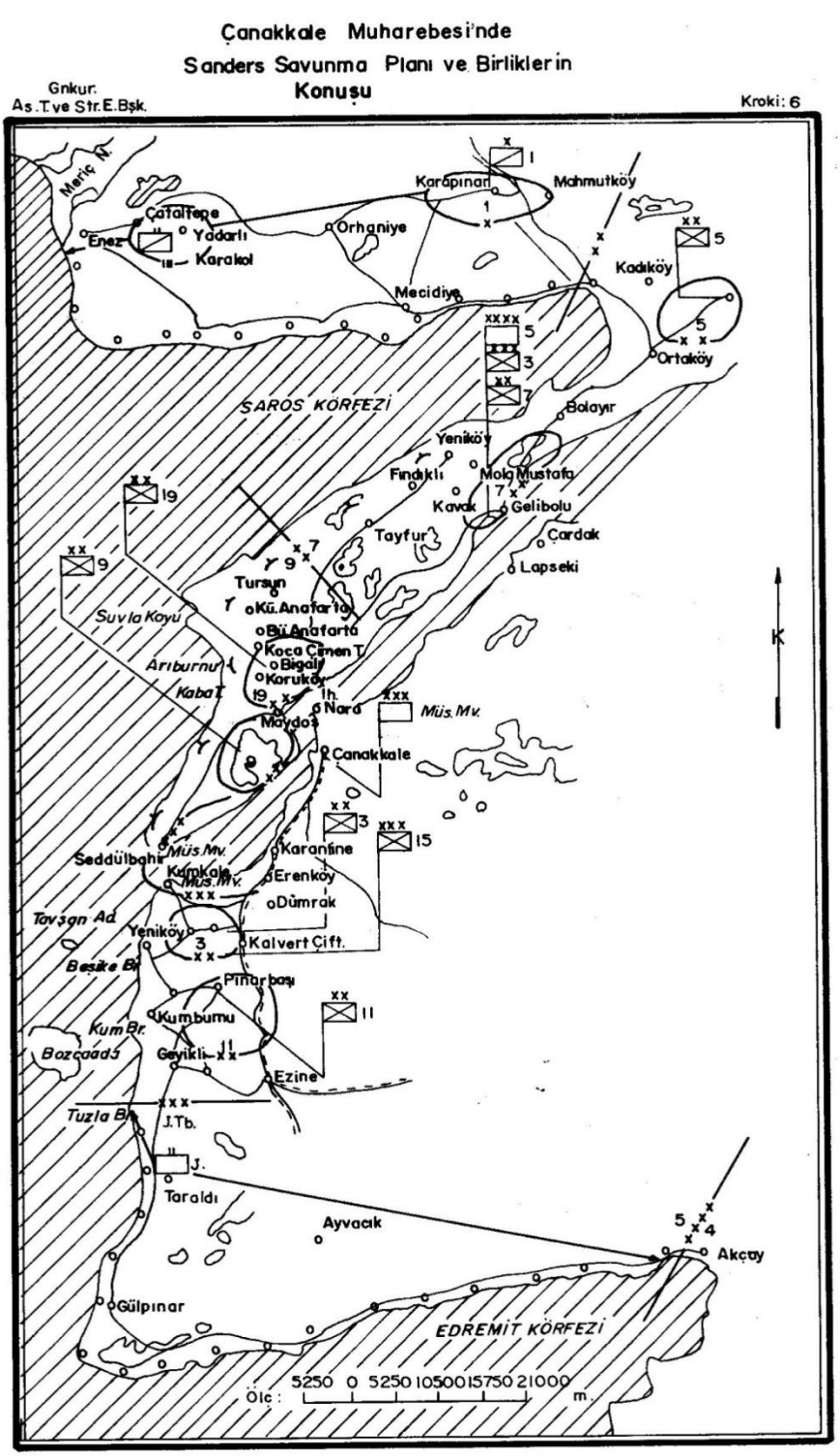
.

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

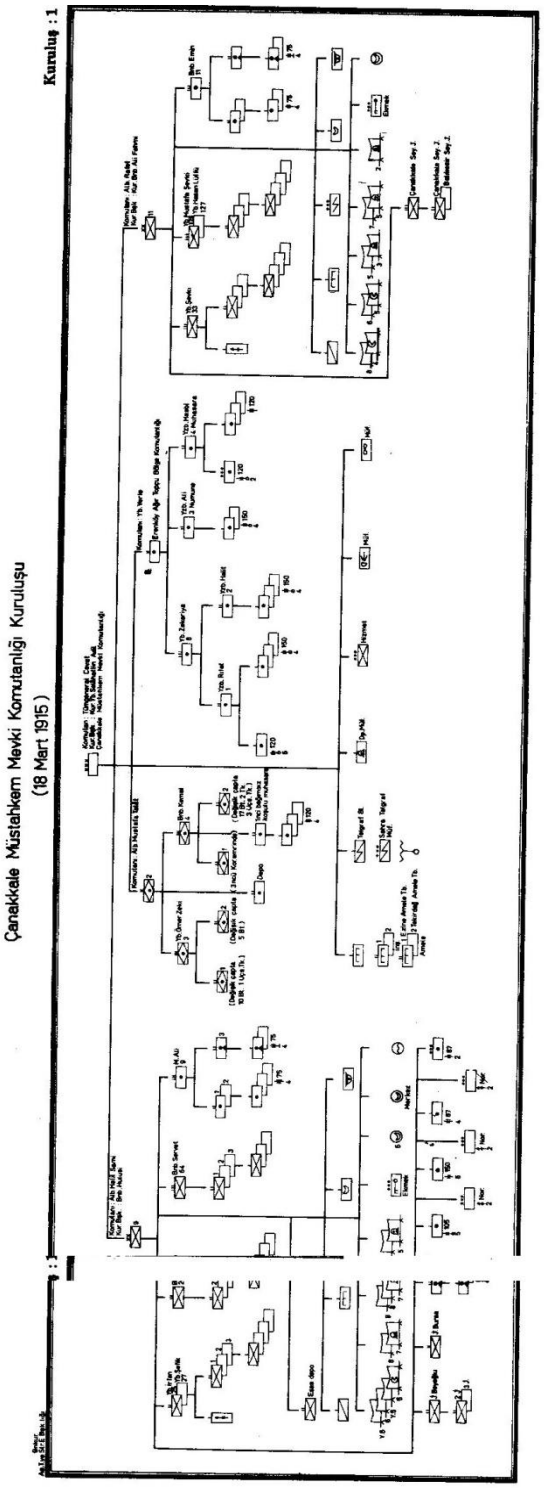

8 Mart 1915 (23 Şubat 1330)

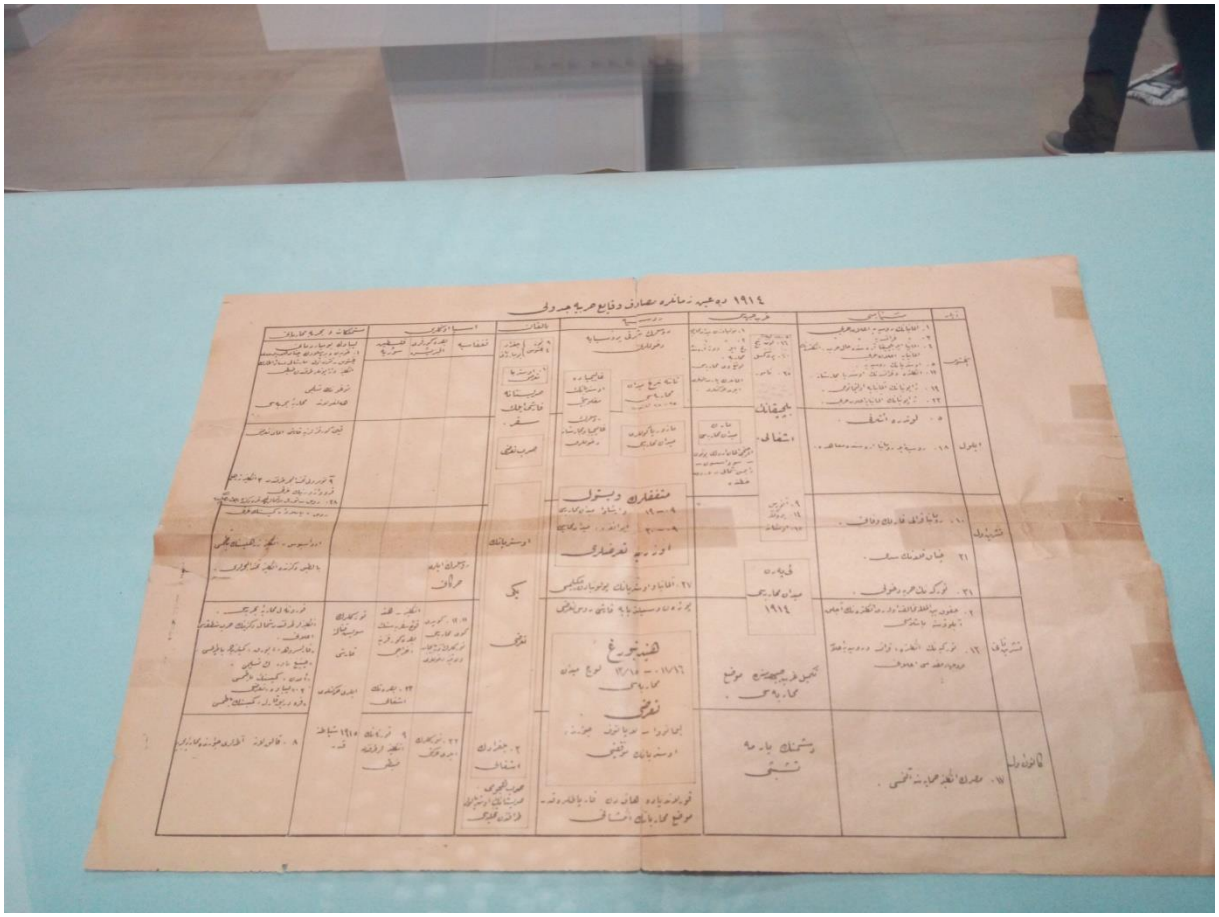
Kaynak: *Telsiz Telgraf İhtiyat Zabiti Tevfik Rıza Bey'in Çanakkale Günlükleri*, Hazırlayanlar: V. Türkan Doğruöz, E. Yasemin Yücetürk, Raşit Gündoğdu, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2017, s. 79.

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

Çanakkale Muharebeleri 75 nci Yıl Armağanı, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1990.

ÇANAKKALE
SAVAŞLARI
GELİBOLU TARİHİ
ALAN BAŞKANLIĞI
1914 AYNI ZAMANLARA MÜSAADİF VEKA'Yİ CEDVELİ

EK- 5

GELİBOLU YARIMADASINDA YAPTIĞIM ARAŞTIRMA-İNCELEME ESNASINDA HAZIRLADIĞIM FOTOĞRAFLAR ALBÜMÜ

Fotoğraf 1 Atatürk'ün Saatinin Parçalandığı Yer (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 2 Nazif Çakmak Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 3 Korku Deresi (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 4 Korku Deresi Doğal Manzarası (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 5 Mesudiye Topu (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 6 Conbayırı'ndaki Türk Siperlerinden görünüm (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 7 Kocaçimen Tepe (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 8 Conkbayırı Mehmetçik Park Anıtı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 9 Meçhul Asker (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 10 İlk Şehitler Anıtı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

İlk Şehitler Anıtı: Seddülbahir Kalesi'nin hemen girişinde sol tarafta bulunan anıt, ilk şehitlerimizin anısına dikilmiştir.

Fotoğraf 11 Kaymakam Hasan Bey Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Kaymakam (Yarbay) Hasan Bey Şehitliği: Şehitler Abidesi yönüne doğru ilerlediğimiz zaman yolun sol tarafında ve yoldan yaklaşık 200 metre içeride bulunmaktadır. Bu anıtın kitabesinde "6. Tümen 17.Alay Komutanı Kaymakam Hasan Bey burada şehit olmuştur." Yazmasına rağmen anıt ile yapılmış son çalışmalarda Çanakkale Savaşları'nda şehit düşen yarbay rütbesindeki subaylar arasında "Hasan" adında birisinin olmadığı tespit edilmiştir. Anıtın bulunduğu bölgenin gerisinde Domuzdere mevkiinde 6.Tümen 17.Alay Komutanı Hilmi Bey'e ait olabileceği sonucuna varılmıştır[407].

[407] *Gelibolu Tarihi Alanı*, s. 100-101.

Fotoğraf 12 Şahindere Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 13 Şahindere Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 14 Şahindere Şehitliğinden bir kesit (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Şahindere Şehitliği: Tespit edilebilen gerçek şüheda kabristanlarından biri olan bu şehitlik,

Fotoğraf 15 (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Soğanlıdere mevkisini geçtikten sonra yolun sol tarafında Çınarlıdere'nin hemen üst tarafında bulunmaktadır. Mimari yapı tarzı anlamında Soğanlıdere şehitliği ile benzemektedir. Ay ve ortasında yıldız üzerinde yükselen üçgen konik anıt ile şehitlerin bir nevi göğe yükselişi anlatılmaktadır. Şehitlikte yere konumlandırılmış

132 kabalak taşı ile şehitlerimi anılmaktadır. Mezar taşları bölümünün hemen üst tarafında ise gerçek şehitlik alanı bulunmaktadır[408].

Seyit Onbaşı: 1889 yılında Edremit'e bağlı Havran İlçesinin Manastır köyünde dünyaya gelmiştir. Baba adı Abdurrahman, anne adı Emine'dir. Çanakkale Müstahkem Mevkiindeki askerliği "Ağır Topçu Neferi" olarak 1914 yılında başlamış ve 1918 yılında sona ermiştir. 1934 yılında Soyadı kanunu ile "Çabuk" soyadını alan Seyit Onbaşı askerlikten terhis olmasının ardından köyüne dönerek, kömürcülük yaparak hayatını devam ettirmiştir. 1 Aralık 1939 tarihinde yakalandığı zatürre hastalığından dolayı hayatını kaybetmiştir[409].

Seyit Onbaşı 18 Mart 1915 günü Çanakkale Boğazı'nı savunan tabyalardan Rumeli Mecidiye Tabyasında Topçu neferi görevinde bulunmuştur. Vinci bozulan topa 215 okka (276 kilogramlık) mermileri taşıyarak savaşta büyük bir kahramanlığa imzasını atmıştır[410].

Fotoğraf 16 Seyit Onbaşı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

[408]*Gelibolu Tarihi Alanı*, Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, s. 73.
[409] Vahdettin Engin, Muzaffer Albayrak, *Tarihin Akışını Değiştiren Savaş Çanakkale 1915*, Birinci Baskı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Çanakkale Savaşları ve Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2016, s. 47.
[410] İsmail Bilgin, *Çanakkale'nin İsimsiz Kahramanları*, 11. Baskı, Sedir Yayınları, İstanbul 2014, s. 26.

Namazgâh Tabyasından Genel Görünümler

Kilitbahir Kalesini geçtikten sonra yolun deniz tarafında bulunan 26 adet bonetten meydana gelen Namazgâh Tabyası'nın, Osmanlı ordusunun ıslahı için gelen Baron de Tott'un da tavsiyesiyle inşasına başlanmıştır. Çanakkale Boğazı'nın en dar noktasına yaptırılan ilk ve en büyük tabya olma özelliğine sahiptir. Sonrasında eklenen tabyalar ile beraber, Merkez Tabya niteliği kazanmıştır. Bu tabya Çanakkale Savaşları'nda bölgedeki tabyalarda görev yapan bataryaların bağlı olduğu 4. Ağır Topçu Alayı'nın karargâh merkezi olarak kullanılmıştır. Bu nedenle daima müttefik donanmasının başlıca hedef noktalarından birisi olmuştur. Ayrıca tabyada 16 adet kıyı topu bulunmaktadır[411].

Fotoğraf 17 Namazgâh Tabyası (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

[411]*Gelibolu Tarihi Alanı*, s. 56-57.

Fotoğraf 18 Namazgâh Tabyası (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 19 Namazgâh Tabyası (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 20 Namazgâh Tabyası (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

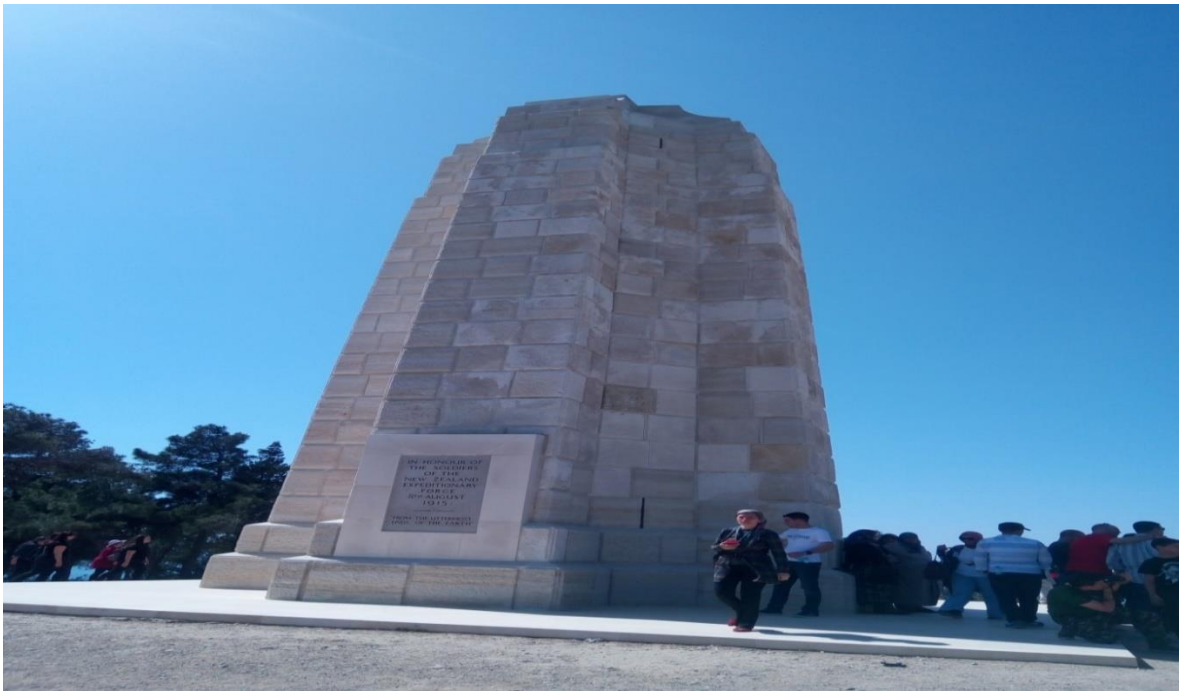
Fotoğraf 21 Anzak Asker Botu (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 22 Osmanlı Harp Madalyası ve İtilaf Devletlerine Ait Bröveler (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 23 Çanakkale Muharebelerinde Kullanılan Mermilere Ait Boş Kovanlar (Türk, İngiliz, Fransız ve Anzak) (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 24 Yeni Zelanda Anıtı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 25 Yeni Zelanda Anıtı ile karşısında bulunan Atatürk Anıtı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 26 Yeni Zelenda Anıtı ve Atatürk Anıtı (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 27 Soğanlı Dere Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Soğanlı Dere Şehitliği: Soğanlıdere bölgesi 10 Ocak 1915 tarihinden sonraki günlerde donanma gemilerinden sökülen küçük çaplı toplardan oluşturulan set bataryalarının bir kısmının mevzilendirildikleri bölgelerden biri olmuştur. Kara muharebelerinin başlamasından sonra da lojistik destek ana üs merkezlerinden biri haline gelmiştir.

Seddülbahir Cephesi Komutanlığı'nın erzak ambarları ve dağıtım merkezleri bu bölgede yer almıştır. Bu ambar ve depolarda iki aylık stok malzemeleri muhafaza edilmiştir. Cephe gerisinde ilk açılan "kıta sargı" yerlerinden sonra tümen sıhhiye bölüklerince açılan büyük sargı yerlerinden bir kısmı da bu bölgede yer almıştır. Bu şehitlikte 600 şehidimiz bulunmaktadır[412].

[412] Harp Tarihi Gezileri II (Çanakkale-Gelibolu), Genelkurmay Basımevi, Ankara 2010, s. 39.

Fotoğraf 28 57. Piyade Alayı Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

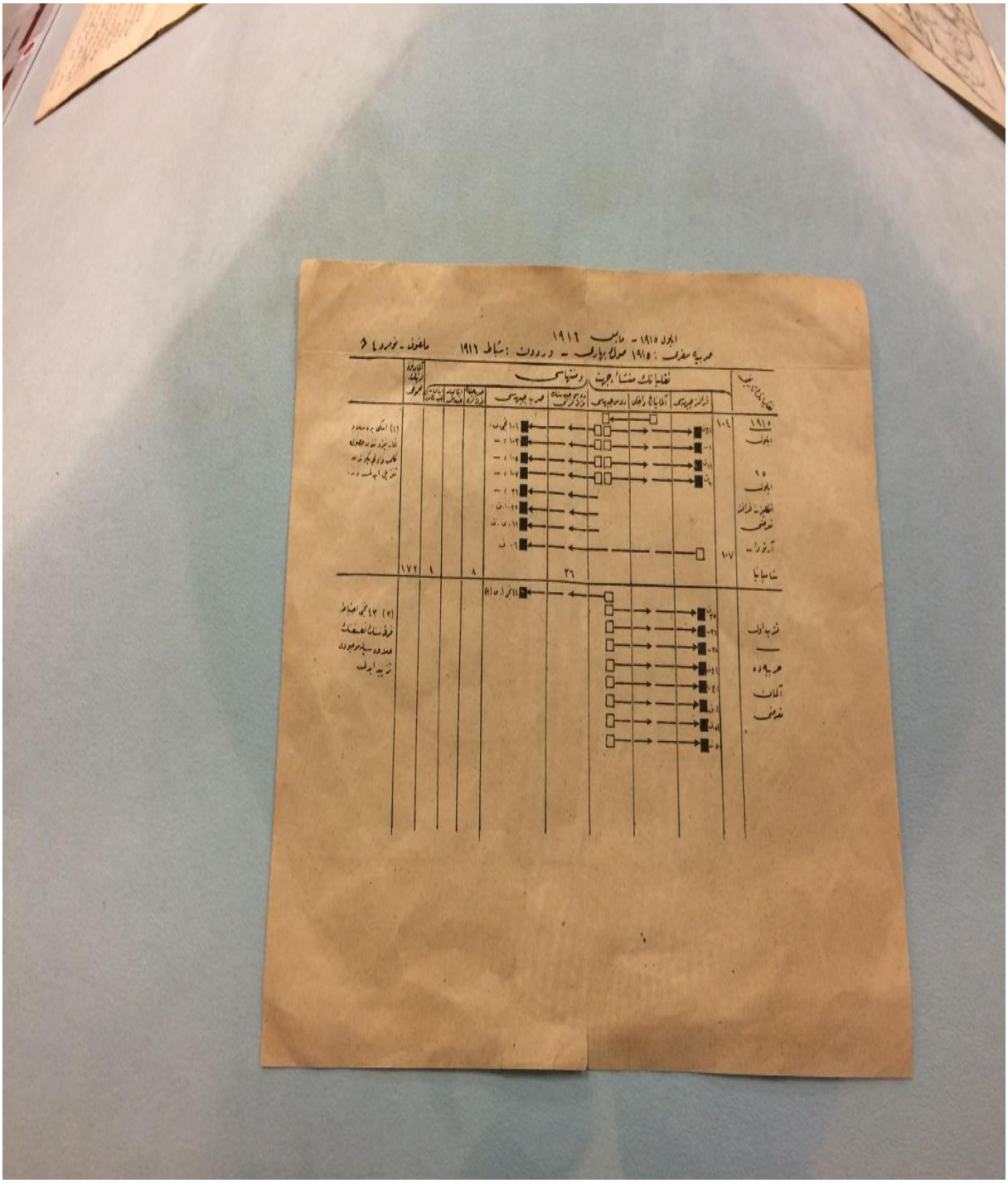
Fotoğraf 29 Nusret Mayın Gemisinde Kullanılan Mayın Maketi (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 30 ABİDE (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 31 ABİDE Şehitliği (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 32 Cepheler Arası Asker Nakillerini Gösteren Belge (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)

Fotoğraf 33 Mehmetçik Abidesi (Tarafımdan 07.05.2017 günü çekilen fotoğraf)